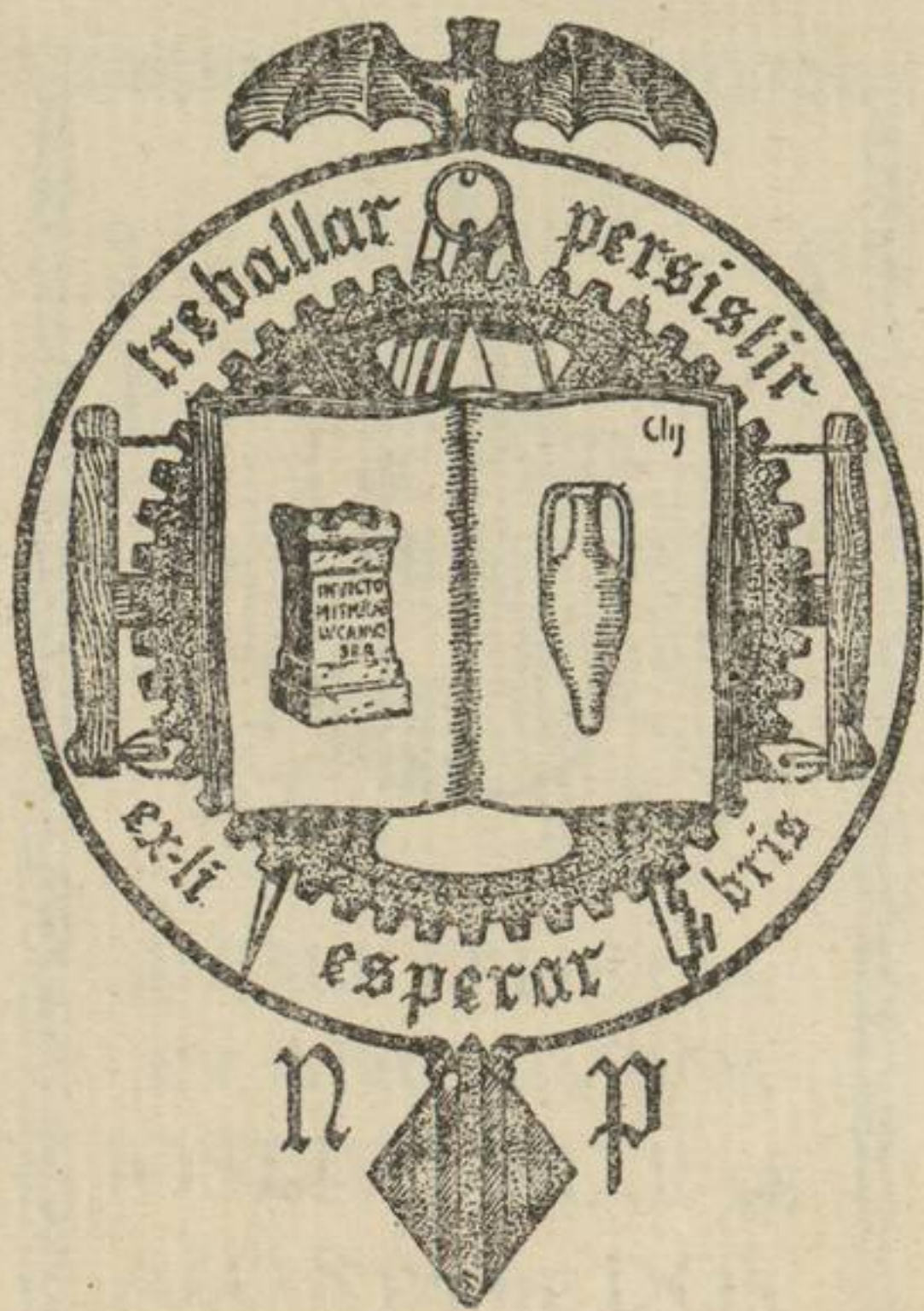

8

IAN
itub
fop
II

Biblioteca Valenciana
Gregorii Maiansii... Inst

3 1000002232760

NP 1/95

2. 11. 120

XV III / 3148

6/2

1
1111

INSTITUTIONUM

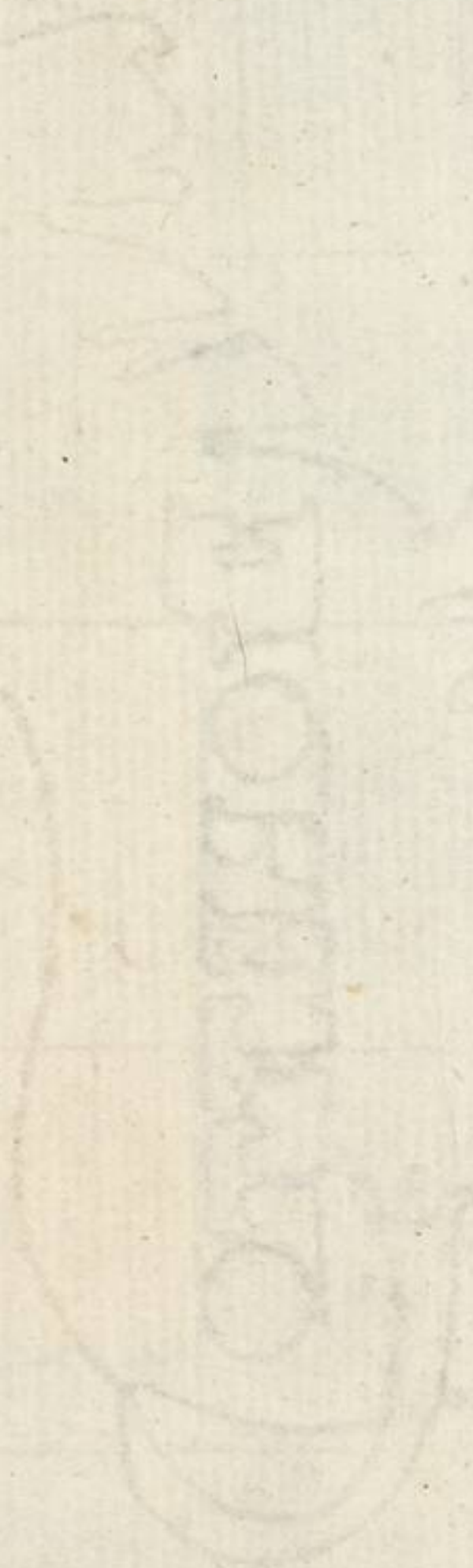
PHILOSOPHIAE

1
95

VOLUMEN II

nicolaus praetorius

8 11.11.50

Biblioteca Valenciana
C/ de la Marina

110000
NP1/95

GREGORII
MATA NSII,
GENEKO SI VALENTINI,
KHYRI HONORARIJ
SILVIO JUDICANDI IN AULA URBECH - REGIA
INSTITUTIONUM
PHILOSOPHIAE
MORALIS
MORALIS

VOLUMEN II.

MATRITI

Apud ANTONIUM SANCHEZ, in Platea
de la Aduna- Pija.

ANNO. DCCLXXVII.

INSTITUTIONI

PHILOSOPHIAE

MORALI

VOLUMEN II

GREGORII
MAJANSII,
GENEROSI VALENTINI,
—
XIIIVIRI HONORARII
STLITIBUS JUDICANDIS IN AULA URBEQUE REGIA,
INSTITUTIONUM
PHILOSOPHIAE
MORALIS
LIBRI III.
EDITIO SECUNDA
AUCTIONIOR ET EMENDATIONIOR.
VOLUMEN II.
MATRITI.

Apud ANTONIUM SANCHAM, in Platea vulgo
de la Aduana Vieja.

ANNO M. DCC. LXXVIII.

GEORGII
MAJANII
GENEPROSI VALENTINI
XIVIRI HONORARI

STILLIUS JUDICANDIS IN AULA URBEQUE REGIA

INSTITUTIONUM
PHILOSOPHIAE

MOXALIS

LIBRI III

EDITIO SECUNDA

AUGUSTO ET EMEIDATIOR

VOLUMEN II

MATRITII

Apud ANTONIUM SANCHEM, in Plaza
de la Abadía, Valencia

ANNO M. DCC. LXXVII

R. 4 615

G R E G O R I I
 M A J A N S I I,
 G E N E R O S I V A L E N T I N I,
 I N S T I T U T I O N U M
 P H I L O S O P H I A E M O R A L I S
 L I B E R I I I.

D E M E D I I S A D Q U I R E N D I S U M M U M
 B O N U M.

C A P U T I.

De Dei Mandatis exsequendis.

I. **A**GE vero, si *Summum Bonum* sum-
 mopere est appetendum, tam-
 quam Bonorum omnium maxi-
 mum, immo bonorum omnium origo, &
 Beatitudinis caussa prima, ejus effectrix, con-
 servatrix & expletrix; consideremus quibus
 Mediis uti debeamus, ut illud obtineamus.
 Sed cum jam didicerimus, & firmissime cre-
 damus, Deum, qui *Summum* est *Bonum*, in-
 finite Sapientem, Potentem, Veracem, Ju-
 stumque esse; profecto non aliud Medium
Inst. Phil. Mor. Vol. II. A am-

amplecti debemus, quam illud, quod ipse & ejus Verbum Homo factum nos docuit duabus tantum sententiis apud LUCAM *cap. 10. v. 27.* *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: & Proximum tuum sicut te ipsum.* Idem, licet aliis verbis, apud MATTHAEUM *cap. 19. vers. 16. & seq.* ubi ita scriptum est: *Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

2. Equidem *Mandata*, alia sunt *Jubentia*, alia *Prohibentia*. Per illa jubentur *Virtutes*; per hæc prohibentur *Vitia*. Utraque sunt *Jussa* omnino exsequenda: hac tamen differentia, quod illa sint *Norma Boni*; hæc *Jussa salutaria* ad aversandum *Malum*. *Dei autem Præcepta* (verba sunt LACT. FIRMIANI *Divin. Inst. lib. 3. cap. 26.*) quia & simplicia & vera sunt, quantum valeant in animis hominum, quotidiana experimenta demonstrant. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrænatus: paucissimis Dei verbis tam placidum, quam ovem, reddam. Da cupidum, avarum, tenacem; jam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam suam plenis manibus largientem. Da timidum doloris ac mortis: jam cruces & ignes, & Phalaridis taurum contemnet. Da libidinosum, adul-

adulterum, ganeonem: jam sobrium, castum, continentem videbis. Da crudelem & sanguinis appetentem: jam in veram clementiam furor ille mutabitur. Da injustum, insipientem, peccatorem: continuo & æquus, & prudens, & innocens erit. Uno enim lavacro malitia omnis abolebitur. Tanta Divinæ Sapientiæ vis est, ut in hominis pectus infusa, matrem delictorum stultitiam uno semel impetu expellat. Ad quod efficiendum non mercede, non libris, non lucubrationibus opus est. Gratis ista fiunt, facile, cito: pateant modo aures, & pectus Sapientiam sitiât.

3. Facile esset ostendere omnes Virtutes in *Amore Dei* contineri; & per eundem *Amorem* omnia Vitia excludi. Sed quoniam hæc disputatio, licet propria Philosophi Christiani, requireret, ut orationis filum latissime duceremus; & necesse esset brevitatis mihi præfixæ terminos egredi; ideo simplicius agam de *Virtutibus*, tamquam Mediis a Deo præscriptis ad *Beatitudinem* obtinendam; & de *Vitiis*, tamquam impedimentis supremæ hujus felicitatis.

CAPUT II.

*De Virtutibus ad Summum Bonum
ducentibus.*

I. **V**irtus, cujus contraria est *Vitiositas*, docente Cicerone *Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 15.* est constans & perpetuum animi propositum instituendi actiones secundum Dei Voluntatem. Nunc autem (verba sunt S. BASILII ex Regula fusius tractata, Responsione ad Interrogationem 2.) pro modulo nostro, & quantum proposito præsentî convenit, vos de ea, quam Deo debemus, caritate commonebimus: si prius illud dixerimus, nos omnium mandatorum, quæ a Deo nobis tradita sunt, conficiendorum vim & facultatem ab eo in antecessum accepisse, ut neque ægre feramus, perinde quasi insolens aliquid a nobis exigatur; neque efferamur, tamquam qui aliquid amplius, quam quod datum est, rependamus. Et cum his viribus recte & apte utimur, vitam virtutibus ornatam pie traducimus: corrupto vero illarum usu, in vitium delabimur. Atque hæc est Vitii definitio, facultatum, quæ ad bonum perficiendum nobis a Deo datæ sunt, usus malus, & a Domini præceptis alienus: quemadmodum contra Virtutis, quam Deus requirit, usus earundem ex bona conscientia proficiens secundum Domini mandatum. Cum
igi-

igitur hæc *Dei Voluntas* Homini possit innotescere, vel per *Rationem*, vel per *Revelationem*; Homo debet agere secundum *Dei Voluntatem* sibi notam his duobus modis, quorum alter ad *Moralem Philosophiam*; alter ad *Theologiam* pertinet.

2. Dixi, Virtutem esse *propositum*, cui consequens esse videtur, *Prudentiam* a Platone, ab Aristotele, a Cicerone, Seneca, & ut dicam uno verbo, a veteribus omnibus Philosophis pro Virtute habitam, recenseri debere inter Virtutes *Morales*; etiamsi quoque sit Virtus animi intelligentis. Non igitur recedimus a priscis Sapientibus, qui *Virtutes*, quæ *Cardinales* dicuntur, docuerunt esse quatuor, videlicet, *Prudentiam*, *Iustitiam*, *Fortitudinem* & *Temperantiam*. Sed fatemur etiam, *Prudentiam*, sive *rectam rerum agendarum*, aut *non agendarum cognitionem*, humanas actiones dirigere. Præterea tres aliæ Virtutes vel dirigunt nos in ordine ad nos ipsos, vel in ordine ad alios. In ordine ad nos ipsos, vel in iis, quæ Gustatui vel Tactui sunt jucunda, ut *Temperantia*; vel in rebus Terribilibus, ut *Fortitudo*, quæ inter Metum & Fiduciam obtinet mediocritatem, & per eam ita comparati sumus, ut vanos metus despiciamus, & vel in gravissima pericula irruamus cum fiducia obtinendi vera bona. In ordine ad alios nos dirigit *Iustitia*, quæ bonum alienum sibi proponit: ideoque per eam nos ab alienis, nobis indebitis,

abstinemus, & suum cuique tribuimus. Vide Porphyrium apud STOBÆUM *Serm. I.* ubi quadripartitam hanc divisionem alio modo connectit, & *Prudentiam* vocat *Scientiam*: & revera est.

3. Sed licet hæc ita sint, ut cum ARISTOTELE loquar *Ethicor. lib. 10. cap. 8.* *Copulata etiam est & connexa Prudentia cum virtute, quæ spectatur in moribus: & hæc ipsa cum prudentia: nam & prudentiæ initia manant ab iis virtutibus, quæ more perficiuntur: & quidquid in eis est, quod bonum rectumque sit, id omne a prudentia ducitur.* Idem ARISTOTELES *lib. 7. cap. 10.* jam ita scripserat: *Qui prudens sit, eundem etiam bonum virum esse ostendimus. Præterea non ex eo solum prudens nominatus est, quod intelligat; sed ex eo etiam, quod usu rerum valeat ad actiones & officia.* Quapropter, si vere philosophari volumus, *Prudentia* alia est *Theoretica*, alia *Practica*. Quod innumere-
 rabilibus exemplis confirmari potest. Ecce unum. Prævideo Sempronium facinus aliquod inhonestum non facturum coram patre suo, quia hujus severitatem filio notam agnosco, & illius verecundiam sæpe observavi. Hæc est *Prudentia Theoretica*. Sempronio Patrem sisto, ne facinus perpetret; ecce *Prudentiam Practicam*. Illa est *Virtus Intellectus*, hæc *Voluntatis*: hac tamen differentia, ut puto, quod illa per se potest subsistere; hæc non ita, nisi cum altera virtute morali conjungatur,

tur, ut in proposito exemplo cum Caritate. Audebone de *Fortitudine* idem dicere? *Prudentiam*, inquam, & *Fortitudinem* modificationes esse *Temperantiæ* & *Justitiæ*. Equidem ita sentio. Sed tamen non recedam a quadripartita Virtutum divisione, ut omnia, quæ tradam, communi docendi generi magis aptentur, & novitatis amorem fugere videar. Pergamus igitur.

4. Dixi Virtutem esse *constans* & *perpetuum animi propositum*, in hoc Stoicos sequutus, quibus teste CICERONE *Paradoxo* I. *Virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia*; vel ut ipse ait lib. I. de *Legib. cap. 17. Constans & perpetua vitæ ratio*, vel *recta ratio*, ut eam definivit *Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 15.* ubi hanc etiam Virtutis definitionem proposuit: *Affectio animi constans conveniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis.* Ubi nollem, ut utilitatem omnem a virtute sejunxisset: cum vera utilitas ab ea sit inseparabilis. Jurisconsultis Virtus diceretur *Constans & perpetua voluntas*, argumento ducto a *Justitiæ* definitione, quam ULPIANUS tradidit l. *justitia* 10. de *Just. & Jur.* quod idem est: nam quoties faciendi verbis adjungitur *Voluntas*, significat *Animi Consilium* sive *propositum*, quo nomine, quia significantius & clarius est, uti volui. Hanc Virtutis naturam cum consideraret SENECA, adversus hominum in-

constantiam, sive vitiosum vivendi genus, sic in-
 vectus est *Epist.* 120. *Qualitatis veræ te-*
nor permanet, falsa non durant. Quidam al-
 ternis *Vatini*, alternis *Catones* sunt: & modo
 parum illis severus est *Curius*, parum pau-
 per *Fabricius*, parum frugi & contentus vili
Tubero: modo *Licinium* divitiis, *Apicium* coe-
 nis, *Mæcenatem* delitiis provocant. Maxi-
 mum iudicium est malæ mentis fluctuatio, &
 inter simulationem virtutum, amoremque vi-
 tiorum, assidua jactatio.

*Habebat sæpe ducentos,
 Sæpe decem servos: modo Reges atque Te-*
trarchas,

*Omnia magna loquens: modo, sit mihi
 mensa tripes, &*

*Concha salis puri, & toga, quæ defendere
 frigus,*

*Quamvis crassa, queat. Decies centena
 dedisses,*

*Huic parco paucis contento: quinque die-
 bus*

Nil erat in localis.

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit
HORATIUS: numquam eundem, nec similem
 quidem sibi. Adeo in diversum aberat. Multos
 dixi: prope est ut omnes sint. Nemo non quo-
 tidie & consilium mutat, & votum. Modo
 uxorem vult habere, modo amicam: modo re-
 gnare vult: modo id agit, ne quis sit offi-
 ciosior servus: modo dilatat se usque ad in-
 vidiam; modo subsidit, & contrahitur infra
 hu-

humilitatem vere jacentium : nunc pecuniam spargit , nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens : alius prodit atque alius, & , quo turpius nihil judico , impar sibi est. Magnam rem puta , unum hominem agere. Præter Sapientem autem (loquitur Stoice, tu Christiane intelligito vera virtute præditum) nemo unum agit : cæteri multiformes sumus. Modo frugi tibi videbimur & graves, modo prodigi & vani. Mutamus subinde personam , & contrariam ei sumimus , quam exuimus. Hoc ergo a te exige , ut qualem institueris præstare te , talem usque ad exitum serves.

5. Addidi Virtutem esse Animi Propositum instituendi actiones secundum Dei voluntatem , ut intelligatur Hominem Virtutis amantem vacare semper debere studio inquirendi *Voluntatem Dei*. Neque enim est vera virtus , nisi quæ ad eum finem tendit , ubi est bonum hominis , quo melius non est , ut divine ait B. AUGUSTINUS lib. 5. de Civit. Dei, cap. 12. Est autem *Voluntas Dei* bona, & beneplacens , & perfecta , docente APOSTOLO Epist. ad Rom. cap. 12. vers. 2. Illius maximi Theologi est etiam hoc assertum in Epistola 167. num. 45. *Virtus est caritas, qua id , quod diligendum est , diligitur. Hæc in aliis major ; in aliis minor ; in aliis nulla est. Plenissima vero , quæ jam non possit augeri ; quamdiu hic homo vivit , est in nemine. Adjungo ego , etiamsi heroica sit , quia*
num-

numquam possumus amare Deum secundum meritum immensæ ejus Bonitatis. Voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta, est quæ perfectam facit virtutem, cum virtus exercetur secundum eam; vel, ut clarius dicam, cum agentis finis est propriæ voluntatis conformitas cum Divina. Et per hoc differt *Virtus Perfecta*, sive *Christiana*, ab *imperfecta*, sive *mere philosophica*, aut *naturali*. Hujus enim finis est vel corporis sanitas, qualis esse solet finis Temperantiæ: vel societatis humanæ conservatio, ut Justitiæ: vel honor aut gloria humana, ut Fortitudinis militaris: vel opinio scientiæ, ut Prudentia. Aut pro fine habet quamlibet aliam rem honestam & decoram; sed quæ naturalis sit. Atque hæc quidem *imperfecta Virtus* obtineri potest naturæ viribus, hoc est, viribus ab Auctore Naturæ cuilibet rationis compotitis: illa vero *Perfecta* non sine Sancti Spiritus præveniente gratia. Itaque pecuniam alteri dare ad paupertatem ejus arcendam, vel ut ita quis cum alio agat, ut secum agi vellet; virtus quidem est secundum Dei Voluntatem: verum qui eadem illa facit, quia Deus ita jubet; aut quia actiones illæ Deo placent; Virtus est non solum secundum Dei Voluntatem, sed etiam propter Dei Voluntatem. Prioris generis Virtus est *mere Moralis*; posterioris *Moralis & Christiana*, & ut ajunt Thologi, *supernaturalis*; quia causam habet finalem supra rerum naturam, scilicet

licet Deum. Illud vero memoria semper retinendum est, etiam quod viribus fit naturalibus, ea ratione, qua bonum est, deberi Dei Naturæ, hoc est, rerum naturalium Auctori, qui dedit facultatem, vires, media, seque ipsum auxiliatorem, ad omne bonum agendum. Absque hæc obiter judicasse sufficiat. Præterea ex superiore *Virtutis* definitione intelligendum est veram solidamque Virtutem confirmatam esse debere *habituali*, ut Homo firmum fixumque habeat, nullam actionem malam, vel omissionem boni, posse consistere cum vera virtute: ideoque etiam debere ita uti libertate sua, ut non abutatur, ac proinde numquam adversetur Voluntati Dei: quod si attente consideraverimus, nullo modo negabimus, recte sensisse Stoicos statuentes virtutem consistere in constante & perpetua vitæ ratione. Vide CICERONEM *Paradoxo 3. cap. 1.*

6. Indidem etiam colligimus, Virtutes omnes inseparabili vinculo connexas, quod pulcherrime quadam similitudine docuit PLATO in *Legibus*, ubi *Prudentiam* oculum; *Iustitiam* pulchritudinem; *Temperantiam* sanitatem; *Fortitudinem* manum animi virtute instructi ingeniose dixit. Virtutum connexionem etiam docuit Zeno apud DIOG. LAERTIUM *lib. 7. segm. 126.* Qui enim virtute præditus sit, eum aptum esse & ad contemplandam, & ad agendum ea, quæ sunt agenda: quæ vero agenda sint, ea esse & eli-

eligenda, & sustinenda, & distribuenda, & perseveranter tenenda. Quare, si alia bene eligendo agit, alia fortiter patiando, alia juste distribuendo, alia denique constanter servando, Prudens est, & Fortis, & Justus, & Temperans. Hanc ipsam Virtutum connexionem optime omnium docuit S. PETRUS Epist. 2. cap. 1. pulcherrima usus gradatione scalis persimili. Vos autem, inquit, curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis caritatem.

7. Præterea Stoici docebant, unam tantum esse virtutem, in quo ab aliis philosophis reprehensi sunt, ut videre est apud JUSTUM LIPSIUM, acerrimum Stoicorum defensorem, *Manuduct. ad Philosoph. Stoicor. lib. 3. Diss. 4.* quam opinionem diligentissime exposuit S. AUGUSTINUS *Epist. 29.* ei autem non assentitur: ideoque sic ait: *Non & ista Divina sententia est, qua dicitur, qui unam virtutem habuerit, omnes habet; eique nulla inest, cui una defuerit; sed hominibus hoc visum est, multum quidem ingeniosis, sed tamen hominibus.* At enim ipse Zeno Stoicorum princeps, qui Virtutem unam esse dicebat, minime negabat distinctos ejus respectus pro obsectorum varietate. Itaque DIOG. LAERTIUS, *lib. 7. segm. 126.*
sic

sic de eo memorat : *Principaliter autem virtutum unamquamque occupari circa proprium quoddam caput : ut circa ea , quæ toleranda sint , Fortitudinem ; Prudentiam circa ea , quæ facienda sint , aut non facienda , aut neutro modo se habeant. Similiterque cæteras circa propria versari. Sequuntur autem Prudentiam consiliorum maturitas & Intelligentia ; Temperantiam vero ordinis dexteritas & modestia ; Justitiam autem Aequitas & rectum judicium ; Fortitudinemque Constantia atque Valentia.*

8. Existimo Zenonem ejusque Sectatores veritatem suboscure vidisse , & aliquo modo explicasse ; falsam vero doctrinam docuisse : quia revera falsum est , unam tantum esse Virtutem. Nam si hoc verum esset , qui una præditus esset , omnes haberet. Hoc tamen non impedit quominus consideremus unam virtutem generalem , quæ sit *Constans ac perpetuum propositum dirigendi actiones humanas secundum Dei Voluntatem.* At quænam , inquires , Virtus hujusmodi est ? Amor Dei. Nam ipse B. HIERONYMUS , qui *Dialogo I. contra Pelagium* dixit , hanc fuisse quidem Philosophorum sententiam ; sed non Apostolorum , alibi ita scripsit : *In hac autem vita virtus non est , nisi diligere quod diligendum est. Id diligere Prudentia est ; nullis inde averti molestiis , Fortitudo est ; nullis illecebris , Temperantia ; nulla superbia , Justitia.* Eodem modo disputavit S. AUGU-

GUSTINUS *lib. de Moribus Ecclesiæ cap. 15. num. 25.* dicens: *Quod si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei. Namque illud, quod quadripartita dicitur virtus, ex ipsius amoris vario quodam affectu, quantum intelligo, dicitur. Itaque illas quatuor virtutes, quarum utinam sit in mentibus vis, ut nominare sunt omnium, sic etiam definire non dubitem, ut Temperantia sit amor integrum se præbens ei, quod amatur; Fortitudo amor facile tolerans omnia, propter quod amatur; Justitia amor soli amato serviens, & propterea recte dominans; Prudentia amor ea, quibus adjuvatur ab eis, quibus impeditur, sagaciter seligens. Sed hunc amorem non cujuslibet, sed Dei esse diximus, id est, Summi Boni, Summæ Sapientiæ, summæque Concordiæ. Quare definire etiam sic licet, ut Temperantiam dicamus esse amorem Deo sese integrum incorruptumque servantem; Fortitudinem amorem omnia propter Deum facile perferentem; Justitiam amorem Deo tantum servantem, & ob hoc bene imperantem cæteris, quæ hominis subjecta sunt; Prudentiam amorem bene discernentem ea, quibus adjuvetur in Deum ab iis, quibus impediri potest. Dicam brevius, Amor Dei Virtus unica est & universalis, qua qui præditus est, exercendo illam, officium suum præstat, quotiescumque se offert occasio quamlibet virtutem operandi. Itaque hoc non im-*
pe-

pedit, quominus plures respectus observemus, secundum quos Virtus consideretur, & per multiplicem hanc considerationem diversæ Virtutes dici possint, uti revera sunt: aliæ aliis perfectiores; aliæ existentes; aliæ non existentes, prout sese offert, aut non offert occasio exercendi eas: quarum singulis singula Vitia contraria sunt: atque horum quodlibet Legi illius universali contrarium est, uti JACOBUS Apostolus docuit *cap. 2. vers. 10. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*, alludens ad unam legem de Amore Dei. Similiter etiam possemus dicere, unicam esse Virtutem universalem, *Dei* scilicet *obedientiam*; & unicum Vitium, *Dei inobedientiam*; duarum utraque diversos respectus habet pro objectorum diversitate. Dicere vero idcirco omnia vitia esse paria stolidissimum est, ut merito S. AUGUSTINUS *Epist. 157. n. 4.* dixerit: *De paritate peccatorum soli Stoici ausi sunt disputare contra omnem sensum Generis Humani.* Sed arguari desinamus.

9. Dixi, Virtutem esse Propositum instituendi actiones *secundum Voluntatem Dei*, ut intelligatur non consistere in solis *actionibus externis*, sive in sola Virtutum *materia*; sed etiam in *Animi destinatione conformi Dei Voluntati*; ac proinde aliud esse *justa agere*; aliud *juste*, ut eleganter docuit Philemon apud STOBÆUM *Serm. 9.* In eandem sen-

sententiam GREG. NAZIANZENUS agens de Gentilium Virtute *Jambico* 18. dixit:

Primum sequuti rem bonam non sunt bene: Mage nam movebat gloria hos, quam amor boni.

10. Quapropter cum veræ Virtutis norma sit *Dei Voluntas*; facile colligitur, non esse in Hominis arbitrio fingere sibi Normam actionum suarum; ideoque non semper excusantur, qui dicunt, *se agere secundum suam Conscientiam*: nam hæc *recta*, aut *prava* esse potest. Et multo minus credendum est, Virtute præditos esse, qui quidquam agunt, quod aut per *Rationem*, aut per *Revelationem*, aut per Ecclesiæ Catholicæ *Traditionem* non constet a Deo esse jussum, aut tamquam Consilium utile propositum.

11. Cum autem *Divinæ Voluntatis* investigatio sit præcipuum Hominis studium; serio id instituendum est. Quod ita fiet, cum de Virtutum exercitatione agetur, si attento animo mediocritas observetur in rebus licitis, ita ut nec in excessu, nec in defectu quidquam fiat, quod Voluntati Divinæ contrarium sit. Atque huc pertinet illa Aristotelea Virtutis Definitio, eam scilicet esse *Habitu consistentem in mediocritate*. Quamvis enim hæc definitio nominalis sit, ex qua Virtutis essentia non bene intelligitur; certum tamen est, proprium esse Virtutis, neque in excessu, neque in defectu
pec-

peccare: nam quemadmodum qui plus, aut minus probat, nihil probat; ita qui plus facit, quam Voluntas Dei exigit, Divinam Voluntatem non exsequitur; & eodem modo ei non obtemperat, qui minus facit, quam Deus exigit. Mediocritas autem, de qua hic sermo est, non est *rei*, sed *rationis*: quod cum non animadvertisset LACTANT. FIRMIANUS *Div. Inst. lib. 6. cap. 11.* male hanc veritatem in dubium revocavit, quod interdum & aliquantulum gaudere, vitiosum; interdum vel exsultare lætitia, non sit criminum. Sed quid sit medium in virtute, præclare docuit egregius Poeta JACOBUS FALCO in *Compendiaria totius de Moribus Philosophiæ juxta Ethica Aristotelis Descriptione.*

12. Denique, cum Virtutis amans actiones suas *secundum Dei Voluntatem instituere* debeat; manifestum est, non modo facere debere quæ Deus præcipit; sed & omittere etiam quæ Deus prohibet, hoc est, quæ vult ut non fiant. Itaque nullo modo meretur Viri Boni nomen, qui multas actiones edit, quæ solum materialiter conveniunt Voluntati Dei, ut Philosophi & Theologi Scholastici loqui amant, sive, ut clarius dicam, quæ solummodo sunt Virtutum materia, & præterea a Malo non abstinet: vel qui Vicia non perpetrat; sed tamen alias nihil boni facit. Bonorum enim faciendorum omisio etiam est vitiosa; quia reluctatur Deo jubenti parere.

13. Facere autem quæ Deus præcipit, & omittere quæ vetat, nihil aliud est, quam Virtutem exercere; quæ, quamvis hoc respectu una sit, videlicet Humanæ Voluntatis conformitas cum Divina, aut Hominis erga Deum Obedientia; tamen potest versari circa varia objecta variisque se exercere occasionibus, intensius, aut remisius, & propterea varias etiam denominationes accipit. Quemadmodum igitur hominis *Anima*, prout intelligit, dicitur *Mens*, aut *Intellectus*; prout meminit, *Memoria*; prout vult, *Voluntas*; sic propositum illud *Voluntatis* instituentis actiones secundum Dei Voluntatem, quatenus ad Deum Humani Generis Condito rem & Parentem dirigitur, vocatur *Pietas*: quatenus Dei Voluntas Hominem per præcepta secum ligat & constringit, *Religio*: quatenus homo versatur in officiis, quæ ipse sibi debet in rebus ad Gustatum & Tactum pertinentibus, *Temperantia*: quatenus debita hominibus officiâ exhibet, *Justitia*. In horum omnium exsequutione multa pericula subeunda sunt, & multa patienter & constanter ferenda: necessaria est igitur *Fortitudo*. Quæ omnia nisi ratione duce non fiunt, ideoque etiam exigitur *Prudentia*. Itaque ARISTOTELES lib. 6. *Ethicor. cap. 5.* ita verissime scripsit: *Fieri non potest, ut quisquam vere probus sine Prudentia audiat.* Et ALEXANDER APHRODISIENSIS lib. 4. *quæst. cap. 22.* *Necesse est habentem Virtutem aliquam mo-*
ra-

ralem, habere & Prudentiam: siquidem est moralis Virtus effectrix eorum, quæ definita sunt a Prudentia & recta Ratione. Hæc omnia brevissime complexus est PAULUS Apostolus Jesu Christi hoc modo scribens ad Titum cap. 2. vers. 11. & seqq. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos (ex hac eruditione Prudentia nascitur) ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria (vide Prudentiæ usum in cognoscendis & respuendis malis) sobrie (ecce Temperantiam) & juste (vide Justitiam) & pie vivamus in hoc sæculo (animadvertite Pietatem) expectantes beatam spem (ad quam Fortitudo Dei donum conducit) & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi Populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Ubi paucis verbis vides hominis Christiani vitam.

14. Hæc cum ita sint, ad *Pietatem* adversus Deum, sive ad ejus *Cultum*, aut *Religionem*, nam idem hæc significant docente B. AUGUSTINO lib. 10. de *Civit. Dei* cap. 1. referendæ sunt quatuor illæ Animi Virtutes, *Prudentia, Temperantia, Justitia, Fortitudo*. De quibus Institutionum more modoque breviter hic agendum est, ita tamen, ut quemadmodum ipse ad meam utilitatem semper cum sapientiæ studio doctrinæ varietatem

tem amoenitatemque conjunxi, quoniam utraque conducit ad illam facilius & jucundius consequendam; idem Juventuti censeo faciendum, ut orationis flosculis excitetur ad Sapientiæ fructus expectandos percipiendosque. Quam quidem ad rem nos, ut videmur, aliquod attulimus adjumentum Hominibus nostris; qui Sapientiæ fontes vel obstructos, vel parum notos, libellis nostris, licet dissimulent, & quantum possunt, eos despiciere simulent, & me auctorem insimulent; melius tamen quam antea noscunt & adire cupiunt: quos utinam invenient, & pro suis meisque votis pleno ore bibant & sese expleant. Nec vero arroganter hoc dictum existimari velim. Ingenii laudem multis concedens; quod est philosophi proprium, vera & utilia seligere, apte, distincte, breviter, & non inornate dicere, quoniam in eo studio ætatem consumsi, ut melius aliis prodesse possem; videor id meo jure quodammodo vindicare. Quod si hac docendi ratione aliquibus videor longior esse, quam ut Institutionum methodus patiatur; meminisse debent Compendia jure appellari dispendia, & numquam satis dici, quod tota vita discendum & efficiendum est. Idcirco, licet contrariorum ea sit natura, ut cognito uno aliud etiam cognoscatur; ut melius sciatur quæ sint Vitia Virtutibus opposita, & quantum illa fugienda sint; singulis Virtutibus contraria Vitia opponemus, & horum chara-

ra-

racteres repræsentabimus , prout sunt , teter-
rimos.

CAPUT III.

De Prudentia.

1. **U**T igitur a *Prudentia* incipiam,
Prudentia aut *Theoretica* est , aut
Practica. Quam divisionem subobscurè si-
gnificasse videtur CICERO lib. 1. de *Offic. cap.*
45. ubi ita scripsit : *Cognitionem Pruden-*
tiamque sequitur considerata actio. Ita fit,
ut agere considerate pluris sit , quam cogi-
tare prudenter. Quibus verbis *Prudentiam*
Practicam jure optimo *Theoreticæ* prætulit,
licet *Theoreticam* tantum *Prudentiæ* nomine
indigitasse videatur.

2. Idem CICERO lib. 2. de *Invent. cap.*
52. sic *Theoreticam Prudentiam* definivit:
Prudentia est rerum bonarum & malarum,
neutrarumque scientia. Partes ejus Memoria,
Intelligentia , Providentia. Memoria est , per
quam animus repetit illa , quæ fuerunt. In-
telligentia est , per quam ea perspicit quæ
sunt. Providentia , per quam futurum aliquid
videtur , ante quam factum sit. Quæ vero
Neutra vocaverit CICERO , intelligitur ex
eo , quod scripsit lib. 3. de *Divinat. cap.*
15. *Prudentia constat ex scientia bonorum*
& malorum , & nec bonorum , nec malorum.
Hæc eadem , quæ *Neutra* vocavit , id est,
nec bona , nec mala , *Indifferentia* appella-

vit *lib. 3. de Finib. c. 16.* Superiorem definitionem desumpsit Cicero ex PLATONE, qui apud Speusippum ita *Prudentiam* definivit: *Scientia bonorum & malorum dispositionem felicem præstans, qua quid agendum sit, & quid non, dijudicamus.* Et apud APULEJUM de *Habitudine doctrinarum Platonis* hoc modo: *Scientia intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam, quæ media dicuntur.* Sed præstabit eam sic definire: *Scientia eorum, quæ fieri, aut non fieri debent secundum Dei Voluntatem.* Vel aliter: *Cognitio Voluntatis Divinæ respectu rerum præteritarum, præsentium, aut futurarum, quæ agi debuerunt, aut debent.*

3. *Prudentia Practica* est usus accommodatus huic scientiæ, ideoque exercetur cum cognitione Voluntatis Dei.

4. Scientia hæc acquiritur per *Docilitatem, Sagacitatem & Rationem*, quæ *Prudentiæ* sunt comites & administræ.

5. *Docilitas Mentis* est *Intellectus aptitudo ad facile percipiendum ignorata.* *Docilitas practica, sive moralis*, est animi promptitudo ad discendum utilia. JUSSUS SALOMON a Deo postulare quæ vellet, petivit cor docile, ut discerneret inter bonum & malum, *lib. 3. Reg. cap. 3. vers. 9.* Ad hanc animi dotem alludit idem SALOMON, cum *Sapientiæ cap. 8. vers. 19.* dixit: *Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam, hoc est, pronam ad utilia discenda.*

Do-

6. *Docilitas* contraria est *Indocilitas*, quæ aut *naturalis* est, scilicet *discendi Incapacitas*, de qua hic non agimus; aut *pigritia* quædam ad *discendas res utiles*, quæ hujus argumenti propria est: & ut ait Plato apud APULEJUM lib. de *Habitudine doctrinarum Platonis*, *Prudentiam Indocibilitas* impugnat, quæ non *abolitionem* infert *Scientiæ*, sed contraria est *Disciplinæ discendi*. Hujus duas ab eo species accepimus, *Imperitiam* & *Fatuitatem*: quarum *Imperitia Sapientiæ*; *Fatuitas Prudentiæ* inveniuntur inimicæ. Illud vero cavendum, ne hæc *Docilitas* cuilibet doctrinæ accommodetur. Nam, ut ait HESIODUS in *Operibus*:

Credulitas pariter ac Incredulitas perderunt homines.

Itaque neque cuilibet facile credendum in rebus omnibus; licet magnæ sit auctoritatis, neque nimis pertinaciter Sapien- tibus assensus negandus; oculis semper in Deum, qui summa Veritas est, intentis, ne nos decipiamur, vel per rerum obscuritatem, vel per scelerate operantium astutiam.

7. *Sagacitas* Mentis est *acuta illa & acris Intellectus vis ad verum inveniendum*. *Sagacitas moralis* est *singularis quædam animi dexteritas ad exsequendum bonum*.

8. *Sagacitati* adversatur *Inaptitudo* aliquando culpabilis, cum quis ea laborat ob defectum attentionis laborisque.

9. *Ratio* est *boni malique examen ordi-*

natum ad bene agendum: ejus contraria est Inconsiderantia, sive defectus considerationis in ordine ad bonum, aut malum, quæ Inconsiderantia magnorum malorum causa esse solet secundum illud JEREMIAE cap. 12. vers. 11. Desolatione desolata est omnis terra; quia nullus est qui recogitet corde.

10. *Docilitate* igitur, *Sagacitate* & *Ratione* tamquam adjutricibus & administris suis utitur *Prudentia* ad præterita cum præsentibus, & utraque cum futuris conferenda in ratione boni, vel mali.

11. Præterea adhibet *Circumspectionem*, quæ est *attenta circumstantiarum consideratio*.

12. Si quid mali timet, *Suspicio* oritur. Est autem *Suspicio Metus ex incerta damni repræsentatione*: quæ profecto esse potest vel damni repræsentati ut illati, vel ut inferendi. *Illati*, ut suspicio propinati veneni: *inferendi*, ut suspicio insidiarum. Dixi esse metum ex *incerta damni repræsentatione*; nam si certi simus de damno illato, non est illa *Suspicio*, sed *Cognitio*, aut *Scientia*: & si certi sumus de damno inferendo, dicitur *Præscientia*, aut per metaphoram *Prævidentia*. Illato malo occurritur per conveniens *Remedium*, quod est *Modus amovendi mali*. Inferendo malo occurritur per *Præcautionem*, quæ est *Applicatio mediorum ad evitandum malum*. Quidquid autem fit, vel ad obtinendum bonum, vel ad evitandum malum,

ge-

generali nomine dicitur *Providentia*, quæ est *Ratio dirigens cuncta necessaria ad facilem & felicem rerum exitum*. De qua loquens CICERO lib. I. de *Legib. cap. 23.* scripsit *animum exacuere illam, ut oculorum, sic ingenii aciem, ad bona deligenda, & rejicienda contraria: quæ virtus ex providendo est appellata Prudentia*.

13. Hæc cum ita sint, *Prudentia* aut est *Scientia legislatoria*, aut *Judicialis*, sive *Jurisprudentia* docens legum præcepta; aut *Consultatrix*, sive *Ars vitæ*, ut eam appellavit SENECA *Epist. 95.* Nec incongruum erit dicere, hanc esse ipsam *Ethicam*, sive *Philosophiam*, aut, si mavis, *Theologiam Moralem*: nam ad rationem vivendi quod attinet, idem est considerare *Scientiam morum* respectu *Voluntatis Dei*, ac *Scientiam Dei* *Voluntatis* respectu *morum*. Ad utriusque enim *Scientiæ* canones hominis vita per *Rationem* a *Deo* naturaliter & supernaturaliter illustratam regenda est, ne mores in vitia degenerent, & ne ipsa *Pietas* in *Superstitionem*, aut *Fanaticismum* abeat.

14. Hujus *Prudentiæ* munus est, non tantum eligere bonum certum, & per bonorum comparisonem majus; sed etiam agendi circumstantias circumspicere, hoc est, personam, locum, tempus, modum, causam. Fieri enim potest, ut ratione talium circumstantiarum bonum aliquod desinat esse certum; aut, ut non retineat majoris pretii præ-

prærogativam, quæ primo intuitu apparebat. Nimirum pium opus est sacris in templo interesse: & nemo negaverit, quin hoc bonum certum sit, & majus, quam sæcularibus negotiis operam dare. Sed ob oculos tibi propone virum, qui ad paranda alimenta sibi suæque familiæ necessaria indigeat labore manuum suarum; aut propone tibi Magistratum, cujus est sollicite & indesinenter jus reddere & exsequi; aut Militem, cujus officium est pro Republica pugnare, & in præsentī periculo stationem nullo modo deserere; si aliquis horum immoderate tempus in templo impendat, quo indiget ad implendum munus suum, proculdubio erit imprudens: & tantum aberit, ut sit pius, ut e contrario impius haberi debeat. Si *Prudentia* igitur tanti facienda est, exaudiamus SALOMONEM ita nos adhortantem, *Prov. cap. 2. vers. 2. Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Si enim Sapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ: si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges sermones Domini, & scientiam Dei invenies: quia Dominus dat sapientiam; & ex ore ejus prudentia & scientia, & reliqua, quæ sequuntur, aureis litteris conscribenda.*

CAPUT IV.

De Prudentiæ Muneribus in Actionum Humanarum directione.

I. **L**ACTANTIUS FIRMIANUS *Div. Inst.* lib. 3. cap. 12. hoc verissimum effatum pronunciavit. *Scientia id præstat, ut quomodo, & quo perveniendum sit, noverimus; Virtus, ut perveniamus. Scientiam intellige Prudentiam Theoreticam; Virtutem Prudentiam Practicam.*

2. *Prudentiæ munera sunt varia, & maximi ac præstantissimi usus. Primum est videre, ne Virtutes pro Vitiis accipiantur; neve Vitia pro Virtutibus. Nam qui illud faciet, Virtutes ut Vitia fugiet: qui hoc, Vitia ut Virtutes amplectetur. Sic, ut acute sapienterque notavit B. THOMAS AQUINAS ad Jobi capitulum 4. lect. 1. Eliphaz Themanites, qui verba a Job proposita non eo animo accepit, quo erant dicta, odium præsentis vitæ, quod (Job) dixerat se pati, desperationi imputabat; magnitudinem amaritudinis impatientiæ; innocentiae confessionem præsumptioni. Ita etiam apud LIVIUM lib. 22. cap. 12. Q. Fabium Maximum M. Minucius, ferox rapidusque in consiliis, ac lingua immodicus, primo inter paucos, deinde propalam in vulgus pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens, vicina virtu-*
ti-

tibus vitia, compellabat.

3. E contrario THUCYDIDES describens corruptissimum totius Græciæ statum lib. 3. ita scripsit: *Quin etiam usitatam vocabulorum significationem ad res immutaverunt ex suo sensu. Audacia enim inconsiderata fortitudo amicorum studiosa vocabatur: at cunctatio circumspecta speciosa timiditas: moderatio, ignaviæ prætextus: prudentia in omni re, in omnibus cessatio. At vesana celeritas viri officio attributa est: tuto consultare, excusata tergiversatio erat: qui succenseret, fidus semper; qui huic contradiceret, suspectus habebatur: cui insidiæ succedebant, is sollers, & si alterius insidias providisset, eo sollertior erat. Si quis prospexisset, ne quid his egeret, amicitiae dissolutor, & ab adversariis territus. Hanc insignem descriptionem præ oculis habebat SALLUSTIUS in Catilina cap. 55. cum M. Catonem adversus C. Cæsarem sic orantem induxit: *Heic mihi quisquam mansuetudinem & misericordiam nominat? Jam pridem equidem nos vera rerum vocabula amisimus; quia bona aliena largiri, Liberalitas; malarum rerum audacia, Fortitudo vocatur; eo Respublica in extremo sita est. Eodem etiam fortasse respexit SENECA Epist. 45. inquit: *Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. Et Epist. 120. Sunt, ut scis, Vir-***

tu

tutibus Vitia consinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum intersit, utrum quis dare sciat, an servare nesciat. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Sic Otho apud TACITUM Historiar. lib. 1. cap. 37. ait: Nam quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus severitatem pro sævitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia & contumelias vestras disciplinam appellat. Et Galcacus apud eundem in Agricola, cap. 29. de Romanis loquens, inquit: Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Quamobrem sapienter M. TULLIUS in Partitionibus cap. 3. ita docuit: Vitiorum autem sunt genera contraria. Cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & iustitiam acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatem malitia animi, & verecundiam timiditas, & illam disputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Studiis autem bonis similia videntur ea,
quæ

quæ sunt in eodem genere nimia.

4. Causa hujus erroris duplex est. Altera, externa rerum species: nam, ut ait HORATIUS *Epist. ad Pisones*:

Decipimur specie recti.
Et in eandem sententiam JUVENALIS *Satira* 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra,

Cum sit triste habitu, vultuque, & veste severum.

Nec dubie tamquam frugi laudatur avarus,

Tamquam parcus homo, & rerum tutela suarum

Certa magis, quam si fortunas servet easdem

Hesperidum serpens, aut Ponticus.

Adde D. AUGUSTINUM *lib. 2. Confess. cap. 6.* ubi pulcherrima in hanc sententiam & acutissime disputata leges.

5. Altera causa prædicti erroris est præconcepta opinio de aliorum bonitate, aut malitia. Nihil enim frequentius est, quam quod dixit PHAEDRUS in *Prologo lib. 4. Fabular.*

Non semper ea sunt, quæ videntur: decipit

Frons prima multos: rara mens intelligit

Quod interiore condidit cura angulo.

6. Hunc autem errorem facile vitabimus,

mus, si exaudierimus vafri illius SICULⁱ EPICCHARMI cantilenam: *Sobrius esto, atque illud teneto, Nervos atque artus esse sapientiae, non temere credere*; cuius prudentis moniti meminere M. TULLIUS, & Q. ejus frater: ille *Epis. 19. ad Atticum lib. 1.* hic in egregia Epistola *de Petitione Consulatus ad M. Fratrem*. Sed quemadmodum *Prudentia* præcipit, ne temere credamus; ita ne in alterius actiones nimis inquiramus, ne nobis objiciat quis cum HORATIO, *Satirar. lib. 1. Sat. 3.*

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis;

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,

Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius? At tibi contra

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus & illi.

Itaque tantum providere debemus, ut non, sicut illi nobis videntur *mali*, ita & nos & videamur, & simus.

7. Si vero ob nimium amorem alterius Vitia nobis videntur Virtutes; providendum est, ne talia faciamus, qualia illi, quæ scilicet videantur Virtutes, & non sint. Memores esse debemus ejus, quod B. HIERONYMUS ait *Epist. ad Lætam*: *Venena non dantur, nisi melle circumlita: & vitia non decipiunt, nisi sub specie umbræque virtutum.* Et menti etiam infigenda sunt aurea illa

VIN-

VINCENTII BELLOVACENSIS in Speculo lib. 20. cap. 51. Perniciosiora & a remediis longinquiora sunt vitia, quæ sub specie virtutum & imagine spiritualium rerum videntur emergere, quam illa, quæ ex aperto pro carnali voluptate gignuntur. Hæc enim velut palam expositi & manifesti errores, & coarguuntur cominus, & constanter: illa vero, dum sub prætextu virtutum geruntur, incurata perdurant, & deceptos quosque periculosius faciunt ac desperatius agrotare.

8. Attento igitur animo circumspiciendus est character ejus, quem imitari volumus.

9. Si amore flagrat, credere debemus eum facere, quæ OVIDIUS, pessimus amandi magister, docet lib. 2. de Arte Amoris, præcipiens hæc sectatoribus suis:

Nominibus mollire licet mala: fusca vocetur

Nigrior Illyrica cui pice sanguis erit.

Si pæta est, Veneri similis: si flava, Minervæ.

Sit gracilis, macie quæ male visa sua est.

Dic habilem, quæcumque brevis: quæ turgida, plenam

Et lateat vitium proximitate boni.

10. Cave igitur credas quæ idem docuit in Remedio Amoris, ubi postea quam vere dixit:

Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo

Pro vitio virtus crimina sæpe tulit:

im-

improbe suis præcipit discipulis :

Quam potes in pejus dotes deflecte puellæ:

Judiciumque brevi limite falle tuum.

Turgida , si plena est ; si fusca est , nigra vocetur.

In gracili macies crimen habere potest.

Et poterit dici petulans , quæ rustica non est :

Et poterit dici rustica , si qua proba est.

Quid igitur ? Potius cum HORATIO lib. 2. Epist. 2.

Scire volam , quantum simplex hilarisque nepoti

Discrepet , & quantum discordet parcus avaro.

II. Eo autem cautius quis procedere debet , quo magis frequens est , patres , amicos , & adulescentes , sua quemque laudare , ut egregie docuit idem HORATIUS lib. 1. Sat. 3. ubi de moribus contraria interpretatione donare solitis loquens , sic ait :

Parcius hic vivit ; frugi dicatur. Ineptus

Et jactantior hic paullo est ? Concinnus amicis

Postulat ut videatur : at est truculentior , atque

Plus æquo liber ; simplex , fortisque habetur.

Caldior est ; acres inter numeretur.

12. Sed his omnibus minatur Deus per ISAIAM cap. 5. vers. 20. dicens : *Væ qui*
Inst. Phil. Mor. Vol. II. C di-

dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.

13. Secundum *Prudentiæ* munus est servare ordinem in omnibus actibus humanis, in *intelligendo* scilicet, in *volendo*, in *operando*.

14. Ad *intelligendum* quod attinet, in nullius potestate positum est excellentem habere intelligentiam, hoc est, ingenium subtile, iudicium acre, & memoriam tenacem: sed in cuiusvis arbitrio est velle intelligere quid sit verum bonumque, ut illud amet & operetur. At inquies: Neque in cuiusvis potestate est vera a falsis discernere, bona a malis. Sane vero. Sed si quis id cupiat, & ad utrumque consequendum media applicet, videlicet preces in Deum, docilitatem erga optimos homines, qui facile cognoscuntur; & voluntatem faciendi tantum quæ Deo placeant; certissimum est *Verum* & *Bonum* cogniturum, quantum conducere possit ad Beatitudinem æternam consequendam. Quod multorum virorum simplicissimorum exemplis confirmari potest, qui cum neque magna ingenia sortiti fuissent, neque scientiam perfectionem didicissent; tamen eum sapientiæ gradum obtinuerunt, ut a doctissimis & prudentissimis viris consulti fuerint in maximis dubiis; & in humanarum actionum directione præstantissimi fuerint.

Ad

15. Ad *Voluntatis* ordinem quod attinet, cum ea nobis a Deo data sit ad amandum *Verum Bonum*, id strenue agere debemus, ut *Verum Bonum* amemus; & *Error*em ac *Malum* detestemur, maxime in omnibus iis, quæ *Divinæ Legi* adversantur. Sic enim fiet, ut omnes actiones humanæ ordinatissimæ sint: quod eveniet, si sensus imaginationi, imaginatio phantasie, phantasia intellectui, intellectus considerationi, consideratio memoriæ, memoria comparationi, comparatio rationi, ratio voluntati, voluntas Deo in omnibus fideliter serviant.

16. Ordo autem observari debet primum in ipso *Amore*: nam ut legitur apud S. GREGORIUM MAGN. *Homil.* 2. in hæc *Johannis Baptistæ* verba: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*, *LUCAE cap.* 3. v. 11. *Homo qui rerum integer æstimator est, ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut amplius diligat quod minus diligendum est, aut æque diligat, quod vel minus, vel amplius; vel amplius, quod æque diligendum est.* Deinde observandus est ordo tum in electione Virtutum, alias aliis præferendo, prout præsens occasio postulet; tum in singulis Virtutibus eum ordinem servando, qui a Deo præscriptus est, respectu Dei, sui ipsius & Creaturarum.

17. Primo itaque amandus est Deus super omnia & præ omnibus, secundum illud *DEUTERONOMII cap.* 6. *vers.* 5. *Dili-*

ges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Huc refer illud CANTICOR. cap. 2. vers. 4. Ordinavit in me caritatem. Interprete autem Justo, Urgelitano Episcopo: Hæc est ordinata caritas, ut diligat Proximum propter Deum: sic vero diligat Deum, ut semetipsum abneget propter illum.

18. Secundo amanda est propria Anima: hæc enim creata est ad beatitudinem sempiternam.

19. Tertio amanda est Proximi Anima in eundem finem a Deo creata, cujus ordinationem nullo modo negligere licet.

20. Quarto amandum est Corpus proprium; nam sine ejus conservatione non possumus vivere, & sine ejus sanitate vivere libenter & tranquille nequimus.

21. Quinto amandum est Proximi Corpus, ut vitam sustentet in Dei gloriam.

22. Sexto amanda est bona Existimatio, quippe orta ex virtutis opinione; ideoque nobis conciliat auctoritatem ad utiles res perficiendas. Anteponendam autem esse divitiis patet ex illo PROVERBIOR. cap. 22. vers. 1. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ: super argentum & aurum gratia bona.* Nimirum si bonam Existimationem habeas apud eos, erga quos eam promerueris, habebis virtutis opinionem, quæ divitiis opibusque omnibus præstat.

23. Septimo amandæ sunt Divitiæ, quibus

bus parantur omnia externa æstimationem habentia. Nam, ut verissime cecinit OVIDIUS lib. 1. *Fastor.*

In pretio pretium nunc est : dat census honores ,

Census amicitias : pauper ubique jacet.

24. Octavo amandæ Opes, quibus proximus egenus adjuvatur. Opes autem aliud esse, quam divitias, optime docuit CICERO, cap. 6. de *Amicitia*, ubi ita scripsit: *Denique cæteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis : Divitiæ, ut utare : Opes, ut colare : Honores, ut laudare : Voluptates, ut gaudeas : Valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis : Amicitia res plurimas continet : quoquo te verteris, præsto est.*

25. Quoties itaque concurrunt gradus sub prædicto ordine contenti, priores posterioribus præferendi sunt. Qui enim crediderit se posse invertere Bonorum ordinem in universis rebus a Deo statutum; is vehementer & stultissime errat. Deus enim omnia a sui Bonitate orta ad sui gloriam ordinavit. Scite enim *Chrysippus*, laudatus a CICERONE lib. 2. de *Natur. Deor.* cap. 14. *Ut clypei causâ involucrum; vaginam autem gladii: sic, præter Mundum, cætera omnia aliorum causa esse generata: ut eas fruges atque fructus, quos terra gignit, animantium causa; animantes autem hominum; ut equum vehendi causa; arandi bovem; venandi & cu-*

stodiendi, canem. Ipse autem homo ortus est ad Mundum contemplandum & imitandum. Quæ postrema sententia vera erit, si nos Christiane dicamus, ad Deum contemplandum & amandum. Verus autem ordo est ejusmodi.

26. Mundum creavit Deus ad Hominis sibi grati obedientiam, GENES. *cap. I. vers. 26.* Hominem ad sui cultum. Sui autem cultum præcepit ad Hominis beatitudinem sempiternam : & Beatitudinem sempiternam ad sui Gloriam ordinavit : atque ut hæc omnia fierent debito modo, per Unigenitum suum fieri voluit. Quæ quia auctoritate Divina nituntur & confirmantur, Theologis tractanda relinquo. Quod si Homo voluntate libera præditus hunc ordinem invertere tentaverit; ejus Inobedientia a Deo ordinata est ad poenam sempiternam, PROVERBIOR. *cap. 16. vers. 4.* poena sempiterna ad suam Justitiam : suæ Justitiæ exsequutio ad suam gloriam. Ideoque Dei Gloria finis est invariabilis. Ideoque ipse Deus est finis ultimus, ad quem omnes tendere debemus. Præclare S. AUGUSTINUS *Confes. lib. I. cap. I.* cum Deo loquens : *Fecisti nos ad Te ; & irrequietum est cor nostrum, donec requiescat in Te.*

27. Ad hunc ordinem servandum nobis Hominibus dedit Deus probas animi affectiones ad exercitationem Virtutum. In Virtutibus autem sæpe occurrit, ut aliæ aliis præferendæ sint ; & aliquando præferendæ sunt,
non

non quæ in se sunt optimæ; sed quæ præ-
senti rerum statui propter circumstantiarum
rationem melius conveniunt: atque hoc dis-
cernere est Prudentiæ munus.

28. Præterea in singulis Virtibus est etiam
Ordo. Exempli gratia in Caritate. Nam
amandus est Proximus; ideoque & Ethnicus,
& Judæus, & Mahummedanus, & Hæreti-
cus; sed multo magis Christianus, & in
paribus circumstantiis, maxime Catholicus:
magisque homo probus, quam pravus. Sic
etiam melius est liberalitatem erga egenos
exercere, cum quis sano corpore sperat se
victurum, quam cum morbo oppressus, timet
se breviter moriturum. Ille enim propter Dei
amorem largitur res, quibus uti potest; hic
propter sui caducitatem quas vel nolens re-
licturus est. Caritatis ordinem naturali ra-
tione duce præclare CICERO docuit lib. I. de
*Officiis cap. 17. Si contentio quædam & com-
paratio fiat, quibus plurimum tribuendum sit
officii, principes sunt, patria & parentes,
quorum beneficiis maxime obligati sumus: pro-
ximi, liberi, totaque domus, quæ spectat in
nos solos, neque aliud ullum potest habere per-
fugium: deinceps bene convenientes propinqui,
quibuscum etiam communis plerumque fortuna
est. Quamobrem necessaria præsidia vitæ de-
bentur iis maxime, quos ante dixi: vita au-
tem, victusque communis, consilia, sermones,
cohortationes, consolationes, interdum etiam
objurgationes in amicitiiis vigent maxime: est-*

que ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjungavit.

29. Suprema ordinis servandi regula hæc est. Prudens vir considerare debet, ut omnes suæ cogitationes, verba & opera ad Dei Gloriam, rerum omnium finem, dirigantur. Exemplum esto in disciplina rerum, de qua scitissime B. BERNARDUS in *Cantica*, *Serm.* 36. ubi posteaquam retulit illud APOSTOLI *Epist.* I. *ad Corinth.* cap. 8. *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire; ita hanc sententiam expendit: Vides quoniam non probat multa scientem, si sciendi modum nescierit. Vides, inquam, quomodo fructum & utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit. Quid ergo dicit modum sciendi? Quid? nisi ut scias, quo ordine, quo studio, quo fine quæque nosse oporteat? Quo ordine; ut id prius, quod maturius ad salutem: quo studio, ut id ardentius, quod vehementius ad amorem: quo fine; ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, aut aliquid simile; sed tantum ad ædificationem tuam, vel proximi. Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum ut sciant: & turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi: & turpis vanitas est. Qui profecto non evadent subsannantem Satiricum, & ei, qui ejusmodi est, decantantem:*

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc
sciat alter.

Et

Et sunt item qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, verbi causa pro pecunia, pro honoribus: & turpis quæstus est. Sed sunt quoque qui scire volunt, ut ædificentur: & prudentia est. Enimvero ipsa Caritas etiam est Prudentia: nam a Deo per rerum diversos fines, quorum alii ad alium gradatim ordinati sunt, ad Deum graditur: ideoque ordine rectissimo.

30. Postremum Prudentiæ munus est *Decori* observatio. *Qualis autem differentia sit Honesti & Decori, facilius intelligi, quam explanari potest, ut candide confessus est M. TULLIUS lib. 1. de Officiis, c. 27. Ego autem Decori naturam sic explico.*

31. Homo Virtutis cultor cum & sibi & aliis se natum esse credat, Societatis humanæ commoda, quantum potest, promovet, ut sibi & aliis prosit. Sibi autem & aliis minime proderit, nisi aliorum animos sibi prius conciliet: quos proculdubio sibi non conciliabit, nisi bona exempla edat, virtutem, quoties occasio est, exercendo; & actiones indifferentes, quantum earum natura patiatur, ad aliorum justam jucundamque approbationem attemperando, quod qui facit, *Honesto & Decoro* studet: *Honesto*, quatenus laudanda agit; *Decoro*, quatenus ea circumstantiis adaptat. *Quidquid est enim, quod deceat* (ut ibidem CICERO docuit) *id tum apparet, cum antegressa est Honestas..... Nam & ratione uti atque oratione prudenter:*

ter : & agere , quod agas , considerate : omnique in re quid sit veri , videre & tueri decet : contraque falli , errare , labi , decipi , tam dedecet , quam delirare & mente esse captum. Et justa omnia , decora sunt ; injusta contra , ut turpia , sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. Quod enim viriliter animoque magno fit , id dignum viro & decorum videtur : quod contra , id , ut turpe , sic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnium honestatem hoc , quod dico , Decorum : & ita pertinet , ut non recondita quadam ratione cernatur , sed sit in promptu. Est enim quiddam , idque intelligitur in omni virtute , quod deceat : quod cogitatione magis a virtute potest , quam re , separari. Ut venustas & pulchritudo corporis secerni non potest a valetudine : sic hoc , de quo loquimur , Decorum , totum illud quidem est cum virtute confusum : sed mente & cogitatione distinguitur.

32. Hæc cum ita sint , Decorum est verum per se bonarum , aut indifferentium , honestus & laudabilis usus , accommodatus illis personis , quibuscum versatur homo , & circumstantiis etiam temporis , loci & modi.

33. Hinc Decorum aliud est *Juris Naturalis* ; aliud *Politicum*. Decorum *Juris Naturalis* est , quod in virtutibus consistit , quod bonum exemplum dici solet : cui contrarium est malum exemplum , sive scandalum.

34. Decorum *Politicum* est , quod Societati bene institutæ convenit. Exempli gratia:
Nu-

Nudum incedere, verendas corporis partes conspiciendas præbere, palam coire, displicet omnibus hominibus, qui humanitatis aliquem sensum habent. Ecce *Decorum Juris Naturalis*. At crepitum ventris emittere inter Hispanos; ructare inter Gallos; tegere caput aliis præsentibus, & lactucæ in patina pinguefactæ digitos admovere in Germania, indecorum videtur; & hæc evitare *Decorum*. Ecce *Decorum Politicum*: ad quod pertinet elegantissima CORNELII NEPOTIS Præfatio de diversis Græcorum Romanorumque moribus Politicis. Quicumque *Decoro* studet, curare debet, ut nec arrogans videatur, nec obnoxius: quorum alterum est alienæ libertatis obliti; alterum suæ. Hominum Politici mores debent esse, ut vestes, secundum usum, non affectati, & ipsis morigeris minime molesti. Itaque Prudentum usus diligenter observandus est, & constituti in Republica gradus circumspecte servandi. Abstineret cæremoniis decentibus debitisque aliis secundum consuetudinem hominum judiciosorum, est eos negligere, eisdemque se invisos præbere. Præcipue vero non sunt omittendæ erga illos, qui parum familiares sunt; multoque minus erga Aulicos, hominesve fastidiosos, aut leves & nullius, aut exigui meriti, qui quod in se non habent, per inanem honorem ab aliis sibi habitum, illud habere putant. Urbanitatis formulæ usitatæ esse debent; non affectatæ, ne quis aliis videatur, aut nimium

mium levis, aut magister cæremoniarum. Quid deformius, quam scenam in vitam transferre? Suprema *Decor*i lex hæc esto. Propriam dignitatem & aliorum æquis lancibus ponderato & tuetor, non ut rigidus *Decor*i observator; sed ut humanus, & ad humanitatem propensus, ut qui res venales exponunt, qui aliquantulum de suo emtoribus largiuntur.

35. Ad Decorum etiam pertinent *Gravitas* in vestitu, incessu, verbis jocisque, & moderatio in omnibus, quæ ad alios referuntur, quorumque ratio aliqua haberi debet.

36. *Gravitas*, quæ media est inter *Morositatem* & *Adulationem*, est *solida* & *constans* *judicii manifestatio*. Et hæc apparet in *vestitu*, *incessu*, *sermone* & *vultu*. Gravis hominis *vestitus* neque delicatus esse debet, neque rusticus: sed corpori & anni tempestati accommodatus, & visui non ingratus. *Incessus* esse debet neque nimis lentus, neque longus. *Sermo* judiciosus, brevis & parce facetus.

37. *Vultus* ad suavitatem hilaritate quadam temperatam potius accedens, quam ad tristitiam & arrogantiam. Egregie TACITUS *Annal. lib. 2. c. 72*. Germanici extincti gravitatem descripsit: *Indoluere exteræ Nationes Regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam &*
ar-

arrogantiam effugerat. Vultus autem compositio Prudenti necessaria est, ne occinatur illi, quod Aetolarum Virginum chorus diserte cecinit apud SENECAM in *Hercule Octæo*:

Licet ipsa neges,

Vultus loquitur, quodcumque tegis.

38. *Levitas* est *habitu* animi *desultorii* parati ad quidlibet sine iudicio suscipiendum, & abjiciendum. *Levitas* etiam cernitur in *vestitu*, *incessu*, *sermone*, *gestu*. *Levis* hominis *Vestitus* iudicii defectum prodit. Ei statim nova quæque & ridicula placent. Tanta vero est hominum levitas, ut veluti pestis quædam Nationes integras invadat, & in vicinas penetret.

39. *Levis* hominis *Incessus* modo citus est, modo tardus; modo affectate gravis: vultus gestuosus.

40. *Moderatio* est *Modi adhibitio*, quæ in rebus omnibus locum habet, verissime docente HORATIO *Satirar. lib. I. Sat. I.*

Est Modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Excipe tamen *Amorem Dei*, qui modum & finem habet nullum.

41. Concludamus igitur, *Prudentiam* esse veluti sal *Virtutum*, & *Virtutibus* omnibus adhibere modum. Itaque rectissime Zeno, qui auctore PLUTARCHO *lib. de Virtute Morali* dixit, *Prudentiam*, dum sum
cui-

cuique tribuit, esse Justitiam; dum res eligit, Temperantiam; dum tolerat, Fortitudinem.

C A P U T V.

De Imprudentia.

1. **P***rudentiæ contraria est Imprudentia.*
Hanc si etiam dixerimus *Theoreticam* esse & *Practicam*; illius nomine non aliud intelligi debet, quam *Ignorantia agendarum, aut non agendarum rerum, secundum Dei Voluntatem.* *Practica* vero erit voluntaria neglectio hujus officii.

2. *Imprudentiæ* adjungenda est *Prudentia* illa, quæ *Sæculi* dicitur, quæque nimium sapere creditur, sive quod alios astu capiat, & tunc dicitur *Astutia*: sive quod in suam utilitatem omnia convertat, & dici solet *Prudentia Politica*, propterea quod Politici sæpissime utuntur hujusmodi imprudenti prudentia. Equidem, ut FRANCISCI BACONI utar verbis depromptis ex *Sermone fideli* 23. *Prudentia, quæ sibi uni sapit, in plurimis ejus ramis res sane depravata. Assimilanda sapientiæ soricum, qui domum aliquam pro certo deserent paullo ante ruinam: sapientiæ vulpis, qui taxonem e domo expellit, quam sibi defodit, non illi: sapientiæ crocodili, qui lacrymas emittit, cum devorare cupit. Verum illud in primis observationem meretur, quod hujusmodi homines, qui,*
ut

ut Cicero loquitur de Pompejo, sui sunt amantes sine rivali, sæpenumero infortunati sint; cumque sibi per totam vitam sacrificaverint, in exitu sacrificant Inconstantiae fortunæ, cujus alas sperabant se pulchra illa sapientia sua præcidisse. Qui aliqua scitu digna legere velit de Prudentia apparente, adeat ejusdem BACONI Sermonem 26.

3. Imprudentiæ comites sunt Indocilitas, quæ discendi laborem & consilium respuit: Inaptitudo se miscens rebus ad se non pertinentibus: Inconsiderantia, quæ nihil unquam facit laude dignum: Decor denique neglectus Juri Naturali & hominum societati contrarius. Cynicorum vero natio tota est ejicienda: est enim inimica verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum, ut non minus eleganter, quam vere scripsit CICERO lib. 1. de Officiis, cap. 41. Nam ut idem docuit lib. 5. de Finib. cap. 23. si honestum ex virtutibus oritur, & in his hæret; etsi Decorum nihil aliud est, nisi ipsum Honestum virtutis circumstantiis accommodatum; qui aut Virtutem, aut Honestatem tollit, Decorum etiam tollat necesse est.

CAPUT VI.

De Temperantia.

1. **D**Eus Optimus Maximus , qui Nos esse & existere vult ; jubet etiam ut esse & existere velimus : ac propterea ut quæramus ea , quæ necessaria sunt ad nostram conservationem , & ut iis utamur modo , quem ipse præscripsit : idemque prohibet , ne incurramus in nostri Odium : hoc enim tenderet in destructionem nostram. Hunc in finem nobis dedit eximium *Temperantiæ* donum. Est autem *Temperantia Virtus illa, qua animus delectationibus licitis moderatur, & ab illicitis omnino abstinet.* Ideoque considerare debemus , delectationem illam , quam in multis corporis animique actionibus voluit inesse Deus , vel ad singularum rerum conservationem , vel ad earumdem specierum aut generum perpetuitatem , debere esse ordinatam & moderatam.

2. Alimentis igitur , sine quibus vivere non possumus , sic uti debemus , *ut sit mens sana in corpore sano* , ut JUVENALIS dixit *Sat. 10.* & ita , ut sanitati nostræ minime noceant. Atque utrumque munus est *Temperantiæ* , quæ si de cibis agitur , dicitur *Abstinentia* , quæ nihil aliud est , quam *Moderatus cibi usus ad conservandam corporis sanitatem.* Si de potu tractetur , dicitur *Sobrietas* , quæ

quæ est *Moderatus usus potationis ad conservandam corporis sanitatem, & mentis claritatem*. Si de corporis illecebris tractatur, quatenus licitæ sunt delectationes, nominatur *Castitas*, proborum virorum & mulierum honestarum laudabilis virtus: quatenus illicitæ voluptatis cohibitio est, dicitur *Continentia*: quatenus corporis foeditatem arcet, *Pudicitia*, quæ est *Corporis tutela ab obscoena contagione*, cujus contraria est *Impudicitia*. Superioribus autem Virtutibus alia est excellentior eorum propria, qui despicientes omnes corporis illecebras, non solum illicitas, sed etiam licitas, solum æstimant gaudere Divino consortio, quæ purissima virtus appellatur *Virginitas*, propria eorum, qui potius meri Spiritus, quam humana carne induti videntur.

3. Præterea, si de hominum usu agitur, eorum fuga & secretio dicitur *Abstractio* vel *Solitudo*, quæ duplici ex causa oriri potest, vel a melancholico humore, quæ abstractio, sive solitudo, vitiosa est; facit enim homines languidos & invisos ob humanæ societatis aversionem. Vel oritur a desiderio uniendi animam cum Deo, sive, ut clarius loquar, ab Amore illo, quo animus Deum præferens rebus omnibus, ita ab objectis terrenis se abstrahit, ut in solo Deo cogitare, eumque solum amare velit. Quæ *Abstractio* a creaturis tantum abest ut homines eam profitentes faciat invisos, ut e contrario eis

Inst. Phil. Mor. Vol. II. D con-

conciliet maximum amorem & reverentiam.

4. Porro qui vult habere Media necessaria, quibus se suamque alat familiam, donec vivat; quique etiam cupit, ut illa eundem gradum, ac ipse, aut forte majorem obtineat, quo magis cæteris hominibus prodesse possit; is proculdubio potest æstimare divitias licite quæsitæ, & abstinere debet ab iis, quæ illicite quæri solent. Quæ virtus adeo rara est, ut nomine careat.

*Mensura tamen quæ
Sufficiat census, si quis me consulat,
edam.*

In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt:

Quantum, Epicure, tibi parvis sufficit in hortis:

Quantum Socratici ceperunt ante Penates.

Numquam aliud Natura, aliud Sapientia dicit:

ut cordate JUVENALIS docuit *Satira* 14.

5. Est etiam *Spiritualis* quædam *Temperantia*, quæ non in eo consistit, ut omnino quis se abstineat a multis rebus; sed ut modum eis adhibeat. Omnes enim homines appetunt *Verum*, *Bonum* & *Pulchrum*. *Verum* per mille artes quærunt: *Bonum* per universas vitæ humanæ actiones: *Pulchrum* in omnibus operibus: & in his omnibus inquisitionibus solet esse nimietas quædam vitiosa: & *Temperantiæ* officium est modum adhi-

hibere. Equidem necessarium est scire veritates necessarias; multumque prodest scire utiles. Et medium utrasque sciendi est *Studiositas*, per quam inquiruntur & discuntur veritates antea ignotæ; opiniones fiunt probabiles, & confirmantur; erroresque abjiciuntur. Sed nimia sciendi cupiditas, quam *Curiositatem* dicimus, nocet, ut videre est in iis, qui avidi penetrandi in Naturæ arcana sibi denegata, aut præsciendi futura soli Deo cognita, Magiæ se dedunt, ignari profecto felicem esse sapientiam multa ignorare; & sobrietatem spirituales, nolle scire nimis. Quam antiquum sit hoc vitium, docet EXODI *cap. 7. vers. 11.* & illa prohibitio DEUTERONOMII *cap. 18. vers. 10. & seqq.* De ejus propagatione operæ præmium est audire doctissimum virum BENEDICT. ARIAM MONTANUM ad *cap. 2. Isaia*, ubi ita scripsit: *Hoc omnibus Chananæis commune vitium fuisse, historiæ sacræ testantur: sed cæteris e regione illa pulsis, Chananæorum nationibus Palæstini tantum superfuere, qui antiqua studia & exempla tuerentur: ab his ad Græcos & Latinos totum hoc genus vel disciplina, vel imitatione deductum fuit. Fatentur enim Latini & Græci, Asiaticos homines has artes primum instituisse & exercuisse. Nam Aruspicinam a Chaldæis ad Græcos, a Græcis ad Hetruscos venisse ajunt. Pertinent enim ad hoc genus multæ artes, quæ cum cælestium, tum inferiorum observatione rerum*

expediuntur : ut Aruspicina , Speculatoria , Onirocritica , Physiognomica , Metocospia , Chiromantia , Geomantia , Pyromantia , Necromantia , & omnis denique illa superstitiosa Magia , quam præternaturalem dicunt. Quapropter constanter teneamus illud ECCLESIASTICI cap. 3. vers. 22. & seqq. Altiora te ne quæsieris , & fortiora te ne scrutatus fueris : sed quæ præcepit tibi Deus , illa cogita semper , & in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium , ea , quæ abscondita sunt , videre oculis tuis. In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter , & in pluribus operibus ejus non eris curiosus. Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multa quoque supplantavit suspicio illorum , & in vanitate detinuit sensus illorum.

6. Habemus etiam ingenitum amorem *Boni* ; sed illud ita amare non debemus , ut non dirigamus ad bonum finem.

7. *Bonum* est libertate uti : sed ea non debemus abuti ad Nos malos , aut peiores efficiendos , & ad abjiciendam spem felicitatis perpetuæ ; immo ea uti debemus ad consequendam beatitudinem sempiternam. Ecquis non pluri faciet sanitatem corporis , quam cibi potusque satietatem noxiam ? Ecquis non præferat delectationem licitam & modicam libidini insanabili , corporis & animæ veneno ; quæque , ut pocula *Circæa* , ex hominibus belluas efformat ?

Bo-

8. *Bonum* est facere res dignas laudibus: sed melius est, potius quam laudibus, uti laudum fructibus incorruptis & utilibus, instrumentis scilicet ad recte operandum, quæ per aliorum benevolentiam facilius comparantur.

9. *Bonum* est auctoritate valere ad efficacius persuadenda, quæ fieri debent, aut ad honestos fines consequendos: sed non ad caput præter cæteros extollendum: non ad superbiendum, neque ad consequenda præmia majora meritis, aut honores sibi indubitatos: a quibus quis abstinet per *Modestiam*, quæ est *Animi moderatio in expetendo aut accipiendo favore*, qui neque inferior, neque superior sit propriis meritis juste æstimatis. Quæ virtus *Humilitatis Christianæ* filia est.

10. *Bonum* est imperare ad favendum bonis, & corrigendos & reprimendos malos bonis infensos; sed non ad propriam ambitionem fovendam, & aliorum crumenas vacuefaciendas, & ut tanto peior quis evadat, quanto a temporali poena se solutiorem existimet.

11. Necessaria est igitur *Temperantia*, qua & appetitus immoderati, & affectus illiciti reprimuntur, ac liciti moderantur. Et quoniam illud vitiorum seminarium, quod fomes peccati dicitur, radicitus extirpari nequit; saltem ejus pullulatio impediatur & resecetur: quo sensu *Temperantia* dicitur etiam *Mortificatio*, sive *proprie voluntatis negatio*

tio aut repressio ; cujus Virtutis nomina cognita etiam Ethnicis fuerunt ; sed hujusmodi Virtus hominis Christiani characterem efformat. Ideoque PAULUS Apostolus Epist. ad Galat. cap. 5. vers. 24. dixit : Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

CAPUT VII.

De Intemperantia.

I. **N**unc cum adversus *Intemperantiam* oratio sit habenda, placet CICE-
RONIS verba describere ex *Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 9.* Quemadmodum igitur *Temperantia* sedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi (id est, Prudentiæ) pareant ; conservatque considerata judicia mentis : sic huic inimica *Intemperantia* omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis ; in corpore morbi ægrotationesque nascuntur : sic pravarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate spoliatur animum, morbisque perturbat. Ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ vocant illi (Stoici) νοσήματα, eaque, quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem atque

que fastidium : deinde ægrotationes , quæ appellantur a Stoicis ἀσθένεια , hisque item oppositæ contrariæ offensiones.

2. Verum ut simplicius , quam Stoici , atque etiam clarius & intelligibilius , more nostro loquamur , *Intemperantia* dupliciter considerari potest. Aut enim est illa , quæ Græcis ἀναισθησία dicitur , nobis *Immanitas* in licitis delectationibus aspernandis , cuiusmodi est monstrosum vitium illorum , qui genium suum defraudantes , nec edere , nec bibere de suo audent , nec vestitu utuntur decoro , neque animi ullam recreationem admittunt , neque somnum vitæ necessarium capiunt : quo fit , ut veluti attoniti incedant , macri , pallidi , melancholici , tristes , parci verborum.

3. Longe diversa ab hac *Intemperantia* est illa frequentior , quia illecebrosior , quæ voluptatibus nec modum , nec finem statuit , cuiusmodi *Intemperantia* pro diversis rebus , quibus abutitur , diversa nomina habet. Nam si de cibis agitur , dicitur *Gula* : si de potu *Ebrietas* , aut *Delectatio Bacchica* ; si de corporis illecebris , *Lascivia* , sive *Delectatio Venerea* : quæ tria vitia plures homines occiderunt , quam omnes pestes , fames , & gladii , & tormenta bellica.

4. Adde prædictis vitiis laborantes insatiabiles esse. Audi SENECAM præclare philosophantem in *Consolatione ad Helviam* , cap.

9. *Corporis exigua desideria sunt : frigus sub-*

movere vult, alimentis famem ac sitim extinguere: quidquid extra concupiscitur, vitiis, non usibus laboratur. Non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchyliis ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dii istos Deæque perdant, quorum luxuria tam invidiosi imperii fines transcendit. Ultra Phasim capi velunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget a Parthis, a quibus nondum poenas repetimus, aves petere. Undique convolvunt omnia nota fastidienti gulæ. Quod dissolutus delitiis stomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt, ut edant; edunt, ut vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Ista si quis despicit; quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit; illi paupertas etiam prodest. Invitus enim sanatur: & si remedia ne coactus quidem recipit, interim certe, dum non potest, nolenti similis est. C. Cæsar, quem mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies sestertio cœnavit in uno die: & in hoc omnium adjutus ingenio, vix tamen invenit, quomodo trium provinciarum tributum una cœna fieret. O miserabiles, quorum palatum nisi ad pretiosos cibos non excitatur! Pretiosos autem non eximius sapor, aut aliqua faucium dulcedo; sed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin si ad sanam illis mentem placeat reverti, quid
opus

opus est tot artibus ventri servientibus? Quid mercaturis? quid vastatione silvarum? quid profundis perscrutatione? Passim jacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis deposuit. Sed hæc velut cæci transeunt, & omnes regiones pervagantur, maria trajiciunt, & cum famem exiguo possint sedare, magno irritant. Neque minus vera sunt, quæ idem SENECA ad Lucilium scripsit Epist. 89. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore persequitur: nullis animalibus, nisi ex fastidio, pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera, periculose capta, dominus crudus ac nauseans gustat? quantulum ex tot conchyliis, tam longe advectis, per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis, vos majorem famem habere, quam ventrem. Sed libet etiam audire eundem Philosophum Epist. 114. Romanorum mores describentem, quibus utinam nostri sæculi non essent similes. Aspice, inquit, culinæ nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros: unum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice veteraria nostra, & plena multorum sæculorum vindemiis horrea: unum putas videri ventrem, cui tot Consulū regionumque vi-
na

na conduntur? Aspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. Unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia & in Africa seritur? Sani erimus & modica concupiscemus, si unusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æque tibi profuerit ad Temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio brevis ævi, & hujus incerti. Quidquid facies, respice ad mortem.

5. Hæc cum ita se habeant, magno Humani Generis malo exclamare libet cum LUCANO lib. 4. *Pharsaliæ*:

O prodiga rerum
 Luxuries, numquam parvo contenta paratu,
 Et quæditorum terra pelagoque ciborum
 Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!
 Discite, quam parvo liceat producere vitam,
 Et quantum Natura petat. Non erigit ægros
 Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus:
 Non auro, murrhaque bibunt: sed gurgite puro
 Vita reedit. Satis est populis fluviusque Ceresque.

Aut cum PAPINIO STATIO *Silvar.* lib. 4. *Carm.* 6.

Ah miseri, quos nosse juvat, quid Phasidis ales

Di-

*Distet ab hyberna Rhodopes grue : quis
magis anser*

*Extā ferat : cur Thuscus aper genero-
sior Umbro ;*

*Lubrica qua recubent conchyliā mollius
alga.*

6. Quid dicam de *Incontinentia*, altera *Intemperantiæ* specie? Ea sequitur cibi potus-que intemperantiam.

*Verbum hercle verum hoc est : Sine Ce-
rere & Libero friget Venus,*
ut scite Chremes TERENTIANS in *Eunucho*
Actu 4. Sc. 5. Neque minus verum inge-
niosum illud Distichon :

*Crebra Venus nervos , animum , vim , lu-
mina , corpus ,*

*Debilitat , mollit , surripit , orbat,
edit.*

7. Plerique autem (ut ait CICERO lib. 1. de *Finib. cap. 14.*) quod tenere atque ser-
vare id , quod statuerunt , non possunt (di-
cerem ego nolunt) victi & debilitati , obje-
cta specie voluptatis , tradunt se libidinibus
constringendos ; nec quid eventurum sit , pro-
vident ; ob eamque causam propter volupta-
tem & parvam , & non necessariam , & quæ
vel aliter pararetur , & qua etiam carere
possent sine dolore , tum in morbos graves,
tum in damna , tum in dedecora incurrunt :
sæpe etiam legum judiciorumque poenis obli-
gantur. Qui autem ita frui volunt volupta-
tibus , ut nulli propter eas dolores consequan-
tur

tur: & qui suum iudicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum; hi voluptatem maximam adipiscuntur prætermittenda voluptate. Sed Veneris damna optime descripsit GERARDUS JOH. VOSSIUS in laboriosissimo opere *de Origine ac Progressu Idololatriæ*, lib. 3. cap. 18. cujus verba huc transcribere non pigebit: *Fit plurimum, ut (quemadmodum ait Tullius in Catone) libidinosa intemperansque adolescentia effoetum corpus tradat senectuti. Nec obscura est ratio. Quippe immoderata Venus & calorem justo magis auget in jecore & renibus, & ob meatus patentiores resolvit spiritus in corde, cerebro & stomacho. Hinc in jecore sanguis fit nimis biliosus: in renibus oritur nephritis: in corde & artubus palpitatio, & ab eadem causa deliquium animi: a cerebro catharri: in stomacho crudititas, & variæ hinc obstructions; æstate in primis, quia cibus tunc difficilius concoquitur & digeritur. Oculi quoque læduntur, quia avocatur ab iis spirituum copia: oculorum tunica indurantur, meatus vix pervii fiunt. Quæ omnia singulos spectant: sed præcipue senes, quos Venus frigidiores, & quia transpirationem impediât, graviores plurimum reddit. Ac propterea utile est attendere etiam, quomodo quis affectus sit post Venerem & somnum. Si post ea consequatur corporis lassitudo, respiratio difficilis, & pro agilitate corporis, gravitas ejus major, indicium ha-*
be-

bemus, plus Venere esse ablatum, quam accesserit somno. Huc usque Vossius observatione & diligentia, qua solet. Plura ex aliis scriptoribus possem addere. Hoc tantum dicam, Venerem non singulos homines, sed integras civitates & regna perdidisse. Præterea nihil ea esse foedius, nihil corruptius.

8. Hujus illicitæ Voluptatis species sunt Fornicatio, Stuprum, Raptus, Adulterium, Incestus, Impudicitia, Sacrilegium, Coitus nefandus, Bestialitas, & aliæ, quæ omnes inter Christianos nec nominari debent: sed eas Philosophia ut res fugiendas & abominandas indicare debet.

9. Fornicatio est coitio cum meretrice, concubina, aut qualibet alia, cum qua licite matrimonium initum non est.

10. Stuprum est vitium viduæ vel virgini honestæ sine vi oblatum, l. Inter liberas 6. §. Lex 1. l. Stuprum 34. in princ. §. Adulterium 1. ad legem Juliam de Adulteriis coercendis.

11. Raptus est obductio mulieris per vim causa ea potiundi.

12. Adulterium est alieni tori violatio, d. l. Inter liberas 6. §. Lex 1. & l. Stuprum 34. §. Si quis Adulterium 1. ejusd. tit. vel rectius secundum Jus Canonicum, Violatio fidei conjugalis, can. Illæ 14. causa 32. quæst. 5.

13. Incestus est coitus illicitus contra reverentiam sanguini, vel affinitati debitam, l.

1. *Si quis* 6. l. ult. *Cod. de Incest. & Inutil. nupt.*

14. *Impudicitia* est turpis corporis foedatio.

15. *Sacrilegium* est coitio cum persona sacra, aut non sacra in loco sacro.

16. *Coitus nefandus* est congressus tam adversus naturæ, ut de eo ne fari quidem liceat.

17. *Bestialitas*, cui Latina lingua non dedit nomen, est Animalis rationalis conjunctio cum irrationali.

18. Quamobrem Voluptas Venerea pro diversis ejus speciebus, gravius & turpius vitium est: cujuslibet autem generis, semper ita detestandum, ut jure optimo scripserit APOSTOLUS ad *Ephesios cap. 5. vers. 3. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.*

19. Jam vero quid ego dicam de *Curiositate*, quæ Spiritualis Intemperantiæ quædam species est? Ea est *Amor scientiæ inutilis*. Quod si ita est; quid prodest scire inutilia? Veluti quot litteras habeat Virgiliana Aeneis? Quæ dementia est supervacua discere in tanta temporis inopia? Exaudiamus PERSIUM *Sat. 3.* nos ita adhortantem:

Disciteque, o miseri, & causas cognoscite rerum,

Quid sumus, & quidnam victuri gignimur: ordo

Quis

Quis datus; aut metæ quam mollis flexus, & unde:

Quis modus argento: quid fas optare: quid asper

Utile nummus habet: patriæ carisque propinquis

Quantum elargiri deceat: quem te Deus esse

Jussit, & humana qua parte locatus es in re.

Studiorum finis est scire veritates utiles sibi & aliis. Eum in finem inventæ, distinctæ, excultæ & ornatae tot Scientiæ, de quarum generali partitione, inutilitate, aut utilitate multa præclara docuit SENECA *Epist.* 88. Equidem homo constans Corpore & Animo, ea scire debet, quæ utrique prosint. Discenda itaque, ut loquar cum LUCRETIO *lib.* 4. *de Rer. Natur.*

Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.

Discenda, inquam, *Medicina*, quæ corporis sanitatem tuetur, & ejusdem infirmitates depellit. Discenda *Philosophia*, sive Scientia bene vivendi late sumta, ut *Philosophiam* & *Theologiam Moralem* complectatur. Utraque enim docet officia debita Deo, Sibi & Proximo, sive aliis omnibus Hominibus. Ex quo ultimo Philosophiæ ramo nata est *Oeconomica*, quæ tractat de familiæ mutuis officiis: *Politica* etiam, quæ agit de officiis societatis civilis: & denique *Jurisprudentia*, quæ

quæ tractat de Justitiæ officiis, scilicet de præmiis & suppliciis eorumque exsequutione: ac de omnibus, quæ unicuique debentur. Et cum ad hæc scienda sit necessaria ratiocinandi peritia; rerum naturæ, earumque vis & efficaciam cognitio. Discendæ etiam *Logica*, *Physica* & *Scientiæ Mathematicæ*, quæ Medicinæ, Morali Philosophiæ & Theologiæ auxiliantur. Denique cum *SENECA Epist. 88. Meritoria artificia sunt, hactenus utilia, si præparant ingenium, non detinent. Tandiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere majus potest. Rudimenta sunt nostra, non opera.* Et in eadem *Epist.* agens de liberalibus Artibus ita præcipit: *Plus scire velle, quam sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quod ista liberalium Artium consecratio molestos, verbosos, intempestivos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia supervacua didicerunt?* Non ita contingit in Scientia vitæ, quæ semper est opportuna, quia semper est bene vivendum. Jure igitur *EPICURETUS* dixit: *Neque juvenis aliquis differat philosophari, neque senex defatigetur. Non enim immaturus quisquam, aut vietus & effœtus est ad animi sanitatem.* Et vero cum omnia scire nemini concessum sit; unusquisque primum necessaria scire debet ad suam felicitatem; deinde ea, quæ prodesse possint aliis; & postea reliqua, quæ pro suo captu possit perdiscere, ut magis sibi aliisque prodesse pos-

possit, & eum gradum tenere in Hominum societate, quem secundum animi dotes, quas Deus cuique largiri dignatur, singulos habere vult.

19. *In primis autem constituendum est* (CICERONEM audi lib. 1. de Officiis cap. 32.) *quos nos, & quales esse velimus, & in quo genere vitæ: quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maxime adamavit. Itaque ante implicatur aliquo certo genere cursuque vivendi, quam potuit, quid optimum esset, judicare. Nam quod Herculem Prodicium dicunt (ut est apud Xenophontem) cum primum pubesceret (quod tempus a natura ad deligendum quam quisque viam vivendi sit ingressurus, datum est) exisse in solitudinem, atque ibi sedentem, diu secum multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis, utram ingredi melius esset: hoc Herculi, Jovis satu edito, potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur quos cuique visum est, atque ad eorum studia institutaque impellimur: plerumque autem parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem moremque deducimur. Alii multitudinis judicio feruntur, quæque majori parti pulcherrima videntur, ea maxime exoptant. Nonnulli tamen sive felicitate quadam, sive bonitate naturæ, sive parentum disciplina, re-*
Inst. Phil. Mor. Vol. II. E ctam

ctam vitæ sequuti sunt viam. Illud autem maxime rarum genus est eorum, qui aut excellenti ingenii magnitudine, aut præclara eruditione atque doctrina, aut utraque re ornatî, spatium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum vitæ cursum sequi vellent: in qua deliberatione ad suam cujusque naturam consilium est omne revocandum.

CAPUT VIII.

De Justitia.

I. **E**Gimus jam de *Temperantia*, quæ *Justitiæ* species est erga se ipsum. Agamus nunc de ipsa *Justitia*, quæ virtus omnino necessaria est ad tuendam societatem humanam. Atque, ut inde incipiam, unde omnis *Justitia* ortum habet, illud in primis observandum est, omnes & singulos homines a Deo accepisse quamplurimas facultates, quæ proculdubio eis ad certum finem datæ sunt, ad earum scilicet exercitationem, quam, cum Homo peragit, suum officium facere dicitur, ita appellatum a verbo *officio*, quod idem antiquitus significabat ac *efficio*. Quam late vero pateat hoc argumentum, & quantæ utilitatis sit, optime declaravit CICERO lib. I. de *Offic. cap. 2.* per hæc verba: *Cum multa sint in Philosophia & gravia & utilia, accurate copioseque a Philosophis disputata, latissime patere videntur ea, quæ de*
Of-

Officiis tradita ab illis & præcepta sunt. Nulla enim vitæ pars neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus; neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Merito quidem. Est enim Officium actio Voluntati Dei conformis alteri debita, caritate, vel humanitate eam exigente. Jam vero, si singulas facultates attente observemus, veluti cognoscendi, amandi & reverendi Summum Bonum, exaudiendi eos, qui recta nobis inspirant, favendi illis, quibus nos prodesse, & a quibus beneficia vicissim accipere possumus; proculdubio confitebimur, nos officia debere omnibus & singulis Entibus rationalibus, videlicet, Deo, Angelis & Hominibus, tam vita functis, quam viventibus.

2. Deo, ut Summo Bono debemus Amorem & Cultum, id est, Complexum actionum Deo debitarum, qui alio nomine Religio dicitur a religando, propterea quod hominem ligat religatque, & obstrictissimum habet, ita ut hoc vinculum nullo modo possit dissolvere. Hæc virtus omnes alias continet.

3. Religio dupliciter considerari potest, vel ut Naturalis, vel ut Revelata. Hæc ad Theologiam pertinet: illa ad Philosophiam. Et, ut breviter dicam, duobus constat, Dei scilicet Notitia, & ejusdem Cultu, ita stricte dicto.

4. Ad *Dei Notitiam* quod attinet, primo firmiter credendum est, Deum esse *Ens essentialiter ens*, cum ab alio in suo esse non dependeat. Divina enim Essentia non debet definiri per independentiam, vel per infinitatem, vel per omnis defectus carentiam; quia, cum positiva sit, per negationem definiri (si ita loqui licet) non debet: neque per esse a se, vel per radicem omnis entis, vel per intellectionem formalem, vel per omnium perfectionum collectionem, vel per Ens, quod eminenter continet omne ens; vel ut Ens, quo nihil melius excogitari possit: quia hæc omnia relationem sonant. Igitur Essentia Divina est Ens natura sua Ens, quod nec est, nec, si ejus summa perfectio attendatur, concipitur ut Ens negativum; nec ut relativum; sed ut Ens omnino ens, secundum illud *EXODI cap. 3. vers. 14. Ego sum qui sum*. Atque ex hoc essentiali Ente reliqua attributa Divina essentialia, non notionalia, facile consequuntur. Et vero aliquod Ens essentialia esse debuit, quod essentiam daret singulis rebus Universum constituentibus. Hæ enim, si sunt simplices, non acceperunt essentiam a se ipsis; quia nihil erant, antequam essentiam haberent: neque acceperunt hanc a nihilo; quia nihilum nequit aliquid efficere. Si compositæ sunt, non acceperunt essentiam a se ipsis; quia antequam essent, nihil erant: non a suis comparibus, quia de his idem etiam affirmandum est,

est,

est, non accepisse essentiam a se ipsis. Præterea ipsæ res & earum compartes non acceperunt essentiam a nihilo ob memoratam rationem: fuit igitur Ens essenziale, ac proinde necessarium & æternum.

5. Secundo credendum est, Deum esse primam & unicam Universi Causam, cui esse dedit, antequam quidquam esset. Hæc propositio fuit ex præcedenti; quia omnes creaturæ sunt ab alio distributive: ergo & collective, cum singulæ non possint dependere, quin omnes dependeant: ideoque præter illam collectionem est aliud Ens independens, quod est Causa causarum. Præterea simultanea Universi causa esse non potuit, quæ non fuisset æterna, qualis esse non potest ulla res ex omnibus, quæ Universum constituunt: alioqui esset designabilis.

6. Tertio credendum est, Deum esse Sapientissimum Universi, ac proinde Generis Humani Rectorem,

*Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia,*

Divosque, mortalesque turmas

Imperio regit unus æquo,

ut cecinit HORATIUS *Carm. lib. 3. Ode 4.*

7. Quarto credendum est, Deum esse infinite Providentem, id est, ejus vim & efficaciam semper & ubique præsentem esse, & omnia antecedere. Nam, ut ait JOHANNES DAMASCENUS: *Necesse est eundem esse Conditorem rerum & Administratorem: neque*

possunt , aut debent dividi ; sic enim imbecillitati alteruter esset obnoxius ; quasi aut iste condere non posset , ille non administrare & conservare.

8. Quinto credendum est , Deum infinite perfectum esse , ac propterea nulla summa perfectio excogitari potest , quæ ei non debeat attribui ; nulla vel levissima imperfectio , quæ illi possit inesse , aut adesse. Si enim alterutrum eveniret , haberet Deus perfectionem terminatam : ab aliquo igitur terminaretur , non a se : igitur ab alia causa : sed Deus a se ipso est , & non a causa : ergo a nulla causa ejus perfectio terminatur. Omnis enim perfectio limitata , ab aliquo limitatur , sive determinatur : cumque Deus non sit ab ullo ; a nullo limitatur , sive determinatur. Est ergo illimitatus , sive interminatus , hoc est , infinitus , & infinite perfectus.

9. Sexto credendum est , Deum esse supremum Legislatorem. De cujus lege CICE-RO , etsi Ethnicus , apud LACT. FIRMIANUM *Divin. Inst. lib. 6. cap. 24. Lex Dei præclara & divina , semper , quæ recta & honesta , jubet , vetat prava & turpia : cui parentem sanctissimæ ac certissimæ legi , juste ac legitime necesse est vivere.* Neque minus sapienter *lib. 3. de Legib. cap. 1. in hanc sententiam scripsit : Nihil porro tam aptum est ad jus conditionemque naturæ (quod cum dico , legem a me dici , intelligi volo) quam*
im-

*imperium : sine quo nec domus ulla , nec civitas , nec genus , nec hominum universum genus stare , nec rerum natura omnis , nec ipse Mundus potest , Nam & hic Deo paret , & huic obediunt maria terræque , & hominum vita jussis supremæ Legis obtemperat . Cum autem Deus sit Legislatoꝝ , infinite Sapiens , Omnipotens & Aeternus ; necesse est , ut ejus lex Sanctionem habeat , alioqui esset imperfecta . Sanctio hæc æternam beatitatem obedientibus promittit : æternamque infelicitatem inobedientibus minatur . In altera itaque vita manifestabitur ; nam in hac solum sunt ejus indicia in morbis , doloribus , incommoditatibus & morte . Huic Legi (ut sapienter consideravit docuitque CICERO apud LACT. FIRMIANUM *Divin. Inst. lib. 6. cap. 8.*) nec abrogari fas est , neque derogari ex hac aliquid licet , neque tota abrogari potest . Nec vero aut per Senatum , aut per Populum solvi hac Lege possumus . Neque est quaerendus explanator , aut interpret ejus alius . Nec erit alia lex Romæ , alia Athenis , alia nunc , alia posthac : sed & omnes gentes , & omni tempore una Lex & sempiterna & immutabilis continebit : unusque erit communis quasi Magister & Imperator omnium Deus : ille legis hujus inventor , disceptator , lator , cui qui non parebit , ipse se fugiet , ac naturam hominis aspernabitur : hoc ipso luet maximas poenas , etiamsi cætera supplicia , quæ putantur , effugerit .*

10 Septimo credendum est, Deum in Universi creatione finem habuisse arcanum. Præclare LACTANT. FIRMIANUS *Div. Inst. lib. 7. cap. 3.* Quum verum Mundum omnesque partes ejus mirabilis, ut videmus, Ratio gubernet, quum Cæli temperatio, & æqualis in ipsa varietate cursus Astrorum luminumque cælestium, temporum constans ac mira descriptio, terrarum varia fecunditas, plana camporum munimenta, & aggeres montium, viriditas ubertasque silvarum, fontium saluberrima eruptio, fluminum opportuna inundatio, maris opulenta & copiosa interfusio, ventorum diversa & utilis aspiratio, cæteraque omnia ratione summa constant; quis tam cæcus, ut existimet sine causa esse facta, in quibus mira dispositio providentissimæ Rationis elucet? Et vero si ipse ECCLESIASTES omnium sapientum nomine confiteatur, *cap. 8. vers. 17.* Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam posset homo invenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole: & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat: etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire: quæ consentanea sunt iis quæ dixerat *cap. 3. vers. 11.* Si ergo Sapiens intelligere non potest, cur alius obscuro genere natus, alius claro; alius cæcus, alius videns; hic surdus, ille audiens; unus claudus ac debilis, alter pedibus & corpore robustus; multi morbos, & quamplurimi sani: si temporum leges, rerumque

caus-

caussas , ortus & interitus , rerum concatenationem intelligere nequit ; quomodo intelliget per se Universi finem ? Tantum arcanum , nisi ipse , qui occultare voluit ad nostram docilitatem excitandam , aperire dignatus esset , numquam Homo intellexisset. Nimirum dandus erat Dux ac Præceptor Gentibus , ISAIAE *cap. 55. vers. 4.* Dandus erat Humanæ propagini Sponsus , secundum illud OSEAE *cap. 2. vers. 19. & seq. Sponsabo te mihi in sempiternum : & sponsabo te mihi in justitia & iudicio , & in misericordia & in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide : & scies quia ego Dominus.* Dandum erat Ecclesiæ Caput , id est , Hominibus per Fidem , Spem & Caritatem sese ei adungere volentibus , & cum eo unum Corpus mysticum efficere , secundum illud PAULI *Epist. ad Colos. cap. 1. vers. 18. Et ipse est Caput corporis Ecclesiæ , qui est principium , primogenitus ex mortuis : ut sit in omnibus ipse primatum tenens.* Adde *cap. 1. Epist. ad Ephes. vers. 19. & seqq.* Dandus erat Redemptor Hominibus peccati servis , secundum illud PSALMI 33. *vers. 23. Redimet Dominus animas servorum suorum : & non delinquent omnes , qui sperant in eo.* Dicam uno verbo. Divinitus adimplendum & manifestandum erat mysterium Jesu Christi , de quo multa diligenter conguessit , & sapienter digessit eruditus & eloquens vir LUDOVICUS Legionensis in *Nominibus Christi.* Quapropter

sa-

sapientissime admonuit Colossenses Gentium APOSTOLUS *cap. 2. vers. 8. Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam & innanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Ubi præter cæteros interpretes videri potest stupendæ doctrinæ vir BENEDICT. ARIAS MONTAN.*

II. *Ad Dei Cultum* quod attinet; hic, aut est *internus*, aut *externus*. *Internus* est, qui est in mente: *Externus*, qui actibus externis manifestatur.

12. *Interno Cultu* debemus amare Deum ut *Summum Bonum*, credere ei ut summe veraci, sperare in eo ut infinite providente, confidere in eo ut infinite benefico; petere ab eo omnia necessaria, utilia & comoda, ut infinite liberali; expectare ab eo ut infinite fidei. Amare autem debemus eum, quia se nobis cognoscendum dare dignatus est, Mediatore ejusdem Filio, ut eum cognitum amemus. Credere item, sperare & confidere in eo debemus, & ab eodem petere & expectare confisi meritis ejusdem Mediatoris, eodem tempore obedientiam omnibus jussis ejus præstando, ne si in aliquo deficiamus, tamquam rebelles & indignos consortio suo nos in gehennam ejiciat.

13. *Externo Cultu* debemus colere Deum, preces nostras ad eum effundentes, Sacrificia
mo-

modo & ritu, quem ipse exigit, ipsi offerentes, eundem laudantes, ejusdem præceptis obediens, & Religionem veram, quæ unica est, publice etiam profitentes. Ea vero est omnium Religionum antiquissima, & quæ omnibus temporibus & locis una fuit, & invariabilis permansit. De quo videri potest utilissimum VINCENTII LIRINENSIS *Commonitorium*. Hi vero characteres unice conveniunt Ecclesiæ Catholicæ, cujus doctrina, quod attinet ad Mores, eadem est ac Legis, quam vocamus *Naturalem*, eademque doctrina anima est Legis scriptæ, utraque Lege multo perfectior. De Ecclesia autem dictum est ab ipso Jesu Christo MATTH. cap. 16, vers. 18. *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalent adversus eam.* Idque ipsa experientia manifestum est. Nam quod ante Christum fuit, erit etiam post eum, cum una eademque Dei potentia sit. Ante Diluvium Universale Dei Ecclesiam impugnavit incredibilis morum corruptio, post Diluvium Idololatria latissime sparsa per omnem Terræ orbem habitatum. Licet autem hæc per Servatoris adventum, ejusque doctrinæ promulgationem multum imminuta sit; tamen vera Religio, hoc est Christiana, infensissimos hostes semper habuit, publicos privatosque, Tyrannos, Hæresiarchas & horum sectatores. Per Tyrannos Diabolus Ecclesiam Dei omni

ni

ni tormentorum vi concutere & destruere tentavit : per Hæresiarchas eorumque assecclas eandem a fundamentis eruere conatus est , Fidei articulos impetendo. Nam duobus primis sæculis totus fuit in primo Symboli articulo impugnando. Quid enim aliud volebant Simoniani , Menandriani , Basilidiani , Valentiniani , Marcionitæ , Manichæi , & universa Gnosticorum manus , quam non esse unum Deum Patrem Omnipotentem Creatorem Cæli & Terræ ? Sed cum pessimum consilium successum nullum habuisset ; Ecclesiæ communis Hostis secundum Symboli articulum aggressus est , quo Christi Domini nostri Divinitas asseritur , adversus quem insurrexerunt homines impii , Praxeas , Noetus , Sabellius , Photinus , Arius , Eunomius. At enim , cum neque per homines adeo perversos nec unum lapidem eruere posset ex Domini arce ; oppugnare instituit articulos , quartum , quintum , sextum & septimum circiter quartum & septimum sæculum ; excitavitque Nestorium , Eutychen , Dioscorum , Sergium , Pyrrhum , & plures alios. Cum autem Dei Domus semper staret ; articulum octavum de Spiritu Sancto per Græcorum schisma impetere adorsus est circa annum 860. Sed cum nihil contra articulos ad tres Divinas Personas pertinentes efficere valuisset ; convertit se ad oppugnandos articulos , qui ad Ecclesiam & Sacramenta spectant , ab anno millesimo , per Berengarianos , Petroburcianos , Valdenses, Al-

Albigenses , Wicleffistas , Husitas , Lutheranos , Zuinglianos , Confessionistas , Anabaptistas , & quamplurimos alios , quorum Sectæ adeo multæ sunt , adeo dissectæ , & inter se diversæ & contrariæ , ut Deus eas permittere videatur , tum ut se invicem oppugnantes & convincentes , hac ratione pugnent omnes licet invitæ pro vera Religione , quam singulæ agnoscere nolunt ; tum ut hujus veritas per contradictiones & disputationes facilius appareat. Tandem ex inferis emersit Nicolaus Machiavellus , Politicorum mundanorum pessimus institutor , qui Religionem vult personatam & Theatralem , temporibus , locis personisque præsentibus accommodatam : quam qui profitentur , facile prolabuntur in Atheismum , qui , cum multo pejor sit , quam quælibet alia morum corruptio , & ipsa Idololatria , Terrarum Orbem per morum corruptionem quamdam aquis immersum , igni consumendum tradet , cum ipse sit peccatorum maximum : Dei vero Domus , quæ credendo fundatur , sperando erigitur , & diligendo perficitur , permanebit semper : nam gloriosa & triumphans in cælum transferetur , ibi æviterne permansura.

14. Sed transeamus ad Officium , quod *Angelis* præstandum est. Horum salutaribus inspirationibus debetur gratus animus : & quoniam Dei Nuntii sunt , per eos utiliter Deo nostras preces offerre possumus. Vide sapientissimum BENEDICTUM ARIAM MONTANUM
in

78 INSTITUT. PHIL. MORALIS.
in *Naturæ Historia*, Disputatione de *Angelis*.

15. Postremo tractemus de *Officiis*, quæ debentur *Proximo*, id est, singulis & omnibus humani generis. Quæ omnia hoc unico præcepto Magistri & Legislatoris nostri continentur, secundum Apostolum MATTHÆUM cap. 7. vers. 12. *Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ.* Quod præceptum repetitum est apud LUCAM cap. 6. vers. 31. quo supposito, *Proximo* debetur *Amor*. *Proximus est omnis homo*, ut discimus ex Samaritani parabola apud LUCAM cap. 10. vers. 31. & seqq. Cainica vox est illa, GENES. cap. 4. vers. 9. *Num custos fratris mei sum ego?* Sed divine dixit MALACHIAS cap. 2. vers. 10. *Numquid non Pater unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos? Quare ergo despicit unusquisque nostrum fratrem suum? Quid autem, inquit TULLIUS, lib. 2. de Finib. cap. 24. est amare, e quo nomen amicitiae ductus est, nisi velle bonis aliquem affici quam maximis, etiam si ad se ex iis nihil redeat?* Sed Christiani certi sumus, ad nos redire Dei optimi maximi amorem erga nos, omnium bonorum fontem uberrimum & perennem.

16. Quæ, cum ita sint, *Amor* debetur non solum *Proximo* viventi, sed etiam hac vita caduca jam defuncto. Si est in Purgatorio, quia nostris indiget suffragiis; ideoque
Ju-

Judas Machabæus facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene & religiose de resurrectione cogitans, uti legimus *lib. 2. MACHAB. cap. 1. vers. 43. & seqq.* Ex quibus aperte colligitur Ecclesiam Hierosolymitanam ejusdem fuisse sententiæ. Eam confirmat JOHANNES Evangelista, nam *Apocalyp. cap. 5. vers. 13.* audivit sub terra Deum benedictione, honore & gloria celebrantes. His adde Ecclesiæ Catholicæ Traditionem, TERTULLIANI testimonio confirmatam *lib. de Monogamia cap. 10.* Et liquido constat S. AUGUSTINI ævo universam pro defunctis Ecclesiam supplicare consuevisse. *Et quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime audiet*, ut idem docet *lib. 4. cap. 24. de Baptismo contra Donatistas.* Adde eundem sanctissimum Virum *lib. 9. Confession. cap. 11. & lib. 21. de Civit. Dei cap. 24.* Si vero Proximus noster in Cælo est, ei debetur Amor; quia cum Deo regnat, & exemplo suo nos incitat ad Dei obedientiam, & fructum ex ea expectandum; & quia Deo carus, ab eo petere potest, & per Jesu Christi merita impetrare, ut suæ Beatitudinis nos consortes faciat.

17. Exercitatio igitur horum officiorum erga Deum, ejus Angelos bonos, & Proximum, *Justitia* dicitur, quæ DOMITIO UL-

PIA-

PIANO & reliquis Jurisperitis, est *Constans* & *perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*, l. *Justitia* 10. *Digestis de Justitia & Jure*. Notum est autem *Voluntatis* nomen, quoties faciendi verbis adjungitur, significare idem ac *Propositum*.

18. *Justitiæ officium Conjugibus* debetur. Maritus enim officium debet *Uxori* suæ tamquam a se electæ & adscitæ ad individuan vitæ societatem, ac proinde laborum omnium adjutrici. Vide *GENES. cap. 2. vers. 20.* & vicissim *Uxor* suum officium debet *Marito* tamquam hujus societatis primario negotiatori, gestori actorique: & quia hæc societas cæterarum omnium principium & exemplar est: & in omnibus mutua officia præstari debent, secundum ea, quæ quisque in societatem contulit. Vide *JOH. LUDOVICI Vivis Librum de Officio Mariti, & de Institutione feminae Christianæ, lib. 2.* itemque *LUDOVICI LEGIONENSIS Perfectam Uxorem.*

19. Fortiori ratione *Justitiæ officium Parentibus* debetur, quia beneficentiæ gratus animus respondere debet. Parentes vero nos genuerunt, educarunt, instituerunt, & pro nobis pertulerunt labores innumerabiles. Debetur etiam, quia superiores sunt, ac proinde societatis juri satisfaciendum est: denique hac maxima ratione, quia Deus ita jubet, *EXODI cap. 20. vers. 12. LEVITICI cap. 19. vers. 3. MATTHÆI cap. 15. vers. 4. MARCI cap.*

cap. 7. vers. 10. & seq. Atque hujusmodi officium parentibus exhibitum dicitur *Pietas*. Consistit autem in amore, timore, reverentia, obedientia, obsequio, & si opus, in alimonia; nam, ut ait CICERO, *Epistolar. ad Atticum, lib. 9. Epist. 9. Parentes non alere nefarium est.*

20. Justitiæ officium debetur etiam Filiis, hoc est, *Educatio & Institutio*. Ipse naturalis stimulus parentes ad liberorum suorum educationem hortatur, ut JUSTINIANUS docet, *l. Unica, §. Taceat 5. Cod. de Rei uxor. actione*. Neque vero hæc inter se congruere possint, ut natura & procreari vellet, & diligere procreatos non curaret. Itaque etiam in bestiis vis naturæ inspicere potest: quarum in foetu & in educatione laborem cum cernimus, naturæ ipsius vocem videmur audire, ut ait CICERO *lib. 3. de Finib. cap. 19.* id est, ut Christiane dicam, vocem, qua Deus Naturæ Auctor nos erudit.

21. Est autem *Educatio Vitæ conservandæ & dirigendæ ratio*. Conservatur vita per alimenta necessaria & innoxia, & per cautionem a periculis, in qua incauta ætas incideret, nisi diligentia summa adhiberetur.

22. Dirigitur Vita *re ipsa, & verbis*. *Re ipsa*, ut exemplo, quia primæ infantium actiones imitatrices sunt. *Verbis*, variis modis, veluti *Jussis*, præscribendo liberis quid agendum, & quid omittendum sit: *Consiliis*,
Inst. Phil. Mor. Vol. II. F opti-

optima dando, cum deliberatio locum habet: *Admonitione*, eam adhibendo, cum periculum imminet.

23. Quod si hæc non sufficiunt; adhibenda est *coërcitio* & *castigatio*, si immorigeri fuerint. Nam *qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit.* PROVERB. cap. 13. vers. 24. *Et virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.* PROVERB. cap. 29. vers. 15. *Coërcitio* esto severa: *Castigatio* autem levis, aut gravis, prout delictum fuerit: numquam tamen crudelis, ne Pater, Reipublicæ, aut Principi subditus, Magistratus vires sibi arroget, nisi ubi per leges sibi liceat, ut olim apud Populum Romanum, in quo Patribus jus vitæ necisque concessum fuit, teste DIONYSIO HALICARNASSEO, lib. 2. *Antiq. Roman.*

24. Peccati *Venia* non danda nisi correcto, cap. 5. *de Regulis Juris* in 6. *Conventia* tamen aliquando locum habet, ubi delicti iteratio non timetur; & ubi per animi obstinationem pejora perpetranda non sunt. Numquam tamen quæ prava sunt, approbari debent. Immo neque permitti: nam, ut ait Agamemnon apud SENECA in *Troade*:

Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.

25. *Institutio* est *Traditio* doctrinæ convenientis ad vitam transigendam. Equidem ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuo-

ctuosus esse non potest ; sic sine doctrina animus , ut verissime docuit CICERO Tusc. quæst. lib. 2. cap. 5. Doctrina autem pertinet vel ad Artes quæstuosas , vel ad liberales ; & in electione Artis habenda est ratio ingenii , dignitatis , divitiarum , opum & Reipublicæ , sive Monarchiæ , in qua vivitur. Et prudenter parens cavere debet , ne quam personam filio imponat , quam casus ferat ; sed quam circumstantiis memoratis bene perpensis consideratisque , iudicio suo filio accommodet. Nam (ut ait CICERO lib. I. de Offic. cap. 32.) regna , imperia , nobilitates , honores , divitiæ , opes , eaque , quæ sunt his contraria , in casu sita , temporibus gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere velimus , a nostra voluntate proficiscitur. Itaque se alii ad Philosophiam , alii ad Jus Civile , alii ad Eloquentiam applicant : ipsarumque virtutum in alia alius mavult excellere : quorum vero patres aut majores aliqua gloria præstiterunt , ii student plerumque eodem in genere laudis excellere : ut Q. Mucius , P. Filius , in Jure Civili ; Paulli Filius Africanus in Re Militari. Quidam autem ad eas laudes , quas a patribus acceperunt , addunt aliquam suam : ut hic idem Africanus Eloquentia cumulavit bellicam gloriam. Quod idem fecit Timotheus , Cononis filius , qui , cum belli laude non inferior fuisset , quam pater ; ad eam laudem , doctrinæ & ingenii gloriam adjecit. Fit autem interdum , ut nonnulli , omissa imitatione

majorum , suum quoddam institutum consequantur : maximeque in eo plerumque elaborant ii , qui magna sibi proponunt , obscuris orti majoribus. Illud vero parentibus diligentissime cavendum est , ne , quod filios suos verbis doceant , exemplo pravo dedoceant , quod præclare admonuit JUVENALIS Sat. 14. inquiens :

*Velocius & citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica,
magnis*

*Cum subeunt animos auctoribus. Unus &
alter*

*Forsitan hæc spernant juvenes , quibus
arte benigna ,*

Et meliore luto finxit præcordia Titan.

Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt ;

*Et monstrata diu veteris trahit orbita
culpæ.*

*Abstineas igitur damnandis , hujus enim
vel*

*Una potens ratio est , ne crimina nostra
sequantur*

*Ex nobis geniti : quoniam dociles imitan-
dis*

*Turpibus ac pravis omnes sumus ; & Ca-
tilinam*

*Quocumque in populo videas , quocumque
sub axe :*

*Sed nec Brutus erit , Bruti nec avuncu-
lus usquam.*

Nil

*Nil dictu foedum , visuque hæc limina
tangat ,*

*Intra quæ puer est. Procul hinc , procul
inde puellæ*

*Lenonum , & cantus pernoctantis para-
siti.*

*Maxima debetur puero reverentia. Si
quid*

*Turpe paras , nec tu pueri contemseris
annos :*

Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

26. Reliquis hominibus sive boni , sive mali sint , nisi publici fuerint inimici , & de naturali defensione agatur , debetur *Innocentia* , id est , ut eam CICERO definivit *Tuscul. quæst. lib. 3. cap. 8. Affectio talis Ani-
mi , quæ noceat nemini.* Si vero virtute præditi sint , debetur eis *Veneratio* seu *Reverentia* & *Honor* ; si superiores , *Obedientia* ; si amici , *Obsequium*. Et in sermonibus , in quibus agitur de virtute præditis , debetur eis *Laus* , *Fama* & *Gloria*.

27. *Habet venerationem justam quidquid excellit* , ait CICERO *lib. 1. de Nat. Deor. cap. 17.* Oritur enim *Veneratio* ex judicio magni boni : est enim *Opinio alicujus excellentiæ in aliquo genere bonorum.* Eam igitur habemus , cum alienam virtutem majorem nostra , aut aliena , quam non habemus pro exigua , aut saltem alienæ excellenti virtuti parem , credimus.

28. *Honor est Officium debitum virtute*
F 3 præ-

præditis, eorum meritum repræsentans: vel *Significatio* iudicii nostri de alterius præstantia. Defertur *factis* aut *dictis*. *Factis*, ut remunerationibus, prælationum concessionibus, privilegiis, statuarum erectione, assurrectione: *Dictis*, ut panegyricis & laudibus. Honorem autem reddendum esse præcepit PAULUS Apostolus Jesu Christi, in *Epist. ad Roman. cap. 13. vers. 17.* scribens: *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Capite autem 12. *vers. 10.* Christianorum ideam proponens voluit eos *honore invicem prævenientes*.

29. Hæc cum ita sint, *Honor* est *Significatio*, qua testamur nos cognoscere atque existimare virtutem esse in aliquo. Quæ significatio, ut ipsum vocabulum indicat, externa est, qua nimirum animus declarat, se plurimi facere alterius præstantiam: idque varie apud varias gentes declaratur, veluti poplitem flectendo, genu ponendo, quæ signa sunt deicientis se: caput aperiendo, quod Græcorum & Romanorum more est servitutis indicium, sicut pileus libertatis: loco & via cedendo, assectando, deducendo, reducendo: quibus actionibus confitemur alium, quem honoramus, esse nobis digniorem: quæ officia apud priscos Romanos tamquam omnino debita præstabantur. Atque huc pertinet illud JUVENALIS *Sat. 3.*

Cre-

*Credebant hoc grande nefas & morte
piandum,*

*Si juvenis vetulo non assurrexerat; & si
Barbato cuicumque puer; licet ipse vi-
deret*

*Plura domi fraga, & majores glandis
acervos.*

Manifestatur etiam *Honor* silentio, quo vel audientiam damus, vel metuimus reprehensionem. Sed nullus *Honor* præstantior, quam ille, quo alicujus excellentis virtutis admiratione percussus animus, ita obstupescit, ut attonitus nullam exteriorem significationem edere possit, oblitus prorsus omnium officiorum, quæ alteri debet. Et hinc est, quod multi gravissimi homines obmutuerunt coram præsentibus viris excellenti virtute præditis, aut multitudine veneranda. Jam vero de viris virtute præditis, aut judicant, & cum æstimatione loquuntur pauci, aut multi, aut omnes, vel fere omnes: primo casu *Honor* ille vocatur *Laus*; secundo *Fama*; tertio *Gloria*.

30. *Obedientia* est *Rerum honestarum, aut indifferentium*, quas jubet superior *Dei* personam agens, prompta & alacris exsequutio cum prudenti proprii judicii submissione. Dixi esse promptam exsequutionem, ne rerum agendarum occasio elabatur, quod prudentissime timuit David, cum Amassa moratus est extra placitum, quod ei constituerat Rex, ut legimus lib. 2. REGUM cap. 20. vers. 4.

& *seqq.* Addidi exsequutionem esse debere rerum *honestarum*, aut *indifferentium*. Si honestæ sunt, exsequutioni mandari debent, quia ipsa exsequutio virtus est. Si indifferentes, etiam, quia harum exsequutio etiam per finem bonum virtus fit. Bonus autem finis præsumendus est in jubente; & obediens semper eum habere debet, considerans se officium suum adimplere obediendo.

31. Præterea hæc exsequutio prompta & alacris esse debet: prompta ad imperantis satisfactionem; alacris ad obedientis meritum.

32. Adjunxi illa verba, *quas jubet Superior*; & dixi *jubet*, ut distinguatur præceptum, cui debetur Obedientia, a mandato stricte sumto, cui mera respondet exsequutio.

33. Addidi hæc, *Superior Dei personam agens*, cujus nomine intelligi debent, Maritus, Pater, Mater, Avus, Avia, Patruus, Amita, Avunculus, Matertera, & reliqui cognati, & affines etiam, natu majores; itemque ii, quorum aliqua auctoritas esse debet erga inferiores: præterea Domini, Magistratus, & Respublica, aut Princeps.

34. De Uxorum erga Maritum obedientia ita B. PAULUS *Epist. ad Ephes. cap. 5. vers. 22. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ: ipse Salvator corporis ejus. Et cap. 3. ad Colos. vers. 18. Mulieres subditæ estote viris, sicut*
ut

ut oportet in Domino.

35. Ad filiorum servorumque obedientiam quod attinet, de ea sic præcepit APOSTOLUS *Epist. ad Ephes. cap. 6. Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione: ut bene sit tibi, & sis longævus super terram. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione Domini. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christus: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut Domino, & non hominibus: scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber.*

36. De Obedientia debita Potestatibus egregie B. PAULUS *Epist. ad Roman. cap. 13.* ubi ita scripsit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Ita qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem adquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac; & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium por-*

portat. Dei enim minister est : vindex in iram ei , qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote , non solum propter iram , sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis : ministri enim Dei sunt , in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita : cui tributum , tributum : cui vectigal , vectigal : cui timorem , timorem : cui honorem , honorem.

37. Illa vero prompta & alacris exsequutio debet esse cum prudenti proprii judicii submissione. In cujus veritatis confirmationem aurea producam verba M. Minucii apud LIVIUM lib. 22. cap. 29. *Sæpe ego inquit , audiui , milites , eum primum esse virum , qui ipse consulat , quid in rem sit : secundum eum , qui bene monenti obediat ; qui nec ipse consulere , nec alteri parere scit , eum extremi ingenii esse. Nobis quoniam prima animi ingenique negata sors est , secundam ac mediam teneamus. Et cum imperare discimus , parere prudenti in animum inducimus. Quo vero promptior & alacrior hæc obedientia fuerit ; eo perfectior erit. Non enim ibi potest esse alacritas ac diligentia , ubi est animorum sententiarumque dissensio (ut B. IGNATIUS LOJOLA scripsit in sapientissima Epist. de Virtute Obedientiæ.) Perit etiam exsequendi studium & celeritas , cum ambigitur , expediat , nec ne , facere quod jubemur : perit celebris illa obedientiæ cæcæ simplicitas , cum apud nos ipsos in quæestionem vocamus,*
re-

rectene præcipiatur, an secus; atque etiam fortasse damnamus Superiorem, quod ea mandet, quæ nobis non ita jucunda sunt: perit humilitas, quoniam etsi ex altera parte paremus, ex altera tamen nos metipsos Superiori præferimus: perit in rebus arduis fortitudo: perit denique, ut summatim complectar, virtutis hujus vis omnis ac dignitas. Succedunt autem in eorum locum dolor, molestia, tarditas, lassitudo, obmurmurationes, excusationes, aliaque vitia non sane levia, quibus Obedientiæ pretium ac meritum prorsus exstinguitur. Itaque S. Bernardus, de iis, qui gravius ferunt imperata minus sibi suavia, sic ait (Serm. 3. de Circumcis.) Hæc si moleste coeperis sustinere, si dijudicare Prælatum, si murmurare in corde, etiam si exterius impleas quod jubetur, non est hæc virtus patientiæ, sed velamentum malitiæ. Et paullo post idem IGNATIUS: Atque idcirco tuendæ concordie causa, quæ societatis omnis est vinculum, tantopere hortatur Apostolus, ut id ipsum omnes sapiant & dicant; nimirum ut consentientibus & judiciis & voluntatibus, mutuo foveantur & conserventur. Jam si unum eundemque oportet esse membrorum sensum, & capitis; facile cernitur, utrum sit æquius, caput membris, an membra capiti consentire. Ex ejusdem autem prudentissimi viri sententia, Tria nominatim ad obedientiam judicii comparandam multum juvant. Primum illud est, ut, quemadmodum

ini-

initio dixi, non intueamini in persona Superioris hominem obnoxium erroribus atque miseriis; sed Christum ipsum, qui est sapientia summa, bonitas immensa, caritas infinita, qui nec decipi potest, nec vos vult ipse decipere. Secundum est, ut quod Superior mandat vel sentit, defendere semper apud animos nostros studiose nitamur; improbare autem nequaquam. Atque ad eam ipsam rem proderit, bene animatos affectosque esse ad id omne, quod ipse jusserit: sic enim fiet, non solum ut sine molestia, sed etiam ut cum voluptate lætitiæque pareamus: nam, ut est apud S. Leonem, non dura ibi necessitate servitur, ubi diligitur, quod jubetur. Postrema subjiciendi judicii ratio est, cum facilius tutiorque, tum etiam apud Sanctos Patres in more posita, ut statuamus nobiscum ipsi, quidquid Superior præcepit, ipsius Dei præceptum esse & voluntatem: atque, ut ad credenda, quæ Catholica Fides proponit, toto animo assensuque nostro statim incumbimus; sic ad ea facienda, quæcumque Superior dixerit, cæco quodam impetu voluntatis parendi cupidæ, sine ulla prorsus disquisitione feramur. Apposite B. BERNARDUS in tract. de Præcepto & Dispensatione cap. 9. Sive Deus, sive homo, vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum; ubi tamen Deo contraria non præcipit homo. Optime igitur B. IGNATIUS hoc temperamentum

tum

tum adhibuit. *Nec tamen idcirco vetamini, si quid forte vobis occurrat, a Superioris sententia diversum, idque, consulto suppliciter Domino, exponendum videatur, quo minus id ad Superiorem referre possitis. Verum in hac re, ne vos amor vestri iudiciumque decipiat, illa cautio est adhibenda, ut animo sitis & ante & post relationem æquissimo, non solum quod pertinet ad eam rem, de qua agitur, vel suscipiendam, vel deponendam; sed etiam ad approbandum, rectiusque putandum quidquid Superiori placuerit. Denique egregium monitum est illud ejusdem viri sanctissimi & prudentissimi. Libertatem Conditori vestro, quam vobis ipsemet elargitus est, in ejus ministris libere tradite ac dicite. Atque hæc de Obedientia breviter & secundum institutum nostrum indicasse sufficiat.*

38. *Dixi supra, Amicis virtute præditis deberi obsequium. Obsequium est factum, in quo quis sequitur alterius voluntatem: de quo notissimum est illud TERENTII dictum in Andria, Act. I. Sc. I.*

Namque hoc tempore

Obsequium amicos, veritas odium parit. Verum ab amicis non aliæ res petendæ, nisi quæ honestæ sint. Quam in rem P. Rutilii Rufi insigne dictum memoriæ prodidit VAL. MAXIMUS lib. 6. cap. 4. nam cum amici cujusdam rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: Quid

er.

ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? Respondit, immo quid mihi tua, si propter te aliquid inhoneste factururus sum?

39. Præterea dixi supra, in sermonibus, in quibus agitur de virtute præditis, deberi eis laudes, famam & gloriam. Laus est recte factorum iusta testificatio. Fama est bona existimatio a viris recti & probi iudicii confirmata. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude, ut eam definivit CICERO lib. 2. de Invent. cap. 55. sive Fama latissime propagata. Sed pergamus Justitiæ officia recensere.

40. Benemeritis debetur Favor & Præmium: Indigentibus Eleemosyna.

41. Favor est Animi inclinatio ad cuiuspiam bonum & commodum.

42. Præmium est utilium factorum iusta & publica æstimatio. Dicitur iusta: non enim probandum est Atheniensium consilium, apud quos Miltiadi, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honor tributus est in porticu, quæ Poecile vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret, ut refert CORNELIUS NEPOS in Miltiade reprehendens præmii exiguitatem ob pugnam & victoriam nobilissimam. Sed nec Præmia debent esse immodica, cuiusmodi fuerunt prodigalitates illæ, quas vocant
Mer-

Mercedes Henrici Regis, quibus ille non solum ærarium, sed & Regnum etiam exhausit. Dicitur etiam Præmium *publica satisfactio*, ut distinguatur a *mercede*, quæ *laboris impensi privata est satisfactio*.

43. *Eleemosyna est alienæ indigentiae sublevatio intuitu Dei*. Tunc autem perfectior est, cum quis dat pauperi, tamquam Deo aliquid solvens, secundum illud, quod ipse Servator ait apud MATTHÆUM *cap. 25. vers.*

45. *Amen dico vobis: quamdiu non fecistis uni de minoribus his (recensuerat egenos) nec mihi fecistis*. Quomodo autem fieri debeat Eleemosyna, idem universalis Magister docuit *cap. 6. apud eundem MATTHÆUM*.

44. Qui ut Magister potest docere, *Doctrinam* aliis debet. Nullo igitur modo debet esse ineptus, ut Hermippus ille, de quo sic ait CICERO *in Orat. pro L. Flacco, cap. 20. Habebat enim Rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiore, quam acceperat, ubi nihil possent discere, nisi ignorantiam litterarum. Doctrina est Scientia, quæ communicatur ignorantibus eam. Habet vero Doctrina hanc prærogativam, quod per communicationem non modo non minuitur, ut evenit etiam in luce; verum etiam per exercitationem augetur, & magis clarescit, ut ignis per agitationem. Ratio est, quia, ut quis res doceat, earum memoriam renovat, & altius in mente figit, eas inter se comparat, & sic cogitationes suas*
fa-

facit meliores & firmiores. Idcirco Sapiencia Memoriae & Usus filia dicitur ab Afranio apud A. GELLIIUM, *Noct. Atticar. lib. 13. cap. 8.*

Usus me genuit, mater peperit Memoria,

Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam.

Hoc vero opus est, ne quis ingenium & studium ostentet, ne lucem aliis dando, Vanitatis fumum sibi relinquat. Ex eo vero quod nulla propriae scientiae diminutione, immo potius cum augmento, Doctrina tradatur, facile colligitur, Magistrum, si per facultates suas sibi liceat, eam debere gratuito communicare, quin hoc impediat, ut discipulus, si possit, eum remuneretur. Quæ remuneratio non sine ratione dicta est *Minerval*, quasi donum debitum Minervæ, Sapientiae Præsidi, quæ in Scholis colebatur secundum illud JUVENALIS *Sat. 10.*

Quisquis adhuc uno partem colit asse Minervam.

Omnino igitur rejiciendi Magistri avari, qualis Protagoras describitur a PLATONE in *Theæteto*, & ab A. GELLIO *Noct. Attic. lib. 5. cap. 3.* Et eorum, qui Reipublicæ curatores & administratores sunt, curæ esse debet eligere Magistros probatorum morum, ingenii & doctrinæ excellentis, & animi liberalis. De hac negligentia justissime conquerebatur QUINCTILIANUS noster, Rhetorum omnium elo-

eloquentissimus, *Instit. Orat. lib. 2. cap. 2.* ubi etiam Magistri ideam perfectissimam optime effinxit. Ante omnia de hac electione dixit: *Quorum inspicere mores oportebit.* Quod elegantissime docuit in *Tetrastichis Græcorum Theologorum princeps GREG. NAZIANZENSIS* ita præcipiens:

Vel ne doceto, vel doceto moribus.

Deinde QUINCTILIANUS continuo subjungit: *Quod ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoque doctoribus idem hoc examinandum quam diligentissime putem, sicut testatus sum libro priore; sed quod magis necessariam ejus rei mentionem facit ætas ipsa discentium. Nam & adulti fere pueri ad hos præceptores transferuntur, & apud eos juvenes etiam facti perseverant; ideoque major adhibenda tum cura est, ut & teneriores annos ab injuria sanctitas docentis custodiat, & ferociores a licentia gravitas deterreat. Neque vero satis est summam præstare abstinence, nisi disciplinæ severitate convenientium quoque ad se mores adstrinxerit. Sumat igitur ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum, a quibus sibi liberi traduntur, existimet. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis, non dissoluta sit comitas; ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto ac bono sit sermo. Nam quo sæpius monuerit, hoc rari-*

Inst. Phil. Mor. Vol. II. G rius

rius castigabit. Minime iracundus; nec tamen eorum, quæ emendanda erunt, dissimulator; simplex in docendo, patiens laboris, assiduus potius, quam immodicus. Interrogantibus libenter respondeat, non interrogantes percontetur ultro. In laudandis discipulorum dictionibus nec malignus, nec effusus; quia res altera tædium laboris, altera securitatem parit. In emendando quæ corrigenda erunt, non acerbus, minimeque contumeliosus; nam id quidem multos a proposito studendi fugat, quod quidam sic objurgant, quasi oderint. Ipse aliquid, immo multa quotidie dicat, quæ secum audita referant. Licet enim satis exemplorum ad imitandum ex lectione suppeditet, tamen viva illa, ut dicitur, vox, alit plenius, præcipueque ejus præceptoris, quem discipuli, si modo recte sunt instituti, & amant & verentur. Vix autem dici potest, quanto libentius imitemur eos, quibus favemus, &c. Quantum vero prosit in Republica excellens Magister, experta fuit Græcia in Socrate, qui Sophisticen exstinxit, & Sapientiam introduxit: &, ut externa prætereamus, experta etiam Hispania in AELIO ANTONIO NEBRISSENSI, de quo litterarum antesignano silere satius puto, quam pauca dicere: maxime cum ad alia festinare debeat disputatio.

45. Experimentis edoctus, aut vere Sapiens, consilia præbeat, ut Sacerdos Joaidas Regi Joas, *lib. 2. PARALIP. cap. 24. vers. 17. & 18. Consilium*, teste Zenone apud
DIOG.

DIOG. LAERTIUM *lib. 7. segm. 93.* est *Scientia inspiciendi quænam, & quo pacto gerentes utiliter quidpiam operemur.* Optima definitio, si adjiciamus, Consilium esse manifestationem hujus scientiæ. *Con silium* est de re meliori *comparata cum alia*, & in hoc distinguitur a *Præcepto*, quod est de re bona contraria malæ. Quamquam hic Consilium latius etiam accipitur, ut & bonam, & meliorem comprehendat. Hinc facile apparet, Consilium dare proprium esse prudentis, probi & benevoli. Prudentis, ut non solum bonum a malo separet; sed etiam bonum & melius noscat distinguatque, ut Proteus apud **VIRGILIUM**, poetarum Latinorum facile principem, *Georgicon lib. 4.*

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

46. Proprium est *probi*, ut bona solum proponat facienda; mala omittenda. Sicque consulenti non objicietur illud Menedemi apud **TERENTIUM** *Heautontim. Actu 5. Sc. 1.*

Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare,

Foris sapere, tibi non posse te auxiliari?

Adde **ECCLESIASTICUM** *cap. 37. vers. 15. & seqq.*

47. Denique proprium est *Benevoli*, ut bene animatus sit erga alterum, qui non nisi ab hujusmodi viris consilium petere debet.

48. Equidem Consilium earum solum

G 2

est

est rerum , quæ quinque has admittunt conditiones : quæ fieri a nobis possint : quæ sæpius accidant : quæ sint incertæ : quæ ad finem ferant : quæ denique sub sensum non cadant : nam hæc ipsa per sese , quid faciendum sit , evidenter admonent.

49. Præterea omnes homines *bonum Exemplum* debent , cum opus est facto , maxime ii , qui pluris auctoritatis habent : *Hæc enim conditio superiorum est* (docente QUINCTILIANO in *Declam.* 3.) *ut quidquid faciunt , præcipere videantur , & perniciosissimus est malæ rei maximus quisque auctor.* Notissimum etiam illud CLAUDIANI *Carm.* 8. de 4. *Consulatu Honorii* :

Componitur Orbis

*Regis ad exemplum. Nec sic inflectere
sensus*

*Humanos edicta valent , ut vita re-
gentis.*

50. Beneficia conferenti debetur *Gratitudo* , id est , *Talis animi affectio* , qua quis pronus sit ad ostendendum quocumque modo & tempore possit , se beneficio obstrictum esse , illudque cupere rependere.

51. Hic animus ostenditur *amore* , *verbis* , & *re ipsa*. *Amore* , benefactorem amando , eique paria reddere studendo secundum prudentiæ leges , quæ sunt , ne beneficium rependatur cum detrimento Animæ , aut sui , suæve familiæ , aut proximi : *Verbis* ; gratias agendo , benefactorem laudando , & ejus bene-

neficiū celebrando: *Re ipsa*, quando ipsis factis ostendimus esse nos beneficii memores, & semper futuros, ut qui id testantur operum suorum dedicationibus.

52. Dixi: *quocumque modo & tempore possit*. Obligatio enim ad Gratitude[m] est indefinita, tam ratione temporis, quam rei præstandæ. Addidi illa verba: *se beneficio obstrictum esse*, uti plane est, qui beneficium accepit. Unde non male quis dixit: *Qui invenit beneficia, invenisse compedes*. Certe Etheocles, qui, ut ait PAUSANIAS in *Bæoticis*, cap. 309. primus Gratiis sacrificavit, tresque illas esse constituit, quarum nomina dixit Hesiodus esse, *Euphrosinen*, *Aglaian* & *Thalian*, nexas repræsentavit, ut obligationem significaret, quæ sic plane demonstratur. Si amantem debemus redamare; amorem suum erga nos testanti nos etiam nostrum erga eundem testari debemus. Beneficia enim conferuntur animo sublevandæ necessitatis alienæ, aut procurandæ commoditatis: qui hunc animum habet, cupit, ut in pari casu idem officium sibi præstetur. Qui igitur Beneficiū accepit, huic beneficientis consilio consentit; ideoque ei obstringitur ad paria reddenda. Quæ obligatio si non esset, difficulter homines alienis necessitatibus subvenirent, aliorumque commoda multo minus curarent. Hinc facile patet, Gratitude[m] debere Beneficentiæ præferri: quia illa ex obligatione; hæc ex benevolentia nascitur. Ita-

que, si non possum extraneo beneficia dare, & simul alere parentes; hos alere debeo, & illis beneficia denegare. Equidem gratiæ ratio debet esse cumulata, quod in Gratiarum picturis denotatur, quarum duæ adversæ, una aversa pingitur: quia beneficienti duplum, si possit, referendum est, instar soli fecundi, quod plus reddit, quam accepit. Sed præstat audire CICERONEM præclare de hac re disputantem *lib. 1. de Offic. cap. 15. De Benevolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, ut ei plurimum tribuamus, a quo plurimum diligimur: sed benevolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris; sed stabilitate potius & constantia judicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia; major quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acceperis, majore mensura, si modo possis, jubet reddere Hesiodus; quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre; quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus, nec ne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, modo id facere possit sine injuria. Acceptorum autem be-*

neficioꝝ sunt delectus habendi. Nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeat. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. Multi enim faciunt multa temeritate quadam, sine iudicio vel morbo, in omnes, vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati: quæ beneficia æque magna non sunt habenda, atque ea, quæ iudicio considerate constanterque delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cætera paria sint, hoc maxime officii est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. Quod contra fit a plerisque. A quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Hæc Romanorum Philosophorum princeps.

53. Sed neque necesse est, ut tantumdem reddatur, quanti fuit, quod acceptum est; nam, ut ait OVIDIUS lib. 3. de Ponto, Eleg. 4.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

54. Quoniam igitur incertum est, an beneficium rependendum sit, vel quia accipiens illud rependendi facultatem forte habiturus non sit; vel quia occasio referendi paris aut majoris ei deficiet; ideo beneficium non censetur inter credita, sed inter gratuita.

55. Præterea illud sciendum est, Gratitude supponere beneficium; & beneficium animum benefaciendi. Ideoque non debetur

ei, qui aliquid fecit, ut alteri noceret, etsi profuerit, ut cum Josephi fratres eum Aegyptiis vendiderunt, unde provenit, ut ille esset postea Aegypti Prorex, ut legi potest GENES. cap. 37. & 39. Scite hæc omnia expressit Mythologia, ut videre est apud SENECAM lib. I. de Beneficiis, cap. 3. Num dicam quare tres Gratiae, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridentes, juvenes & virgines, solutaeque ac pellucida veste? Alii quidem videri volunt unam esse, quæ det beneficium; alteram, quæ accipiat; tertiam, quæ reddat. Alii tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium, simul & accipientium reddentiumque. Sed utrumlibet ex istis judicaverim; quid ista nos juvat scientia? Quid ille consertis manibus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficii per manus transeuntis nihilominus ad dantem revertitur, & totius speciem perdit, si usquam interruptus est: pulcherrimus, si cohæsit, & vices servavit. Ideo ridentes, quia promerentium vultus hilares sunt, quales solent esse qui dant, vel accipiunt beneficia: Juvenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere: Virgines, quia incorrupta sunt & sincera, & omnibus sancta. In quibus nihil esse alligati decet, nec ascripti: solutis itaque tunicis utuntur: Pellucidis autem, quia beneficia conspici volunt. In hac expositione mythologica illud notandum est, antiquissimis temporibus Gratias effictas fuisse vestitas, uti constat

stat

stat ex PAUSANIAE *lib. 6. cap. 203.* qui est *de Eliacis*, & *lib. 9. cap. 309.* qui de *Bæoticis*, ubi addit, sibi non esse compertum a quo iste mos fuit immutatus, ut non amplius vestitas, sed nudas effingerent: sed facilis est conjectura, voluisse nudo corpore simpliciter, & nudum animum repræsentare.

56. *Docenti* utilia debetur *Docilitas* secundum humanitatis Legem, & caritatis sibi ipsi debitæ. Fieri autem nequit, ut Sapiens ex officio caritatis obstrictus sit ad docendum ignorantem verbo, aut scriptis; & ut ignarus non sit etiam obligatus ad audiendum eum secundum humanitatem, & exaudiendum secundum propriam caritatem. *Docilitatis* autem fructus est *Disciplina*, sive doctrinæ perceptio.

57. *Amico* debetur *Fidelitas*; est enim *merces promissæ fidei*.

58. *Erranti* debetur *Correctio*, si inferior est; & etiam, si superior, eamque petit, aut cupit.

59. *Benemeritis* debentur *Præmia* factis paria; non vero faciendis; quia incertum est, utrum futura sint. Sunt autem *Præmia Publicæ Bonarum Actionum mercedes*, quas qui solvit, cæteros incitat ad similia facinora edenda. *Præmia* vero respondere debent non solum factis; sed & etiam vitæ & conditioni. *Præmiorum* vero summa consideratio habenda est. Ideoque Solon, qui & sapientissimus fuit ex septem, & legum scriptor solus

lus ex septem, Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio & poena, ut refert Cicerō *Epist. 15. ad Brutum.*

60. *Patienti quod non meretur, debetur Misericordia, & unusquisque propriæ miseriæ conscius imitari debet VIRGILIANAM Didonem lib. 1. Aeneidos ita dicentem:*

Non ignara mali miseris succurrere disco;

vel potius JOBUM asserentem *cap. 29. vers. 15. Oculus fui cæco & pes claudō. Pater eram pauperum.* Quanti vero *Misericordia* fieri debeat, discimus ex PROVERB. *cap. 3. vers. 3. Misericordia & Veritas te non deserant, circumda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui. Et invenies gratiam & disciplinam bonam coram Deo & hominibus.* Sed ad hanc divinam virtutem nihil nos æque excitare debet ac Jesu Christi illud oraculum apud MATTHÆUM *cap. 5. vers. 7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

61. Ei, qui si delicti venia illi concedatur, utilis esse potest Reipublicæ, *Clementia* debetur, virtus vere Regia, quam Deus concessit Regibus Domus Israel, ut constat ex *lib. 3. REGUM, cap. 20. vers. 31.* Magistratum autem est secundum leges judicare, etiamsi perquam durum aliquid jubeant, *l. Prospexit 12. §. Ipsa 1. qui & a quib. manum. lib. non fiunt.* Ratio est, quia qui Legislator non est, nequit esse poenarum arbiter & mo-
de-

derator. Solius igitur Regis est considerare, an poenæ finis in aliquo casu non videatur necessarius ad cæterorum exemplum & emendationem; & an alia via commodius obtineri possit: an maiorem utilitatem venia, quam poena productura sit: an ille qui deliquit, ignorantiam aliquam alleget, licet non inculpabilem, at certe dignam, ut ei aliquo modo ignoscatur: an obtendat sua, aut sibi conjunctorum eximia in Rempublicam merita, quæ hujusmodi indulgentiam mereantur: an ipse delicti perpetrator insigni aliqua & utilissima dexteritate præstet; aut spes sit fore, ut delictum eluat egregiis factis. De casu particulari, in quo peculiaris ratio legis cessat, non est loquendum: nam certe tunc veniæ locus est.

62. In *Sermonibus & Scriptis* debetur Audienti & Legenti *Veracitas*, quæ est *Virtus illa, qua quis sine dissimulatione & simulatione communicat cum aliis animi sui cogitationes, id est, Veritatem, quam communicare interest sua, aut alterius, cui jus est, ut eam sciat.* Ajo *Veritatem*, quæ in sensu morali est *Convenientia sermonis aliorumque signorum externorum cum animi cogitationibus.* Hæc autem in Hominum conversatione necessaria est; quia, ut ait CICERO *ad Q. Fratrem, Epist. 1. Multis simulationum involucribus tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura. Frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur; oratio vero sæpissime.*

me. In *Veracitatis* definitione addidi de *Veritate* loquens, *quam communicare interest sua*; nam si *veritatis* communicatio nocitura sit, veluti proditio secretorum propriorum, aut amici nostri; potest quis veritatem dissimulare, sive tacere: non vero simulare, quod contrarium est *veracitati* & *veritati*: est enim genus mendacii per facta & gestus. Adjunxi, *aut alterius, cui jus est, ut veritatem sciat*: quo casu non solum illicita est *Simulatio*, sed etiam *Dissimulatio*, sive *Omissio* factorum indicantium cogitationes: quia alter jus illud exercere nequit, si quis simulet, aut dissimulet. Nemini vero jus suum impediri potest.

63. *Peregrino honesto* debetur *Hospitalitas*. *Honesto*, inquam; nam incogniti magna præcautione in hospitium admittendi sunt a privatis: & ad Rempublicam, sive ad Principem pertinet locum destinare, ubi qui incogniti justam ob causam perigrinantur, dormire debeant, nec amplius, quam necesse sit, morari.

64. Ei, cui in aliqua re Ratio manifesta, & ineluctabilis favet, debetur *Aequitas*, id est, *Justitia quædam Dei Voluntati conformis*, quam *Legislator*, si præsentem habuisset, suæ *Legi accomodasset*; alioquin *ejus Lex esset injusta*, ut *Juri Naturali contraria*. Hæc igitur *Aequitas* evidens esse debet, adeoque nullo modo cerebrata, ne interpretum opinamentis Leges submittantur.

In-

65. *Infantibus & Pupillis*, qui orbi sunt parentibus, debetur *Tutela*, sive *Vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum*, qui propter *ætatem* se defendere nequit, §. Est autem 1. *Instit. de Tutelis*: itemque furiosis & mente captis.

66. Adolescentibus luxuriose viventibus perpetuo morbo laborantibus, qui ob eum rebus suis superesse non possunt; & absentibus ob justam causam, qui per oblivionem, aut negligentiam, procuratorem non reliquerunt, debetur cura, sive *Potestas administrandi bona & rem familiarem eorum*, qui rebus suis superesse non possunt, §. Item 2. §. Sed & mente captis 4. *Instit. de Curat.* & ibi consulendi sunt legum periti, a quibus hic aliquantulum recessimus, memores agere nos de Philosophia Morali, quæ personas mentis inopes & impotes non distinguit; utrasque vero separat ab iis, qui bona sua administrare aut nequeunt, aut non debent: ideoque illis omnibus *Tutela*; horum vero bonis in casibus necessariis *Curatio* debetur. Cui doctrinæ consequens est, ut prodigis *bonorum interdictio*, eorumque bonis *curatio* debeatur, quod & Jure Civili etiam obtinet, ut docet PAULUS lib. 3. *Sententiarum*, tit. 4. *de Testamentis*, §. 7. & 8. l. Julianus 10. *in princip. l.* Et mulieri 15. *de Curatoribus furioso vel aliis extra minores dandis*.

67. Eadem *Justitia* jubet, ut Infantibus de-

destinentur *braphotrophia*, Senibus *gerontocomia*, destitutis a parentibus *orphanotrophia*, peregrinis *xenodochia*, ut nemini necessarium auxilium desit ad vitam sustinendam.

68. Cuilibet etiam debet quilibet *Urbanitatem*, nisi rusticus haberi velit; *Affabilitatem*, nisi inamabilis; *Civilitatem*, nisi insociabilis; ac ut dicam cum CICERONE lib. I. de *Officiis*, cap. 16. *Latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum natura genuit, est servanda communitas: ut quæ descripta sunt legibus & Jure Civili, hæc ita teneantur, ut sit constitutum: e quibus ipsis cætera sic observentur, ut in Græcorum proverbio est: Amicorum esse omnia communia. Omnia autem communia hominum videntur ea, quæ sunt generis ejus, quod ab Ennio positum in una re, transferri in multas potest.*

Homo qui erranti comiter monstrat viam,

Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:

Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.

Una ex re satis præcipitur, ut quidquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, Non prohibere aqua profluente; Pati ab igne ignem capere, si quis velit; Consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt; danti non molesta. Quare & his utendum est, & semper aliquid ad communem utilitatem afferendum.

Am-

69. Amplius dicendum est, omnibus Homini-
bus deberi *Humanitatem*, etiam hosti-
bus: alioquin ferinum animum quis osten-
det, & pacis nulla spes erit.

70. Denique secundum Deum Officium
maximum est, quod debetur *Patriæ* aut *Re-
gi. Patriæ* sive *Reipublicæ*, propterea quod
*Patria communis est omnium nostrum pa-
rens*, ut eam vocavit CICERO *Orat. in Cati-
linam cap. 7.* vel, ut aliter dicam, quia est
civilis societatis vinculum ad conservandas &
defendendas singulorum, ac proinde omnium
civium, vitas, honores, divitias, opes; id-
eoque universalis Parentis salus præferenda est
privatorum, parentum liberorumque, & pro-
priæ familiæ saluti: pluris enim faciendum
est bonum totius, quam partis. Audiamus
CICERONEM præclare de hac re disputantem,
lib. 1. de Offic. cap. 17. Cum omnia ratione
animoque lustraris, omnium societatum nulla
est gravior, nulla carior, quam ea, quæ cum
*Republica est unicuique nostrum. Cari sunt
parentes, cari liberi, propinqui, familiares:
sed omnes omnium caritates patria una com-
plexa est: pro qua quis bonus dubitet mor-
tem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est
detestabilior istorum immanitas, qui lacera-
runt omni scelere patriam, & in ea funditus
delenda occupati & sunt & fuerunt. Sed si
contentio quædam & comparatio fiat, quibus
plurimum tribuendum sit officii, principes sunt
patria & parentes, quorum beneficiis maxi-
me*

me obligati sumus: proximi, liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. Quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiiis vigent maxime: estque ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit. Sed in his omnibus officiis tribuendis videndum erit, quid cuique maxime necesse sit, & quid quisque vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. Ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum. Sunt quædam officia, quæ aliis magis, quam aliis debeantur: ut vicinum citius adjuveris in fructibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. At si lis in iudicio sit, propinquum potius & amicum, quam vicinum defenderis. Hæc igitur & talia circumspicienda sunt in omni officio: & consuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinadores officiorum esse possimus, & addendo deducendoque videre, quæ reliqui summa fiat: ex quo, quantum cuique debeat, intelligas.

71. De Rege respectu Privatorum idem dicendum est ac de Patria sive Republica: regit enim omnes, & commune omnium caput est ac Reipublicæ cor; ideoque cuilibet alii membro, sive Reipublicæ parti, præferri de-

debet. Populi erga Regem officia egregie descripsit APOSTOLUS *Epist. ad Rom. cap. 13. v. 1. & seqq.* Omnis, inquit, anima, &c. Et Apostolorum Princeps PETRUS *Epist. 1. cap. 2. v. 13.* Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi, quasi præcellenti: sive Ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quia sic est voluntas Dei, ut beneficientes obmutescere faciat imprudentium hominum ignorantiam. Ubi notanda sunt illa verba, sive Regi, quasi præcellenti.

72. Quid vero Judices publice constituti litigantibus debent? Diligentiam summam in veritate inquirenda secundum allegata & probata; & sententiam justam. Itaque justissime sanxit JUSTINIANUS *leg. 13. Cod. de Sententiis & Interlocutionibus omnium Judicum.* Omnes Judices veritatem, & legum, & justitiæ, sequi vestigia. Quam sententiam confirmavit insignis Theologus B. AUGUSTINUS *cap. 31. de Vera Religione*, ubi loquens de temporalibus legibus, sic statuit: Cum fuerint institutæ & firmatæ, non licebit Judici de ipsis judicare; sed secundum ipsas. Quæ sententia translata est in *Distinct. 4. cap. 3.*

73. Quid igitur dicemus, si falsa fuerint instrumenta, aut testes: idque Judex, proculdubio sciverit, ita ut de veritate & justitia omnino sibi constet? Eo casu videndum, an quod allegatum est, probatum etiam sit. Hoc ut recte intelligatur, sciendum est, pro-

Inst. Phil. Mor. Vol. II. H ba-

bare esse fidem facere. Fides autem non fit, nisi Judex, qui de veritate cognoscenda tractat, credat sibi verum dici. Itaque si veritatis sibi conscius est, neque falsitati assentiri potest, neque illam judicio suo comprobare. Habet enim certissimam legem, quam sequatur, Naturalem videlicet a Deo sibi impositam & declaratam. Nam DEUTERONOMII *cap. 1. v. 16.* ita legimus: *Audite illos, & quod justum est, judicate: sive Civis sit ille, sive Peregrinus.* Justum est quod est secundum jus. Divinum autem et Humanum jubent, ut veritas vincat falsitatem. De veritate ita jubet Dominus per ZACHARIAM *cap. 7. v. 9.* *Judicium verum judicate.* Et *cap. 7. v. 16.* *Hæc sunt ergo verba, quæ facietis. Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: veritatem & judicium pacis judicate in portis vestris, id est, in tribunaliis, quæ erant ad portas civitatum, ut facilius negotia judicialia expedirentur, nec esset necessarium introire in oppida ad jus obtinendum.*

74. Veritatem justitia comitari debet secundum illud JEREMIAE *cap. 22. v. 3.* *Hæc dicit Dominus: Facite judicium & justitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris.* EXODI etiam *cap. 23. v. 2.* ita præcipitur a Domino: *Non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies.* Consonat illud DEUTERON. *cap. 16. v. 18.* *Judices*

ces & Magistros constitues in omnibus Portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas Tribus tuas, ut judicent Populum justo judicio. Ergo Judices judicant Dei ipsius nomine, quod ipse summus Legislator testatur PARALIPOM. lib. 2. cap. 19. v. 6. Et præcipiens Judicibus: Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: & quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. Deus autem cum sit Veritas æterna, & omnis justitiæ fons, secundum veritatem & justitiam suam judicat: hoc est, ut verax, ut justissimus. Acute igitur ULPIANUS cum de hoc argumento ageret in leg. 6. §. 1. de Offic. Præsid. ita scripsit: Veritas rerum erroribus gestorum (fortasse scripsit Ulpianus suggestarum) non vitatur: & ideo Præses Provinciæ id sequatur quod convenit, cum ex fide eorum, quæ probabuntur (hoc est, quorum fides Præsidi fiet) sequi. Si igitur non probabuntur, ea sequi non debet. Hoc ipsum aliis verbis docuit leg. 79. §. 1. de Judiciis. Judicibus, inquit ULPIANUS, de jure dubitantibus Præsides respondere solent: de facto consulentibus non debent Præsides consilium impertire; verum jubere eos, prout religio suggerit, sententiam proferre. Religio hic idem est ac conscientia cupida observantiæ legis. ULPIANUS leg. 6. §. 2. de Officio Præsid. Ne potentiores viri humiliores injuriis afficiant neve Defensores eorum calumniosis criminibus

insectentur innocentes , ad Religionem Præsidis Provinciæ pertinet. Si igitur Judici certo constat de veritate , eam omnino sequi debet. Jure igitur Imperator HADRIANUS in caussa , quæ perverse agitabatur , in hæc verba rescripsit leg. 33. Digest. de Re judic. Exemplum libelli dati mihi a Julio Tarentino mitti tibi jussi. Tu , si tibi probaverit , conspiratione adversariorum , & testibus pecunia corruptis oppressum se , & rem severe vindica , & si qua a judice tam malo exemplo circumscripto judicata sunt , in integrum restitue. Merito : Nam qui justificat impium , & qui condemnat justum , abominabilis est uterque apud Deum. PROVERB. cap. 17. v. 15. Atque hæc de præcipuis Justitiæ officiis indicasse sufficiat ; nam , si omnia pro dignitate explicanda essent , singula librum justum & integrum sibi vindicarent.

C A P U T IX.

De Injustitia.

1. **C**UM Deus sit *Summum Bonum* , ac per ineffabilem suam Bonitatem , rebus omnibus essentiam , & eam perfectionem det , quæ ad ipsius Omnipotentiam & Gloriam ostendendam maxime conducit ; nihil magis aversatur , quam ut ea Gloria , quæ debetur Sibi , denegetur ; aut , ut ea jura , quæ Ipse dedit hominibus , violentur. Sic-

Sicque fit , ut *Injurias* , quas homines mali hominibus inferunt , tamquam Sibi illatas vindicet Deus; quia illatæ sunt adversus opera Omnipotentiaæ suæ.

2. Hujusmodi *Injuriæ* uno generali nomine *Injustitiæ* dicuntur. Est autem *Injustitia* , *Voluntaria violatio juris alieni*. Dixi *voluntaria* ; quia cum sit vitium , requirit scientiam alieni juris , quam voluntas supponit , & propositum etiam ipsius voluntatis. Si deesset scientia alieni juris , ac quis excusabili alicujus facti errore deceptus putaret , se suo jure uti , abesset *Culpa* , ac per consequens etiam *Dolus* & *Vis* , qui sunt modi admittendæ injustitiæ.

3. *Culpa* est *Negligentia imputabilis*.

4. *Dolus* est *Calliditas* , *fallacia* , *machinatio ad circumveniendum* , *fallendum* , *decipiendum alium adhibita* , definitore Labeone apud ULPIANUM l. 1. §. Dolum malum 2. de *Dolo malo*.

5. *Vis* est *Virium usus adversus alium* , sive eæ propriæ sint , sive alienæ ; naturales , aut artificiales.

6. Injustitiarum maxima est *Impietas* , id est , *denegatio Cultus Deo debiti*. Ea vero est quintuplex , videlicet , *Atheismus* , *Polytheismus* , *Hypocrisis* , *Superstitio* & *Infidelitas*.

7. *Atheismus* est *Negatio existentiaæ Dei*. Illud animadvertendum est , inter Gentes barbaras nullum nominari Atheum , referente

AELIANO *lib. 2. Variæ Historiæ cap. 31.* Inter eas, quæ Scientias coluerunt, paucissimi numerantur, iique suo & omnibus sæculis semper sunt habiti infames. Quippe eorum error omnibus est detestabilior. Nam præterquam quod nulla niti potest ratione, immo nec verisimili aliqua conjectura, utpote propositio negativa; contra rationem ipsam est, & ipsius rationis perturbatrix: & Atheus, quantum est ex se, conatur tollere Divinam Voluntatem, quæ est fundamentum Temperantiæ, Justitiæ, & omnis Officii; quod agnovit CICERO *lib. 1. de Nat. Deor. cap. 2.* *Haud scio, an pietate adversus Deos sublata, fides etiam & societas Humani Generis, & una excellentissima virtus, Justitia, tollatur.* FRANCISCUS BACONUS *Sermone fideli 16. de Atheismo* ita scripsit: *Minus durum est credere portentosissimis fabulis Alcorani, Talmudi, aut Legendæ, quam credere, huic Universitatis rerum fabricæ Mentem non adesse. Itaque Deus numquam edidit miraculum ad Atheismum convincendum, quoniam opera ejus ordinaria huic rei sufficiunt. Similia tradidit lib. 3. de Augmentis Scientiarum, cap. 2. ubi agens de Theologia Naturali, sive Philosophia Divina, ita scripsit: Hujus Scientiæ limites ita vere signantur, ut ad Atheismum confutandum & convincendum, & ad Legem naturæ informandam, se extendant; ad Religionem autem astruendam non proferantur. Quamobrem nec Deus umquam*
edi-

edidit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipso naturæ lumine ad notitiam Dei perducī; verum miracula ad convertendos Idololatrias & superstitiosos designata sunt, qui Numen agnoverunt; sed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam sufficit lumen Naturæ, Dei Voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo, secundum Legem Naturalem. Sicut enim opificis potentiam & peritiam ostendunt opera ejus, imaginem autem minime; sic opera Dei, conditoris omnipotentiam & sapientiam ostendunt; imaginem ejus haud quaquam depingunt. Atque hac in re Ethnicorum opinio a sacra veritate recedit. Illi siquidem Mundum imaginem Dei statuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Litteræ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uspiam imago dicatur, sed solummodo opus manuum ejus; Hominem vero imaginem Dei immediate substituunt. Quocirca, quod sit Deus, quod rerum habenas tractet, quod summe potens, quod sapiens & præsciens, quod bonus, quod remunerator, quod vindex, quod adorandus, etiam ex operibus ejus demonstrari & evinci potest: & admirabilia complura secreta attributa ejus, & multo magis circa regimen & dispensationem super universum, etiam sobrie ex iisdem elici, & manifestari queunt; estque istud argumentum a nonnullis utiliter pertractatum. Verum ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de Fidei mysteriis vel ratiocinari, vel

etiam suadere vehementius, aut rursus ea curiosius introspicere & ventilare, & de modo Mysterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. Da Fidei quæ Fidei sunt. Nam vel Ethnici, in illustri illa & divina de aurea catena fabula, hoc ipsum concedunt, quod Jovem de Cælo ad terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii e contrario, quod Jupiter pertrahere eos potuerit e terra ad Cælum. Quare frustra sudaverit, qui cælestia Religionis arcana nostræ rationi adaptare conabitur: decebit potius, mentes nostras ad cælestis veritatis thronum adorandum attollere. In hac igitur parte Theologiæ Naturalis tantum abest ut defectum aliquem observem, ut excessum potius reperiam; ad quem subnotandum paullum sum digressus propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philosophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudit, & Philosophiam phantasticam & superstitiosam.

8. Idem BACONUS memorato Sermone optime notavit Atheismi causas esse *divisiones* circa Religionem, cujus causæ veram rationem hanc ego existimo. Vera Religio unica est: omnes aliæ falsæ. Homines ingeniosi, qui aliquam ex falsis profitentur, propterea quod eam a parentibus suis, aut ab educatoribus aliis imprudenter & judicii quadam præoccupatione imbiberunt, eam in examen revocant, vel quia de ejus veritate dubitari audiunt; vel quia forte aliquid in ea animad-

advertunt, de quo dubitari possit, an rectæ Rationi sit consonum. Hinc propria Religio, primum suspecta sibi videtur; postea falsa, uti revera est. Deinde, cum vivere soleant in Regionibus, ubi contra rationem naturalem permittitur eligere quamlibet Religionem; perinde quasi Deus non esset Humani Generis Legislatores, & Jesus Christus, ejus Filius, paternæ legis perfectissimus assertor & vindex, frequenter accidit, ut propter illam licentiam ibidem aliæ æque falsæ obtineant, quas homines cæteroquin doctissimi profiteantur; quas cum etiam in examen revocant, jure merito falsitatis arguunt. Hinc Religionis negotium res politica potius, quam necessaria illis videtur. Et si forte veræ Religionis examen ineunt, cui & ipsi antea, & aliarum sectarum cultores infensissimi semper fuerunt; ejus Religionis arcana, quæ humana mente investigari nequeunt, minime credunt; atque ideo in Atheismum incidunt.

9. Altera Atheismi causa sunt frequentia *Sacerdotum scandala*; nam Religio talis creditur esse, quales sunt ejus Doctores. Sed hoc argumentum jam occupavit rejecitque omnium Magister apud MATTHÆUM *cap. 23. vers. 2.* dicens: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt, &c.*

10. Tertia Atheismi causa est intoleranda

da *Corruptela* *jocandi*, cum agitur de rebus sanctis, quæ sensim Religionis reverentiam minuit, & tandem omnino tollit. Qua in re quantum noceant, qui Religionem in theatra transferunt, vix credi posset, nisi id experientia testaretur.

II. Postremam Atheismi causam assignat BACONUS *Sæcula erudita*, præsertim cum pace & rebus conjuncta. Etenim calamitates & adversa animos hominum ad Religionem fortius flectunt. Sed meminisse debuerat BACONUS, id non eruditionis vitio evenire, per quam ipse alibi fatetur & docet Dei existentiam probari: sed stultissimorum sciolorum culpa, qui veritatem, quam ipsi ob luscinosos oculos videre nequeunt, cæteros nullo modo cernere, stolidissime putant. Equidem, ut cum eodem BACONO dicam, qui Deos (debit dicere Deum) negant, nobilitatem generis humani destruunt. Nam certissimum est, hominem brutis cognatum esse, quatenus ad corpus. Quod si quatenus ad animam, non intercedat ei cognatio cum Deo, vilis est plane & ignobilis creatura. Destruunt quoque magnanimitatem & humanæ naturæ exaltationem. Cape enim exemplum a cane, & observa quantos sibi assumat animal spiritus, & quantam generositatem induat, cum se ab homine, qui ei vice est Dei, aut melioris naturæ (quam ipse canis) impulsus perspiciat. Quam fortitudinem liquido cernas tantam esse, quantam creatura illa, absque
fi-

fiducia melioris naturæ , quam propriæ , æquare nullo modo possit. Similiter & homo , ubi innititur , & spem collocat in Divina Providentia & Gratia , fiduciam & vires colligit, quales humana natura , sibi relictæ , nequisset attingere. Quare , ut Atheismus in omnibus odium meretur ; ita in hoc , quod privet naturam humanam facultate se ultra fragilitatem humanam attollendi.

12. Primus omnium Protagoras existit temporibus Socratis , qui sibi diceret non liquere , utrum esset aliqua Divinitas , nec ne. Quæ disputatio ejus adeo impia & contra veritatem judicata est , ut & ipsum Athenienses expulerint finibus suis , & libros ejus in concione , quibus hæc continebantur , exusserint , ut refert LACT. FIRMIANUS lib. de Ira Dei , cap. 9. qui hoc didicit a CICERONE lib. 1. de Nat. Deor. cap. 1. & 42. Sed plenius in 23. in quo ita scripsit : *Abderites quidem Protagoras , cujus a te modo mentio facta est , sophistes , temporibus illis (Socratis) vel maximus , cum in principio Libri sic posuisset , De Diis neque ut sint , neque ut non sint , habeo dicere , Atheniensium jussu urbe atque agro est exterminatus , Librique ejus in concione combusti. Adde MINUCIUM FELICEM in Octavio , B. EPIPHANIUM lib. 3. contra Hæreses , & THEODORITUM , Orat. 2. contra Græcos. Illud vero notandum est , Protagoram , CICERONIS judicio , fuisse sophisten vel maximum , id est , ingenii & doctri-*

ctrinæ ostentatorem vanissimum.

13. *Iis postea temporibus, quibus jam Philosophia defloruerat, exstitit Athenis quidam Diagoras: qui nullum esse omnino Deum diceret: ob eamque sententiam nominatus est Ἀθεός. Item Cyrenæus Theodorus, ambo, quia nihil novi poterant reperire, omnibus jam dictis & inventis, maluerunt contra veritatem id negare, in quo priores universi sine ambiguitate consenserant, ut refert LACTANT. FIRMIANUS laudato cap. 9. de Ira, & lib. 1. Div. Inst. cap. 2. Hæc etiam didicit LACTANTIUS ex CICERONE lib. 1. de Nat. Deor. cap. 1. ubi de Diis loquens, ait, nullos esse omnino Diagoras Melius, & Theodorus Cyrenaicus putaverunt. Horum Atheorum numero adjungi possunt Prodicus Chius, Protagoræ auditor, & Euhemerus, sive Thegeates fuerit, ut voluit PLUTARCHUS in libris, quos de Dogmate Philosophorum scripsit: sive Messenius, ut idem ait in libello de Osiride & Iside, sive Agrigentinus, ut CLEMENS ALEXAND. & ARNOBIUS. Item Bion Borysthenites, referente DIOGENE LAERTIO lib. 4. segm. 55. qui Theodori impii auditorium frequentabat, eodem DIOGENE auctore segm. 52. & 54. & pauci alii. Et tamen dubitari potest, an hi pluralitatem potius Deorum, quam Deum tollere voluerint, quod sensit CLEM. ALEXANDRINUS, Græcorum Patrum eruditissimus, in Adhortatoria ad Græcos, seu ad Gentes, ubi ita scripsit: Qua de*
caus-

caussa (nullo enim modo celandum est) venit mihi in mentem admirari , quonam modo Euhemerum Agrigentinum , & Nicanorem Cyprium , & Diagoram , & Hipponem Melium , & illum post hos Cyreneum , cui nomen erat Theodorus , & multos alios , qui moderate ac continenter vixerunt , & reliquis hominibus acrius hunc de diis istis errorem perspexerunt , impios & Atheos , hoc est , absque Deo cognominarunt , qui etiamsi veritatem ipsam non consideraverint , sed errorem quidem certe suspicati sunt ; quod quidem non parvum existit semen ad excitandam scintillam intelligentiæ veritatis.

14. Sed , ut dicam quod sentio , homines illi acuto quidem ingenio , sed ventoso , & moribus improbis , Deorum falsitatem viderunt , unius Dei veritatem agnoverunt ; sed eam firmiter credere & stabilire neglexerunt : inter quos ego recenseo Socratem , Platonem , Aristotelem , Varronem , Ciceronem , Senecam , & omnes Ethnicos Philosophos , qui doctiores fuerunt. Atque , ut ita sentiam , hæc ratio me movet , quod homines acuti falsæ religionis opinionibus in tenera ætate imbuti , deinde progressu temporis ejus vanitatem agnoscentes , ad veræ cognitionem mentem suam non appellebant. Audiamus C. Cottam apud CICERONEM lib. I. de Nat. Deor. cap. 42. ita disputantem : Quid ? ii , qui dixerunt , totam de Diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus

bus reipublicæ causa, ut quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem religionem funditus sustulerunt? Quid Prodicus Chius? Qui ea, quæ prodesse hominum vitæ, Deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit? Quid? qui autem fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt post mortem ad Deos venisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus, nonne expertes sunt religionum omnium? Quæ ratio maxime tractata ab Euhemero est: quem noster & interpretatus & sequutus est præter cæteros Ennius. Ab Euhemero autem & mortes & sepulturæ demonstrantur Deorum. Utrum igitur hic confirmasse religionem videtur, an penitus totam sustulisse? Sed de Atheis omnium hominum amentissimis nihil amplius dicamus.

15. *Polytheismus est fictorum Deorum affirmatio, res omnium vanissima, cujusmodi error dicitur Idololatria, sive Cultus divinus exhibitus alii, quam Deo, sive id res sit ab humano intellectu conficta, ut alter Deus; sive res vere existens, quæ, quia videtur, Idolum dicitur. Adversus Idololatriam autem nihil scribi potest neque judiciosius, neque fortius, quam integrum cap. 13. libri SAPIENTIAE, quod memoriæ commendari debet, & Deo volente argumentum erit, quod aliquando nos data opera exponendum suscipiemus.*

16. *Hypocrisis hic accipitur, non ut ali-*
bi

bi solet pro vitiorum sub specie virtutis occultatione; sed pro *Pietatis*, sive *Religionis simulatione*. Hypocritæ solent esse occulti Atheistæ, ut id sagaciter observavit FRANCISCUS BACONUS *Sermone fideli* 17. inquiens: *Magni revera Atheistæ sunt Hypocritæ, qui sacra perpetuo tractant, sed sine sensu, adeo ut eos in fine cauterizatos evadere necesse sit.* In mentem mihi venit illud CICERONIS lib. 1. *de Nat. Deor. cap. 23.* ubi posteaquam C. Cotta narraverat Protagoræ exsilium ejusque libri combustionem ob dubitationem de Diis; hæc addidit: *Ex quo equidem existimo, tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, quippe cum poenam ne dubitatio quidem effugere potuisset.* Hunc incensum meo judicio referendi sunt Mundani Politici, quorum pellis externa ovina est; interior lupina; sermo de Deo; opera Atheismum arguentia.

17. *Superstitio est erronea persuasio, qua quis aliquid Religioni superaddit.* Ejus præcipuæ causæ sunt ignorantia Scripturarum & Traditionum Divinarum, omissio nonnullorum catechizantium, & stratagemata Pharisæica, quibus aliqui utuntur ad captandum aurum, & alendam propriam ambitionem.

18. *Infidelitas est Professio Religionis alienæ a vero Dei Cultu, cujusmodi est Judaismus post adventum Jesu Christi Domini nostri: Machometanismus, A catholicismus; & Impietas stricte dicta.*

Ju-

19. *Judaismus est Falsa credulitas Messiae primum adventuri, cum luce meridiana manifestius sit, jam venisse in Mundum Augusti tempore.*

20. *Machometanismus est absurdissima secta a Machometo inventa sectatio.*

21. *A catholicismus est alicujus hæresis professio.*

22. *Est autem Hæresis error pertinax contrarius Divinae Revelationi proposita per Sacras Scripturas, aut legitimæ Ecclesiæ Catholicæ Traditioni.*

23. *Impietas stricte ita dicta continet Perjurium & Blasphemiam.*

24. *Perjurium est Invocatio Dei ut testis ad falsitatem approbandam, quod gravissima injuria est. Vide PHILON. JUDAEUM lib. de Decalogo egregie & fortiter adversus Perjuros disputantem, pag. 757.*

25. *Blasphemia est Dictum contrarium alicui ex attributis Dei. In hanc B. AUGUSTINUS lib. 2. de Civit. Dei, cap. 9. sic invehitur: Cum enim probrum jacitur in Principem patriæ bonum atque utilem, nonne tanto est indignius, quanto a veritate remotius, & a vita illius alienius? Quæ igitur supplicia sufficiunt, cum Deo fit ista tam nefaria, tam insignis injuria?*

26. *Itaque ei maxime displicet Impietas adversus parentes, de qua PHILO JUDAEUS lib. de Decalogo, pag. 760. posteaquam dixerat, improbos videri mutari in fera-*
ra.

rarum ingenium , hæc subjicit : *Inter quos primas ferent , qui parentes suos negligunt , utriusque partis hostes , tum ejus , quæ hominibus se approbare vult. Sciant igitur se damnatos pro duobus tribunalibus , quæ sola sunt naturalia : impietatis apud Divinum , quod secundos post Deum auctores viæ suæ non tractant ex officio : inhumanitatis vero apud humanum. Cui enim benefacient , qui proximos & optime de se meritos vilipendunt , quibus nulla potest referri gratia non inferior acceptis beneficiis ? quomodo enim natus genitorem suum poterit vicissim gignere , quam eximiam prærogativam natura dedit parentibus , numquam compensandam a liberis ? Proinde indignissimum fuerit , si qui ne omnibus quidem officiis possunt gratitudini satisfacere , graventur præstare vel minima. Cætera vide apud eundem Auctorem.*

27. Deus etiam aversatur *Ingratitudinem* adversus quemlibet. Est autem *Ingratitudo* *Omissio officii debiti benefactori* : quod vitium proprium est animi abjecti se ipsum declarantis indignum eo judicio , quod benefactor fecit de ejus probitate. Ingratorum species si vis noscere , vide *SENECAM lib. 3. de Beneficiis , cap. 1.* si causas ingratitude, vide *lib. 2. cap. 26. & lib. 7. cap. 26.* ubi multa leges scitu dignissima.

28. Quid igitur dicam de injuria Patriæ, aut Regi illata per *Infidelitatem* aut *Proditionem* ? Nullum supplicium tanto sceleri par.

Inst. Mor. Phil. Vol. II. I In-

29. *Infidelitas est Fidei debitæ violatio.*

30. *Proditio est Confidentis injusta traditio.*

31. *Injustitia est etiam Injuria cuilibet facta, ut debiti honoris, aut præmii negatio, injustorum exaltatio, ut injustiores sint & oppressores justorum, quos ipsi timent.*

32. *Dolus adversus incautos: Fraus adversus quemlibet.*

33. *Adulatio credulorum nimis se amanti-um, gloriæ vanæ aucupium, hominumque exigui meriti, qui nimium existimantes de se, aut de sua opinione, neque se cognoscunt, neque in virtutibus faciunt progressum aliquem. Ideoque maxime interest adulatione irretitos hujusmodi deceptores cognoscere, a quibus, prius quam ab alio quovis, irridentur, ut in Eunucho, Actu 2. Sc. 2. exemplo suo docet TERENTIANUS Gnatho, cum inquit:*

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,

Nec sunt: hos consector, hisce ego non paro me ut rideant,

Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul.

Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:

Negat quis, nego: ait, ajo: postremo imperavi egomet mihi

Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus.

Equidem Adulatio nihil aliud est, quam mendac-

daciorum speciose placidorum contextus, quæ eo tendunt, ut aliorum cor depravetur, & ut confirmentur alii in suis erroribus & vitiis: quod non nisi vilissimi homines faciunt, ut optime docuit CICERO lib. I. de Offic. cap. 26. Cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus: in quo falli facile est. Tales enim nos tunc esse putamus, ut jure laudemur. Ex quo nascuntur innumera peccata, cum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis versantur erroribus. Et lib. de Amicit. cap. 24. Assentatio, vitiorum adjutrix, procul amoveatur: quæ non modo amico, sed ne libero quidem digna est. Et paullo post: Sic habendum est, nullam in amicitiiis pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam, assentationem quamvis (sic ego lego): multis enim nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Et paullo inferius: Secerni autem blandus amicus a vero, & internosci tam potest, adhibita diligentia, quam omnia fucata & simulata a sinceris atque veris. Vide PLUTARCHI utilissimum libellum: Quemadmodum adulatorem ab amico internoscas.

34. Nullo vero modo omittendum est, eo pertingere Adulatorum impudentiam, quo efferri gaudet insanientium hominum ambitiosa superbia. Idcirco, quia fuerunt Homines, qui non solum supra cæteros mortales,

I 2

sed

sed supra ipsam etiam mortalitatem se constitutos esse vanissime gloriabantur; vilissimi etiam assentatores fuerunt, qui eos viventes ut Deos coluerunt. Sic HORATIUS *Epistolar. lib. 2. Epist. 1.* ad Augustum ita scripsit:

*Præsenti Tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus
aras,*

*Nil oriturum alias, nil ortum tale fa-
tentes.*

Adde eundem *lib. 4. Carm. Ode 5.* Et Augustus nuntiantibus Tarraconensibus palmam in ara ejus enatam: *Apparet*, inquit, *quam sæpe accendatis*, ut ait QUINCTILIANUS *Instit. Orat. lib. 6. cap. 3.* quo dicto reprehendit sacrificiorum infrequentiam. Viventi Tiberio erectæ aræ, ut ex nummo Illicitano patet. C. Cæsar Caligula sororum stupro ac matrimoniis illudens nobilibus, Deorum habitu incedebat, ut Jovem se ob incestum; ex thoro autem Bacchanali Liberum se assere-
ret, ut narrat SEXTUS AURELIUS VICTOR. A. Vitellius miri in adulando ingenii primus C. Cæsarem (Caligulam) adorari ut Deum instituit: cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens, ut ait SÜETONIUS in *A. Vitellio, cap. 2.* & ipse C. Caligula semper dejerabat per numen Drusillæ, eodem SÜETONIO referente in *Caligula, cap. 24.* *Cerealis Anicius Consul desi-*
gna-

gnatus (anno 64. Aerae Christianae) *pro sententia dixit, ut Templum Divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur*: quod reprehendit TACITUS, *Annal.* 15. *cap. ult.* De Domitiano hæc narrat SÜETONIUS, *cap.* 13. *Pari arrogantia cum Procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic coepit: Dominus & Deus noster sic fieri jubet. Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter.* Ideo MARTIALIS illum vocavit *Deum*, *lib.* 5. *Epigr.* 8. Adde QUINCTILIANUM *Institut. Orator.* *lib.* 3. *cap.* 7. & in *Præfat.* *lib.* 4. Hadrianus cum esset Athenis, Jovis Olympii ædem & aram sibi, eodemque modo per Asiam iter faciens Tempia sui nominis consecravit, referente AELIO SPARTIANO in *Hadriano*. Elagabalus adorari se passus est Regum more Persarum, ut narrat LAMPRIIDIUS in *Alexandro Severo*. Aurelianus & Carus in nummis inscribuntur *Dii*. Diocletianus appellatur *Jovius* in numismatibus: & adorari se jussit, ut refert EUTROPIUS *lib.* 9. *cap.* 26. Plura insanientium Imperatorum, & iis vilissime adulantium exempla addere poterunt, qui nummos & lapides inscriptos legere voluerint: in quibus horum abominanda turpitudine detestandæ illorum insanix par esse deprehendetur.

35. Sunt etiam *Injustitiæ* species, *Simulatio in factis; Mendacium in dictis; Sophistice in sermonibus & disputationibus; & Hy-*

pocrisis in conversationibus hominum.

36. *Simulatio est Veritatis occultatio per factum aliquod externum ei contrarium. Ea vero neque in bonum finem utendum est; quia Veracitati adversatur. Meretur audiri CICERO lib. de Amicit. cap. 25. sic in eam disserens: Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim iudicium veri, idque adulterat) tum amicitiae repugnat maxime: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. Nam cum amicitiae vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus: quid id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit, idemque semper; sed varius, commutabilis, multiplex? Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur? Itaque mihi displicet consilium Ephraimi, qui apud NICEPHORUM CALLISTUM lib. 9. Histor. Ecclesiast. cap. 16. Designabatur urbi cuidam Episcopus, & jam qui se ad electionem abducturi erant, adveniebant. Ac ipse statim eo cognito, in forum progressus, veluti mente captus indecore gradiebatur, non satis honeste vestem post se trahens, & quæ venalia erant, surripiens, propalamque comedens. Sic ille mentis impos existimatus electionem effugit. Et tantisper, dum alius Episcopatum reciperet, occultans sese latuit.*

37. *Mendacium est Vitium, quo quis sciens,*

sciens , animi sui cogitationes aliter enuntiat , ac illæ se habent. Dixi sciens , ut Mendacium distinguatur a Falsiloquio , quod est Sermo veritati contrarius , conveniens tamen cogitationi loquentis ignari veritatis. Ajo , ignari veritatis ; nam , si eam sciat , Falsiloquium erit Mendacium. Itaque omne Mendacium est Falsiloquium : sed non omne Falsiloquium est Mendacium. Sicque optime fit , ut omne Mendacium sit illicitum , & aliquod Falsiloquium licitum. Quam abominabile sit Mendacium , optime docuit HOMERUS , Poetarum Princeps , cum dixit :

*Haud minus ille mihi exosus , quam janua
ditis ,*

*Mens aliud cui cor tegit , quam lingua lo-
quatur.*

Turpiter igitur errant , qui *Dolum* , quem vocant *pium* , defendunt , quem quantum execratus fuerit B. AUGUSTINUS , colligi potest ex eo , quod scripsit in *Psalm. 5. Esse genera quædam mendaciorum , in quibus non sit magna culpa , sed tamen non sint sine culpa. Verum multo fortius scripsit in lib. contra Mendacium , cap. 1. inquit : Quid est aliud , mentiamur , ut hæreticos mendaces ad veritatem adducamus , nisi , faciamus mala , ut veniant bona. Idemque vir sapientissimus , omnium mendaciorum ea esse gravissima statuit , quæ pro Religione , & in Religionis rebus admittuntur. Ideoque cap. 18. ejusdem libri , Priscillianistas reprehendens , ait : Vi-*

derint assertores defensoresque mendacii quale genus, vel qualia genera mentiendi eos justificare delectet. Saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum: saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de Divina Religione sermo promittitur, sive conseritur: nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium. Et hanc ipsam doctrinam in altero opere de Mendacio enucleate proposuit cap. 10. ita scribens: A doctrina Religionis, atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam religionis enuntiantur, quum illa docetur & discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cum in rebus talibus mentiendum sit, quando nec ideo in ea doctrina mendacium est, ut ad eam ipsam facilius perducatur. Fracta enim, vel leviter diminuta auctoritate veritatis, omnia dubia remanebunt. Animadvertite argumentandi vim. Si ad rem maximi momenti, qualis est Religio, non est licitum Mendacium; multo minus ad res minoris momenti. Utilitas enim, si alicubi locum habet, maxime in rebus necessariis. Concludamus igitur cum eodem AUGUSTINO Epist. 7. Mentiri non licet, nec pro Dei laude. Quid verbis opus est? ECCLESIASTICUS cap. 20. vers. 26. ita statuit: Opprobrium nequam in homine mendacium.

38. *Sophistice est Vana quædam subtili-*
ta-

tatis affectatio, vel *ad proprium ingenium ostentandum*, vel *ad alium decipiendum*, vel *ad quæstum captandum*. Hanc vanitatem professus fuit Protagoras, qui teste DIOG. LAERTIO in ejus vita primus habuit Sophistæ nomen, & doctrinam venalem exposuit, ut refert GELLIUS *Noct. Attic. lib. 5. cap. 3.* Celebres etiam fuerunt Sophistæ Gorgias Leontinus, Hippias Eleus, Polus Agrigentinus, elegantissime depicti a PLATONE & CICERONE variis in locis. Hujusmodi genus hominum affirmat, negat; defendit, oppugnat quidvis, & habet *Venalia semper Ingenia, & promptas ad nigra & candida linguas.*

Et, quo magis mirere, eo ingenii ostentatio pervasit, ut homines fuerint, qui Sectam omnino falsam rationi & sensibus contrariam excogitarint, ut Sceptici, quorum princeps fuit Pyrrho, qui, licet nihil scripserit; multa tamen post sæcula sectatorem habuit multiplicis lectionis & subtilissimi ingenii virum SEXTUM EMPYRICUM, ejus doctrinæ scriptorem & propagatorem. Atque utinam hæc ingenii ostentatio intra unius scholæ metas constitisset, ac non omnes sectas pervagasset & corrupisset.

39. Sed injustior & perniciosior est *Hypocrisis*, sive *Probe vitæ simulatio*, quæ, ut ait Theseus apud SENECA in *Hipolyto*. Ibi est

Ubi vultus ille & ficta majestas viri,
At-

*Atque habitus horrens , prisca & anti-
qua appetens ,*

*Morumque senium triste , & aspectu gra-
ve ?*

*O vita fallax ! abditos sensus geris ,
Animisque pulchram turpibus faciem in-
duis.*

*Pudor impudentem celat , audacem quies ,
Pietas nefandum. Vera fallaces probant ,
Simulantque molles dura.*

Eosdem præsertim doctrinæ , qua carent , osten-
tatores , graphice descripsit JUVENALIS Sat.
2. inquires :

*Qui Curios simulant & Bacchanalia vi-
vunt :*

*Indocti primum : quamquam plena omnia
gypso*

*Chrysippi invenias. Nam perfectissimus
horum est ,*

*Si quis Aristotelem similem , vel Pitta-
con emit ,*

*Et jubet archetypos pluteum servare Clean-
thas.*

Frontis nulla fides.

40. Sed , si vis Hypocritæ characterem
proprium noscere , lege S. MATTHÆUM cap.
23. v. 13. & seqq. & præterea ecce alium a
SULPICIO SEVERO , *Sacræ Hist. lib. 2.* ele-
gantissime descriptum : *Ab his* (Marco sci-
licet Aegyptio , Agape quadam non igno-
bili muliere , & Rhetore Helpidio) *Priscil-
lianus est institutus , familia nobilis , prædi-
ves*

res opibus, acer, inquis, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus. Felix profecto, si non pravo studio corrupisset optimum ingenium; prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneret. Vigilare multum, famem ac sitim ferre poterat, habendi minime cupidus, utendi parcissimus. Sed idem vanissimus, & plus justo inflator profanarum rerum scientia: quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is ubi doctrinam exitiabilem aggressus est, multos nobilium, pluresque populares, auctoritate persuadendi & arte blandiendi allicuit in societatem. Ad hoc mulieres novarum rerum cupidae, fluxa fide, & ad omnia curioso ingenio, catervatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore & habitu prætendens, honorem sui & reverentiam cunctis injecerat. At vero licet hujusmodi homines maxime detestandi & fugiendi sint; non idcirco veri virtutis cultores cum iis confundendi & molestandi sunt, quod perperam faciebat Ithacius Episcopus, qui, ut videre est apud eundem SULPICIUM: Stultitiæ eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare jejuniis, tamquam Priscilliani socios aut discipulos in crimen arcesseret. Quæ maxima injuria est.

41. Præterea Injustitiæ species est Correctionis defectus. Verumtamen eo quis corri-

ripiendus est modo, quo peccavit; clam, si clam; palam, si palam, ut B. AUGUSTINUS docuit *Serm. 16. de Verbis Domini*, cujus verba truncata sunt in *cap. Si peccaverit 19. causa 2. quæst. 1.* alioqui correctio esset injusta, aut incasum: injusta, si publice reprehenderetur culpa occulta: incasum, si occulte reprehenderetur delictum publicum. Sic enim non auferretur scandalum ex delicto ortum.

42. Evitanda etiam, tamquam injusta, *Judicia temeraria*: etenim non tantum attendenda sunt, quæ fiunt, quam quo animo fiant: quia in rebus moralibus bonum & malum ex facientis, aut omittentis consilio, provenit: MATTHÆI *cap. 6. vers. 22. & 23.* Et præterea dubia circa proximi mores sunt in meliorem partem interpretanda, *cap. 2. de Reg. Jur.* Caritas enim Christiana exigit, ut existimetur bonus, qui non probatur malus: ut præteream, Proximum, qui manifeste non est malus, esse in possessione bonæ existimationis: ideoque in dubiis melius judicium ferendum est: alioqui, ut sapienter docuit B. AUGUSTINUS *lib. 2. de Serm. in Monte, cap. 29. Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere judicatur. Ei autem, qui temere judicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat, cap. Temerarium 49. causa 11. quæst. 3.*

43. Sed, quod magis mirandum est, *Injustitia est Nimius amor Justitiæ*, sive nimius

mius animi rigor, qui solet inesse hominibus crudelibus justitiæ laudem affectantibus, eumque solent *severitatem* vocare; a qua maxime absunt. *Severitas* enim est *veritatis* quædam professio procul ab omni joco, quæ facit homines venerabiles, cujusmodi fuit summæ prudentiæ vir Archiepiscopus & Cardinalis Franciscus Ximenius. Nimio Rigori convenit illud verum apud TERENTIUM *Heautontimor. Actu 4. Sc. 5. Jus summum sæpe summa est malitia.* Quo pertinet illud ECCLESIASTAE cap. 7. vers. 17. *Noli esse justus multum.* Justitiā igitur semper debet comitari *Aequitas*, id est, *Justitia illa a Deo præscripta*, a qua nullus legislator, nullus judex, nullus homo recedere potest: quæ *Aequitas* longe alia est, ac illa opiniosa, quam Casuistæ & Leguleii, circumstantiis speciose cumulatis, ad sui libitum efformare solent.

44. Sed multo magis evitandæ sunt *injustæ Sententiæ*, quas Judices non tam in litigatores, quam in se ipsos ferunt: nam ut præclare scripsit B. AUGUSTINUS *Epist. 137. ad Clerum Hippon.* *Quid obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorantia, si de libro vivorum non eum delet iniqua conscientia?* cap. *Quid obest* 50. *caussa II. quæst. 3.* Præterea *Malitiis hominum non est indulgendum*, ut INNOCENTIUS III. docuit cap. *Plerumque 23. de Rescriptis & peccati venia non danda nisi correcto,*
cap.

cap. 5. de Regul. jur. in 6. alioqui novæ culpæ datur occasio.

45. De *Invidentia*, injustitiæ specie frequentissima, dubitari potest, cui plus noceat, invido ipsi, an ei, cui invidetur. Verissime de ea dixit HORATIUS *Epistolar. lib. 1. Epist. 2.*

*Invidus alterius macrescit rebus opimis.
Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum.*

46. Quare considerandæ sunt Invidentiæ causæ, & quantum fieri potest, aut amovendæ, aut providendum, ne illa nobis noceat. Una ex causis solet esse *Curiositas*. Fieri enim vix potest, quin is, qui multa videat, aliqua non invideat. Primo res alienæ placent: deinde desiderantur: postea in alio displicent: denique ei invidentur.

47. Secunda Invidentiæ causa esse solet *Cupiditas excellendi in plurimis rebus*. Nam cum fieri nequeat, ut quis in omnibus illis alios superet; sequitur, ut quæ adipisci nequeat, aliis invideat. Idcirco Imperator Hadrianus, qui Poetica, Pictura, & aliis artibus reliquos omnes antecellere putabat, invidia prosequibatnr excellentiores Poetas, Pictores & Artifices, ut videre est apud AEL. SPARTIANUM in *Hadriano*.

48. Præterea *una educati, propinqui & collegæ* facile invident æqualibus, cum hi eveniuntur: propterea quod assueti videre eorum defectus, minus considerant eorundem meri-

rita, ac sua extollunt, & felicem effectum potius, quam media inspiciunt, ut Cainus, Dei potius Beneficentiam, quam animum Abelis sacrificantis. Itaque considerandum est, favorem benemeritis impertitum, justum esse; immeritis autem nec nobis ipsis optandum. Sicque aliorum promotio nullam in nobis invidentiam excitabit. Sed de *invidia* vide Magnum BASILIUM, *Homil.* II.

49. Cum autem in universum *injuria* sit Proximum offendere; considerandum est hoc fieri *dictis & factis*. *Dictis* per *procacitatem*, *contumeliam*, *irrisionem*, *detractionem*, *vituperationem* & *maledicentiam*. *Factis*, quibus etiam comprehendi debent internæ animi actiones, sive affectus, per *Malevolentiam*, *Despectum*, *Contemptum*, *Spretionem*, *Odium* Caritati contrarium, *inimicitiam* injustam, *ultionem*, *avaritiam*, *incommodationem*, *coactionem* injustam, *vim* iniquam, *læsionem*, sive ea fiat in corpore, vel in animo, vel in utriusque, id est, hominis rebus, ac juribus: ut *falsum testimonium* adversus innocentem: *furtum*, *rapina*, *possessio violenta*. Item per *incivilitatem*, *insolentiam*, *insultationem*, *inhumanitatem*, *crudelitatem*, *immanitatem*, *ferocitatem*, *implacabilitatem* & *misanthropiam*: de quibus singulis aliquid dicamus, ut eorum turpitudine agnoscatur, & odio habeatur.

50. *Procacitas* est *Injusta provocatio*,
quæ

quæ propria est hominum arrogantium & insolentium.

51. *Contumelia est Injuria profecta ab animo, qui fastu tumens ac turgens, alterius dignitatem minuere vult.* Cujusmodi homines alios præ se contemnunt, & qualibet arrepta occasione ignominiose tractant. Quod vitium eo deterius existimandum est, quo asperius aliorum animos in iram movet, eosdemque concitat ad ulciscendi libidinem.

52. *Irrisio est lætitia ex malo alteri contingenti.* Ideoque intolerabilis videtur; quia est veluti triumphus contemnentis. Cum vero illa irridentis lætitia oriri non possit nisi ex alieno malo, sive leve illud sit, ut plerumque solet, sive grave; fieri nequit, quin cum aliquo odio admixta sit: ideoque irrisor, qui osor censeatur ex injustissima causa, exosus etiam est. Irrisionis species sunt *Subsannatio*, *Gesticulatio*, *Aversio oculorum* & *aurium* ab iis, quæ facit, aut dicit invivsus, tamquam indigna sint, quæ videantur audianturque: item *Sibilatio*, qua veluti classico incitantur alii ad irrisionem.

53. *Subsannatio est alicujus imitatio ridicula.* Sed, si ea alios ridiculos facit, etiam ipsos imitatores, ut videmus evenire in mimis, qui alios ore, vultu, corpore, voce & moribus imitantur.

54. *Gesticulatio est gestuum crebritas ad alium irridendum.* Reliqua irrisionum genera explicatione non indigent. Sed proderit audi-

dire *SENECAM cap. 17. de Constantia Sapientis*, ita admonentem: *Quid quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? Quasi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Oportet igitur non facere quod alii ridicule imitentur.*

55. *Detractio est alterius famæ diminutio. Detrahit enim, teste ARISTOTELE lib. 2. Rhetoricor. cap. 3. Qui desideriis alienis impedimento vult esse, non ut ipse quidpiam consequatur; sed ne is, cui detrahit, habeat. Alterius vero fama injuriose minuitur, vel ejus merita parvifaciendo, vel calumnias spargendo. Parvifactio est Minor æstimatio, quam ea, quam aliquis putat alteri deberi. Calumnia est Callida quædam fallendi ratio cum malevolentia conjuncta. Sed (ut dicam cum GREGORIO I. Epistolar. lib. 8. Epist. 45. ad Palladium Presbyterum): Quid aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant? Ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant?*

56. *Vituperatio est Vitii aspersio. De ea præclare GREGORIUS I. Epistolar. lib. 8. Epist. 45. ad Palladium Presbyterum, cujus verba referuntur, cap. Inter 55. caus. 11. quæst. 3. Inter verba, inquit, laudantium, sive vituperantium, ad mentem semper recurrendum est: & si in ea non invenitur bonum, Inst. Phil. Mor. Vol. II. K quod*

quod de nobis dicitur ; magnam tristitiam generare debet : & rursus , si in ea non invenitur malum , quod de nobis homines loquuntur ; in magnam debemus lætitiā prosilire. Quid enim , si homines laudent , & conscientia nos accuset ? Aut quæ debet esse tristitia , si omnes accusent , & sola conscientia liberos nos esse demonstret ? Habemus Paulum dicentem : Gloria nostra hæc est , testimonium conscientiæ nostræ. Job quoque dicit : Ecce in cælo testis meus. Si ergo est testis nobis in cælo , testis in corde ; dimittamus stultos foris loqui , quod volent.

57. *Maledicentia est Malefactorum relatio , ut eorum culpa alicui licet immerito imputetur. De Maledicentia pauca , sed dignissima quæ memoriæ mandentur , tradidit CICERO in Orat. pro Cn. Plancio , cap. 23. Nihil est autem tam volucre , quam maledictum : nihil facilius emittitur , nihil citius excipitur , nihil latius dissipatur. Hoc vitio qui laborant , omnibus odiosi sunt , quia omnes eos timent. At non SOCRATES , egregius Philosophus , qui nuncianti , quemdam se maledictis incessere , Bene , inquit , non didicit. Idemque dicenti cuidam : Nonne tibi ille maledixit ? Non , inquit : mihi enim ista non adsunt. Præclare omnino. Vide DIOG. LAERTIUM lib. 2. segm. 35. Illud vero in examen revocandum est , quod apud eundem legimus segm. seq. Etenim dicebat expedire , ut sese ex industria Comicis exponeret ; nam*
si-

siquidem ea dixerint, quæ in nobis corrigenda sint, emendabunt: sin alia, nihil ad nos. In quo industriam exponendi se Aristophani, qui ei internecinum odium concitavit, nullo modo approbo, præsertim cum eo tempore Comici maledicentissimi essent: consilium vero se emendandi, valde laudo. Facete vero Antisthenes apud LAERTIUM, qui cum audisset aliquando, Platonem sibi maledicere: Regium, inquit, est male audire, cum benefeceris. Egregie hoc dictum confirmavit exemplo suo THEODOSIUS MAGNUS l. unic. Cod. Theod. & Justinian. si quis Imperatori maledixerit, quæ sic se habet: Si quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit laccessenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum fuerit; eum poenæ nolumus subjugari, neque durum aliquid, nec asperum volumus sustinere: quoniam, si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum.

58. *Malevolentia* definitur a M. TULLIO Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 9. *Voluptas ex malo alterius sine emolumento suo.* Ait TULLIUS, *sine emolumento suo*: nam si voluptas capiat ob devictos hostes, ob jure superatum competitorem, & alia similia emolumenta; non erit *malevolentia*; sed *lætitia*, *exsultatio*, aut quid simile.

59. *Malevolentia* secundum varios respec-

ctus varia nomina habet : nam quatenus alium injuste æstimat , dicitur *Despectus* , *Contemptus* aut *Spretio* : quatenus alium aversatur , *Oidium* Caritati contrarium : quatenus mutuum amorem impedit , *Inimicitia* : quatenus malum infert , *Maleficentia* : quatenus alterius mala profert & prædicat , *Vituperatio*. Equidem *Malevolentia* iniquissima est , sive in bonos , sive in malos exerceatur independenter ab eorum improbitate. Nam extra hanc etiam mali amari debent , hoc est , ut Dei creaturæ plurimi fieri. Verum cum hoc amore Christiano conjungi debet prudens consideratio & pensiculatio eorum , quæ malorum hominum proclivitas efficere potest , & eorum malitia (hoc est , *versuta & fallax nocendi ratio* , ut eam definivit CICERO lib. 3. de Nat. Deor. cap. 30.) perpetrare potest ; simulque accedere debet consideratio castigationis aut poenæ , quas meretur eorundem inobedientia , ingratitude , obstinatio & scandala.

60. *Despectus* , in quo vocabulo sumitur metaphora ab eo , qui de superiori loco spicit , sive videt , est *Existimatio alterius tamquam infra se positi cum animi proprii injusta elatione*.

61. *Contemptus* est *Existimatio alterius tamquam parvifaciendi cum injusta proprii animi elatione*.

62. *Spretio* est *Alterius rejectio & segregatio cum injusto animi fastidio*. Equidem , si
ple-

plerumque homines, ut ait CICERO *lib. 2. de Offic. cap. 10. despiciunt eos & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant*; consequens est, ut qui ita de se existimari videat, id maxime aversetur, & intolerandum putet.

63. *Odium* quid, & quam odiosum sit, jam alibi declaravimus. Hoc tantum addo, animi acerbitalatem, quam B. HIERONYMUS & AUGUSTINUS dixerunt *Rancorem*, esse *Odium inveteratum*, quod eo diligentius evellendum est, quo profundiores agit radices.

64. *Inimicitia* est *Ira ulciscendi tempus observans*, definitore CICERONE *Tusc. quæst. lib. 4. cap. 9. Inimicitiaæ damna nemo melius noverit, quam qui Amicitiaæ bona cognoverit, de quibus vide CICERONEM in Lælio, sive de Amicitia.*

65. *Ultio* est *Voluptas retributionis mali*. Dixi *Voluptas*, quia, ut ait ARISTOTELES *Rhetoricor. lib. 1. Dulce etiam est ulcisci se. Nam, quod non consequi molestum est, id consequi dulce est. Qui autem irascuntur, si doloris sui poenas repetere non possint, incredibiliter cruciantur animo: gaudent autem speculationis*. Sed homine probo & honesto quam indigna sit hæc voluptas, præclare docuit JUVENALIS *Sat. 3. cum inquit:*

*Quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas*

Ultio. Continuo sic collige, quod vindicta

Nemo magis gaudet, quam femina.
 Adde animi impotentiam in Ultione, quam præ oculis habuit TERTULLIANUS lib. de Patient. cap. 10. cum ait: *Ultio penes errorem solatium videtur doloris, penes veritatem certam redarguitur malignitatis.* Quid enim refert inter provocantem & provocatum, nisi quod ille prior in maleficio deprehenditur, at hic posterior? Tamen uterque læsi hominis Domino reus est: qui omnem nequam & prohibet & damnat. Et paullo post: Quid mihi ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris? At enim (ut inquit SENECA lib. 2. de Ira, cap. 32.) Ira habet aliquam voluptatem: & dulce est, dolorem reddere. Minime. Non enim ut in beneficiis honestum est merita meritis repensare; ita injurias injuriis. Illic vinci turpe est: hic vincere. Inhumanum verbum est, & quidem pro justo receptum, Ultio: & a contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat. Quamobrem etiam atque etiam annitendum est, ut in acceptis injuriis dolorem suum quisque reprimat, ne in Ultionem erumpat, quæ relinquenda est Supremo Judici, DEUTERONOMII cap. 32. vers. 35. dicenti: *Mea ultio, & ego retribuam in tempore, ut labatur pes eorum.* Cui consonat illud ECCLESIASTICI cap. 28. vers. 1. *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, & peccata illius servans servabit.*

Ma-

66. *Maleficentia*, sic specialiter dicta, est *Nocumentum alicui magice factum*. Hoc scelus detestandum prohibitum est, tum lege Divina, quæ DEUTERONOM. cap. 18. vers. 10. sic ait: *Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem*. Tum etiam humanis, ut videre est in *Cod. Theodos. & Justin. tit. de Maleficis & Mathematicis*.

67. De *Vituperatione* alibi jam tractatum est.

68. *Avaritia* est *Cupiditas bonorum apparentium, quæ repræsentantur ut utilia*. Agimus hic de Avaritia, non ut illa Euclionis Plautini, parsimoniæ nimium dediti; aut Simonidis, qui Camæleon audit apud ATHE-NAEUM *Deipnosoph. lib. 14. cap. 21.* sed illorum, qui aliena injuste appetunt, & ut undecumque lucrum captent etiam minimum & cum infamia, nullum modum tenent, cujusmodi plerique solent esse opifices, & proculdubio sunt perductores, lenones, foeneratores, captatores testamentarii, viduarum assentatores, aleatores, denique fures, grassatores, latrones, ac si qui sunt alii injusti, liberalis & turpis quæstus studiosi. De captatoribus & hæredipetis, operæ pretium est audire CORNELIUM VAN BYNKERSHOEKIUM in *Præfat. ad Opusculum de Ca-*

ptatoriis Institutionibus. Captatorum & Hæredipetarum natio semper infamis fuit, & adhuc est, apud eos certe, qui didicerunt, animi magnitudinem omnium virtutum esse principem. Hoc quod ait de animi magnitudine, ARISTOTELEM sequutus, nimis confidenter suo more protulit: exaudiamus sequentia. Quid enim vilius, quam sola spe lucri assidere senibus & vetulis, & iis, qui, ut Poeta ait, per ætatem omnia omnibus annuunt, etiam omnia annuere, mox inter hos & legitimos hæredes simultates, discordias, lites alere, continuo munusculis adesse, quibus avaritiam expugnent, opem, consilium polliceri; & prolixè præstare in rebus frivolis; denique hoc omni modo agere, ut opima spolia reportent. Videas autem plurimos & olim incessisse, & nunc incedere his spoliis onustos, interversis, quæ aliis debentur, hæreditatibus. Habet scilicet ea res non tantum panem, ut inquit ille, sed & dapes, & quidquid ad vitam beatiorē pertinere possit. Equidem si hujusmodi avari singuli singulis, aut alicui familiæ exitio sunt; alii avari publici, singuli toti Reipublicæ ruinæ sunt. Hos egregie descripsit SALLUSTIUS Orat. 2. ad C. Cæsarem de Repub. ordin. cap. 54. inquiens: Avaritia, bellua fera, immanis, intoleranda est: quæ intendit, oppida, agros, fana atque domos vastat: divina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant, quo minus vi sua penetret: fama, pudicitia,

tia, liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliatur. Atque hoc vitium non unius hominis interdum, sed totius Reipublicæ est, ut notatum est in Senatu Populoque Romano, quorum avaritiam egregie depinxit Mithridates apud eundem SALLUSTIUM lib. 4. Historiar. in eximia Epist. quam scripsit Regi Arsaci. Sed ut abominandum avarorum characterem tibi ob oculos sistam, eos observabis a beneficentia aversissimos, immiseriordes, amarulentos, deditos lucro, & omni fraudationi, insidiosos, invidos, malevolos, adulatores, quamdiu aliquid expectant; contemptores, cum nihil; conversationem fugientes, inconstantes, & humanæ societati inutiles, immo contrarios.

69. *Incommodatio, ut eam definivit ARISTOTELES lib. 2. Rhetoricor. est Studium impediendi ea, quæ alius vult, non ut is, qui ita alium impedit, fructum ullum ex eo percipiat; sed tantum ut ne alter id, quod vult, consequatur. Quæ insignis malignitas est, nocere scilicet alteri, nec ullo modo sibi prodesse. Qui autem incommoditates accipit, promptum habet remedium, aut patientiam, aut publicæ justitiæ implorationem.*

70. *Coactio est Actio illa, qua aliquis alium efficaciter urget ad aliquid invite faciendum, aut non faciendum.*

71. *Vis est Adhibitio roboris, aut instrumentorum, quibus alter vel nolens aliquid facit. Utraque est injuriosissima, cum per eas*
ef-

efficiant homines mali, ut alii res illicitas perpetrent, quas alioqui non patrarent.

72. Est etiam *Injustitia*, *Alterius læsio*. Læditur autem Homo, vel in aliqua parte essentiali, ut in corpore aut anima; vel in rebus & juribus ei debit.

73. In corpore læditur homo per occisionem, aut vulnerationem. Quæ delicta legibus his occasionem dederunt:

Neminem contra jus occidito:

Neminem contra jus vulnerato.

Quæ duo præcepta ex hoc nascuntur: *Quod ab alio oderis fieri tibi, ne tu aliquando alteri facias.* TOBIAE cap. 4. vers. 16.

74. Ad Occisionem, sive Homicidium, quod attinet, dixi contra jus: nam Jure jubente aut permittente occidi potest. Jus jubet occidere homicidam præcedente legitimi Magistratus justa sententia. Nam statim post diluvium universale hanc legem edixit Deus: *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo,* GENES. cap. 9. vers. 6. quæ lex per Jesum Christum Dominum nostrum renovata est, MATTH. cap. 26. v. 52. Permittente Jure Naturali, secundum opinionem priscorum Jurisconsultorum & plerorumque Theologorum recentium, occidi potest, qui alterum injuste occidere vult. Hoc autem, inquiunt, permittitur, quatenus est medium necessarium ad sui defensionem; defensio autem ad sui conservationem,

nem, quæ proculdubio ita a summo rerum Conditore præcipitur, ut innatus sit appetitus conservationis propriæ: quod optime vidit docuitque M. Cato apud CICERONEM lib. 3. *de Finib. cap. 5. Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ad se conservandum, & ad suum statum & ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: alienari autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. Id ita esse sic probant, quod antequam voluptas aut dolor attigerit, salutaria appetant parvi, aspernenturque contraria. Quod non fieret, nisi statum suum diligerent, interitum timerent. Fieri autem non posset, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, eoque se & sua diligerent.* Ex quo intelligi volunt, Occisionem, licitam esse speciem defensionis propriæ; defensionem, medium conservationis; conservationem, officium sibi debitum. Cum vero defensio, alia sit mera tuitio, alia vero sine alterius offensione exerceri nequeat; illi nemo potest renunciare; huic potest, immo & aliquando debet, occidentis persona inspecta, aliisque circumstantiis, in quibus Christiana caritas mavult succumbere, quam alterum occumbere. Itaque si quis sine occisione se defendere non potest, per eam poterit, ut iidem disputant. Melius enim est ut pereat nocens, quam innocens: melius ut
pe-

pereat injustus, qui multos justos occidere paratus est, quam justus, qui solum agit de se tuendo. Denique, quia ubi tempus non suppetit ad implorandum Judicis auxilium, hominum consensus unicuique dedit legitimi Judicis & functionem & poenæ exsequutionem. Rectissime CICERO lib. 1. de Offic. cap. 4. *Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se, vitam corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur.* Sed multo eloquentius in Orat. pro Milone, cap. 4. *Si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur..... Insidiatori vero & latroni quæ potest afferri injusta nex? Quid comitatus nostri, quid gladii volunt? Quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est igitur hæc, Judices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injusta poena luenda sit, quam justa repetenda.* Verum hæc disputatio mihi serio rem consideranti non omnino placet. Nam, licet veris-

ris-

rissimum sit, quod FLORENTINUS docuit *leg. 3. de Just. & Jure*, nimirum *jure hoc evenire, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimemus*; aliud est sui tutela; aliud ultio, sive alterius læsio: ideoque Sancti Patres acutissime videntur hæc distinxisse. Itaque B. CYPRIANUS *lib. 4. Epist. 6. alias 58. affirmavit, occidere innocentibus nec nocentem picere*. Sanctus etiam AMBROSIVS *lib. 3. de Offic. cap. 4. scripsit: Non videtur, quod vir Christianus, & justus & sapiens, quærere sibi vitam aliena morte debeat, utpote qui, etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non possit; ne, dum salutem defendit, pietatem contaminet*. Idque comprobavit laudatus AMBROSIVS verbis, quibus Jesus Christus alloquutus fuit Beatum Petrum, cum gladium e vagina eduxit defensurus ipsum Jesum Christum adversus illos, qui in eum manus injecerant. *Converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Et deinde sic præclare disputat: *Quis latro detestabilior, quam persequutor, qui venerat, ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persequutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere sanare*. Eandem sententiam confirmavit S. AUGUSTINUS *Epist. 47. alias 154. cujus verba relata sunt in Can. de Occidendis 8. quæst. 5. ubi respondens Publicolæ ad difficultates, quarum solutionem rogaverat, affirmavit, nemini præterquam*

quam publica auctoritate agentibus licere data opera aggressorem occidere. *De occidendis*, inquit, *hominibus*, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si ejus congruit personæ. Denique ipse S. Doctor lib. 1. de Lib. Arbitrio, cap. 5. n. 12. alludens ad id quod permittit Jus Civile, ait: Illi homines lege inculpatæ, quomodo inculpati queant esse, non video. Non enim lex eos cogit occidere; sed relinquit in potestate..... Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendant, qui interficiunt, non invenio. In quibus Sanctorum Patrum testimoniis videmus, voluntarium homicidium non excusari, præterquam in eo casu, quo fit auctoritate publica.

75. Ad Corpus etiam referri potest *Pudicitia*, sive Corporis puritas, cum agitur de reverentia: quæ honestissima virtus multis modis violatur, videlicet, *fornicatione*, ita speciatim dicta, *stupro*, *raptu*, *adulterio*, *incestu*, *sacrilegio*, *concubitu masculino*, vel *nefando & brutali*.

76. *Fornicatio* specificè dicta (alias enim hoc nomen latius patet) est *Coitus extra legitimum matrimonium*, proprium nomen non habens: quæ postrema verba addidi, ut fornicatio a subsequentibus vitiis distinguatur,
&

& ideo dici solet *Fornicatio simplex*, de cuius prohibitione vide eruditissimum FRANCISCUM RAMOS del MANZANO lib. 2. *ad Leges Juliam & Papiam*, cap. 21. 532

77. *Stuprum* est vitium virgini, vel viduæ honestæ sine vi factum, l. Inter Liberas 6. §. Lex 1. l. Stuprum 34. in princ. *ad Legem Juliam de Adulteriis*.

78. *Raptus* est Violenta viri aut mulieris abductio contra ejus, aut ejusdem parentum voluntatem, conjunctionis causa.

79. *Adulterium* est Alieni tori violatio.

80. *Incestus* est Conjunctio cum consaguinea, aut affine, intra gradus prohibitos.

81. *Sacrilegium* est Conjunctio cum persona sacra, vel cum laica in loco sacro.

82. *Concubitus masculinus* est *Marium conjunctio*: & *brutalis*, cum bruto.

83. Ex his gravissimis delictis leges hæc provenerunt:

Fornicationem ne committito.

Stuprum ne committito, &c.

84. Omnium horum vitiorum causa est Amor illicitus, cujus damna elegantissime depinxit Charinus PLAUTINUS in *Prolog. Mercatoris*, hoc modo:

Nam Amorem hæc cuncta vitia sectari solent,

Cura, ægritudo, nimiaque elegantia:

Hæc non illum modo, qui amat, sed quemque attigit,

Magno atque solido multat infortunio.

Nec

Nec pol profecto quisquam sine grandi malo,

Præquam res patitur, studuit elegantiae. Sed Amori accedunt etiam hæc, quæ dixi minus,

Insomnia, stultitiaque adeo & temeritas,

Incogitantia, excors immodestia,

Petulantia, cupiditas & malevolentia:

Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,

Inopia, contumelia & dispendium,

Multiloquium, pauciloquium. Hoc ideo fit, quia

Quæ nihil attingunt ad rem, nec sunt usui, hæc

Amator profert sæpe adverso tempore.

Hoc pauciloquium rursum iccirco prædico,

Quia nullus umquam amator adeo 'st calide

Facundus, quæ in rem sint suam, ut possit loqui.

85. *Læsi* etiam fieri potest in *Existimatione*, ut in aliquibus delictis ex memoratis. *Existimatio* autem est *Reputatio* valoris, quem quis habet in vita sociali, secundum quem ille alteri exæquari, aut præferri debet.

86. Dicitur *Reputatio*; quia *Existimatio* est bonum externum in aliorum mentibus existens, licet ex bene agentis factis resultet. Pro factis autem etiam intelligi debet *Innocentia*, & quælibet honesta omissio,
quia

quia etiam hæ res, licet videantur negativæ, cum tamen voluntariæ sint, & ex virtutis amore profectæ, ex iis etiam bonum exemplum positivum resultat.

87. Dicitur præterea *reputatio valoris*, quem quis habet in *vita sociali*: nam quemadmodum res, prout sunt aliis rebus cariores præstantioresque utiliores judicantur; & ita pretium habere dicuntur; sic etiam Homines, prout physice, civiliter, vel moraliter, aliquam habent prærogativam, reliquos eam non habentes in ea secundum illum respectum existimatione antecellunt: verbi gratia, artibus, scientiis, ac virtute præditi, inertibus, indoctis ac vitiosis hominibus præferuntur. Quod igitur in rebus *pretium* dicitur, id in Hominibus sive Personis civilibus est *Existimatio*; & tam illud, quam hæc, est quidam valor, & quidem in *vita sociali*; nam si homo non viveret socialiter, nulla esset *Existimatio*: quia tunc aliis nec æquiparari, nec præferri posset.

88. *Bonæ existimationis* contraria est *Infamia*, quæ est *Reputatio vilitatis alicujus in vita sociali, secundum quam vilitatem debet alteri posthaberi*. *Vilitas* hæc nascitur ex vitiorum opinione, quæ maxime cavenda est.

89. Cum igitur *bona Existimatio* ex jure proprii meriti oriatur, qui *Existimationem* adeptus est, jus habet ejus tuendæ. Hoc meritum aut est *Innocentiæ*, aut *Beneficentiæ*.

Innocentia (ut eam definivit M. TULLIUS *Tuscul. quæst. lib. 3. cap. 8.*) est *Affectio talis animi*, quæ noceat nemini. *Beneficentia*, quam eandem vel *Benignitatem*, vel *Liberaltatem* appellari licet, teste eodem TULLIO, *lib. 1. de Offic. cap. 7. & 14.* est *Beneficii collatio*.

90. *Innocenti*, sive innocuo, *Innocentia* debetur, id est, nocumentum inferri non debet.

91. *Benefico*, inspecta persona, in quam beneficium collatum est, debetur *Gratitudo*: considerato autem bono exemplo, debetur *Honor*. Cum autem *Gratitudo* sit *retributa beneficentia*, idem de *Gratitudine* ac de *Beneficentia* ac *Liberalitate* dicendum est: Quæ quidem (ut CICERO docet *lib. 1. de Offic. cap. 14.*) nihil est naturæ hominis accommodatius. Sed habet multas cautiones. Videntum est enim primum, ne obsit benignitas, & iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, & cæteris: deinde, ne major benignitas sit, quam facultates: tum ut pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est *justitiæ fundamentum*, ad quam hæc referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cuipiam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores judicandi sunt: & qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt injustitia, ut si in suam rem aliena convertant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ,
qui

qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur; hi-
que arbitrantur se beneficos in suos amicos vi-
sum iri, si locupletent eos quacumque ratione.
Id autem tantum abest ab officio, ut nihil
magis officio possit esse contrarium. Viden-
dum est igitur, ut ea liberalitate utamur,
quæ prosit amicis, noceat nemini. Quare L.
Syllæ & C. Cæsaris pecuniarum translatio a
justis dominis ad alienos non debet liberalis
videri. Nihil est enim liberale, quod non idem
justum.

92. Quod attinet ad *Honorem*, debetur
boni exempli auctori: est enim *Honor*, ut
præclare agebat Lælius apud CICERONEM lib.
3. de Republ. *Virtutis merces*: quam tamen
illa accipit facile, exigit non acerbe. Sed, si
aut ingrati universi, aut invidi multi, aut
inimici potentes suis virtutem præmiis spo-
liant, næ illa se tamen multis solatiis oble-
ctat, maximeque suo decore se ipsam susten-
tat. Vide LACT. FIRMIANUM Divin. Instit.
lib. 5. cap. 18.

93. Hæc cum ita sint, *Existimatio* mi-
nuitur per facinora enormia contra Legem
Naturalem malitiose patrata, aut contra Le-
gem Civilem, quam quis non ignorat, aut
scire debet. Vide titulum *Pandectar. De his
qui notantur infamia*.

94. His ita stabilitis confirmatisque, *Læ-
sio* fieri potest in *Existimatione*, in *Rebus* &
Juribus. Hinc aliquæ leges, quæ omnino ob-
servari debent. Sunt autem hæ:

95. *Nullius existimationem imminuito.* Ratio est, quia *Existimatio* Virtuti debetur; ac proinde qui eam lædit, huic officio deficit: ideoque existimationem redintegrare tenetur.

96. *Existimationis species est Honor.* Hinc leges:

97. *Nemini Honorem*, quo dignus est, denegato.

98. *Neminem injuriis afficito.* *Injuriae* enim *Existimationi* & *Honori* contrariae sunt.

99. Cum autem fieri possit *Læsio* in *Rebus* & *Juribus*, quæ quis habet: Hinc lex:

100. *Non admittito furtum, neque rapinam.*

101. *Alienam rem per vim non invadito, neque possideto.* Ratio est, quia in promptu sunt Magistratus ad quidlibet cuilibet conservandum, aut restituendum.

102. *Falso testimonio neminem opprimito:* est enim species mendacii calumniosi & noxii.

103. *Furtum est Fraudulosa contrectatio, aut usus rei alienæ lucri faciendi causa.* Dicitur *fraudulosa*, quia furtum sine animo & affectu furandi non committitur, ut optime JUSTINIANUS docuit §. Placuit 7. *Institut. de Oblig. quæ ex delicto nascuntur.*

104. Dicitur etiam *Contrectatio*, aut *Usus*, ut non solum per contrectationem, id est, manu tractationem, & loco amotionem intelligantur res corporales tamquam furti solum

lum capaces , ut Romani Jurisconsulti voluerunt , §. Quod autem 3. *Instit. de Usucap.* sed etiam res immobiles & incorporales , quarum rerum furtum fieri illi negarunt , quia Jus Naturale Hypotheticum non considerarunt.

105. Denique additur , *lucri faciendi causa* , ut furtum a cæteris maleficiis separetur , *l. Faciendi 8. §. Igitur 2. arbor. furtim cæsar.* & ut intelligatur , fame necessario compellente ad edendum , rei alienæ nullo modo furtum admitti. Quæ alienæ rei ablatio & usus excusantur , cum hæ interveniunt circumstantiæ. Nimirum si quis sine culpa , aut cum culpa jam inevitabili , in eum casum pervenerit , ut sibi pereundum sit , nullumque aliud licitum habeat remedium ad levandam famem , nec ullus misereatur famellici. Tunc enim de alieno tantum sumere potest , quantum postulet necessitas præsens ; & tamen debet habere propositum restituendi , cum potuerit : exempli gratia , si naufragus posteaquam diu cum undis luctatus est , in terram pervenerit famellicus , & nemo ei dare velit frustrum panis , aut quid simile , quod edat. Quo casu verissimum est illud effatum : *Necessitas caret lege.* Nam , ut optime dixit SILIUS Italicus *Punicor. lib. 7.*

Moras extrema recusant.

Ratio est , quia præceptum conservandi vitam per essum & potum est naturale , generale , & nulla venia solubile præter Divi-

nam. Sic David, necessitate coactus, comedit panes propositionis; quia alii non erant, ut legitur *lib. 1. REGUM cap. 21.* Fames est admonitio naturalis hujus obligationis, etiam naturalis. Si igitur impedimentum satisfaciendi huic obligationi provenit ex malitia hominum denegantium cibum, aut potum; proculdubio tollendum est. Nam, si in casu necessitatis nec alterius quidem vitæ parci debet, ut propria sustineatur; multo minus bonis. Ideo Latona apud OVIDIUM *lib. 6. Metamorph.* ita alloquitur pueros Lycios:

*Quid prohibetis aquas? Usus communis
aquarum est.*

*Nec Solem proprium Natura, nec aera
fecit,*

*Nec tenues undas: ad publica munera
veni.*

106. Hæc quidem obtinent repugnante domino. Eo vero insciente alia additur ratio; nam credendum est, eum consentire, memoratis circumstantiis intervenientibus, cum quilibet alteri velle debeat, quod sibi vellet.

107. *Rapina est Violenta rei alienæ mobilis ablatio lucri faciendi causa dolo malo facta, princ. Instit. & §. Ita 1. tit. de Vi bonor. raptor. l. 1. Cod. ejusd. tit.*

108. *Vi possessa res est, quam quis vi privata vel publica invasit.*

109. *Incivilitas est Denegatio officii, quod civis civi debet. Quod officium qui negat,*
in-

indignus est societate civili. Hujusmodi officia sunt, eorum quos cognoscimus, salutatio, resalutatio salutanti debita, ignis communicatio, aquæ etiam, si a sitibundo petatur, & putealis usus, si hic non sit incommodus; promptus animus ad extinguendum ignem civium domos corrumpentem, auxilium debitum quiritantibus adversus latrones & alios sceleratos; & alia hujusmodi, quæ caritas cum prudentia conjuncta præscribit.

110. *Insolentia* est *Inusitata* & *odiosa actio*, quæ filia est *Arrogantiæ* & mater *Ostentationis ineptæ*, *Vanæ gloriæ* & *Jactationis ridiculæ*. *Insolentiæ* vitio laborare solent ii, quibus secundæ res eveniunt; qui tamen cogitare debent, posse esse adversas.

111. *Insultatio* est *Voluptas in malis alienis*, ut ait Zeno apud DIOG. LAERTIUM lib. 7. segm. 114. adde: *cum ejusmodi voluptatis aliqua ostentatione*: quæ voluptas propria est depravatissimorum hominum, qui misericordiæ inimici videri volunt.

112. *Crudelitas*, quæ est veluti cruoris sitis, est *Voluptas ex alio malo orta*. Quæ voluptate nihil magis ferinum excogitari potest.

113. *Inhumanitas* est *Denegatio officiorum hominibus debitorum*, sed quæ jure efficaci exigere nequeunt, ut adjuvare, aut saltem non impedire conatus eorum, qui de Genere humano benemereri student: iis data occasione benevolum animum testari, alios,

qui idem facere possunt, adhortari. Equidem, si officiorum denegationi additur positiva contradictio; pejor est hæc Inhumanitatis species a malitia qualificata, ut egregiam doctrinam, aut eximiam alicujus artis dexteritatem damnare, quia invidetur illius præstantia, aut usus. Ad hanc *Inhumanitatem* etiam spectat prohibere usum aquæ profluentis sibi superfluæ, nolle pati, ut ignis absque sui detrimento communicetur, dene-gare fidele consilium deliberanti in re gravi, erranti viam nolle comiter monstrare, utiliter peregrinantes sine justa caussa arcere, egenis invalidis aliquid ex superfluis nolle dare, miseris naufragis littoris confugium negare: quo pertinet justissima illa Ilionei Oratoris Aeneæ querela apud Virgilium *lib. 1. Aeneidos*:

*Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam
barbara morem*

*Permittit patria? Hospitio prohibemur
arenæ.*

*Bella cient, primaque vetant consistere
terra.*

Idemque *lib. 7.* sic Regem Latinum affatus est:

*Littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque
patentem.*

114. Prætereo plura alia hujusmodi officia humanitati debita, quæ injuste dene-gantur.

Im-

115. *Immanitas* est talis animi affectio, per quam quis ab omni bonitate & favore erga alios alienus videtur: quod vitium eo pertingit, ut non modo vocem, sed nec verbum quidem liberum possit ferre cujusquam.

116. *Ferocitas* est *Habitus animi*, quo data opera adversatur quis consiliis & officiis civilibus. Hujusmodi homines publici sunt inimici Generis Humani.

117. *Implacabilitas* est *Habitus animi*, per quem irati nullius suasioni cedunt. Apud hos nec prece, nec pretio, nec minis quisquam valet. Tempori igitur relinquendi sunt, donec ira concocta deferbeat subsidatque, & mentis sanitas eis redeat.

118. *Misanthropia* est *Animi habitus*, quo quis hominum societatem aversatur. Hoc vitio quia insigniter laboravit Timon Atheniensis, *Misanthropos* dictus fuit. Aliud autem est, hominum convictum fugere; aliud societatem. Illum fugere, ut in secessu melius vacetur Dei contemplationi & amoris, virtus est eximia: aversari vero societatem humanam, ne quis aliis prosit, nec alii sibi; hæc insignis amentia est, cum in solitudine, neque in rebus dubiis consilium sit, neque in adversis auxilium.

119. Hinc plane colligitur quantum bonum sit Societas, ad quam ita aptus est homo, ut ei se denegare sit se ipsum abnegare. Nam, ut sapienter docuit JUVENALIS *Satira* 15.

Se-

Separat hoc nos

*A grege mutorum , atque ideo venera-
bile soli*

*Sortiti ingenium , divinorumque capaces ,
Atque exercendis capiendisque artibus
apti*

*Sensum a cælesti demissum traximus
arce ,*

*Cujus egent prona , & terram spectan-
tia. Mundi*

*Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas , nobis animum quoque;
mutuus ut nos*

*Affectus petere auxilium , laribus conjun-
gere nostris*

*Tectum aliud , tutos vicino limine somnos
Ut collata daret fiducia ; protegere ar-
mis*

*Lapsum , aut ingenti nutantem vulnere
civem ;*

*Communi dare signa tuba , defendier is-
dem*

*Turribus , atque una portarum clave te-
neri.*

*Sed jam serpentum major concordia : par-
cit*

*Cognatis maculis similis fera. Quando
leoni*

*Fortior eripuit vitam leo ? Quo nemore
umquam*

Exspiravit aper majoris dentibus apri ?

*Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Per-*

Perpetuam : sævis inter se convenit ur-
sis.

Ast homini ferrum letale incude ne-
fanda

Produxisse parum est , cum rastra &
sarcula tantum

Assueti coquere , & marris ac vomere
lassi

Nescierint primi gladios excudere fabri.

Aspicimus populos , quorum non sufficit
iræ

Occidisse aliquem , sed pectora , brachia,
vultum

Crediderint genus esse cibi.

C A P U T X.

De Superbia.

1. **Q**uis credat *sui Amorem* esse justum
virtutemque homini necessariam;
& *sui nimium Amorem* injustis-
simum esse , & vitium omnino extirpandum?
Et tamen ita est. Hæc *Philautia* , sive *sui*
nimius & inordinatus amor , ex hominis na-
tura corrupta procedens , in sacris Litteris di-
citur *Concupiscentia* , & a PAULO Apostolo
Cupiditas , quæ *radix est omnium malorum* ,
eodem teste *Epist. i. ad Timoth. cap. 6.*
vers. 10. Generat enim *licentiosæ libertatis*
appetitum , quem distinguere possumus in
Cupiditatem Independentiæ & Superioritatis.
In-

2. *Independentiæ Cupiditas* producit immodicam sui æstimationem, nimiam animi elationem, sive tumorem, ingratitude aduersus beneficos, infidelitatem aduersus confidentes, proditorem in minime suspicaces, inobedientiam, inhospitalitatem, incivilitatem, detractionem, irrisiorem, maledicentiam, blasphemiam, impietatem, & misanthropiam, sive odium totius Generis humani.

3. *Cupiditas Superioritatis* fundatur in aliquo bono vero, aut imaginario, ut ingenio, scientia, prudentia, virtute, sanitate, robore, viribus, pulchritudine, nobilitate, divitiis, opibus, potentia & alieno favore, sive patrocinio; & ex cognitione vera, aut opinione falsa horum bonorum admixta *philautiæ*, sive nimio sui amori nascuntur immodestia, arrogantia, vanitas, affectatio scenica, jactantia, gloria vana, gravitas insolens, & ipsa insolentia: & hæc omnia vitia uno dicuntur nomine *Superbia*, quæ nihil aliud est, quam *Alterius contemptus ob præconceptam prærogativam in quocumque genere boni*. Dixi in quocumque genere boni, sive verum sit, sive apparens, sive morale, sive physicum.

4. Hoc vitium, si prærogativa sui respectu alterius in ingenii excellentia fundatur, facit, ut cæteri in ingenio inferiores parvifiant, & producit Sophisticen.

5. Si fundatur in Scientiis, generat Loqua-

quacitatem: & hujusmodi superbi proponunt falsas aut periculosas opiniones & errores perniciosos: ut taceam scientiæ, quam se scire credunt, inanem ostentationem, & singularitatis affectationem, ut a cæteris distinguantur, & omnibus superiores esse censeantur.

6. Si fundatur in opinione Sapientiæ, quæ semper deest eis, qui ea se excellere credunt; producit Insipientiam.

7. Si fundatur in Prudentia mundana, gignit Simulationem, Astutiam, Versutiam & Dolum.

8. Si in falsa virtutis opinione, producit falsum Zelum, humilitatis Christianæ, sive Submissionis Affectationem & Hypocrisin, sive Virtutum Simulationem: & per illam proprii meriti inanem Opinionem, Ambitionem abominabilem.

9. Si fundatur in viribus, producit Audaciam, Petulantiam & Temeritatem.

10. Si in sanitate & firma valetudine, occasionem dat Ingluviei.

11. Si in virtute bellica, Thrasoneitati: si in pulchritudine, ridiculæ cuidam pavonis imitationi.

12. Si in Nobilitate, producit Vilipendium eorum, qui non fuerunt nati eodem gradu.

13. Si in Divitiis, aut producit Avaritiam, ita ut quis velit eas injuste acquirere & conservare, ut bonum verum; aut oc-

ca-

casionem dat Prodigalitati, Fastui & Pompæ vanæ.

14. Et illa Avaritia occasionem dat injustitiis, malevolentis, asperitatibus, persecutionibus proborum, odiis, injuriis, furtis, rapinis, crudelitatibus, implacabilitati, & obstinationi perdurabili in hoc vitio Superbiæ, cujus horribilem imaginem, qui videre velit, consulat sapientissimum virum JOH. LUDOVICUM VIVEM aliter ac nos eam repræsentantem *lib. 3. de Anima.*

15. Hoc Vitium vincitur & domatur docilitate, mansuetudine, affabilitate, urbanitate, benevolentia, modestia & humilitate, sive submissione Christiana, hoc est, seria reputatione, qua quis existimat, parum fidi posse ingenio erroribus exposito, voluntati vitiis mancipatæ, imaginationi delusionibus deceptæ, meritis fortasse nostræ persuasioni contrariis, divitiis opibusque caducis, amicis in tempore defuturis, uno verbo rebus omnibus humanis, mutationi & interitui obnoxiiis.

C A P U T X I.

De Fortitudine.

1. **Q**Uicumque Ecclesiastici caput quadragesimum attente legerit, considerans mala, quibus homo intus torquetur & foris premitur & opprimitur;

tur; proculdubio obstupescet. *Occupatio*, inquit, *magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium* (scilicet terram.) *Cogitationes eorum, & timores cordis, adinventio expectationis, & dies finitionis* (id est, curæ anxiferæ, metus mentem perturbantes, animumque dejicientes, spes fallaces, & post tot tantosque labores mors terribilis: & hæc mala grassantur) *a residente super sedem gloriosam usque ad humiliatum in terra & cinere: ab eo, qui utitur hyacintho, & portat Coronam, usque ad eum, qui operitur lino crudo: furor, zelus, tumultus* (perturbationum), *fluctuatio* (animi) *& timor mortis, iracundia perseverans, & contentio* (& omnia mala, quæ inde sequuntur, ubique magnas strages edunt.) *Et in tempore refectionis in cubili somnus noctis immutat scientiam ejus* (repræsentans scilicet ingratissima visa per somnia perquam molesta.) *Modicum tamquam nihil in requie, & ab eo in somnis, quasi in die respectus* (hoc est, tempus illud, quo quis agit in requie, modicum est, adeo ut pro nihilo reputari debeat.) *Conturbatus est in visu cordis sui, tamquam qui evaserit in die belli.* (Id est, perturbatus enim quis somniorum imaginibus perinde se habet, ac speculator in castris, omnia timide circumspiciens.) *In tempore salutis suæ exsurrexit, & admirans ad nullum timorem,*
hoc

(hoc est, conturbatus est ex somni visionibus sicut fugibundus, vix ab hostibus securus, & postea quam omnia in tuto videt, experrectus miratur, quam inaniter timuerit, ubi nulla causa timendi.) Hæc quæ dicta sunt, provenientia ex sanguinis motu vapores malignos in caput immittentis, sunt *cum omni carne* (sive animante) *ab homine usque ad pecus, & super peccatores septuplum.* (In his enim Conscientiæ malæ terrores adjiciuntur prædictis malis.) *Ad hæc mors, sanguis,* (id est, mors etiam violenta fuso sanguine) *contentio* (bellicosa scilicet) *& romphæa, oppressiones, fames & contritio* (id est, morbi) *& flagella* (veluti pestes.) *Super iniquos creata sunt hæc omnia, & propter illos factus est cataclysmus.* Ante iniquitatem igitur hæc non erant; &, si hæc non fuissent, nec illa essent.

2. Ergo si Ecclesiastici sermonem audimus; in omnibus hominibus a die conceptionis ad emortualem, hæc mala sunt, curæ, timores, vanæ spes, & reliquæ animi perturbationes, & innumeræ calamitates, quæ omnia mala æque omnes premunt summos, infimos, medios & cujuscumque status homines, & tot tantorumque malorum causa peccato originis, cui nos nostra adjungimus, imputari debet. Præclare B. AUGUSTINUS lib. 4. *contra Julianum, cap. 16. in fine: Parvulos intueri quot & quanta mala patiantur; in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus,*
erro-

terroribus crescant : deinde jam grandes etiam Deo servientes tentat error , ut decipiat : tentat dolor aut labor , ut frangat : tentat moeror , ut sternat : tentat typus (superbia) ut extollat. Et quis explicet omnia festinanter, quibus gravatur jugum super filios Adam? Quod jugum non fuisset , nisi delicti originalis meritum præcessisset.

3. Ad tot mala , vel evitanda , quantum fieri possit , vel ita perferenda , ut eorum patientia prosit , dedit Deus Hominibus *Metum & Fortitudinem*. *Metum*, ut aut illa vitarent per prudentem *Cautionem* , quæ ut a CICE-
RONE definitur *Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 6.* est *Mali declinatio cum ratione* ; aut per victricem fugam , quæ , cum de vita conservanda , aut vitiis evitandis agitur , semper est honesta. Vitæ conservationis exemplum habemus in ipso Servatore nostro per Josephum & Mariam ejus Matrem servari jusso a Deo , in Aegyptum fugiendo , MATTHÆI *cap. 2. vers. 13.* Vitii fugæ notissimum est exemplum Josephi GENES. *cap. 39. vers. 12.* *Metus* igitur necessarius est , tum ad propriæ vitæ conservationem , tum ad mala omnia evitanda , quæ honeste evitari possunt, etiamsi de Religione agatur , dummodo hæc numquam abnegetur. Ideoque ipse Jesus Christus apud MATTH. *cap. 10. vers. 23.* hoc Apostolis suis præcepit : *Cum autem persequentur vos in civitate ista , fugite in aliam.* Ratio est manifesta , quia Evangelii

Inst. Phil. Mor. Vol. II. M fi-

finis erat *Prædicatio adventus Servatoris*, quæ, nisi vita conservaretur, propagari non poterat. Quod si mala nullo modo depelli possunt; necessaria est *Fortitudo* ad ea perferenda: de qua hoc capite tractabimus.

4. ARISTOTELES *lib. 1. Rhetoric.* sic eam definivit: *Virtus, qua homines prompti sunt ad pulchra facinora in periculis edenda, & ut lex jubet.* Verum hæc definitio etsi Fortitudinis initium & effectum, & hujus virtutis modum apprime explicet; non tamen declarat illam animi perseverantiam in ipsis periculis necessariam; neque enim sufficit animum esse promptum ad pulchra facinora edenda, nisi & constans sit. Ideoque M. TULLIUS *Tusc. quæst. lib. 2. cap. 18.* dixit, Fortitudinis munera duo esse maxima, mortis, dolorisque contemtionem.

5. Audiamus igitur eundem TULLIUM *Tuscul. quæst. lib. 4. cap. 24.* *Fortitudo est igitur affectio animi, legi summæ in perpetendis rebus obtemperans; vel conservatio stabilis judicii in iis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis: vel, Scientia rerum formidolosarum contrariarumque perferendarum, aut omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile judicium: vel brevius, ut Chrysippus, nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: sunt enim omnino omnes fere similes: sed declarant communes notiones, alia magis alia. Quomodo igitur*

igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, Scientia perferendarum rerum, vel Affectio animi in patiando ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Quamvis licet insectemur istos, ut Carneades solebat, metuo, ne soli philosophi sint. Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de Fortitudine, tectam atque involutam?

6. Verum, ut libere dicam quod sentio, est aliquid, quod mihi non omnino placeat in omnibus his definitionibus. Nam illa prima Sphæri definitio, *Affectio animi, legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans*, licet sit acutissima & plena sapientiæ; non complectitur casum, in quo nullæ res perpetiuntur; cum Fortitudo etiam in periculis locum habeat, etsi adversæ res nullæ sint.

7. In secunda Sphæri definitione, videlicet: *Conservatio stabilis judicii in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, & repellendis*, ut taceam nimis coarctari Fortitudinis materiam, si ad res mere formidolosas restringatur; confunditur Fortitudinis effectus, qualis est memorata conservatio stabilis judicii, cum ipsa Fortitudine, sive judicii stabilitate.

8. In tertia definitione, quæ est: *Scientia rerum formidolosarum contrariarumque perferendarum, aut omnino negligendarum*, confunditur etiam Prudentia, quæ ejusmodi scientia est, cum Fortitudine.

9. Idem fecit Chrysippus in prima sua definitione, videlicet: *Scientia perferendarum rerum*. In secunda vero, nimirum: *Affectio animi in patiando ac perferendo, summæ legi parens sine timore*; præterquam quod Chrysippus Fortitudinis materiam coangustavit, Sphærum imitans, sectæ suæ serviens, falso illa adjecit, *sine timore*. Fortis enim timet, licet timori non cedat. Denique hæc exceptio opponenda est secundæ Chrysippi definitioni, quod Fortitudinem confundit cum Patientia.

10. Quapropter non inepte videbitur Fortitudo ita definiri posse: *Virtus animi, pericula, quæ imminere videntur, despicientis, ipsasque res adversas, si necessarium sit, constanter repellentis, aut patienter perferentis, cum spe obtinendi aliquod bonum, quod præferri debeat fugæ alicujus mali bonum illud impediens*. Definitio hæc longiuscula est; sed quæ ad Fortitudinis naturam optime intelligendam multum confert.

11. Dicitur *Virtus*, quod nomen a *vi* dictum, Fortitudini maxime competit, quæ vis, sive vigor animi est.

12. Dicitur etiam *Virtus animi*, ut distinguatur a *robore*, quod est *vis corporis*.

13. Præterea dicitur *virtus animi despicientis pericula, quæ imminere videntur*: nam, ut sit *Fortitudo*, non est necessarium ut vera sint pericula; sed ut esse videantur. Sic fortis est, qui falso nuntio accepto hostem
ad-

adventare, capit arma ad defendendam patriam.

14. Ad hæc, *Fortitudo* dicitur *Virtus animi res adversas, si necessarium sit, constanter repellentis, aut patienter perferentis*. Verba illa, *si necessarium sit*, ideo addita, ne *Temeritati* locus sit, quæ definitore auctore ad HERENNIUM *Rhetoricor. lib. 4. cap. 25.* est *cum inconsiderata laborum perpeessione, gladiatoria periculorum susceptio*. Sed suas in Fortitudine debet habere partes Prudentia, non solum practica; sed & theoretica; quæ, ut ait CICERO *lib. 1. de Offic. cap. 43.* est *Rerum expetendarum fugiendarumque scientia*.

15. Ut autem intelligatur, quomodo Animus res adversas constanter repellat, aut patienter perferat, sciendum est, quid sit *Constantia & Patientia*.

16. *Constantia* est *Animi firmitas in honesto proposito*. Itaque Fortitudinem Constantia atque Valentia non sequuntur, ut ait Zeno apud DIOG. LAERTIUM *lib. 7. segm. 27.* sed ejusdem veluti modi sunt. Idemque dicendum est de *Aequanimitate & Magnanimitate*. Nam quatenus vir fortis æquo animo esse debet in rebus prosperis & adversis, id est, quatenus neque se efferre in illis, neque se demittere in his, dicitur *Aequanimus*. Ideoque *Aequanimitas* est *Animi æqualitas*. Et quatenus idem vir fortis magnum animum ostendit in prosperis & adversis, dicitur *Magnanimus*. Est igitur *Magnanimitas*:

Habitus animi, per quem quis parvifacit divitias, honores, calamitates & ignominias, dummodo verum aliquod bonum illis præstantius obtineat. Vel aliter: Magnanimitas est Affectio animi vere & juste existimantis, se superiorem esse magnis rebus, de quibus agitur, veluti divitiis, opibus, honoribus, periculis. Dixi vere; nam si falso quis ita existimet, vanus est, non magnanimus. Ad-didi juste, quia si absque justa causa quis despiciat opes, ut Democritus apud SENE-CAM de Providentia, cap. 6. & Crates apud LAERTIUM lib. 6. segm. 87. non magnanimus, sed insanus habebitur: si honores, quos meretur, quia se putat indignum; non magnanimus, sed humilis: si pericula sine causa adit, non magnanimus, sed temerarius erit: nam Temeritas est Motus cum impetu sine recta ratione. Magnanimitatem hanc semper admiratus sum, quoties lego illa B. PAULI ad Rom. cap. 8. vers. 35. & seqq. Quis ergo nos separabit a caritate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? (sicut scriptum est: Quia propterea mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occissionis) sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo (aliorum), neque altitudo, neque

pro-

profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

17. Sed, ut *Fortitudinis* definitionem explicare pergam, ea etiam est *Virtus animi res adversas patienter ferentis.*

18. *Patientia*, ut ait CICERO lib. 2. de *Invent. cap. 54.* est: *Honestatis, aut utilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* Quæ *Patientiæ* definitio ut intelligatur, sciendum est, *Patientiam*, ut ipse TULLIUS animadvertit lib. 1. de *Offic. cap. 34.* animi & corporis esse. Corporis *Patientia* sensibilis est: necessarium est, ut corpus patiens, malum accipiat & sustineat. Animi vero *Patientia*, non solum voluntaria, sed & voluptaria est, hoc est, in ipso corporis cruciatu Animus, si quidem dolorem effugere non potest, cruciari vult, & gaudet majoris boni causa, contemplatione & spe. Sic Anaxarchus Philosophus a Nicocreonte Cypri tyranno in mortarium injectus, ac ferreis malleis contundi jussus, celebre illud dictum ingeminavit: *Tunde Anaxarchi culleum; nam Anaxarchum non tundis*, ut refert LAERTIUS lib. 9. segm. 159. quasi diceret, corpus suum pati dolorem; animum autem conscientiæ testimonio gaudere. Sed, ut Ethnicorum exempla omitamus, legimus ACTOR. 5. vers. 41. eos, qui *indigne patiebantur verbera, gaudere, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu con-*

tumeliam pati : nimirum gaudebant ob causam, propter quam patiebantur, & victoriam, quam sperabant. Quo allusit B. PAULLUS, cum *Epist. ad Hebræos*, cap. 10. vers. 36. ita eos adhortatus est: *Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.*

19. Postremo addita sunt *Fortitudinis* definitioni hæc verba: *Cum spe obtinendi aliquod bonum, quod præferri debeat fugæ aliqujus mali, bonum illud impedientis.* Nam cum Fortitudo debeat esse considerata, utpote rectum finem habens, quod optime docuit CICERO lib. 2. de *Invent. Rhetor.* cap. 54. ubi dixit: *Fortitudo est Considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio*; Homo Fortis conferre debet omissionem Fortitudinis cum ejusdem executione; seu, ut clarius dicam, utrum honestius sit fugere pericula, an adire. Item debet conferre finem fugæ & fortitudinis, & animadvertere, uter sit præstantior. Quibus consideratis & bene perpensis, quod munus Prudentiæ est, Homo virtutis amans nequaquam eliget mala media ad rectum finem: mala inquam moralia: neque perpessionem malorum physico-
rum, quæ non pensentur, aut majori bono physico, aut morali. Sagaciter subodoratus est hanc doctrinam Auctor *Rhetor. ad Herennium*, cum lib. 4. cap. 25. sic Fortitudinem definivit: *Fortitudo est Contentio laboris & periculi cum ratione utilitatis, & compensatio-*
ne

ne commodorum. Sed rem exemplo illustremus. Hostis adest Patriam oppressurus. Vir fortis considerabit ex una parte deditiōem, & eam consequentem Patriæ oppressionem: ex altera parte defensionem cum periculo mortis gloriosæ, & hujusmodi defensionem subsequentem Patriæ libertatem. Turpis est deditio; honesta defensio. Hæc igitur illi præferenda. Misera est servitutis conditio; felix Patriæ liberatio: hæc igitur illi præponenda. Ad hoc perficiendum media optime conveniunt cum fine: nulla igitur dubitatio est, quin Patriæ defensio anteponenda sit. Atque hæc est *Fortitudo Militaris*, quam tanti fecerunt Romani, ut *Virtutis* nomine eam indigitare soliti sint: ideoque SULPICIA dixit in *Satira*:

*Duo sunt, quibus extulit ingens
Roma caput, Virtus Belli, & Sapientia
Pacis.*

20. Si de hac Fortitudine bellica agamus, fortes viri plures esse solent in civitatibus liberis, quam in iis, quæ unius dominatui parent. Ideoque legimus in veteribus Historiis, multo plures Athenienses, Lacedæmonios, Romanos, quam Assyrios, Persas, Medos, fortitudinis laude excelluisse. Id proculdubio ex eo provenit, quod Homines pro suis, quam alienis commodis; pro sua, quam pro aliena gloria, longe alacrius atque animosius pugnant, propterea quod illic fructus majores ad unumquemque pertinent.

ment. Atque ita optime explicatur, quod in *Fortitudinis* definitione dicitur de spe boni obtinendi.

21. Præterea, si res bene attendatur & consideretur, ex Christianorum spei magnitudine aperte colligitur, eorum Fortitudinem multo maiorem esse, quam Ethnicorum: de quo innumerabilia nobis suppeditat exempla Historia Ecclesiastica, non in viris solum fortissimis, sed etiam in virginibus, pueris puellisque delicatissimis. Vide DIDAC. SAAVEDRAM in *Idea Principis Politici Christiani*, Symb. 26.

22. Ex hucusque dictis apparet, quam considerate HOMERUS, Poetarum sapientissimus, Fortitudinem repræsentans in Diomede, ei adjunxit comitem Ulyssem, Prudentiæ imaginem. Addiderim ego quoque Justitiam: nam, ut præclare docuit M. TULLIUS lib. 1. de Offic. cap. 19. *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, pugnatque, non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Non enim modo id virtutis non est; sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque probe definitur a Stoicis Fortitudo, cum eam, virtutem esse dicunt propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui Fortitudinis gloriam consequutus est insidiis & malitia, laudem est adeptus: nihil enim honestum esse potest, quod justitia vacat. Præclarum igitur Platonis illud: Non solum, in-*

inquit , *scientia* , quæ est remota a *justitia* ,
calliditas potius , quam *sapientia* , est appel-
 landa : verum etiam *animus* paratus ad pe-
 riculum , si sua cupiditate , non utilitate com-
 muni , impellitur , *audaciæ* potius nomen ha-
 beat , quam *fortitudinis* . Itaque viros fortes
 & magnanimos , eosdem bonos & simplices ;
 veritatis amicos minimeque fallaces esse vo-
 lumus : quæ sunt ex media laude *justitiæ* .

23. Sed , ut melius *Fortitudinis* omnes
 respectus , sive laudabiles modificationes ag-
 noscantur , iterum *Hominem* consideremus ,
 ut initio hujus capitis , malis intestinis eum
 vexantibus , externisque eundem opprimere
 tentantibus . Magno opus est animo ad ea
 mala vincenda . Ecce *Animositatem* , quæ ni-
 hil aliud est , quam *Habitus animi* , per quem
 quis paratus est ad magnas res obeundas si-
 ne timore . *Animositatis* individua comes , vel
 filia est *Audacia* , sive animositatis actio ,
 quam difficultates objectæ non morantur , ne-
 que retardant ad *Fortitudinis* opera edenda .
 Difficultates illæ , quæ animo objiciuntur , va-
 riæ sunt pro variis rebus , de quibus agitur :
 non solum per se malis , sed etiam natura
 sua bonis . Vere ait *SENECA* lib. *de Vita*
Beata , cap. 25 . Non est enim quod ullam
 existimes esse sine labore virtutem ; sed quæ-
 dam virtutes stimulis , quædam frenis egent .
 Quemadmodum corpus in proclivo retineri de-
 bet , in ardua impelli : ita quædam virtutes
 in proclivi sunt , quædam clivum subeunt . An
 du-

*dubium sit, quin ascendat, nitatur, obluetur patientia, fortitudo, perseverantia, & quaecumque alia duris opposita virtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? Non æque manifestum est per devexum ire liberalitatem, mansuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur incitamusque. Cum igitur in rebus omnibus, quas vitæ humanæ optima ratio exigit, occurrat labor, statim adest *Pigritia*, quæ est *Metus consequentis laboris*. Vincenda igitur *Pigritia* est per *Diligentiam*, quæ est *Debita & opportuna mediorum applicatio ad consequendum finem*. Si quis *Pigritiam* vult depellere, & moveri ad agendum, præsto adest *Desidia*, quæ est *Metus futuræ actionis*. Vincenda igitur *Desidia* per *Alacritatem*, quæ est *Voluptas impellens ad promte agendum*. Si labor ille, qui occurrit, est exercendi se in aliqua arte, nulla mora adest *Inertia*, quæ est *Metus tractandarum artium*, qui vincendus est *Industria* sive *Sapientia*. Denique si animo obversantur gravissimæ difficultates, veluti pericula maxima obeunda; animum occupat *Ignavia*, quæ est *Vitium per metum animum avertens ab honestis actionibus*, quæ *Ignavia Fortitudine* vincenda est. Et quoties difficultas aliqua superanda est, pro *Fortitudinis* speciebus habendæ sunt *Diligentia, Alacritas & Industria*.*

CAPUT XII.

De Ignavia.

I. **I**gnavia est *Vitium animi*, quo bona præferenda negliguntur metu difficultatis obtinendi ea, aut malorum illa impediendum. Offert se menti labor ut gravis, ecce *Pigritiam*: offert se actio ut laboriosa, ecce *Desidiam*: offert se labor, ut corpus, aut mentem nimis fatigaturus in artium & scientiarum exercitatione, ecce *Inertiam*: offerunt se animo pericula, ecce *Ignaviam*: quæ omnia comprehendere deberent uno communi nomine, quod significaret vitium contrarium *Fortitudini*. Sed eo caremus. Non enim est *Animositatis* contraria *Timiditas*, sive *Habitus animi*, per quem quis facile solet timere, quæ timeri non debent. Neque dici potest *Pusillanimitas*: nam cum pusillus sit idem ac pusus, sive puer, parvulus; *Pusillanimitas* proprie est *Animi affectio puerilitatem indicans*. Pueri autem suo more modoque etiam sunt fortes. Idcirco Philosophorum omnium opinionem sequuti sumus, vocantium *Ignaviam* vitium contrarium *Fortitudini*, speciei nomine ad genus extenso. Sane quocumque modo vitium hoc vocetur, ejus progressum impedit *Inconstantia*, ipsumque tollit *Impatientia*. *Inconstantia* est *Animi vitium*, per quod

quod res bene suscepta non perducitur ad exitum. *Impatientia* est *Animi vitium*, per quod mala, quæ perferri debent, æquo animo non feruntur: quia honestis actionibus insidiantur *Pigritia*, *Desidia*, *Inertia* aut *Ignavia*. Quarum *Pigritia* ab honesto labore homines avocat; *Desidia*, ab officio corporis functionum; *Inertia*, ab adipiscendis artibus utilibus; *Ignavia*, a rebus præclare gerendis. Quibus vitiis fit, ut *Pigritia Patientiam* impediat; *Desidia Alacritatem*; *Inertia Industriam*; *Ignavia Fortitudinem*. Qui suum animum *Fortitudine* munit, hæc omnia vitia facile prosternit. *Fortitudo* enim, cum sit invincibilis, omnia vincit. Atque hoc qui facit, præditus complexu omnium virtutum, quas supra communem piorum hominum conditionem & usum exercet, is præditus dicitur *Virtute Heroica*. In omnium autem *Virtutum* exercitatione illud semper ob oculos versari debet, quod præclare B. AUGUSTINUS docuit lib. 4. contra Julianum, num. 19. Summum bonum præstari hominibus non potest nisi per Jesum Christum.... Ideo justus ex fide Christi vivit. Ex hac enim fide prudenter, fortiter, temperanter & juste, ac per hoc his omnibus veris virtutibus recte sapienterque vivit. Si ergo ad consequendam veram beatitudinem, quam nobis immortalem fides, quæ in Christo est vera, promittit, nihil prosunt homini virtutes; nullo modo veræ esse possunt virtutes.

CA-

CAPUT XIII.

Ostenduntur Vitiorum apparientia Bona.

I. **P**ETRUS, Apostolorum Princeps i. *Epist. cap. 3. vers. 10. & 11.* nos admonuit, ut qui vult vitam diligere, & dies videre bonos, ... declinet a malo, & faciat bonum. Quomodo autem quis declinabit a malo, & faciet bonum, nisi antea verum bonum, verumque malum cognoscat, discernat separetque? *Venena*, ut inquit **HIERONYMUS** lib. 2. *Epist. 15. ad Læt.* non dantur, nisi melle circumlita; & vitia non decipiunt, nisi sub specie umbraque virtutum. Optime hoc observari potest in Absalone, de quo hæc scripta sunt lib. 2. **REG.** cap. 15. Mane consurgens Absalom, stabat juxta introitum portæ (ubi jus reddebatur) & omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad Regis judicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens, aiebat: Ex una Tribu Israel ego sum servus tuus. Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & justi. Sed non est, qui te audiat, constitutus a Rege. Dicebatque Absalom: Quis me constituat Judicem? Sed & cum accederet ad eum homo, ut salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens osculabatur eum. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad judicium,

cium, ut audiretur a Rege, & sollicitabat corda virorum Israel. Ecquis non miretur DAVIDIS Regis filium, diligentem, humanum, pium & justum? & tamen erat impius filius, qui sub larva diligentiae officiosae, humanitatis popularis, pietatis beneficae, justitiae rectissimae, ambitionem suam tegebat, incautumque populum sibi devincire studebat, ad eripiendum Regnum Patri suo, Regi justissimo, & Regum exemplari.

2. Quare cum plurimum intersit, fallaces boni species vitia apparenter honestantes agnoscere, ne incautos & minus acutos decipiant; statui in hoc capite ostendere plerumque Vitiorum *Bona apparentia*: nam *vera Bona*, quae Virtutibus insunt, jam sunt exposita, & per se patent.

3. Ut incipiamus igitur ab *Impietate* erga Deum, hæc homini proponit tamquam bonum, libertatem vivendi, uti complacitum est: *Superstitio*, Dei timorem: *Imprudentia*, mentis attentionem liberam, ne in considerandis rebus earumque circumstantiis, & harum inter se collatione, defatigetur. Itaque *Negligentiae* Bonum apparens est non egere judicio, neque electione; *Indocilitatis*, non egere alterius doctrina & consilio, propria scientia prælata; *Levitatis*, facilitas quidvis suscipiendi; *Judicii præcipitationis*, non egere præmeditatione, sufficientibus propriis viribus cum diligentia conjunctis: agendi *Tarditatis*, gravitatis consilium; *Contentionis* so-
phi-

phistica, cupiditas vincendi per disputationem; *Curiositatis*, amor sciendi; *Sollicitudinis pravae*, diligentia; *Versutiae*, opinio ingenii versatilis; *Astutiae*, opinio prudentiae.

4. *Intemperantiae* Bonum apparens est expletio libidinis; *Gulositatis*, sui conservatio cum grata gustatus suavitate; *Mulierositatis*, delectatio; *Luxus*, bonorum exteriorum ostensio ad sui admirationem conciliandam.

5. *Ignaviae* Bonum apparens est quies; *Timiditatis*, amor boni contrarii illi malo, quod metuitur, conjunctus cum cautione; *Pusillanimitatis*, prudens cautio; *Pigritiae*, vacuitas laboris futuri; *Desidiae*, vacuitas motionis venturae; *Inertiae*, occultatio industriosae imperitiae; *Inconstantiae*, amor usus libertatis vagae; *Temeritatis*, fortitudinis opinio; *Obstinationis*, constantiae fama.

6. *Superbiae* Bonum apparens est sui vindicatio & assertio. Inde omnia injustitiae mala; *Arrogantiae* & *Jactantiae*, Bonum apparens est *Laus*; *Inverecundiae*, superioritas; *Ingratitudinis*, dissolutio obligationis, quae nimis gravis videtur; *Ostentationis*, opinio divitiarum; *Injuriae*, potentiae persuasio; *Aemulationis*, elatio meriti proprii; *Ambitionis*, honorum & gloriae amor; *Adulationis*, gratiae captatio; *Prodigalitatis*, animorum illectio & allectio per beneficentiam; *Avaritiae*, comparatio bonorum ad vitae sustentationem commoditatemque, & providentia

œconomica, per quam futuris necessitatibus providetur; *Sorditiei* Bonum apparens est parsimonia; *Furti*, utilitas rei concupitæ; *Inclémentiæ*, amor justitiæ; *Remissionis*, pietas; *Mendacii & Simulationis*, occultatio consiliorum; *Adulationis*, animi conciliatio per laudem fascinantem; *Hypocriseos*, opinio virtutis; *Judiciorum temerariorum*, opinio mentis perspicacis; *Contemtus*, sui prælatio; *Subsannationis*, plausibilis vitiorum reprehensio; *Procacitatis*, vacuitas timoris ejus, qui injuste provocatur; *Insolentiæ*, ostentatio impuritatis; *Invidentiæ*, censoria correctio: *Malevolentiae*, aversio vitiorum; *Odi*, pravorum insectatio; *Detractionis*, alienorum meritorum depressio, ut propria magis appareant; vel, ut vitia propria videantur minora; *Vituperationis*, amor virtutis; *Maledicentiæ*, vituperatio malorum; *Calumniæ*, adversarii depressio; *Effrenis Iræ*, zelus spiritalis; *Insultationis*, lætitia ob vacuitatem malorum, quibus alter premitur; *Crudelitatis*, severitas, aut ostensio potestatis suæ metuendæ; *Maleficentiæ*, potentia supra naturæ vires; *Immanitatis*, nullius hominis indigentia; *Ferocitatis*, nullius consilii & officii necessitas; *Implacabilitatis*, fama animi constanter fortis; *Misanthropiæ* denique, amor solitudinis.

7. Plura vitia introspicere, & eorum bona apparentia ostendere nunc non vacat. Aliorum ingeniis diligentiam hanc relinquamus. Sed

Sed hoc nullo modo prætereundum est, unumquemque acriter observare debere, cuiusmodi bona appetat, & quem fructum illorum percipiat, ne Vitia pro Virtutibus amplectatur.

CAPUT XIV.

De sui Cognitione.

I. **E**Xpositis, quæ ad naturam Hominis Moralem, & ad Summum Bonum cognoscendum pertinent, & etiam Mediis ad illud obtinendum, consequens est, ut agamus de horum Mediorum executione ad obtinendam, Deo volente & adjuvante, veram Beatitudinem.

2. Cum autem Summa Beatitudo conjungi nequeat cum his miseriis, quas unusquisque patitur; necessarium est, ut qui Beatitudine frui velit, ante omnia se introspiciat, ut internis malis bene cognitis, ex animo suo ea expellat, quo facilius postea externa repellat, & summum & necessarium negotium expeditissime tractet. Recte itaque sapientes veteres existimarunt incipiendum esse a Cognitione Sui. Equidem, ut PLINIUS ait *Natur. Hist. lib. 7. cap. 32. Mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis consecrando aureis litteris, quæ sunt hæc: Nosse se quemque: & Nihil nimium cupere: Comitumque*

*æris alieni atque litis esse misseriam. Quo allusit CICERO lib. 5. de Finib. cap. 16. in-
quiens: Intrandum est igitur in rerum natu-
ram, & penitus, quid ea postulet, pervi-
dendum. Aliter enim nosmetipsos nosse non
possumus. Quod præceptum quia majus erat,
quam ut ab homine videretur, idcirco assi-
gnatum est Deo: Jubet igitur nos Pythius
Apollo noscere nosmetipsos. Cognitio autem hæc
est una, ut vim nostri corporis animique nori-
mus. Adde eundem Tuscul. quæst. lib. 1. cap.
22. His consonat JUVENALIS illud Satira 11.*

E cælo descendit, Γνωθὶ σεαυτὸν:

et CLAUDII GALENI liber de *Animi Pertur-
bationibus*, cap. 2. Sed dictum illud a tot
sapientibus repetitum fuit, ut mirum vide-
ri non debeat, si multis tribuatur, veluti So-
loni ab AUSONIO in *Ludo septem Sapientum*,
& Thaleti ac permultis aliis a Porphyrio,
erudite disputante de hac re apud STO-
BAEUM *Serm. 21*. Quantum vero intersit hæc
sui ipsius notitia, præclare docuit SENECA
Epist. 28. *Initium est salutis, notitia pec-
cati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicu-
rus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non
vult: deprehendas te oportet, antequam emen-
des. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas
aliquid de remedio cogitare, qui mala sua
virtutum loco numerant? Ideo quantum potes,
te ipse coargue. Inquire in te: accusatoris
primum partibus fungere, deinde judicis, no-
vissime deprecatoris. Aliquando te offende.*
Ad-

Adde M. ANTONII MURETI eloquentissimi viri lib. 1. *Orat.* 10. quæ est de *Sui Cognitione*.

5. PLATO in *Alcibiade Primo*, ubi hoc præceptum ex instituto interpretatus est, serviens suæ falsæ hypothese de Homine consistente in solo Animo, hanc sui cognitionem ad solam mentem pertinere dixit, eumque CICERO a se ipso dissentiens sequutus est, *Tuscul. quæst. lib. 1. cap. 22.* ita inquiens: *Est illud quidem maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. Non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus; neque ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum. Nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. Ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic ut tributum Deo sit.*

4. Defecit acumen CICERONI in iis, quæ ad Corporis cognitionem pertinent. Sapientius SENECA in *Consolatione ad Marciam*, cap. 11. ubi ita scripsit: *Hoc jubet illa Pythicis oraculis adscripta vox, Nosce te. Quid est homo? Quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile: jactatu, non tempestate magna, ut dissiparis, est opus. Ubicumque arietave-*

ris, solveris. Quid est homo? Imbecillum corpus & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum: cum bene laceratos exercuit, cujuslibet feræ pabulum, cujuslibet victima, ex infirmis fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens: ipso rursus situ & otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxie sollicitæque tutelæ, precarii spiritus, & male hærentis, quem pavor repentinus, adjectusve ex improviso sonus auribus gravis excutit: soli semper sibi nutrimentum vitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua singulis opus est? Numquid enim, ut concidat, res magni molimenti est; Odor illi saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus vivere non potest, mortifera sunt. Quocumque se movet, infirmitatis suæ statim conscium, non omne coelum ferens, aquarum novitatibus flatuque non familiaris auræ, & tenuissimis causis atque offensionibus morbidum, putre, causarium, fletu vitam auspicatum: cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal movet? In quantas cogitationes oblitum conditionis suæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc, quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum.

Qua-

5. Quapropter, cum *Corpus* sit etiam *Hominis* pars essentialis, licet minus principalis, idemque non parum faciat ad Proclivitates Moresque; ejus quoque cognitionem multum conducere, quilibet facile fatebitur; nam si Corporis temperatio fuerit *cholericæ*, erit homo *cholericus*, pronus ad *Iram*; si *sanguinea*, ad *Voluptatem*; si *melancholica*, ad *Tristitiam*; si *phlegmatica*, ad *Pigritiam* *Desidiamque*. Quoniam vero ea, quæ pertinent ad Corporis Humani Temperationes earumque Characteres, satis copiose atque distincte *lib. i. cap. 6.* tradidimus, qui eos attente animadvertere voluerit, facile comperiet, quænam in se Vitia dominantur occasione influxus Corporis, nisi quis ea per liberam Voluntatem aut penitus excluserit, aut illa succusserit. Age igitur ad Animi introspectionem cogitationemque, disputationis nervos intendamus.

6. Cum vero *Mens* Humana tot secessus & recessus habeat; ea omni diligentia exploranda est. Illam dupliciter cognoscimus, vel *comparete*, vel *absolute*. Prius fit, quoties nos cum Bestiis comparamus; & quantum illis præstemus, attento animo consideramus. Illis Deus dedit Sensus ad vitam tuendam, ut Hominibus servirent, *GENES. cap. i. vers. 26. Intellectum Voluntatemque* negavit, ne ab hac servitute se eximerent. Hominibus autem Sensem dedit ad iudicium, *GENES. cap. 27. vers. 12. eisdemque etiam lar-*

gitus est *Intellectum*, *Voluntatem* & *Libertatem*, ut Deum cognoscerent, eundem ut Summum Bonum amarent, & beati essent. Illis negavit cognitiones abstractas, & tot Scientiarum utilissimam cognitionem: Hominibus vero concessit, ut sapientes evaderent, & utilitatem publicam promoverent: atque ut evaderent sapientes; veri amorem eis ingeneravit. *Omnes enim trahimur* (ut ait CICERO lib. 1. de Offic. cap. 6.) & *ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi, & malum & turpe ducimus.* Mali autem turpisque naturam & respectus nequeunt bestię agnoscere. Atque ut Homines utilitatem publicam promoverent, ingeneravit etiam eis Societatis amorem. *Ejus autem vinculum est* (ut egregie docet idem CICERO eodem lib. cap. 16.) *ratio & oratio: quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, judicando, conciliat inter se homines, conjungitque naturali quadam societate.* Neque ulla re longius absumus a natura ferarum: in quibus inesse fortitudinem (hoc est, robur) sæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: justitiam, æquitatem, bonitatem, non dicimus. Sunt enim rationis & orationis expertes. Adde eundem CICERONEM lib. 1. de Legib. cap. 7. & 8. ubi multa in hanc rem præclare disputat. Omitto alia innumera.

7. Illud autem animadvertendum est,
eos

eos, qui sola sui exploratione contenti sunt, in multa & periculosa præcipicia facile prolabi: nam in superbissimum philosophandi genus incidunt: quo sibi facile persuadent, & aliis persuadere audent, sibi in se ipsis satis præsidii esse ad bene beateque vivendum, quæ stultissima persuasio Stoicorum animos occupavit. Ideoque EPICLETUS *cap. 1. Enchiridii* scripsit: *In nobis est opinio, conatus, appetitus, declinatio: & ut uno dicam verbo, quæcumque nostra sunt opera.* Et Imperator M. ANTONINUS de Vita sua, *lib. 8. §. 29. Imaginationes dele sæpe tecum sic loquendo. Nunc in potestate mea situm est, ut nulla in hac anima existat improbitas, nulla cupiditas, nulla animi perturbatio; sed ut omnibus, qualia reapse sunt, perspectis, pro existimatione sua singulis utaris, memento potestatis hujus a natura tibi tributæ.* Adde HORATIUM *Epistolar. lib. 1. Epist. 18. in fine.* Sapienter igitur Christiani Philosophi, qui dotes in se ipsis agnoscunt præstantissimas; sed a Deo acceptas, & a se depravatas per pessimum libertatis abusum, qua, nisi Deo auxiliante, recte uti nequeunt.

8. Et tamen utilitatem aliquam afferre potest *comparata* sui exploratio, si cum altera *absoluta* jungatur. Qui enim attente considerat, se tot Corporis & Mentis dotibus præ Brutis a Deo esse ornatum; & tamen omnes Corporis & Mentis facultates, nisi ipse Homo vitia evitet aut emendet, perniciosas po-

potius, quam utiles esse; is facile intelliget, eam esse Dei Opt. Max. Voluntatem, atque id Consilium, ut Homo sit unice sollicitus de sui emendatione, & restitutione in pristinum bonitatis & perfectionis gradum, ac de assequendo & obtinendo Summo Bono, & ut probo vivendi genere se a Brutis animalibus segreget, atque nullo modo appetitiones illas hominibus cum bestiis communes; sed rectam rationem sequatur ducem tamquam lucernam inexstinguibilem inter tot humanæ vitæ tenebras & offendicula. Præclare ARRIANUS *Lib. I. Dissert. Epicteti, cap. 6. Deus introduxit in Mundum Hominem, tamquam inspectorem operum suorum, ac non cognitorem solum, verum etiam interpretem. Quare turpe est homini, si inde incipiat, & eodem desinat, ubi cætera solent ratione destituta. Magis enim convenit, inde incipere, in eo autem desinere, quousque Natura (ut Stoicus Deum intelligebat) nos nostra evexit ac produxit. Equidem, si contrariorum contrarii sunt effectus; cum verissimum sit illud DAVIDIS Psalm. 48. vers. 13. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis: necesse est ut intelligat, id est, se ipsum, & Deum noscat, ut in honore iterum sit; & Jumentis insipientibus dissimilis, ac ipsi Deo similis evadat per ejus infiniti Boni communicationem.*

9. Verum omnino præferenda est cognitio
tio

tio sui absoluta. Ideoque nobis danda opera est, ut nostri *Corporis* & *Animæ*, ac totius nostri *Status* notitiam accuratissimam adquireamus.

10. Quoniam igitur de *Corpore* satis multa alibi diximus; hoc solum nunc addendum est, *Corpus* destinatum esse *Actionibus externis*, quæ duorum generum sunt, *Generales* & *Speciales*. *Generales* sunt, ad quas omnes Homines obligati sunt, ut sensibus uti, ire, laborare, stare, sedere. Quæ omnes actiones eo tendere debent, ut *Corpus*, quod est *Animæ* habitaculum, sanum, vegetum, agile, robustum & bene compactum conservetur, & nullo modo debilitetur voluptatibus illicitis, aut immodicis, otio, vigiliis & labore nimio. Ideoque pro cujusque conditione & dignitate utile est *Corpus* exercere, vel per alicujus *Artis* usum, vel per ambulationem, gestationem, aut quid simile. *Speciales* actiones sunt, ad quas tantum quidam adstricti sunt, ut *Artem* aliquam servilem, aut liberalem exercere, veluti concionandi munus. In eum autem habitum studere quisque debet suum *Corpus* componere, quo opus sit ad professionem suam acquirendam & exercendam. Exempli gratia, opifex curare debet, ut corpus efficiat robustius exercitatione & cultu duriore; miles, ut æstum & frigus ferre discat, & arma facile & expedite tractare: Concionator, ut utilia discat, & memoriæ mandet, salutaria moneat, ac clara & grata voce

ce pronuntiet cum congruente corporis actione.

11. Ad *Animam* quod attinet, in ea considerari debent *Intellectus* & *Voluntas*.

12. *Intellectus* recessus penetrabis, si attento animo consideres, eum esse talem, *cujus* (ut cum LACT. FIRMIANO dicam *Divin. Instit. lib. 7. cap. 8.*) *miranda sollertia inveniendi, & celeritas cogitandi, & facilitas percipiendi atque discendi, & memoria præteritorum, & providentia futurorum, & artium plerumque innumerabilium scientia: quæ cæteræ careant animantes.* Quam diligenter vero res omnes percurrat, vere docuit SENECA *lib. 2. de Beneficiis, cap. 29.* *Animo nihil non eodem, quo intendit, momento pervium est, sideribus velocior, quorum post multa sæcula futuros cursus antecedit.* Sed, quod sapienter cecinit HORATIUS *Carm. lib. 1. Ode 28.* cum Archyta, insigni Mathematico, loquens: idem tibi dictum putato,

*Nec quidquam tibi prodest
Aërias tentasse domos, animoque rotundum*

Percurrisse polum, morituro,
nisi eo cogitationes omnes retuleris, ut Deo placeas, & Hominibus prorsis.

13. Secundo animadvertendum est, quibus maxime præconceptis opinionibus *Intellectus* indulgeat. Videmus multos Homines tamquam pro aris & focis pugnare pro iis opinionibus, quas vel a parentibus, vel a
ma-

magistris, vel a vitæ sociis, collegisque acceperunt: quarum opinionum, cum aliæ aliarum contrariæ sint, necesse est, falsitatem in alterutris, aut in utrisque esse. Itaque considerandum est, quænam earum emendari debeant.

14. Tertio introspiciendum, quomodo se habeant *Judicium*, *Ingenium*, *Memoria* & *Reminiscentia*: *Judicium*ne solidum, an leve: quod præteritarum rerum experimentis discitur. Incorruptum, an corruptum: quod ex opinione aliorum cognoscitur. Assuetumne judicare, opiniones tantum sectans in consulentium gratiam; an vero veritatem diligentissime inquirens secundum argumenti gravitatem. Denique cogitare quis debet, datum sibi *Judicium*, ut collatis inter se rerum ideis, veritatem agnoscat & sequatur.

15. *Ingenium*, observandum est, an hebes sit, vel subtile: an acutius, quam solidius: quod ex aliorum judicio discendum est. Cujus usus esse possit. Alia enim ingenia apta sunt ad contemplationes; alia ad res civiles peragendas; alia ad scientias faciliores discendas; alia ad difficiliore; alia tarda sunt; alia præcipitia; alia, ut Ephori, frenis; alia, ut Theopompi, calcaribus indigent, ut de utroque dicebat ejus clarissimus præceptor Isocrates apud QUINCTILIANUM *Instit. Orat. lib. 2. cap. 8.* ideoque illa rigidis Aristarchis, sive censoribus; hæc severissimis Orbiliis, sive castigatibus, committi debent. Alia uni
ne-

negotio tantum dedita sunt , ut Endymionis , qui nihil aliud curavit , nisi Lunæ motus observare , ut videre est apud PLINIUM *Histor. Nat. lib. 2. cap. 9.* alia sunt versatilia , omnibus rebus idonea , ut Socratis , Platonis , Aristotelis , Cæsaris , Ciceronis , Augustini.

16. *Memoria* , cavendum est , ne inutile rerum perceptionibus oneretur ; efficiendumque , ut usui potius , quam ostentationi sit. Nam quales illa suggessit species , tales esse solent cogitationes. Itaque diligenter curandum est , ut in ea utiles ideæ deponantur , cujusmodi sunt hæ : Universum a Deo de nihilo factum ad suæ Omnipotentiae gloriam : Hominis creatio ad Dei consortium , sive ad Beatitudinem sempiternam , æterni Patris æterno Filio id promerente : Primi Hominis status felicissimus , dum legi Divinæ obtemperavit ; & ejusdem lapsus ob negatam Deo obedientiam , unde innumerabiles miseriæ derivatæ in genus Humanum ab Homine illo propagatum. Abel Deo gratus optima Deo offerens : Cainus ingratus ob ingratum erga Deum animum , & ob Abelis fratris sui innocentiam oppressam. Ejusdem Caini irrequieta conscientia eum ubique torquens. Justitia Noemi Dei clementiam experientis in universo Diluvio. Abrahami obedientia sacrificantis Deo unicum filium sperantisque progeniem innumerabilem. Josephus pallium relinquens in impudicæ mulieris manibus , ut expeditius fugeret , castitatem-

temque servaret. Divinæ legis renovatio in lapideas tabulas relata, & disertis verbis publice per Mosem promulgata. David per poenitentiam Deo conciliatus. Samuel Reipublicæ Minister integerrimus. Isaias tremens coram Deo non audens ejus verbum annuntiare. Tres illi juvenes in ardentem furnum ejecti, quorum fidei cesserunt flammæ. Machabæi veram Religionem propugnantes, & pro ea gloriosissime occumbentes. Johannes Baptista exhortans ad poenitentiam, ac demonstrans Agnum Dei, qui tollit peccata Mundi. Denique, ut innumera alia taceam, Dei Lex diversimode revelata per ejus ineffabilem Providentiam. Nam primo insculpta fuit in hominum mentibus, ita a Deo creatis, ut & agnoscendi & capiendi eam capaces essent, quæ capacitas dicitur *Ratio*. Deinde Rationis Inmine per peccatum obtenebrato, clarius innotuit per Legem Scriptam. Postea luculente explicata per Prophetas Spiritu Divino afflato. Ad extremum perfectissime exposita & declarata per Dei Filium & Verbum Jesum Christum, supremum Legislatorem, Summum Sacerdotem in æternum, Prophetam fidelem, Magistrum universalem Novi & Aeterni foederis a Deo cum Homini-bus pacti, Sequestrum & Finem. Attente lege & perlege *Humanæ Salutis Monumenta*, suavissime decantata a summo Poeta BENE-DICTO ARIA MONTANO.

17. Quarto circumspiciendum est, ut
tam

tam prudenter actiones tuas dirigas , ut quemadmodum ille agebat , se æternitati pingere; sic tu possis dicere , æternitati agere. Quæ postrema sui exploratio omnium difficillima est. Facilius enim Homini vitioso persuaseris , eum a vera felicitatis via aberrare , quam homini stulto , stultitia se laborare. Nam quo quis est stolidior , eo magis sapere sibi videtur. Ideo subtilissimus CARTESIUS initio *Dissert. de Methodo recte utendi ratione , & veritatem in Scientiis investigandi* , ita scripsit : *Nulla res æquabilius* (optime dixisset *gratius*) *inter homines est distributa , quam bona mens : ea enim unusquisque ita abundare se putat , ut ne quidem illi , qui maxime inexpleribiles cupiditates habent , & quibus in nulla umquam alia re Natura satisfecit , meliorem mentem , quam possideant , optare consueverint.* Quapropter , cum sit adeo difficilis hæc sui exploratio , Virtutum studiosus hæc tria debet curare.

18. Primum , ut Virorum Sapientum examini se submittat , patefaciens eis animi sui mala , ut sibi convenientia remedia præscribant. Hunc in finem instituta fuit *auricularis Confessio*.

19. Secundum , ut horum monita non solum audiat , sed etiam exaudiat. Alioqui multo peior evadet , si saluberrime admonitus , salutaria non amplectatur. Itaque nec laudatus , extolletur , neque reprehensus irascetur , neque de optima vitæ ratione admo-

mo-

monitus, ab ea deflectet.

20. Denique consiliorum suorum ac cogitationum eventus diligenter attendere debet, ut experientia magistra, optime discat, quando & quomodo hi illis respondeant; & quid, & qua ratione in posterum facere debeat.

21. Ad *Voluntatem* quod attinet, ad quam etiam referri debet *Appetitus sensitivus*; in ea primum inspiciendum est, quid maxime cupiamus. *Radix enim omnium malorum est cupiditas*, teste APOSTOLO *Epist. 1. ad Timoth. cap. 6. vers. 10.* Ideoque B. JACOBUS *Epist. Catholica, cap. 4. vers. 1.* ait: *Unde bella & lites in vobis? Nonne hinc? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Ideoque exaudendum illud ECCLESIASTICI *cap. 19. vers. 30.* *Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere.*

22. Secundo videndum, quibus laboremus vitiis. Nam iis agnitis, melius illa eradicabimus.

23. Tertio, quodnam vitium obtineat primum locum. In illud enim fortius pugnandum est, contrariam virtutem exercendo.

24. Quarto summopere animadvertendum, quomodo erga Deum, erga Nos ipsos, & erga alios nos habeamus. Videlicet an Dei in omnibus cogitationibus, factis dictisque simus memores, ejus Bonitatem amando &
Inst. Phil. Mor. Vol. II. O Ju-

Justitiam timendo. An Nos metipsos nimium amemus, & insatiabili cupiditati frena laxemus. An homines ut Dei creaturas diligamus, eos adjuvando & sublevando pro facultatibus nostris, & quatenus exigat humana Societas.

25. Quinto, quibus in rebus maxime peccetur adversus Justi, Honesti ac Decori Regulas; & odiosi aut molesti simus Hominibus, quibuscum vivimus: ut his bene perspectis, concorditer cum illis vivamus, ut consortes & consocios decet.

26. Sexto denique, quibus veris Bonis careamus, quibus facile nostrum Animum ornare & perficere possumus.

27. Cum vero in exploranda propria *Voluntate*, facillime quis ab ea eadem falli ac decipi possit, vel quod assuefactus sit ejus libidini blandiri; vel quod ejusmodi vitiis sit deditus, quæ aliquam virtutis speciem habeant; vel quod animus vitiis coopertus, jam occalluit; tres in primis observandæ sunt Regulæ.

28. Prima est, ut quis rerum per se indifferentium cogitationes, quas præcipue habet, attentissime examinet, observans fines, ad quos eas dirigit. Etsi enim, *ubi lex non est, nec prævaricatio*, ut APOSTOLUS docuit *Epist. ad Roman. cap. 4. vers. 15.* ideoque res indifferentes, ut tales, non sunt objectum legis prohibentis: tamen, cum operantis consilium eam indifferentiam tollat, & aut bonas, aut ma-

malas efficiat, prout est finis; ubi quis minime timet, in Legem peccat.

29. Secunda Regula est, ut varia objecta variosque casus, quorum alius ad voluptatem, vel dolorem; alius ad divitias, vel paupertatem; alius ad honorem, vel infamiam pertinet, sibi ob oculos ponat; & quid ipse electurus sit, secum cogitet. Sic facile fiet, ut quis præferat B. Laurentii dolores in cruciatu illo terribili, Sardanapali delitiis; Sancti Pauli paupertatem Croesi divitiis; Johannis-Dei contemptum, Syllæ honoribus.

30. Tertia Regula est, ut quibus præcipue Affectibus expugnetur Animus, subinde consideret. Nam si spes, metus, amor, odium, aut zelotypia te premit, animadverte in te dominari *Voluptatem*.

31. Si invidia, immisericordia, insidiositas, timor amittendi res, adulatio eorum, a quibus aliquid exspectas, aut immodicum gaudium possidendi quamplurima te opprimat, facile agnosces tyrannidem in te exercere *Avaritiam*.

32. Si te vexat excandescencia, inquieta laboriositas, studium contradicendi, contemptus aliorum, aut invidia in rebus ad honores spectantibus, proculdubio deprehendes, imperium suum in animo tuo habere *Ambitionem*.

33. Hæc proprii Corporis, Intellectus & Voluntatis exploratio, cum omnes morbos, quibus quis laborat, detegat; facile etiam

manifestat *Statum*, quem habet quisque, ex hac Corporis & Animi imperfectione, ac vitiis provenientem, ac propterea miserrimum. Quis enim se beatum credet, si morborum suorum moralium acerbissimo sensu tangitur? Multum vero interest hanc infelicitatem cognoscere, & ejus causam considerare, quam Homo infelix non alibi, quam in se ipso debet quærere. Sed ea est Hominum infelicitium miseria numquam satis deploranda, ut infelicitatis suæ causam non in se ipsis sitam esse existiment; sed semper ad alios referre malint. Quem stultitiæ humanæ characterem elegantissime depinxit SENECA *Epist.* 50. Lucilio suo ita scribens: *Spero te sic jam vivere, ut ubicumque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia esse, quæ putas verum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus: at illa, quocumque transierimus, sequutura sunt. Harpasten, uxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim aversissimus ab istis prodigiis sum: siquando fatuo delectari volo, non est mihi longe quærendus; me rideo. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem; sed veram: nescit se esse cæcam: subinde pædagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avarum esse intelligit,*

ne-

nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus & dicimus: Non ego ambitiosus sum; sed nemo aliter Romæ potest vivere. Non ego sumtuosus sum; sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium, quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus, quia nos ægrota-re nescimus, &c.

34. Verum hæc Hominum ignorantia affectata est. Itaque quoniam scimus Animum nostrum ægrotare culpa nostra; culpam hanc poenitentia, & efficaci proficiendi consilio diluamus. Atque ut demus alios, quorum societatem idcirco fugere debemus, nos in eam culpam incitasse, credamus tamen firmissime, neminem alteri moraliter nocere posse, nisi quis velit nocumentum accipere. Nam si delitiarum occasiones quis fugeret, *Voluptati* non cederet. Si alia præter necessaria ad vitam & decoram commoditatem non appeteret, *Avaritia* eum non torqueret. Si solum Honores sibi debitos vellet, *Ambitio* eum non vexaret.

35. Ex hac *Sui ipsius* *Cognitione* & exploratione magnæ proveniunt utilitates.

36. Primo enim Explorator animadvertit, se plurimis vitiis ac imperfectionibus laborare.

37. Secundo, omnium malorum, quæ quis patitur, causam in se ipso sitam esse. Itaque omnes occasiones incidendi in ea evitandæ sunt. Nam, ut scite monuit PERSIUS *Sat. 3.*

*Helleborum frustra, cum jam cutis ægra
tumebit,*

Poscentes videas; venienti occurrere morbo.

38. Tertio, *Statum suum* esse infelicissimum. Ut felicem igitur adipiscamur, connitendum est.

39. Quarto, multo infeliciorem futurum, nisi in tempore remedium adhibeatur, & verissimum illud OVIDII in *Remedio Amoris*:

*Principiis obsta: sero medicina paratur,
Cum mala per longas convaluere moras.*

*Sed propera: nec te venturas differ in
horas:*

*Qui non est hodie, cras minus aptus
erit.*

40. Quinto verissimum esse, quod SENECA dixit in *Hippolyto*:

Pars sanitatis, velle sanari.

Malorum enim remedium per ineffabilem Dei clementiam & Filii sui summa merita, uniuscujusque libertati concessum est. Itaque Dei auxilium implorandum addita poenitudine scelerum præteritorum, & firmo constantique proposito vitæ emendandæ, & ad Dei Opt. Max. voluntatem omnino conformandæ, quam scientiam qui habet, & ad-
im-

implere cupit, vere Sapiens est; & qui re ipsa implet, nihil amplius optare debet, ut tum in hac vita, tum in alia, pro cuiusque vitæ conditione Beatissimus evadat.

CAPUT XV.

De necessitate invocandi Deum.

I. **A**Ureis litteris scribi debent, & cordibus infigi illa Concilii Arausiacani verba, Can. 7. *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare aut eligere, sive salutarî prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus Sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo & credendo veritati; hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere: & illud Apostoli: Numquid idonei sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis? Sed sufficientia nostra ex Deo est.* Nimirum, cum Homo tot malis oppressus sit, ut viribus suis nullo modo fidere debeat ad se erigendum; necessario indiget alterius ope, qui possit illum sublevare & recreare. Is vero unus est Deus. Cumque mala semper in Hominem incumbant; perpetuo Homo Deum Patrem invocare debet ejus æterno Filio Mediatore utens. *Perpetuo*, inquam, non ita ut omnibus momentis, & sine ulla interruptio-

ne Deum orare debeamus, quæ hæresis fuit Psallianorum, sed ut habitu quodam orandi Deum ita instructi simus, ut semper præparati vivamus ad petendum auxilium a Deo. Hæc autem petitio cum maxima fiducia facienda est, non quia ex nobis sufficientia merita habeamus ad quidpiam a Deo impetrandum; sed quia Mediator noster æterno Patri sua merita offert, jubetque nos iis in-nixos confidenter petere, his datis syngraphis Sanguine suo signatis: *Petite, & dabitur vobis: quærite & invenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem; numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit; numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* MATTHÆI cap. 7. vers. 7. & seqq. Quibus similia sunt ejusdem Evangelistæ cap. 21. vers. 22. *Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Sed omnino cautio illa adhibenda est, quam PROVERB. cap. 28. vers. 9. legimus: *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Quam cautionem explicatius docuit JACOBUS Apostolus *Epist. Catholica*, cap. 4. vers. 3. *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis*, significans, non de-

debere peti temporalia ad malos fines ; sed quatenus conducant ad Dei cultum & obedientiam. *Quærite ergo primum regnum Dei & justitiam ejus : & hæc omnia adjicientur vobis*, spondente Christo apud MATTHAEUM *cap. 6. vers. 33.* Quid autem , & quomodo a Deo petendum sit , optime docuit idem Mediator Jesus Christus apud eundem MATTHAEUM , *eod. cap. 6. vers. 9. & seqq.* ad cujus loci explicationem vide quæ sapiens JOH. LUDOVICUS VIVES scripsit in luculento *Commentario in Orationem Dominicam.*

2. Ergo summopere Deus Pater orandus est , ut per Filium suum Mediatorem nostrum a pessimo *statu*, in quo sumus , nos avocet , ad poenitentiam movens , & Spiritu suo afflante nos ad amorem suum inflammet , per quem opera bona peragentes , & per Divinam gratiam in virtutibus constantes , Beati in hac vita , & in æterna simus Beatissimi.

CAPUT XVI.

De capiendo veræ Emendationis consilio.

1. CICERO , Latinorum Philosophorum facile princeps , *Tuscul. quæst. lib. 3.* sic sapienter incepit : *Quidnam esse, Brute , causæ putem , cur , cum constemus ex animo & corpore , corporis curandi tuendique causa quæsita sit Ars , ejusque utilitas Deorum*
rum

rum immortalium inventioni consecrata: Animi autem Medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa; nec tam culta, posteaquam cognita est; nec tam multis grata & probata; pluribus etiam suspecta & invisae? An quod Corporis gravitatem & dolorem animo judicamus; Animi morbum corpore non sentimus? Ita fit, ut Animus de se ipse tum judicet, cum id ipsum, quo judicatur, ægrotet. Et paulo post hæc adjungit: Simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur; ut pæne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus; tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiam Poetæ: qui cum magnam speciem doctrinæ sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem quasi maximus quidam magister, Populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo; tum plane inficimur opinionum pravitate. Hæc CICERO, qui initium horum malorum Animi ignorabat esse Humani Generis corruptionem. Cum igitur Homo natura bonus, voluntate factus sit malus; cumque tota vita inter malos versetur, & malis oppletus sit, hinc fit ut mala, aut talia esse non putet, aut minus mala, quam re vera sunt, opine-
tur;

tur; ideoque negligat eorum remedia. Profecto inter Corporis & Animi morbos notabilis est differentia: illos enim facillime sentimus dolore nos admonente; hos vix agnoscimus, nisi diligens studium adhibeamus. Præterea de illis amovendis, simul ac eos sentire nos incipimus, diligenter tractamus: & ideo nec moram intervenire sinimus, nec pecuniæ parcimus. Hos tantum abest ut aversemur, ut iis sub boni specie latentibus potius frui, quam carere malimus. Quamobrem facile est concipere Propositum, corporis mala, si fieri possit, depellendi; ac difficillimum capere consilium eradicandi vitia ex animo, & procul abjiciendi. Et tamen necessarium est hoc Propositum ad veram Beatitudinem aspiranti.

2. Utilissimum igitur erit argumenta excogitare & congerere, quibus Animus vitiis oppressus, ad hoc Propositum concipiendum excitetur & moveatur. Quare, cum ea sit Voluntatis nostræ essentia, ut naturaliter appetat *Bonum*, & *Malum* aversetur; & idcirco semper a *Malo* ad *Bonum* moveatur; consequens est, ut nulla incitamenta sint æque idonea ad concipiendum veræ Beatitudinis acquirendæ Propositum, quam si Homo attente consideret sui *Status præsentis miseriam*, ac *Summi Boni præstantiam*, & necessitatem eo fruendi, si perfecte & æternum velit esse felix. Cur enim *Vitiis* suis Homines tantopere delectantur? Quia scilicet ea
vi-

videntur illis *grata*, *honorifica* & *utilia*. *Grata*, ut *Voluptas*: *Honorifica*, ut *Ambitio*: *Utilia*, ut *Avaritia*. Cur *Virtutem* tantopere negligunt; & *Summum Bonum* tam negligenter curant? Quia nimirum *Virtutes* sibi videntur *laboriosæ* & *molestæ*: & *Summum Bonum* sine illis non obtinetur; prævaletque *Boni* apparentis præsentisque species *Bono* vero futuro.

3. Quamobrem, si eo adducendi sunt, ut serio concupiscant *Summum Bonum*, constituentque illud per *Virtutes* sequi, & per Dei clementiam assequi; ita dirigendus est *Animus*, ut agnoscat *Vitiis* nihil esse detestabilius: *Statu præsentis* nihil miserior: ac *Summi Boni* possessione nihil præstantius. Hanc methodum nos docuit Magister optimus, qui sui *Status* miseriam agnoscentes vocat *laboriosos* & *onustos*; *Summæque Beatitudinis*, quam pollicetur, *possessionem*, *Requiem animarum*, MATTHÆI cap. II. vers. 28. & seqq.

4. Sui *Status* miseriam tunc optime Homo sibi ante oculos proponet, cum cognoscet & considerabit, se *Voluntati Divinæ* aversari; nihil inde boni sperare posse, immo innumera *Mala*, certissimamque corporis & animi *Perniciem*.

5. Nam cum Deus Optimus Maximus fecerit Hominem, non brutis similem, sed Sibi ipsi, recta ratione eum instruens; cumque velit, jubeatque severissime, ut non Cupi-

piditati propriæ, sed Rationi a se mirifice & sapientissime illustratæ obsequatur; quid minus esse potest, quam eam vitam vivere, quæ Deo displiceat, Deo, inquam, Omniscio, cui nihil occultare potest: Omnipotenti, cui resistere nequit: & Justissimo, qui poenis non solum temporalibus, sed æternis etiam punit eos, qui suæ Divinæ Voluntati resistere conantur. Hæc vel Ethnici agnoverunt. Deum enim Omniscium esse clarissime agnovit prædicavitque Thales Milesius, qui judicio CICERONIS *lib. 2. de Legib. cap. 11.* sapientissimus in septem fuit. Hic enim, ut refert DIOG. LAERTIUS *lib. 1. segm. 36.* interrogatus, lateretne Deos Homo male agens? *Ne cogitans quidem*, inquit.

6. Omnipotentiam Dei significavit HOMERUS Poetarum princeps, *Iliad. 8.* aurea illa catena, ex qua suspensi cæteri Dii Deæque, cælo ipsum detrahare non possunt; ipse vero ex ea cælum, terras & maria, Deorumque ac Dearum turbam omnem, velut in fasciculum ligatos constrictosque possit de Olympi vertice suspendere. Atque hanc omnium, quæcumque libuerit, agendorum facultatem in Dei ipsius notione contineri optime vidit, & disertissime cecinit CALLIMACHUS apud PLUTARCHUM *lib. 1. de Placitis Philosophorum, cap. 7.*

7. Deum esse Justissimum lumine naturali vidit PLATO, siquidem in *Theæteto* ita scripsit: *Deus nusquam & numquam in-*

ju-

jurius, sed quantum potest justissimus. Denique summus Orator DEMOSTHENES hoc usus fuit entymemate: Semper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in æternum dominatur.

8. Præterea quid periculosius, quam Dei Voluntati nolle obedire, cui existentiam & conservationem debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra se audire Conscientiam læsæ Majestatis Divinæ crimen diu noctuque exprobrantem?

Et quantum poenæ misero mens conscia donat!

ut LUCANUS cecinit lib. 7. *Pharsaliæ.*

9. Deinde quodnam bonum est *Voluptatibus* indulgere? Voluptas brevis est delectatio, fertur in res vanissimas, hominis amore indignas, & fugacissimas: multis laboribus, molestiis, incommoditatibus paratur, multo tædio exercetur, multo labore amittitur. Præclare SEVERINUS BOETIUS lib. 3. *Metro* 7.

*Habet hoc voluptas omnis,
Stimulis agit fruentes,
Apumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.*

10. Quid de *Ambitione* dicam? Qui ea laborat, aucupatur famam. Quid autem fama, nisi aliorum de nostris rebus opinio? Et quid hac opinione levius & inconstantius?
Quam

Quam angusti fines orbis terrarum? Quos scilicet navis intra paucos menses circumire potest. Hominum in eo viventium quantula pars novit nos? Horum qui noscunt nos, quam pauci sapientes rerum verarum veri æstimatores? Denique quamdiu duratura est illa nostri opinio? Quis ad nos pertinentia, litteris conservanda tradet? Et quamdiu hæ permanebunt?

Vixere fortes ante Agamemnona

Multi: sed omnes illacrymabiles

Urgentur, ignotique longa

Nocte,

ut HORATIUS judiciosissimus Poeta notavit,
Carminum lib. 4. Ode 9.

11. Denique considera, quanto labore Honores petuntur: quantis curis & sollicitudinibus conservantur: quam facile & quanto cum dolore amittuntur.

12. Et quid de *Avaro* dicemus? Quid ei prosunt *Divitiæ*? Nam si res in se considerentur, quid, quæso, *Divitiæ* sunt, nisi possessio terræ, lapillorum, massarum splendore aliquo præditarum, quibus hominum cupiditas pretium statuit? An qui harum rerum plus possidet, ideo cæteris hominibus est beatior? An non æque suaviter vivit, cui necessaria suppetunt, aut qui abundat superfluis? Quanto labore parantur illa malorum irritamenta? Quot curas & insomnes noctes advehit eorum possessio? In quam desperationem non incidit, qui eas amittit?

Me-

Meditemur igitur quid diligamus : res scilicet caducas homine ad immortalitatem nato indignas.

13. Præterea , quot mala secum *Vitia* ferant , & Hominibus inferant , quotidie docet experientia. *Corpori* adimunt sanitatem , caussant morbos , dolores , mortem. *Animo* auferunt quietem : curas mordacissimas & sollicitudines irrequitas accumulunt : atque Hominem infelicissimum reddunt , & Beatitudinis spem ei eripiunt.

14. Operæ pretium est considerare , quid frequenter contingere soleat Homini , qui de vitæ suæ emendatione numquam cogitavit , & propterea non curavit , quid eventurum sit Animæ incorporeæ , incompositæ , æviter-næ & immortalis.

15. Perverso animo obversatur Dei Omnipotentis Justitia , qui malos punire debet , vel in hac vita clementer per incommoditates , morbos , dolores , calamitates ; vel in alia rigidissime ob Hominum malitiam & perversitatem obstinatam. In hac vita non semper punit : sed sæpe bonis mala ; mala bonis eveniunt. Illis mala eveniunt ad patientiæ exercitium , aut Christianæ demissionis usum meritumque : his bona contingunt ad aliquorum benefactorum præmium , beneficentiam Divinam agnoscendam , & ineffabilem misericordiam implorandam , quam qui respuunt , aut negligunt , ob cordis duritiem , necesse est ut in altera vita Divinæ Justitiæ

rigorem implacabilem experiantur. Ergo Hominum, præsertim morti proximorum, qui a spe fallaci destituuntur, Conscientia convincit, nullam sibi superesse spem melioris *Status*, immo jam imminere supplicii debiti summum periculum, cum Deus Justissimus, misericordiæ remedio ab homine neglecto, non possit non animadvertere, aut in hac vita, aut post mortem, in Hominem voluntati suæ per omnem vitam obstinatissime adversum.

16. Ergo, si hoc propriæ Conscientiæ supplicium in hac vita, si proborum hominum sinistram de nobis opinionem, si æternum supplicium vitare volumus; sincerum illud Propositum emendandi animum excitandum est, considerata nostri *Status miseria*. Hoc autem Propositum eo magis firmabimus, quo magis conditionem eorum, qui Summo Bono potiti sunt, attento animo consideraverimus.

17. Veram, solidam & maximam esse hanc felicitatem, facile fatebitur, qui (nisi quis sibi defuerit, a Deo deficiens) constantem & perpetuam in hac vita, & in altera sempiternam esse ejus possessionem reputaverit.

18. Eorum Conscientia quieta est, utpote Animus sceleris purus, virtutibus cumulatus, & Deo gratus est, ideoque in eo, & per ejus Filium sperat Summum Bonum.

19. Ipse Deus hanc Emendationem jubet. Quis Corporum & Animarum Medico salutaria præcipienti non obediat? Quis supremo Legislatori utilissima præcipienti non pareat?

20. Ecquis igitur dubitat tam salutare Propositum exsequi? Præsertim cum Propensiones in Mores abeant, Mores in alteram Naturam transeant. Ergo properandum est, & Propositum hoc quamprimum concipiendum. Nam quo magis hoc differtur, eo difficilior fit Emendatio. Iis enim, qui moras Emendationi nectunt, contingere solet, quod ægrotantibus, qui valetudinis curam de die in diem differunt, donec de valetudine sua conclamatum sit. Nam inveteratus morbus Medicorum industriam superat, & Naturam ipsam vincit.

21. Præterea, non solum sine ulla mora capiendum est hoc consilium; sed & constanter omnino retinendum; quemadmodum enim adverso flumine navigantes, si cessat remigum industria, non modo non progrediuntur, sed retro feruntur; ita qui hoc emendationis Propositum semel conceptum & susceptum, neglexerint, non modo non proficiunt, sed facillime in pristinae miseriae vorices incidunt, & absorbentur.

22. Ad retinendum vero hoc Propositum multa conferunt.

23. Primo Preces in Deum. Nam, ut ait JACOBUS Apostolus *Epist. Cath. cap. 1. vers.*

vers. 17. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens a Patre luminum. Ipse autem nobis volentibus ob immensam suam Bonitatem nullo modo vult deesse.

24. Secundo plurimum confert quotidianum sui ipsius Examen, in quo animadvertendum est, an secus faciamus, quam debemus: hoc est, plus, minusve, quam decet: an faciamus, quod omissum oportet: an omittamus, quod factum oportuit. Quo pertinet præclara illa doctrina PYTHAGORAE in *aureo Carm. vers. 40.* & hæc AUSONII de *Viro bono*:

*Non prius in dulcem declinat lumina
somnum,*

*Omnia quam longi reputaverit acta
diei.*

*Quæ prætergressus? Quid gestum in tem-
pore? Quid non?*

*Cur isti facto decus affuit; aut ratio
illi?*

*Quid mihi præteritum? Cur hæc senten-
tia sedit,*

*Quam melius mutare fuit? Miseratus
egentem,*

*Cur aliquem fracta persensi mente dolo-
rem?*

*Quid volui, quid nolle bonum foret? Utile
honesto*

*Cur malus antetuli? Num dicto, aut
denique vultu*

*Perstrictus quisquam? Cur me Natura
magis, quam*

*Disciplina trahit? Sic dicta & facta per
omnia*

*Ingrediens, ortoque a vespere cuncta re-
volvens,*

*Offensus pravis, dat palmam & præ-
mia rectis.*

PORPHYRIUS in *Vita Pythagoræ* duorum hunc potissimam temporum rationem habuisse ait, & ejus, quo somnum petimus, & quo evigilamus; illo acta proponenda, hoc agenda. Præclare SENECA *Epist.* 28. *Qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes.* Et lib. 3. de *Ira*, cap. 36. ait: *Faciebat hoc Sextius, ut consummato die cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? Cui vitio obstitisti? Qua parte melior es?*

25. Ex hoc Examine constabit, quantum quis proficiat: & quantum hoc Propositum prosit, aut non prosit, si est inefficax.

26. Hoc Propositum maxime firmant fuga consuetudinis cum malis hominibus, conversatio cum bonis & virtute præditis, & seria contemplatio exemplorum, tum eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt; tum eorum, qui vera illa felicitate potiti sunt. Nam quemadmodum est

*Felix, quem faciunt aliena pericula cau-
tum:*

ita

ita virorum probatorum vita perpetua Censura est: & non modo quid, & quomodo agendum sit; sed & fieri posse quæ docentur, docet. Vide *SENECAM Epist. 6. & 11.*

27. Denique bonorum Librorum *Lectio*, & præcipue *Moralium*, eximiam utilitatem affert. Exemplo sint sanctissimi viri *Franciscus Assisius*, *Ignatius Lojola*, & insignis virgo *Teresia a Jesu*, qui tunc maxime proficere coeperunt, cum legere. Inter libros autem præferendi sunt sacri prophanis: sanctorum Patrum libri *Parenæti*, *Ethnicorum* libris; vitæ Sanctorum & Hominum insigni probitate præditorum bene scriptæ, aliis pessimorum hominum; nam in pravorum hominum vitis illa astutiæ descriptio, etiamsi reprehendatur, multa docere potest, quæ utilius ignorarentur. *Hilarius Arelatensis*, qui lectionis utilitatem considerabat, ut ait ejus Vitæ scriptor *HONORATUS MASSILIENSIS cap. 12. Cibum sine lectione non sumsit. Ab eodem in civitatibus (Galliæ) ista est inventa primitus consuetudo.* Sed, ut exemplis etiam præceptisque domesticis utamur, in *Cōcilio Toletano III. cap. 7. Pro reverentiâ Dei Sacerdotum*, id universa sancta constituit *Synodus*, ut quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni Sacerdotali convivio lectio *Scripturarum Divinarum* misceatur. Per hoc enim & animæ ædificantur ad bonum, & fabulæ non necessariæ prohibentur. Scio hodieque etiam in usu esse le-

ctionem in Coenobiorum mensis ; sed nemo ignorat aliquando legi fabulosos libros.

28. Quod si bonorum librorum Lectio adeo utilis est ; quam perniciosa erit pravorum , qui vitia irritant ; eoque peiores sunt, quo gratioribus coloribus vitia depingunt ?

29. Postremo id maxime curandum , ne hoc Propositum sit inefficax. Cui enim bono erit hians cupiditas Beatitudinem summam consequendi , nisi mediis , id est , Virtutibus , quis etiam utatur , quibus eam obtinere contendat ? Itaque statim ac senseris te concipere hoc Propositum ; Emendationem Tui aggredere , & præpara Te acerrimo bello cum Vitiis.

C A P U T XVII.

De Pugna , quam Virtutis Cultor inire debet.

1. **Q**UAMVIS *Intellectus* Beatitudinis necessitatem agnoscat , & *Virtutis* ad illam ducentis præstantiam ; ac *Voluntas* etiam naturaliter Beatitudinem amet cupiatque ; tamen Homo in se ipso experitur aliquid , quod hanc Voluntatem retardet impediatque , ac persæpe ipsum vincat , ut Medeam Ovidianam.

2. Aristotelei ajunt hunc internum tumultum esse pugnam *Rationis* & *Appetitus Sensitivi*. Verum si quis attente se ipsum in-

introspeciat & consideret, animadvertet, non illas animi facultates inter se contendere; sed Voluntatem fluctuare inter *Bona vera* & *Apparentia*, *Ratione* Hominem in unam partem, *Imaginatione* in aliam advocante, in quam facile inclinet ac propendeat *Appetitus sensitivus* ob *Voluptatis* escam *Imaginationi* speciose oblatam, cujuscumque generis fallax illa *Voluptas* sit. Hoc autem ita contingit. Hominis Anima per peccatum mortua, sive Justitiæ experte, Corpus humanum perturbatum fuit; & obedire desiit *Rationi*; Ratio Deo. Nam Anima, cæca facta, & minus apta, quam antea ad primi ordinis conservationem, Corporis harmonia dissoluta fuit. Itaque unum ex Temperamentis semper prævalet. Hinc impulsio & propulsio ad certa Vitia. Nullum aliorum desinit habere vim suam, quæ nos incautos facile occupat. Res autem ita se habet: Primum omnium Sensus externus percipit rem sub propria objecti sui forma, ut visus colorem, quatenus est color. Deinde Sensus communis apprehendit eandem, ut jucundam aut molestim: quia nimirum species apprehensa illa sui impressione in Sensem, *Voluptatem*, aut *Dolorem* creat. Postea Phantasia, cujus proprium est objecta imaginari, eandem recipit rem, & æstimat tam absentem, quam præsentem; & non solum sub specie objecti sensibilis; sed etiam sub specie jucundi, aut molesti. Denique ex hujusmodi

imaginatione excitatur animalis inclinatio ad
 consequendum objectum illud, quod opina-
 tur compositi animalis conservationi, aut ju-
 cunditati convenire; vel ad fugiendum, quod
 videtur adversari. *Inclinationem* sive *propen-
 sionem* sequitur *Appetitus*. Atque ex hujus-
 modi progressu apparet, *Imaginationem* esse,
 quæ pingit res, prout sunt, aut non sunt,
 & videntur esse; *Rationemque* esse, quæ,
 adhibita animi attentione, & circumstantiis
 inter se collatis, *verum bonum* aut *malum* ab
apparente distinguit: & *Imaginationem* aut
 approbat, aut improbat. Equidem *Ratio* se-
 cundum legem suadens, dici potest *Homo*
interior: *Imaginatio* a Sensibus multum de-
 pendens, legi contraria proponens, appellari
 potest *Homo exterior*. Atque ita intelligendus
 est PAULUS Apostolus *Epist. ad Rom. cap.*
7. vers. 22. Condelector enim legi Dei secun-
dum interiorem hominem (id est, secundum
Rationem mihi optima proponentem.) *Video*
autem aliam legem in membris meis (id est,
 in *Imaginatione* mea, quam mei Corporis
 membra excitant, perturbant, & *Rationi* ex-
 ponunt) *repugnantem legi mentis meæ, &*
captivantem me in lege peccati, quæ est in
membris meis. Quem locum sapientissimus
 BENEDICT. ARIAS MONTANUS, sic interpre-
 tatus est: *Agnosco in me duplicem Hominem,*
& uterque ego sum; alterum interiorem, exte-
riorem alterum, sibi tamen in me ipso mu-
tuo dissidentes: namque interior legem Dei
 pro-

probat amatque, & observandam mihi proponit, eamque ut laudem atque prædicem, suadet: sed cum ad exercitationem ventum est, invenio aliam legem in membris meis; in exteriori homine, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis, ita ut meliora cum videam & probem, deteriora tamen sequar.

3. Cum igitur *Voluntas* magis servire soleat *Imaginationi* & pravis *Affectibus*, quam rectæ *Rationi*; necessaria est animi *Fortitudo* ad *Virtutes* exercendas, quæ sunt arma, quibus Homo interior captus a Sensibus, & in servitutem redactus, in libertatem vindicatur. Præclare ARRIANUS, etsi Ethnicus, *Dissert. Epict. lib. 2. cap. 18. Is est vere studiosus, qui se contra tales phantasias exercet. Consiste miser, ne auferat te imaginatio. Magnum certamen est divini operis formatio, de regno certamus, de libertate, de felicitate, de tranquillitate animi. Memineris Dei, illum invoca auxiliatorem, ut solent nautæ in tempestatibus invocare Castorem & Pollucem. Omnino Christiane, nisi addidisset fratres Helenæ lucida sidera.*

4. Quoties igitur Homini *Imaginatio* proponit aliquid pravum, vel tamquam jucundum, vel utile, vel honestum; toties ante omnia hæc sunt peragenda.

5. Primum, ut veras rerum ideas in memoriam quis revocet, & ut illa, quæ suis locis de Vitiorum vanitate & effectibus; nec
non

non de misero vitiosorum hominum *Statu*, & de felici hominum virtute prædicatorum dicta sunt, subinde meditetur.

6. Secundum, ut menti non permittat ineptis cogitationibus indulgere; sed eam ab his ad res serias ac utiles dirigat.

7. Tertium, ut Otium fugiat: nam, ut vere dixit OVIDIUS in *Remedio Amoris*:

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus.
Qui nihil agere videtur, male agit: nam, cum mens numquam sit otiosa; si rebus seriis non vacat, aut ineptis indulget, aut saltem iis, quas ipse, qui cogitationes nihili habet, non agnoscit; & dum in vitiis versatur, agenda prætermittit.

8. Hanc pugnam, quoties quis in se vehementiorem Affectum experitur, redintegrare debet. Cum autem Affectuum quidam veluti gradus sint, & primos superare facillimum sit; optime aget, qui statim ac Affectu aliquo se pertentari agnoscat, eum opprimat, antequam incipiat delectari. *Delectatio* enim veluti esca est, quam qui deglutit, sibi nocet. Nimirum Affectus, qui prima specie blandi videntur, postea sunt impetuosius. Valeat itaque illud OVIDII in *Remedio Amoris*:

Principiis obsta, sero medicina paratur.

9. Quod si Affectus vires jam adquisivit; videndum, an per *Imprudentiam*, aut *Pigritiam*, aut *Ignaviam*.

10. Si per *Imprudentiam*, serio cogitandum

dum est, necessarium esse reprimere Affectum illum, & nulla mora interponenda est.

11. Si per *Pigritiam*, ea statim excutienda est, & nullo modo procrastinandum, expectata senectute, aut hora mortis, aut alia oportunitate. Oportunitas enim præsens temporis certa est, futuri incerta, & fortasse nulla.

12. Si vero per *Ignaviam* Affectus vires adquisivit, fortissime consilium capiendum est, ac se ipsum quisque, quantum possit, vincere debet. Aliquando autem Prudentia id suadente, mora aliqua interponenda est. Scite OVIDIUS in *Remedio Amoris*:

*Temporibus medicina valet, data tempore
prosunt,*

Et data non apto tempore vicia nocent.

Quin etiam accendas vitia, irritesque vetando,

Temporibus si non aggrediare suis.

Sed non ea mora interponenda, qua ullo modo indulgeamus Affectui pravo, quem numquam licet fovere, nec ultro retinere; sed quæ in se indifferens, ad affectum veluti soporandum tendat, ut melius opprimatur, exemplo Jahelis, quæ lacte soporavit Sisaram, ut eum certius & securius occideret, JUDICUM cap. 4. vers. 18. & seqq. Eo igitur mora dirigatur, ut affectu interea consopito vitiosa quælibet prosequutio & exsequutio impediatur: statimque ac hoc eveniat,

niat, vim sibi ipsi quis inferre debet, ut inter illos animi tumultus nullam quis actionem suscipiat, quæ cum illo affectu aliquam habeat connexionem: veluti iratus, dum ira ferveat, nihil agere debet, quod occasionem concitandæ, augendæ, aut retinendæ iræ præbere possit: ac primo illo animi æstu remittente statim cogitandum est de causa, quæ illum inflammavit, & an ea sit digna, quæ hominem efferatum effecerit. Hoc apprime conducit ad Affectus pravos continendos. Nam, cum hi sint extraordinariæ animi commotiones; nisi in habitum convertantur, cum admodum vehementes sunt, non possunt diu sævire; idcirco, si ita immodici fuerint, ut repentino quodam impetu & animi constantia, ob ipsorum affectuum vel habitum inveteratum, vel immanem insolentiam vix reprimi possint; aliqua mora interposita, per quam tamen affectibus pravis nullo modo indulgeatur, aut deferbescunt; aut veluti evaporati, evanescunt. Præterea, cum durante affectu pravo, nec Intellectus, nec Imaginatio suo officio satisfaciant; nihil rectum faciet homo, dum vehementi aliquo affectu torquetur. Ergo quælibet actio ad affectum illum spectans vitanda & præcidenda est, si contraria jam tentata non prodest.

13. Denique cum Affectus ex repræsentatione Boni, vel Mali oriatur, fieri non potest, quin Mens ad tranquillitatem redeat, simul atque agnoscit, id quod bonum, malum

lumve visum est , non esse tale , quale visum fuit : sed Deo & hominibus ingratum , ac sibi turpe & inutile.

14. Pugnandum etiam est cum *Propensionibus* & *Vitiis* , quæ Hominem in transversum agunt. Sed permultum interest pugnare honesta fuga , ut Joseph. Quam pugnandi vincendique rationem Parthi olim observarunt , de quibus dixit VIRGILIUS 3. *Georgicon* ,

Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis.

Evitanda enim omnis occasio peccandi : & observandum illud EPICTETI consilium quod legitur *Enchiridii cap. 24. Invictus esse poteris , si in nullum certamen descenderis , quod ut vincas , in te non est.* Nam , cum Affectus oriantur ex boni malique repræsentatione , iisque , quo plus virium acquisierint , eo difficilius resistatur ; & præterea , si sæpe repetantur , in Mores abeant ; consequens est , ut vel sola occasio peccandi , dum tibi Vicia in speciem grata atque jucunda repræsentat , te in ea præcipitare possit , & in miserrimo illo statu detinere.

15. Nec sufficit serio consilium capere abstinendi a Vitiis. Quia , si quis præterea non fugit occasionem peccandi ; fieri potest , ut facile cedat Vitiorum illecebris. Nam , cum occasio teste CICERONE lib. 1. *de Invent. cap. 27.* sit *Pars temporis habens in se alicujus idoneam faciendi , aut non faciendi opportu-*
ni-

nitatem; nemo scire potest quantam vim habituræ sint res improvisæ, quæ in occasione offerentur. Imprudenter faceret, qui alexipharmacorum virtute fretus, ingrederetur domum, ubi pestis grassatur, necessitate, aut caritate non urgente: multo magis qui occasionem peccandi non evitat. Frequens est inter homines, quod Alipio, S. AUGUSTINI amico, contigit. Rem ita narrat Sanctissimus Doctor *Confessionum lib. 6. cap. 8.* Cum enim *aversaretur & detestaretur talia* (spectacula gladiatoria) quidam ejus amici & condiscipuli, cum forte de prandio redeuntibus per viam obvius esset, recusantem vehementer & resistentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum, Crudelium & Funestorum ludorum diebus, hæc dicentem: Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi constituitis, numquid & animum & oculos meos in illa spectacula potestis intendere? Adero itaque absens, ac sic & vos & illa superabo. Quibus auditis, illi nihilo segnius eum adduxerunt secum, id ipsum forte explorare cupientes, utrum posset efficere. Quo ubi ventum est, & sedibus, quibus potuerunt, locati sunt, fervebant omnia immanissimis voluptatibus. Ille autem clausis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque utinam & aures obturavisset. Nam quodam pugnae casu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset; curiositate victus, & quasi paratus quidquid

quid illud esset, etiam visu contemnere & vincere, aperuit oculos: & percussus est graviore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupivit; ceciditque miserabilius, quam ille, quo cadente factus est clamor, qui per ejus aures intravit, & reseravit ejus lumina, ut esset, qua feriretur, & dejiceretur, audax adhuc potius, quam fortis animus; & eo infirmior, quod de se præsumserat, qui debuit de te (id est, Deo). Ut enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit, & non se avertit; sed fixit aspectum; & hauriebat furias & nesciebat; & delectabatur scelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat jam ille, qui venerat, sed unus de turba, ad quam venerat: & verus eorum socius, a quibus adductus erat. Quid plura? Spectavit, clamavit, exarsit, abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire; non tantum cum illis, a quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis, & alios trahens.

16. Vitanda igitur loca, ubi homines peccatis indulgere solent, ut theatra, lupanaria, & id genus alia. Vitanda pravorum consortia & conversatio, & colloquium eorum hominum, quorum ingenia quis non novit. Alius enim aliquod vitium commendat, alius imprimit, alius nescienti allinit.

17. Occasionum vero fuga non debet esse hujusmodi, ut in eremum omnes secedant, aut in Monasteria includantur, aut semper la-

latitent, abstineantque a rebus honestis, & humanæ vitæ ac societati utilibus gerendis: nam & Eremitæ & Monasteria etiam sunt in Mundo: in Eremito tentationes periculosiores ob consilii inopiam; & inter Monachos etiam occasiones peccandi, vel ob molestam aliquorum societatem, vel ob cupiditatem majoris cibi potusque portionis, vel ob prærogativarum ambitionem. Præterea, si omnes a Republica longe esse vellent, Respublica non esset.

18. Sed si ita eveniat, ut occasio vitari nequeat; aut si vitium etiam non data occasione alicui eblandiatur, ut contingere solet hominibus vitiosis; longe diversa pugna ineunda est. Tunc enim considerari debet vitiorum vanitas, incredibilis miseria, in quam vitiosi incidunt; Dei Omnipotentia, qui nos introspicit & circumspicit; ejusdem Justitiæ exactissima, Summi Boni offensio, mors omnibus momentis imminens, & poena mortem sequutura.

19. Hoc Vitæ Bivium si quis attento animo considerare voluerit; vix fieri poterit, ut optimam viam quis non eligat, non dicam, ut Hercules Prodicus apud CICERONEM *lib. 1. de Offic. cap. 32.* sed, ut tot viri sanctissimi, qui cum Deo agunt felicissimum ævum.

20. Hæc Pugna videtur initio difficilis, progressu & usu fit facilior, vincendi consuetudine, minime molesta; quemadmodum
enim

enim Vitia consuetudine diuturna vires adquirunt, & invalescunt; ita semel iterumque profligata, sensim infirma fiunt, & consistere non audent.

21. Neque solum cum Vitiis pugnandum est; sed etiam cum rebus omnibus, quæ Animum perturbare solent, & de statu suo dejicere: veluti cum paupertate, ignominia, doloribus, ipsaque morte.

22. Huic pugnae qui assuefactus est, paupertatem non timet, ut Franciscus Assisius; nec ignominiam, ut Paulus; nec mortem, ut Laurentius. Quid enim intolerabile illi videatur, quem ante actæ vitæ conscientia consolatur, quique omnes has res existimat in se ipsis non esse malas, & consilio sapientis fieri bonas?

23. Præterea cogitandum est, quæ mala evenire possint, ne inopinata te opprimant; prævisa autem evitentur; aut si evitari nequeant, minus noceant. Imitandus Heros VIRGILIANUS *Aeneid.* 6. ita Sibyllam alloquens:

*Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave
surgit.*

*Omnia præcepi, atque animo mecum ante
peregi.*

24. Multum etiam prosunt exempla eorum, qui in simili certamine vicerunt. De quo multa legi possunt apud SEVERINUM BOETHIUM in *lib. de Consolat. Philosophiæ.*

Inst. Phil. Mor. Vol. II.

Q

Ve.

25. Verum illud memoriæ infigendum est, omnia commemorata præcepta de mediis ad felicitatem perveniendi, utilissima esse; sed ea non sufficere ad veram æternamque Beatitudinem adquirendam. In quo vehementer errant Naturalistæ. Nam cum omnibus hominibus Peccatum ab origine insit, ob Naturam humanam libere vitiatam ab Adamo primo parente, GENES. *cap. 3.* a quo uno homine Genus humanum propagatum est, ACTOR. *cap. 17. vers. 26.* Cumque Deus sit Ens justissimum; proculdubio sui fruitionem non concedet Hominibus malis in malitia perseverantibus, & ejus clementia uti nolentibus. *Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial?* ut verbis utar APOSTOLI *Epist. 2. ad Corinth. cap. 6. vers. 14. & 15.*

26. Ad hæc, quamvis præcepta moralia ad emendandæ vitæ Propositum pertinentia, in se ipsis optima sint; tamen ad cohibendos pravos Affectus, & amolienda Vitia, necessariae sunt multo majores vires, quam eæ, quas habet Natura Humana; quod cum experientia ipsa discamus; aliunde nobis auxilium implorandum est. Unde autem nisi a Deo, qui unus potest Nos adjuvare? Sic claudus, qui se nequit erigere, consilium eundi ambulandique nihil prodest, nisi a Medico etiam medicamenta accipiat, quibus adjutus possit pedibus incedere.

Qua-

27. Quapropter Deus Optimus Maximus, Omnipotens Sapientissimusque, cum velit Homines Beatos esse; necessarium est, ut eisdem conferat sufficientia Media ad Beatitudinem acquirendam. Itaque, si hucusque commemorata, & omnia, quæ naturaliter excogitari possunt, per se sola non sufficiunt, ut certe non sufficiunt, ad æternam Beatitudinem adipiscendam; proculdubio Supernaturalia necessaria sunt. Sed cum ad hæc investiganda & invenienda *Ratio*, sive *Intellectus* per Legem Naturalem illustratus, non sufficiat; necessaria est *Revelatio Divina*, sive Lex Supernaturalis, per quam Homines ratione præditi sciamus, quibus mediis voluerit Deus placari, & quomodo secundum ejusdem Voluntatem ejus Justitiæ satisfieri debeat. *Revelatio* igitur supplet *Rationis* defectum.

28. Hujus *Revelationis* necessitatem agnoverunt omnes Religiones. Quis enim ignorat *Traditionem Oralem* Judæorum? Quis nescit Muhammedanorum *Alcoranum*? Cui non audita Gentilium *Oracula*? Quis denique adeo barbarus est, qui aut non legerit, aut legi non audierit *Scripturas Sacras*? quarum pars a Judæis recepta est; omnes vero a Christianis Catholicam fidem profitentibus. Sed cum *Revelationes*, quæ a singularum Religionum cultoribus ut *Divinæ* allegantur; si singulæ cum singulis conferantur, sibi in multis contradicant; & con-

tradicientia nequeant simul esse vera ; ac certissimum sit , a Deo nihil falsum provenire posse ; consequens est , ut omnes *Revelationes* , quibus aliqua insit falsitas , nullo modo habendæ sint ut *Revelationes Divinæ*. Atque ideo diligenter investigandum est , quænam ex his *Divina* sit.

29. Neque impossibilis est hæc indagatio : immo *Rationi* bene directæ facile obvia. Nam cum *Revelatio Divina* sit omnino necessaria ; cuilibet Homini facienti quod est in se non denegat Deus gratiam cognoscendi eam , prout ejusdem necessitas exigit ad Animæ salutem acquirendam. Quomodo vero hæc *Revelatio* innotescat , operæ pretium est scire.

30. *Rationem* Hominis illustrat Deus naturaliter & supernaturaliter , ut constat ex ipsa rerum natura & experientia , & ex Sacra Historia. Nam cum ipse Deus , & ejus arcana consilia sint supra Humanam Naturam & naturalem cognitionem ; congruenter *Divinæ Bonitati* placuit , ut Homo non solum *Ratione* a Deo naturaliter illustrata utatur in iis , quæ illa magistra & duce , certo potest cognoscere & exsequi ; sed ut *Divina* etiam auctoritate certus fiat eorum , quæ aliter nullo modo scire & intelligere posset. Et tanta fuit Dei Clementia & Misericordia , ut Hominis *Rationem* , posteaquam hæc per peccatum originale obscurata fuit , denuo illuminare voluerit atque dirigere. Præclare B.

AU-

AUGUSTINUS de *Morib. Eccl. Cath. cap. 2.*

Quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati sanctitatisque Rationis aspectum idoneum intendere nequeunt, saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas. Itaque Hominis Ratio, licet obscurata & in rerum electione anceps, retinuit semper innatam illam sibi a Deo concessam capacitatem certo cognoscendi veritates ad Beatitudinem acquirendam necessarias, quas ipse Hominem docere dignatus fuerit per suam bonitatem liberalitatemque.

31. Harum Veritatum aliæ sunt, quæ dimanant ex cognitione præceptorum naturalium, Veritates scilicet officiorum, vel, ut clarius dicam, obedientiæ debitæ præceptis a Deo naturaliter per rationem Homini manifestatis: nam qui dedit rationem ad cognoscendum, eidem Rationi proposuit, quæ cognoscere deberet.

32. Aliæ Veritates sunt Divinitus revelatæ, quæ per solam *Rationem* cognosci nequeunt, ne videlicet ipsa insolescat; sed sine *Ratione* non cognoscuntur, ut voluntaria earum confessio ob auctoritatem eas revelantis, sive fides, ut uno verbo dicam, meritum sit erga ipsum largitorem, qui res *supra Rationem* docet, non *contra Rationem*, cuiusmodi donum etiam Divinum est; ac pro-

inde ejus usus Divinae Voluntati debet esse conformis. Ita fit, ut cum Deus Homini ad comparandam certam & indubitata rerum notitiam triplex instrumentum largitus fuerit, *Sensum*, *Rationem* & *Fidem*; voluerit etiam, ut *Sensuum* infirmitati opem *Ratio* ferret, ut veritates naturales Homo cognosceret; & ut *Rationis* ignorantiam *Fides* suppleret in veritatibus supernaturalibus. *Revelationi* igitur debetur *Fides*; *Fidei*, *Rationis* submissio: nam *Fides* est norma *Rationis*, sicut *Ratio* *Sensuum*. Tantum vero abest, ut Deus voluerit *Fidem*, licet *Ratione* superiorem, hanc respuere, ut immo potius ei placuerit, *Fidem* uti ope *Rationis*, & inter utramque esse societatem arctissimam secundum illud ISAIAE cap. 7. vers. 9. prout Septuaginta transtulerunt: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Itemque illud JOHANNIS Epist. I. cap. 4. sic docentis: *Carissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis Spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.*

33. Quamobrem *Revelationes* Divinae certos habent *Characteres*, quique non alibi, quam in ipsis *Revelationibus*, quaerendi sunt. *Revelatio* enim *Divina*, qua de agimus, est *Lumen supernaturale*, quod hominum mentibus ad veram felicitatem praelucet. Quem-

Quemadmodum igitur lumen verum ab igne fatuo non aliter, quam utriusque considerata & inter se comparata natura discernitur: neque in hujusmodi discretione redit res ad testimonia hominum (quamvis hæc nobis occasionem accuratius considerandi rem suppetitare possint) ita *Revelatio*, an sit *Divina*, nec ne, nequit aliter cognosci, quam si attente consideretur, an consona sit, aut dissona *Revelationibus* aliis indubitatis.

34. His præmissis, cum *Revelationis finis* sit, ut id, quod *Ratio* non potest per se solam cognoscere, Homini proponat credendum; facile patet, *Revelationis* nomine proprie non comprehendi illud pronuntiatum, quod id unice inculcat, quod *recta Ratio* jam cognoscit.

35. Cum igitur præcipua capita, in quibus deficit *Humana Ratio*, sint Satisfactio Divinæ Justitiæ præstanda, & acquisitio virium necessariarum ad Voluntatem Dei exsequendam; consequens est, ut *Divina Revelatio* ostendere debeat medium sufficiens ad satisfaciendum infinitæ Dei Justitiæ, & acquirendi etiam vires illas: licet nullo modo negari debeat, cum his veritatibus, quas *Revelatio Divina* continet, alias eis connexas solere adjungi: ut evenisse videmus in revelationibus multorum eventuum futurorum, qui re ipsa confirmati postea, etiam auctoritatem extrinsecam, & fidem conciliarunt maximæ Revelationi futuri Servatoris, quem

Humanum Genus per sæcula plusquam quadraginta expectavit. Vide *Quæstiones* doctissimi ALPHONSI de MADRIGAL.

36. Equidem cum *Revelatio* debeat esse *Divina*; manifestum est nihil in ea inveniri debere, quod non sit verum, sanctum & Deo dignum. Ideoque *Revelationis Divinæ* nomen non merentur *Prophetiæ* eventu non comprobatae, *Historiæ* falsæ & absurdæ, *Miracula* fabulosa, & quæ non videntur necessaria, *Doctrinæ Morales* rectæ Rationis principiis contrariæ, aut Hominum Societati noxiæ, *Contradictiones* manifestæ, quæ nullo modo conciliari queunt ab hominibus sapientibus, *Cultus* & *Ritus* inanes, & indoli veræ pietatis & amoris Divini adversi, litterisque Divinis, aut Traditioni Ecclesiæ Catholicæ parum conformes; dictio denique ludicra vel ambigua, vel plus artis & vanitatis, quam simplicitatis & gravitatis præ se ferens. Cumque jam inde ab ipsa Generis Humani origine Homines illa *Revelatione Divina* indiguerint; & Dei Providentia eorum necessitati, quibus ipse dedit essentiam, consulere dignatus fuerit; consequens est, ut *Revelatio* vere *Divina* debeat esse antiquissima, ipsi Humano Generi coæva. Cumque hæc Revelatio omnium ætatum Hominibus necessaria sit; oportet ita esse præmunitam a Deo, ut nec ab Hominum malitia, nec a tot sæculorum præteritorum & futurorum injuriis quidquam detrimenti aut ce-

pe-

perit, aut capere possit.

37. Quibus fundamentis præjactis, procul ab omni dubio positum est, *Oracula*, quibus Gentiles delusi sunt, *Divinae Revelationis* nomen nullo modo mereri.

38. Primo, quia quod *Rationi Humanæ* deest, non suppleverunt: nullum enim fuit Oraculum spectans ad æternam vitam: immo nec ad vitam in hoc Mundo recte agendam. Nam Oracula, quæ Apollini Delphico tribuuntur, Chilonis Lacedæmonii fuerunt, ut docuit PLINIUS *Naturalis Hist. lib. 7. cap.*

32. Præterea, quod *Apollo Pythius Oraculum edidit, Spartam nulla re alia, nisi avaritia perituram*, id (ut ait CICERO *lib. 2. de Offic. cap. 22.*) videtur non solum Lacedæmoniis, sed & omnibus opulentis populis prædixisse, quod perinde est, ac si dixisset, non fuisse prædictionem divinam, sed prudentem. Sic de cæteris Oraculis judicato.

39. Secundo, quia Oracula nullum commendarunt medium propitiandi Deum, quod non sit absurdissimum, ut idololatria, hominum immolationes, ludi, certamina: de quibus rebus multa præclare scripsit B. AUGUSTINUS *lib. 2. de Civit. Dei, cap. 4. & seqq.*

40. Tertio, cum Oracula de futuris rebus loquebantur, nihil sine ambiguitate proferebant, ut quocumque modo res cederet, eventu comprobari videretur. Exempla sup-
peditant HERODOTUS *lib. 7.* LYCURGUS in
Ora-

Oratione adversus Leocratem, CICERO *lib. 2. de Divin. cap. 56.* TACITUS *Annali. 2. cap. 54.* AURELIUS VICTOR *de Viris Illustribus in Pyrrho*, AMMIANUS MARCELLINUS *lib. 23.* EUSEBIUS CAESARIENSIS *Præparat. Evang. lib. 4. cap. 1. & lib. 5. cap. 20.* THEODORITUS *contra Gentes*, *Orat. de Oracul.* JOHANNES SARESBERIENSIS *in Polycratico*, *lib. 2. cap. 27.*

41. Quarto, Oracula nihil pium, nihil sanctum prodiderunt. Vide B. AUGUSTINUM *lib. 2. de Civit. Dei cap. 4. & seqq.*

42. Quinto, notissimæ sunt Sacerdotum Gentilium fraudes, & eorundem avaritia, adversus quos scripsit Oenomaus Gadarensis imperante Hadriano. Vide EUSEBIUM CAESARIENSEM *Præparat. Evang. lib. 4. cap. 1. & lib. 5. cap. 20. & Tripartitam lib. 9. cap. 38.*

43. Sexto, eruditi optime sciunt, *Oraculorum* originem non esse quærendam supra tempora Heroica. Auctor enim Idololatriæ fuit Belus. Veram igitur Doctrinam, sed falsam exceptionem allegavit SYMMACHUS adversus Catholicam Religionem, cum *lib. 10. Epist. 54.* sic tuebatur Gentilem suum errorem. *Si longa ætas auctoritatem religioni facit, servanda est tot sæculis fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui sequuti sunt feliciter suos.* Debebat probare Ethnicorum Religionem omnium esse antiquissimam, quod nullo modo præstare potuit. Huc
etiam

etiam pertinet prudentissimum illud monitum APOSTOLI *Epist. ad Colos. cap. 2. vers. 8. Videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.*

44. Septimo, EUSEBIUS *Præparationis Evangelicæ lib. 6. cap. 4.* ex Porphyrio ostendit, Apollinem aliquando confessum se non posse verum prævidere, & falsa responsurum in istiusmodi coelorum & aeris constitutione. Adde Oraculorum defectum, de quo videndi CICERO *lib. 2. de Divinat. cap. 57.* STATIUS *Thebaid. 8. vers. 196.* PLUTARCHUS in libello de hoc argumento, & EUSEBIUS *Præparat. Evangelicæ lib. 5. cap. 16.* Quare non minus impie, quam superstitiose LUCANUS cecinit *lib. 5. Pharsaliæ:*

*Non ullo secula dono
Nostra carent majore Deum, quam Delphica sedes*

Quod siluit, postquam Reges timuere futura,

Et Superos vetuere loqui.

Præterea notum est sapientibus, Politicos Romanos quam diligenter conservasse in Capitolio libros Sibyllis adscriptos, ut in difficillimis Reipublicæ temporibus Populo, quidquid vellent, auctoritate Divina persuadere viderentur, adhibitis ad id interpretibus summæ apud Populum auctoritatis &

& gratiæ, vel ob virtutis quamdam speciem, vel ob præclaram sapientiæ opinionem, quibus ob has, aut similes causas multum vulgus deferret. Illa autem *Oracula* perquam accommodata erant ad ignarum vulgus decipiendum: nam in illis nulla erat temporum definitio, nulla hominum mentio, ut deficientibus circumstantiis facilius fieret accommodatio, licet re vera in *Oraculis* nihil esset, quod ad præsentis res pertineret, nisi generalia quædam præscripta, quæ per interpretis libidinem rebus, de quibus agebatur, aptabantur.

45. Sed ut *Oraculorum* vanitatem irrideamus, præstat audire M. TULLIUM optime hæc scientem & prædicantem *lib. 2. de Divinat. cap. 56. Sed jam ad te venio,*

*O sancte Apollo, qui umbilicum certum
terrarum obsides,*

*Unde superstitiosa primum sæva evasit
vox fera.*

Tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor; partim flexiloquis & obscuris, ut interpretes egeat interprete, & sors ipsa ad sortes referenda sit; partim ambiguis, & quæ ad Dialecticum deferenda sint. Nam cum sors illa edita est opulentissimo Regi Asiæ,

Cræsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim:

hostium vim sese perversurum putavit; per-
ver-

vertit autem suam. Utrum igitur eorum accidisset, verum Oraculum fuisset. Cur autem hoc credam umquam editum Cræso? Aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? Num minus ille potuit de Cræso, quam de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum:

Ajo te, Aeacida, Romanos vincere posse? Primum Latine Apollo numquam locutus est. Deinde ista sors inaudita Græcis est. Præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Postremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

Stolidum genus Aeacidarum,
Bellipotentes sunt magi, quam sapientipotentibus:

tamen hanc amphiboliam versus intelligere potuisset, vincere te Romanos, nihilo magis in se, quam in Romanos valere. Nam illa amphibolia, quæ Cræsum decepit, vel Chrysippum potuisset fallere: hæc vero ne Epicurum quidem. Sed, quod caput est, cur isto modo jam oracula Delphis non eduntur, non modo nostra ætate, sed jam diu; ut modo nihil possit esse contemptius? Hoc loco cum urgentur, evanuisse ajunt vetustate vim loci ejus, unde anhelitus ille terræ fieret, quo Pythia, mente incitata, oracula ederet. De vino, aut salsamento putes loqui, quæ evanescent vetustate. De vi loci agitur, neque solum naturali, sed etiam divina: quæ quotant.

tandem modo evanuit? *Vetustate*, inquires. Quæ vetustas est, quæ vim divinam consicere possit? Quid tam divinum autem, quam afflatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo ante, sed etiam numero versuque pronuntiet? Quando autem ista vis evanuit? An postquam homines minus creduli esse coeperunt? Demosthenes, qui ab hinc annos prope CCC fuit, jam tum Φιλίππιον Pythiam dicebat, id est, quasi cum Philippo facere. Hoc autem eo spectabat, ut eam a Philippo corruptam diceret: quo licet existimare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quomodo isti Philosophi, superstitiosi & pæne fanatici, quidvis malle videntur, quam se non ineptos. Evanuisse mavultis, & extinctum esse id, quod si umquam fuisset, certe æternum esset, quam ea, quæ non sunt credenda, non credere.

46. Alcorano tributa Divinitas irridenda est.

47. Primo enim in illo nihil est, quod suppleat ea, quæ desunt *Rectæ Rationi*; & multa sunt, quæ opponuntur.

48. Secundo, Alcoranus non alia ostendit media expiandi Deum, quam afflictiones corporis, jejunia, lavacra, peregrinationes Meccanas, quæ omnia vires naturales non exsuperant.

49. Tertio, in Alcorano multa sunt indi-

digna Deo : plurima enim occurrunt plagia, & ea non cohærentia. Constat enim ex principiis Judaismi, Christianismi & Islamismi. Præterea in eo leguntur insulsæ fabulæ & innumera futilia.

50. Quarto, *Alcorani* novitatem ipsi Muhammedani fatentur, cum optime sciant librum illum sacerrimum vix excedere mille annos : quæ omnia egregie probavit LUDOVICUS MARACCIUS, qui totum *Alcoranum* cum eruditis notis, & refutationibus solidissimis edidit Patavii anno 1698.

51. Neque *Divinum* quid sapit *Talmud* Judæorum, in quo nihil legitur præter subtiles & vere superstitiosas quæstiones de Ritibus & Jure Judaico.

52. Primo quidem *Talmud Rationis* Humanæ defectum nullo modo supplet.

53. Secundo, medium propitiandi Deum non docet ; neque unde vires adquiri debeant ad bene agendum.

54. Tertio, insulsissimas fabulas intermiscet.

55. Quarto, Opus hoc non est antiquum, cum certum sit post Hierosolymitanum excidum scriptum fuisse.

56. Si quid genuinum inest *Mishnæ*, ubi (ut R. MOSES MAIMONIDES Cordubensis, *præf. ad Mishnam*) Rabbi Jehuda (quem *Hakadosh*, Sanctum appellant) collegit omnes traditiones, omnia judicia, sententias & expositiones, quas singularum ætatum Syn-
na-

agogæ super universa lege docuerant : (&) ex his omnibus librum Mishnæ composuit, publiceque legit. Quamquam etiam hæc Mishnæ antiquitas suspicione non vacat ob Origenis & Beatorum Epiphanii atque Hieronymi silentium, qui de Traditionibus Judaicis passim agentes, nusquam Mishnæ meminere: id vel inquinavit, vel omnino corrupit Gemara, seu Glossa, quæ ubique prodit stupiditatem, superstitionem, & incredibilem libidinem absurdissima quæque fingendi.

57. Ubinam igitur pedes figemus, & immobiliter consistemus?

58. Equidem quidquid alibi frustra quæri potest, id cumulatissime singulari Dei beneficio invenitur in *Scriptura Sacra*.

59. Primo enim omnia, quæ *Ratio Humana* ad sempiternam Beatitudinem desiderat, abunde supplet. Docet enim Creationem rerum omnium ex nihilo, Dei omnipotente Bonitate effectrice: universum Genus Humanum ab Adamo & Eva propagari: Adami primi parentis, ac Generis Humani capitis a Deo creati innocentiam, & culpabilem violationem pacti cum Deo, *OSEAE cap. 6. vers. 7.* ideoque per eum Hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt, docente Jesu Christi APOSTOLO
Epist.

Epist. ad Rom. cap. 5. vers. 12. Mors, inquit, non tantum Corporis, quæ in Adamo ob Divinam Clementiam, ut Poenitentiae longum esset tempus, dilata fuit usque ad nongentesimum & trigesimum annum, GENES. *cap. 5. vers. 5.* sed etiam Animæ, quam præcipue Deus inobedienti Homini minatus est, nullo modo differendam, sed statim exsequendam, GENES. *cap. 2. vers. 17.*

60. Eadem *Scriptura Sacra* accuratissime explicat Essentiam unius Dei, & ejusdem Majestatem.

61. Ostendit etiam, Christum Dei Filium, verum Deum & verum Hominem ex Maria Virgine natum, Dei Justitiæ pro Homini-
bus, quorum caput est, satisfacisse plenissime & benignissime, ea adhibita conditione, ut quis ei uniatur per Fidem, Spem & Caritatem, virtutesque, quas cum opus est, exercere debet. Itaque proposita vita æterna, & tamquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa; & tamquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Omnium igitur virtutum præmium est vita æterna; & ut ait S. AUGUSTINUS *lib. de Grat. & lib. Arb. n. 20. Gratia pro gratia, tamquam munus pro justitia; ut verum sit, quoniam verum est, quia redet unicuique Deus secundum opera ejus.* Et ne insana meriti opinione Homo superbiat; firmiter

Inst. Mor. Phil. Vol. II. R ter

ter credere debet, pretium omne meritumque Christianorum operum a gratia sanctificante, quæ homini gratis in nomine Christi datur, tamquam capitis in singula membra jugiter influentis, virtute proficisci. Itaque Deus, cum suorum coronat merita, nihil aliud coronat, quam sua ipsius dona.

62. Docet etiam *Scriptura Sacra*, Spiritum Sanctum, id est, Aeterni Patris & Aeterni Filii æternum Amorem, ac verum Deum, Filii Servatoris merita applicare, imaginem Divinam in hominibus instaurare, & novas vires sufficere, quibus Homines regeneriti & sanctificati, tamquam novæ Creaturæ, Dei voluntatem faciunt, & magis magisque in bono proficiunt.

63. Eadem *Scriptura* nos instruit plenissime in omnibus iis, quæ pertinent ad æternam Beatitudinem: ut credamus scilicet Sacramentorum Divinam institutionem, & salutarem usum; Resurrectionem carnis, & futurum Judicium & Justorum felicissimam conditionem post mortem, injustorumque infelicissimam, utramque sempiternam: ut his extremis sibi propositis, Homo recte vitam instituat, honeste vivendo, Proximum minime lædendo, Dei veritates credens, bona sperans, & eum ejusque opera amans. Quæ omnia, sublimia, sancta & plane Divina.

64. Præterea in *Scriptura Sacra* nihil est, quod Deo indignum sit, immo nec quod tale videatur. Omnia enim ita scripta sunt,

sunt , ut statim Deum Auctorem manifestent. Vaticinia de rebus maximis sunt verissima , quorum alia aliorum veritatem confirmant , fidemque roborant ; & omnia ad promissum Humano Generi Dei Filium tendunt , cujus adventus apertissime confirmatur collatis inter se Veteri & Novo Testamento, quod ingeniose & laboriose præstitit JOSEPHUS ACOSTA in *Christo Revelato* , & post eum eruditissimus PETRUS DANIEL HUETIUS in *Demonstratione Evangelica* , *Propos. 9.* Præcepta vivendi sunt sanctissima, & argumentis nixa firmissimis : ita autem aculeata , ut cor ipsum fodiant , & ad virtutem colendam incitent. Historiæ Sacræ series accuratissima est , & licet in ea scrupuli aliqui suboriantur Hominibus parum acutis; tamen ab acutioribus exempti sunt. Idemque dicendum est de nonnullis scrupulis Geographicis & Chronologicis. Præterea Eloquutio ubique gravis & simplex , de qua merito LACT. FIRMIANUS *Divinar. Instit. lib. 3. cap. 1.* ita scripsit : *Divina tradita sunt breviter ac nude. Nec enim decebat aliter, ut cum Deus ad hominem loqueretur , argumentis assereret suas voces , tamquam fides ei non haberetur : sed ut oportuit , est loquutus , quasi rerum omnium maximus Judex , cujus est non argumentari , sed pronuntiare verum.* Et tamen hujusmodi loquutio mirabilem involvit emphasisin , quod vel rigidissimi stili censores , etiam Ethnici con-

fessi sunt. Nam DIONYSIUS LONGINUS *de Sublimit. Sect. 9. §. 18.* ita scripsit : *Hac item mentis altitudine Judæorum Legislator, (sic vocat MOSEN) vir minime contemnendus, dignam Deo potentiæ ejus cepit imaginem, digneque elocutus est. Nam in ipso statim legum principio : Dixit Deus , inquit , Quid ? Fiat lux , & facta est. Fiat terra , & facta est.*

65. Denique *Sacra Scriptura* omnium antiquissima est , & *Revelationem* primo Humani Generis Parenti coævam facit. Prima Revelatio facta fuit in Paradiso , qui fuit locus amoenus , ubi Adamus , primus Homo, creatus fuit , GENES. *cap. 3. vers. 15.* & per subsequentia sæcula firmissime conservata : videlicet initio Mundi per Traditionem fidelissimam , cum vitæ eo tempore essent longissimæ , & Traditio sincerissime conservari poterat secundum Patriarcharum , Hominum veracissimorum , longævitatem : post vitæ autem humanæ breviationem , per Scripturam , fidissimam rerum præteritarum testem , eamque non occultam , aut solum privatim conservatam ; sed privatim & publice custoditam , & coram omni Clero & Populo lectam , ut nec apex immutari , aut addi posset , quin statim innotesceret. Atque hæc *Divina Scriptura* pro Hominum necessitate continuata fuit Spiritu Divino Prophetarum mentes illustrante , donec per Evangelistas & Apostolos Jesu Christi Canonum sacer Ca-
ta-

atalogus absolutus fuit. Cujus conservatrix & custos est Ecclesia Catholica, quæ semper fuit, est & erit. MATTH. *cap.* 16. *versic.* 18.

66. Hæc eadem *Sacra Scriptura* semper mansit illæsa, etsi crudelissimi Tyranni Ethnici; ut Diocletianus & Maximianus; Judæi furentissimi; & Apostatæ maligni, ut Julianus, aliique, eam omnino abolere conati sint, igne libris applicito, & ferro vitis asservantium eam. Citantur quidem in Veteri Novoque Testamento Libri aliqui, veluti *Liber Bellorum Domini*, cujus mentio fit *Numeror. cap.* 21. *vers.* 14. de quo videri potest PETRUS DANIEL HUETIUS in *Demonst. Evang. Propos.* 4. *cap.* 14. *Epist. Laodicensium*, id est, ad Laodicenses scripta, cujus meminit PAULUS *Epist. ad Colossen. cap.* 4. *vers.* 16. de qua multa multi varie disputant: sed non ideo dicendum est, fuisse hos libros *Canonicos*. Nam si fuissent, proculdubio Dei Providentia contra temporum & hominum injurias, eos conservasset. Sic etiam PAULUS Apostolus adduxit quædam ex Arato & Epimenide; & tamen nemo dicere audebit, scriptores fuisse *Canonicos*. Et quis est qui dubitet, Christi Apostolos multas Epistolas scripsisse præter eas, quas legimus? Et tamen illæ in *Canonicarum* numerum non sunt relatæ: ideoque perierunt; sufficientibus ad necessariam & salutarem doctrinam Libris, quos Dei Volun-

tas sacros esse voluit ; & ejusdem Providentia ut tales conservavit.

67. Hæc cum ita sint , cum omnes *Revelationis Divinæ* characteres soli *Sacræ Scripturæ* convenient ; hæc solum , cum de Religionis negotio agitur , meretur nomen *Revelationis Divinæ*. Aliæ autem *Revelationes*, quæcumque illæ sint , ut Regula Fidei supernaturalis , nullo modo suscipi debent ; quia a Deo non sunt directæ Ecclesiæ suæ.

68. Porro , cum *Scriptura Sacra* agat de rebus altissimis & obscurissimis ; cumque humana ingenia sint varia ; in re maximi momenti , cujusmodi est directio ad æternam Beatitudinem , non est fidendum unius , aut alterius intelligentiæ , etsi probitate , ingenio & doctrina eminere videatur. Hic enim falli potest , ut luculentissime ostendit VINCENTIUS LIRINENSIS in aureo suo *Commentorio* proponens *cap. 23. & 24. exempla ORIGENIS & TERTULLIANI* , magnorum quondam Græcæ Latinæque Ecclesiæ luminum ; sed quæ multis & pudendis erroribus obscurata fuerunt. Quisnam igitur erit *Sacræ Scripturæ* Interpres legitimus , ubi dubium aliquod occurret ? Ecclesia Catholica , cui Deus concessit infallibilitatem , cum ipse Dei Filius cum Petro , Apostolorum Principe , loquens , ita dixit : *Ego dico tibi , quia Tu es Petrus , & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam , & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. MATTHÆI cap. 16.*

16. *vers.* 18. In omnibus igitur dubiis ad
Hominum salutarem doctrinam pertinentibus,
Scriptura Sacra, utpote a Deo scribi jussa,
Ecclesiæ Catholicæ Traditio, & Concilio-
rum Oecumenicorum Canones consuli de-
bent, per quos Ecclesia Catholica Dei *Vo-*
luntatem declaravit. Nihil enim aliud est
quod in Fidei Dogmatibus huic videtur,
nisi illud ipsum, quod visum est Spiritui
Sancto, ACTOR. *cap.* 15. *vers.* 28.

69. Ergo qui Dei *Voluntatem* per de-
fæcatam *Rationem* in Jure Naturali, & per
omnino obsequiosam Fidem secundum Sa-
cras Litteras & Ecclesiæ Catholicæ Traditio-
nem, quæsierit, & amplexus fuerit; Dei-
que præceptis obtemperaverit; proculdubio
per Jesum Christum, cujus est mysticum
membrum, optabilem in hac vita felicitatem,
& ea feliciter vel inter labores tem-
poraneos perfunctus, Summum Bonum ad-
quiret, eoque perfruetur, æterna Beatitudi-
ne gaudens.

CAPUT XVIII.

*De Beatitudinis sempiternæ certa fruitione
per Jesu Christi Merita & Hominis
Obedientiam.*

1. **D**Eus, qui omnes Homines vult salvos fieri, & ad agnitionem venire, ut PAULUS Apostolus docet *Epist. I. ad Timoth. cap. 2. vers. 4.* Medium etiam dedit, ut veritatem per Jesum Christum agnoscamus, & salutem æternam per eundem adipiscamur. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & Hominum Homo Christus Jesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cujus testimonium temporibus suis confirmatum est, ut ibidem docet APOSTOLUS. Hanc autem suam voluntatem benignitatemque erga Nos Homines eatenus Deus efficacem esse voluit, quatenus & Nos felicia Evangelicæ legis tempora nacti, etiam velimus nostram Voluntatem cum sua conjungere per *Fidem, Spem & Caritatem*, virtutes ab ipso Deo per Baptismum infusas; & etiam per bona Opera, cum in eam ætatem pervenerimus, ut bonum a Malo discernere possimus. Quod præclare docuit idem APOSTOLUS *Epist. I. ad Thessalonicenses, cap. 5. vers. 8.* inquiens: *Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei & caritatis, & galeam spem salu-*

lutis : quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis : ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Ab hujusmodi autem certa spe & Beatitudinis Aeternæ indubitanda possessione nemo nos excludere potest, nisi nosmet ipsi per defectionem a Deo. Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subvertet judicium, ut ait JOB cap. 34. vers. 12. Quapropter, si a Beatitudinis via erramus, ipsi nos seducimus, ut ait JOHANNES Apostolus Epist. I. cap. 1. vers. 8. Neque est quod ingenium nostrum torquere debeamus, quomodo componatur Decretorum Dei immutabilitas cum Libero Arbitrio nostro. Sane illorum infallibilitatem credimus ; & tamen, si fructus colligere volumus, seminamus : & , si a vulnere mortifero nos sanare cupimus, medicinam adhibemus. Ergo quod in nostra potestate est, faciamus, certi Deum nobis non defuturum, nisi nobismet ipsis nos deficiamus. Præterea exaudiamus B. PETRUM Epist. 2. cap. 1. vers. 10. sic adhortantem : Quapropter, fratres ; magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Si autem non peccaverimus, Dei iram non provocabimus ; sed ipsum per Jesum Christum nobis propitium habebimus ad æternam Beatitudinem adquiren-

rendam. Suprema vero admonitio ipsiusmet
 PRINCIPIS Apostolorum esto ex secunda
Epistola, cap. 3. *Crescite vero in gratia,*
& in cognitione Domini nostri & Salvatoris
Jesu Christi. IPSI GLORIA ET NUNC, ET IN
DIEM AETERNITATIS. AMEN.

FINIS.

IN-

INDEX

RERUM ET VOCABULORUM

MEMORABILIMUM.

*Numerus Romanus designat librum ;
Primus Barbaricus caput ; reliqui ca-
pitum articulos ; Nota c. caput.*

A

A Blatio alienæ rei quando licita , III. c. 9.
105.

Abstinentia quid , III. c. 6. 2.

Abstractio moralis , III. c. 6. 3.

Academici philosophi , I. c. 2. 2. c. 3. 2.

Academicum philosophandi genus , I. c. 3. 6.

Academos , I. c. 3. 6.

Acatalepticum philosophandi genus , I. c. 3.

1. 2.

Acatholicismus quid , III. c. 9. 21.

Acosta (Josephus) laudatus , III. c. 16. 64.

Actio voluntatis quid . I. c. 11. 1. 3. 37. omis-
sionem & cessationem complectitur , I. c.

5. 95. c. 11. 3. 36. Actionum moralium di-

visio , I. c. 11. 27. deliberata , & indelibe-

rata , I. c. 11. 28. spontanea , I. c. 11. 29.

30. coacta , I. c. 11. 30. mixta ex volunta-

rio & involuntario , I. c. 11. 12. Actiones

humanæ , bonæ , aut malæ , I. c. 10. 98.

Bo-

- Bona, *ibidem*, & c. II. 31. & I. c. II. 52.
 57. mala, I. c. II. 31. 52. 59. & I. c. 3.
 80. vitalis, I. c. 5. 35. Externæ, quæ, III.
 c. 14. 10. vide *Actus humani*.
 Actus humani, I. c. II. quid, I. c. I. 1. II.
 quotuplices, *ibid.* & c. 2. 32. elicit, I. c.
 II. 6. sunt animæ modificationes, I. c. 5.
 67. imperati, I. c. II. 6. liberi, aut non
 liberi, I. c. II. 13. perfecte, aut imperfec-
 te liberi, qui, I. c. II. 22. deliberati, aut
 indeliberati, I. c. II. 4. 28. vide *Actio vo-*
luntatis.
 Adami mors corporalis cur dilata, II. c. I. 42.
 III. c. 17. 59.
 Admiratio quid, I. c. 8. 2.
 Adulatio quid, III. c. 9. 33.
 Adulatores quò progrediantur, III. c. 9. 34.
 eorum mores, III. c. 9. 33.
 Adulterium quid, III. c. 7. 12. c. 9. 79.
 Aemulatio quid, I. c. 8. 101. 102. prava, I.
 c. 9. 22. unde oriatur, I. c. 5. 89. c. 10.
 45. cui bono, vel malo, I. c. 9. 17. ejus si-
 gna, I. c. 10. 44.
 Aemulus quis, I. c. 8. 102.
 Aenigmaticum philosophandi genus, I. c. 4. 69.
 Aequanimitas quid, III. c. II. 16.
 Aequanimus quis, III. c. II. 16.
 Aequitas quid, III. c. 8. 64. c. 9. 43. quibus
 debeatur, III. c. 8. 64.
 Aeris alieni comes miseria, III. c. 14. 1.
 Aerumna quid, I. c. 8. 72. ejus signa, I. c.
 10. 31.

Acs-

- Aeschylus Gnidius, I. c. 10. 134.
Aestimatio quid, I. c. 8. 3. 21.
Aesopus, I. c. 4. 7.
Aetatum distinctio, I. c. 6. 27. characteres, I. c. 6. 22.
Affabilitas omnibus debetur, III. c. 8. 68.
Affectiones animi, I. c. 7. sunt animæ modificationes, I. c. 10. 2. earum natura, I. c. 8. cui bono, vel malo sint, I. c. 9. inhonestæ, I. c. 8. 41. earum signa & characteres, I. c. 10. vide *Affectus*.
Affectus sunt modificationes animæ volentis, aut appetentis, I. c. 5. 70. 71. eorum origo, sive causa & effectus, I. c. 5. 73. nomina, I. c. 5. 75. & *seqq.* sunt in hominis potestate, I. c. 9. 26. liciti, aut illiciti, I. c. 5. 74. c. 9. 22. pravi initio reprimendi, I. c. 5. 90. c. 9. 25. III. c. 16. 8.
Afflictatio quid, I. c. 8. 71. ejus signa, I. c. 10. 30.
Agilitas Cartuchii, II. c. 1. 58
Agoniæ signa, I. c. 10. 59.
Alacritas quid, I. c. 7. 4. c. 8. 34. III. c. 2. 23. ejus signa, I. c. 10. 8.
Albigenses, III. c. 8. 13
Alcoranus non est scriptura Divina, III. c. 17. 46. & *seqq.*
Alcibiadis character, I. c. 10. 97. 139.
Alexandri Magni character, I. c. 10. 123. 139.
Alimentorum usus, III. c. 6. 2.
Allubentia fit amor, I. c. 8. 6.
Alypius nimis sui confisus, III. c. 17. 15.
Am-

- Ambitio** quid , I. c. 5. 86. c. 8. 61. c. 9. 22. c. 10. 122. ejus species , I. c. 10. 69. & *seqq.* 122. 125. unde nascatur , I. c. 10. 102. ejus catena , I. c. 10. 23. Ambitio ridicula , 137. ejus mala 152. comites , 145. signa, 69. & *seqq.* ambitionis imperium quomodo cognoscatur , III. c. 14. 32. quomodo vitetur , III. c. 13. 34. Ambitiosus , & ejus character , I. c. 6. 16. c. 10. 149. proclivitas , 146. sermo , 94. stilus , 89. signa, 22. 23.
- Ambitus** quid , I. c. 8. 62. leges eum prohibentes , *ibid.*
- Amicitia** quid , I. c. 8. 26. II. c. 3. 88. ejus bona III. c. 9. 64.
- Amicus** quis , I. c. 8. 26. ei debetur fidelitas , III. c. 8. 57.
- Amor** quid , I. c. 8. 26. ejus species , I. c. 8. 6. amor sui modicus , virtus ; immodicus, vitium , III. c. 11. 1. dilectione robustior, I. c. 8. 29. ejus gradus , 27. simplicis complacentiæ , I. c. 5. 60. necessitas , I. c. 9. 4, utilitas , 16. 19. amor summi boni quid, & est medium ad illud obtinendum , II. c. 3. 81. omnes virtutes continet , III. c. 1. 3. c. 2. 8. amor sui a Deo jubetur , I. c. 10. 138. inordinatus , malorum causa , *ibid.* amoris pravi effectus , I. c. 9. 23. III. c. 9. 84. amor debetur proximo , I. c. 8. 15. & *seqq.*
- Amoris** signa , I. c. 10. 9. & *seqq.*
- Ammonius** , I. c. 3. 2.
- Anabaptistæ** , III. c. 8. 13.

Ana-

- Anacreon , I. c. 10. 92.
- Anaesthesia quid , III. c. 7. 2. prohibita est ,
ibid.
- Anaxarchi patientia , III. c. 11. 18.
- Angelorum voluntas contingens , I. c. 11. 12.
libertas quomodo se habeat , I. c. 5. 54. an-
geli boni peccare non possunt , I. c. 11. 26.
officium eis debitum , III. c. 8. 14.
- Angor quid , I. c. 8. 68. ejus signa , I. c. 10.
27.
- Anima vegetabilium cur sit proprie anima , II.
c. 1. 35. sensitiva , unde , II. c. 1. 36. ani-
ma rationalis non est ignis , I. c. 5. 17. 110.
non est aër , 18. 110. non est aqua , 19. non
constat ex elementis , 20. non est cordi suf-
fusus sanguis 21. non est cor , 22. non con-
stat ex atomis , 23. non est corpus , 32. 110.
non est temperamentum humani corporis ,
24. non est quinta natura , 25. non est har-
monia , 26. non est numerus , 27. non est
Deo omousios , 28. variæ de ejus natura
opinionēs , 30. 31. quando creatur , II. c.
1. 41. non præexistit corpori , II. c. 1. 41.
ejus origo , II. c. 1. 37. & *seqq.* quid est ,
I. c. 5. 15. & *seqq.* II. c. 1. 35. c. 2. 82.
diversis respectibus consideratur , III. c. 2.
32. hinc varia ejus nomina , I. c. 5. 11. 14.
ejus principale , I. c. 5. 22. Est causa vitæ,
I. c. 5. 35. sive ipsa corporis vita , 36. est
sensus , I. c. 5. 35. ejus imperium in corpus ,
I. c. 6. est principium operationum homi-
nis , I. c. 5. 11. & præcipue actionum hu-
ma-

- manarum , I. c. 5. 35. Ejus facultates aliæ aliis præstantiores , I. c. 5. 105. ejus partes secundum Socratem , Platonem & Ciceronem , I. c. 5. 2. Est incorporea , I. 16. 17. 32. 110. immortalis , 30. 110. Ejus perfectio moralis, II. c. 1. 24. Animæ consideratio , III. c. 14. 11. & seqq. anima propria amanda post Deum , III. c. 4. 18. proximi post propriam , III. c. 4. 19. quando discedit a corpore , II. c. 1. 40. Anima Christi , I. c. 5. 16. Anima per peccatum mortua , III. c. 16. 2.
- Animus quid , I. c. 5. 11. c. 10. 154. ejus proclivitates & affectiones , I. c. 7. bona , II. c. 1. 14. 17.
- Animi cur major cura , quam corporis , III. c. 15. 1.
- Animi voluptas non est summum bonum , II. c. 2. 11. scientia non est summum bonum, II. c. 3. 14.
- Animal quid , II. c. 1. 38.
- Animalium brutorum facultates , I. c. 5. 5.
- Animositas quid , III. c. 11. 23.
- Antiochus Academicus , I. c. 10. 134.
- Antisthenes Cynicorum auctor , II. c. 3. 15.
- Anxietas , I. c. 8. 24. 68.
- Apellis imaginatio , I. c. 5. 107.
- Apicius , I. c. 10. 103.
- Apollo Pythius , falsiloquus , III. c. 17. 38. 44.
- Apologica philosophia , I. c. 4. 7.
- Aporetici philosophi , I. c. 3. 3.
- Ape-

Appetitus Rationalis quid , I. c. 5. 48. 49. sensitivus , I. c. 5. 48. 49. 50.

Arbitrium liberum , I. c. 5. 51. 54.

Arcesilas , I. c. 3. 23.

Arias Montanus (Benedictus) laudatus , I. c.

5. 73. c. 10. 83. II. c. 1. 66. c. 2. 35. 52.

c. 3. 52. III. c. 6. 5. c. 8. 10. 14. c. 16. 2.

Arioli , III. c. 9. 66.

Aristippus Cyrenaicæ sectæ princeps , voluptatis assertor , II. c. 3. 5. 9.

Aristophanes Socratis inimicus , III. c. 9. 57.

Aristoteles , Peripateticorum princeps , laudatus , I. c. 1. 17. c. 3. 7. c. 4. 5. c. 5. 25.

c. 8. 2. III. c. 14. 15. polytheus , III. c. 9. 14. reprehensus , I. c. 1. 17. ejus philosophandi ratio cæteris præstantior , I. c. 4.

II.

Aristoxeni musici opinio de Anima , I. c. 5. 26.

Arius hæresiarca , I. c. 10. 128. III. c. 8. 13.

Artificia meritoria an utilia , III. c. 7. 18.

Artium liberalium utilitas , & inutilitas , III. c. 7. 18. artium electio , III. c. 8. 25.

Aruspicinæ progressus , III. c. 6. 5.

Assentatio quid , III. c. 9. 33. vide , *Adulatio*.

Assisio (B. Francisco) profuit lectio , III. c. 15. 27.

Astutia , III. c. 5. 2.

Atheismus quid , III. c. 9. 7. ejus causæ , III. c. 9. 8. & *seqq.* pejor est , quam Idololatria , III. c. 8. 13.

Instit. Phil. Mor.

S

Athe-

- Athenodorus , I. c. 5. 73.
 Attentio quid , I. c. 8. 2.
 Atheus primus ita dictus Prothagoras , III. c. 9. 12. Atheorum paucitas , III. c. 9. 7.
 Athei solent esse hypocritæ , III. c. 9. 16.
 quid agant , III. c. 9. 11.
 Auctoritatis usus , & abusus , III. c. 6. 9.
 Audacia quid , I. c. 5. 84. c. 8. 22. III. c. 11. 23. contraria ignaviæ , I. c. 8. 118.
 cui bono , vel malo , I. c. 9. 12.
 Auditio , I. c. 6. 5.
 Auditus delectatio unde , I. c. 8. 37.
 Augustini (Sancti) ingenium , III. c. 14. 15. laudatus , III. c. 2. 5. ei profuit lectio Ciceroniani *Hortensii* , I. c. 1. 18.
 Augustinus (Antonius) laudatus , I. c. 8. 62.
 Augustus ut Deus coli voluit III. c. 9. 34.
 Aurelianus Imp. Divinitatem , sibi arrogavit, III. c. 9. 34.
 Autolycus præstigiator , II. c. 1. 58.
 Avaritia quid , I. c. 86. c. 5. 8. 58. c. 9. 22. c. 10. 114. III. c. 9. 68. unde nascatur , I. c. 10. 102. ejus divisio , I. c. 8. 58. c. 10. 114. ejus mala, I. c. 10. 137. 152. III. c. 10. 13. 14. comites , I. c. 10. 145. signa , 41. ejus tyrannis quomodo cognoscatur , III. c. 13. 31. quomodo evitetur , III. c. 13. 34.
 Avari proclivitas , I. c. 10. 146. character , I. c. 6. 18. c. 10. 115. & seqq. 149. III. c. 9. 68. incessus , I. c. 10. 68. sermo , 93. stilus , c. 8. 90. avari nocui sunt , III. c. 9. 68.

Aver-

Aversio animi quid , I. c. 8. 12. 66. oculorum , III. c. 9. 52.

Avianus (Flavius) I. c. 4. 7.

B

Baconus (Franc.) I. c. 4. 7. III. c. 9. 7. 11.

Balaami asina , I. c. 10. 83.

Beatio quid , II. c. 2. 3.

Beatitudo quid , II. c. 1. 3. c. 4. 8. ejus causæ , II. c. 4. 8. vera in quo consistat , II. c. 1. 3. c. 2. 83. quotuplex , II. c. 1. 2. c. 3. 5. hujus vitæ , II. c. 3. 68. 87. summa , II. c. 3. 3. æterna , III. c. 16. 63. quomodo obtineatur , III. c. 13. 1. ejus media , III. c. 17. 25. 27. ejus cupiditatem quid retardet , III. c. 16. 1. 2. certa fruitio per Christi merita & Dei obedientiam , III. c. 18.

Beatus quis , II. c. 1. 3. 4. c. 2. 21. quomodo quis talis evadat , III. c. 13. 39.

Belus Idololatriæ auctor , III. c. 17. 43.

Beneficentia quid , III. c. 9. 89.

Beneficia quomodo rependenda , III. c. 8. 51.

Beneficiorum magnitudo , III. c. 8. 52.

Beneficis quid debeatur , III. c. 8. 50. c. 9. 91.

Benemeritis quid debeatur , III. c. 8. 40. 59.

Benevolentia quid , II. c. 3. 88.

Benignitas quid , & qualis esse debeat III. c. 9. 9. 89. 91.

Berengariani , III. c. 8. 13.

- Bestiæ differunt ab hominibus , I. c. 5. 6. II. c. 1. 41. III. c. 13. 6. c. 9. 19. c. 13. 6.
- Bestialitas , III. c. 7. 17.
- Bion Borysthenites , Atheus , III. c. 9. 13.
- Blasphemia quid , III. c. 9. 25
- Bona actio quid , I. c. 11. 31. & *seqq.*
- Bonitas quid , & ejus norma , I. c. 10. 98. apparens , quæ , *ibid.*
- Boni nomine quid intelligatur , I. c. 8. 4. de Bono quæ scientiæ agant , I. c. 1. 7. Bonum generatim , II. c. 1. Bonum quid , I. c. 11. 32. II. c. 1. 6. c. 2. 79. c. 2. 1. & *seqq.* Boni proprietates , I. c. 5. 85. Bona quotuplicia , I. c. 1. 5. c. 5. 77. Bonum , aut verum , aut apparens , II. c. 1. 9. verum , II. c. 3. 2. ejus character , II. c. 1. 33. apparens quos effectus producat , I. c. 2. 86. Bonum indifferens , II. c. 1. 10.
- Boni magnitudo , II. c. 1. 16. Bonum respectu temporis varium , I. c. 8. 5. physicum , I. c. 1. c. 11. 45. II. c. 1. 8. morale , *ibid.* & I. c. 11. 45. Bona corporalia , aut spiritalia , II. c. 1. 14. vitæ vegetativæ , sensitivæ , aut rationalis , II. c. 1. 14. corporis , II. c. 1. 14. 17. 18. animi , II. c. 1. 14. 17. hominis , I. c. 1. 15. Bonum activum , aut passivum , II. c. 1. 11. passivum activo posthabendum , II. c. 1. 26. absolutum , aut respectivum , II. c. 1. 10. creans , conservans , perficiens , II. c. 1. 16. conservativum , privativum , positivum , II. c. 1. 12. Bonum privans majus malum , fit
- ma-

malum respectivum, II. c. 1. 29. Bonum
 privativum morale positivo physico præ-
 stantius est, II. c. 1. 24. ordinarium, aut
 extraordinarium, II. c. 1. 13. ordinarium
 fit aliquando malum, II. c. 1. 18. extraor-
 dinarium fit aliquando malum, II. c. 1.
 27. Bona a Deo petenda, II. c. 1. 9. Bo-
 num præstantius, II. c. 1. 19. Bonum sum-
 mum, Lib. II. quid, I. c. 1. 15. II. c. 2.
 2. Bonum summum debet esse unum, &
 simplex, II. c. 3. 20. præstantissimum, II.
 c. 3. 5. quale esse debet, II. c. 4. 6. ju-
 cundum, II. c. 4. 3. media ad illud adipi-
 scendum, II. c. 2. 81. III. c. 1. ejus pos-
 sessio, II. c. 4. eo frui quid, II. c. 3. 3.
 Bonorum ordo, III. c. 4. 25. & seqq. Bo-
 na apparentia vitiorum, III. c. 12. Vide
Vitiorum apparentia bona.

Bonus existimandus qui non probatur malus,
 III. c. 9. 42.

Bonis cur mala accidant, II. c. 3. 68. 60.
 & seqq.

Bruta ratione carent, II. c. 1. 40. non admi-
 rantur, I. c. 8. 2. voluntatem non habent,
 I. c. 11. 8.

Brutus (L.) stultitiæ simulator, I. c. 5. 44.

Brutus (M.) ejus stilus, I. c. 10. 89.

C

Cacus, astutus, II. c. 1. 58.

Cæsar (C. Julius) ambitiosus, I. c. 10. 94.

123. 127. 135. decori studiosus , I. c. 10.
 136. gloriæ cupidus , II. c. 1. 56. immortalitatis negator , *ibid.* ejus ingenium , III. c. 13. 15. rapacitas , III. c. 9. 91. character , I. c. 10. 136. 139. III. c. 7. 4. imago civilis , I. c. 10. 135.
 Cachinnatio , I. c. 5. 88. c. 8. 43. c. 10. 13.
 Cainus invidus , III. c. 9. 48.
 Caligula (C. Cæsar) divinitatem sibi arrogans , III. c. 9. 34.
 Calliditas quid , III. c. 11. 22.
 Calumnia quid , III. c. 9. 55.
 Captatores avari , III. c. 9. 68.
 Caritas quid , I. c. 8. 32. II. c. 2. 88. ordinata , III. c. 4. 17. 28. ejus exploratio utilis , III. c. 14. 24.
 Cartesius (Renatus) laudatus , III. c. 14. 17.
 Cartuchii agilitas , II. c. 1. 58.
 Carus Imp. Deus haberi voluit , III. c. 9. 34.
 Castigatio quid , I. c. 8. 83. quomodo adhibenda , III. c. 8. 23.
 Castitas quid , III. c. 6. 2.
 Casus non ordinavit mundum , II. c. 3. 36.
 Catilinæ (L. Sergii) incessus , I. c. 10. 75.
 Causa libera , I. c. 11. 30. necessaria , *ibid.*
 Cautio quid , III. c. 11. 3.
 Centaurus quid , II. c. 3. 24. 25.
 Cessatio voluntaria est actio , I. c. 11. 3. 36.
 Characteristica Philosophia , I. c. 4. 5.
 Chilo Lacedæmonius laudatus , III. c. 14. 1. c. 16. 38.
 Chimæra quid , II. c. 3. 24. 25.

Chi-

Chiromantia , III. c. 6. 5.

Cholericorum character , I. c. 6. 16. stilus ,
c. 10. 89.

Christi anima , I. c. 5. 16. merita , II. c. 1.
12. mysterium , III. c. 8. 10. c. 16. 61.
64. Christus mundum renovavit , I. c.
2. 2.

Christiani vita , III. c. 2. 13. Christianorum
fortitudo major , quam Ethnicorum , III.
c. 11. 21.

Chrysippus laudatus , I. c. 9. 1. II. c. 3. 30.

Cicero (M. Tullius) ejus ingenium , III. c.
14. 15. ambitio & studia , I. c. 10. 94.
136. emendatus , III. c. 9. 33. laudatus ,
I. c. 1. 7. 19. c. 4. 7. c. 7. 1. II. c. 1. 41.
III. c. 4. 6. c. 8. 52. c. 15. 1. reprehensus ,
I. c. 1. 17. II. c. 3. 55. polytheus , III. c.
9. 4. ejus *Hortensius* , I. c. 1. 18.

Circumspectio , III. c. 3. 11.

Civilitatis officium , I. c. 8. 68.

Civilitas Dei quid , II. c. 3. 27.

Claranus laudatus , I. c. 10. 62.

Claudianus Poëta laudatus , & reprehensus ,
II. c. 3. 57.

Clemens Alexandrinus , laudatus , III. c. 9.
13.

Clementia quid , I. c. 8. 107. cui debetur ,
III. c. 8. 61.

Coacta actio quid , I. c. 11. 30.

Coactio quid , III. c. 9. 70.

Coelius Firmianus Symphosius laudatus , I.
c. 10. 43.

- Coercitio quando adhibenda, III. c. 8. 23.
 Cogitatio quid, I. c. 1. 11. c. 5. 14. sui, III. c. 14. 2. utilis, III. c. 13. 35. & *seqq.*
 Cogitare nequit corpus, I. c. 5. 109.
 Cognoscere quid, I. c. 5. 39.
 Coitus nefandus quid, III. c. 7. 16. c. 9. 82.
 Colloquia pravorum vitanda, III. c. 17. 16.
 Commiseratio quid, I. c. 8. 18. 107. unde oritur, I. c. 5. 88.
 Compassio unde oritur, I. c. 5. 88.
 Concionator quid curare debeat, III. c. 14. 10.
 Concubitus masculinus, nefandus, brutalis, quid, III. c. 9. 82.
 Concupiscentia, sive cupiditas inordinata, I. c. 8. 8. quid & quotuplex, III. c. 10. 1. tentatrix, & cur a Deo permittatur, I. c. 9. 3.
 Concursus Dei cum actionibus humanis explicatur, I. c. 11. 17. 18.
 Confessio quid, I. c. 8. 108. auricularis, & ejus finis, III. c. 14. 18.
 Confessionistæ, III. c. 8. 3.
 Confidentia quid, I. c. 5. 83. c. 8. 14.
 Congratulatio, I. c. 5. 88.
 Conjugum officia, III. c. 8. 18.
 Conniventia quando locum habeat, III. c. 8. 29.
 Conscientia quid, I. c. 5. 91. 95. qua ratione est norma actionum, I. c. 5. 96. 97. est accusatrix, & excusatrix, 98. testis, 99. judex, 100. & c. 10. 150. carnifex, I. c. 5. 101. consequens, 102. antecedens, *ibidem* cer-

- certa , probabilis , dubia , scrupulosa , 103.
 recta , erronea , absolutoria , condemnatoria ,
 bona , mala , 104. virtute præditi , III. c.
 16. 18. vitiosi , I. c. 10. 153. 154. sive
 peccatoris , III. c. 15. 14. 15.
 Consensus quid , I. c. 5. 63. 71.
 Conservatio physica quid , II. c. 1. 21.
 Conservatio corporis est potior perfectione cor-
 poris , II. c. 1. 23.
 Conservatio corporis & animi , sive sui , II.
 c. 1. 20. 21. jussa a Deo , III. c. 9. 74.
 Consilium quid , I. c. 5. 61. III. c. 8. 45.
 quis illud dare debeat , III. c. 8. 45. &
seqq. quarum rerum sit , II. c. 1. 60. III.
 c. 8. 48.
 Constantia quid , III. c. 11. 16.
 Consternatio quid , I. c. 8. 134. c. 9. 22. ejus
 signa , I. c. 10. 60.
 Consultatio quid , I. c. 5. 62.
 Contemptus quid , III. c. 9. 59. 61.
 Contentio quid , I. c. 8. 57. c. 9. 22.
 Continentia quid , III. c. 6. 2.
 Contrectatio quid , III. c. 9. 104.
 Contumelia quid , III. c. 9. 51.
 Conturbatio quid , I. c. 8. 129. ejus signa ,
 c. 10. 59.
 Conversatio cum malis , I. c. 10. 143.
 Corpus quid , I. c. 5. 3. concipi nequit sine
 partibus , II. c. 2. 39. est pars hominis II.
 c. 1. 41. humanum ex quibus constet , I.
 c. 6. 3. ejus cognitio prodest , III. c. 14.
 5. ejus exercitatio utilis , III. c. 14. 10.
 cor-

- corporis bona , II. c. 1. 14. 17. 18. 61.
 corporis humani temperaturæ animam affi-
 ciunt , I. c. 6. corporis perfectio , II. c. 1.
 22. conservatio potior perfectione corporis,
 II. c. 1. 23. corpus nequit cogitare , I. c. 5.
 109. corporis valetudo non est summum bo-
 num , II. c. 3. 12. corporis cur major cu-
 ra , quam animi , III. c. 16. 1. corpus hu-
 manum destinatum est actionibus externis,
 III. c. 13. 10.
 Correctio debetur erranti , III. c. 8. 38. ejus
 modus , III. c. 9. 41. defectus , *ibid.*
 Crassus (M.) ejus ambitio , I. c. 10. 123.
 Crates , opum despector , III. c. 11. 16.
 Creationis finis , II. c. 1. 1. III. c. 4. 26. 29.
 Credulitas , III. c. 3. 6.
 Critolaus Peripateticus , I. c. 5. 25.
 Credulitas quid , III. c. 9. 112.
 Culpa quid , III. c. 9. 3.
 Cultus quid , II. c. 2. 88. III. c. 8. 2. Dei ,
 II. c. 3. 90. III. c. 8. 11. quotuplex , *ibid.*
 & II. c. 2. 90.
 Cupedia quid , I. c. 5. 86. c. 8. 99.
 Cupiditas quid , I. c. 8. 46. ejus species , I.
 c. 8. 43. c. 10. 18. & *seqq.* signa , *ibid.* cu-
 piditas , sive voluptas rationalis , & ejus spe-
 cies , I. c. 5. 78. irrationalis , & ejus gra-
 dus , I. c. 5. 87. ordinata , aut inordinata ,
 I. c. 8. 8. ordinatæ species , I. c. 8. 9. 48.
 inordinatæ , I. c. 8. 9. 54. & *seqq.* III. c.
 10. 1. cupiditas cui bono , vel malo , I. c.
 9. 3. 16. 23. III. c. 14. 21.

Cu-

Cura quibus debeatur , III. c. 8. 66.

Curio (C.) laudatus , I. c. 10. 112.

Curiositas , I. c. 5. 86. c. 8. 56. c. 9. 22. c. 10. 106. III. c. 7. 18. invidiæ parens. , III. c. 9. 46. nocua , III. c. 6. 5. curiositatis descriptio , I. c. 10. 20. 21.

Cynici philosophi inverecondi , III. c. 5. 3.

D

Decorum quid & quotuplex , III. c. 4. 31.

& *seqq.* decori & honesti differentia , III. c. 4. 30.

Decreta rara , I. c. 3. 1.

Defensio sui jussa a Deo , III. c. 9. 74.

Deficere moraliter quæ possint , II. c. 3. 80.

Delectatio quid , I. c. 7. 6. c. 8. 37. c. 10.

11. ejus origo , I. c. 8. 37. signa , I. c. 10.

11. honesta qualis esse debeat , III. c. 5. 1.

inhonesta , Bacchica , sive Venerea , quæ sit,

III. c. 7. 3. statim rejicienda , III. c. 17. 8.

Deliberata actio quid , I. c. 11. 28.

Delitiarum fuga , III. c. 14. 34.

Demetrius Syrus laudatus , I. c. 10. 134.

Democriti effatum de nihilo , II. c. 2. 50.

Demosthenes lascivus , I. c. 10. 116. lauda-

tus , III. c. 16. 7. quando vixerit , III. c.

17. 4.

Desiderium quid' , I. c. 5. 77. c. 8. 11. 65.

ejus signa , I. c. 10. 25.

Desidia quid , I. c. 8. 117. ejus signa , I. c.

10. 50. III. c. 11. 23. quid faciat c. 12. 1.

De-

- Desinterès*, apud nostrates quid, I. c. 10. 100.
Despectus quid, III. c. 9. 59. 60.
Desperatio quid, I. c. 5. 84. c. 8. 23. 77. c. 9. 22. ejus signa, I. c. 10. 36.
Determinatio libertatis unde, I. c. 5. 58.
Detractio quid, III. c. 9. 55.
Deus. Ejus existentia probatur, II. c. 3. 24. & *seqq.* quid sit, II. c. 3. 40. & *seqq.* III. c. 8. 4. quomodo cognoscatur, II. c. 2. 27. 41. quomodo inquiratur, II. c. 3. 87. Deus est incorporeus & invisibilis, II. c. 3. 39. simplex, II. c. 2. 32. 44. immutabilis, 32. æternus, 23. intelligentissimus II. c. 3. 45. sapientissimus, II. c. 2. 46. III. c. 8. 6. prævidet omnia, I. c. 5. 68. 73. præscius futurorum, II. c. 3. 47. omniscius, I. c. 8. 2. II. c. 3. 48. III. c. 16. 5. nihil admiratur, I. c. 8. 2. Dei voluntas quo sensu dici debet necessaria, I. c. 11. 12. quid dicat, II. c. 3. 79. est liberrima, II. c. 2. 49. quomodo ejus libertas intelligatur, I. c. 11. 26. Dei voluntas dirigit omnes homines, I. c. 1. 12. quomodo humano generi manifestetur, I. c. 11. 20. Deus est justissimus, III. c. 15. 7. fundamentum omnis justitiæ, III. c. 9. 7. norma actionum humanarum, I. c. 10. 98. III. c. 2. 10. Legislator humani generis, III. c. 9. 8. Deus ubique, II. c. 2. 73. Dei Providentia, II. c. 3. 52. & *seqq.* III. c. 8. 7. 10. Deus est bonum absolutum, II. c. 1. 67. bonum summum, II. c. 2. 45. 76. optimum, II. c.

c. 2. 45. Deus est amor , II. c. 3. 87. ejus
amor erga homines , II. c. 3. 89. est caus-
sa necessaria , II. c. 3. 31. prima caussa,
III. c. 8. 4. 5. quid possit , II. c. 2. 51.
quid faciat in moralibus , I. c. 11. 40. &
seqq. Deus omnipotens , II. c. 3. 50. 51.
III. 15. 6. non est auctor mali , I. c. 11.
38. malum facere nequit , I. c. 2. 51. est
creator omnium rerum , II. c. 2. 30. Dei
gloria finis rerum , II. c. 1. 1. III. c. 4.
26. 29. Dei finis in universi creatione , III.
c. 8. 10. dedit hominibus facultates ad bo-
num finem , I. c. 9. 8. est justissimus &
veracissimus , II. c. 2. 45. Deo credendum,
ibid. quid ei debeatur , III. c. 8. 2. & *seqq.*
Dei essentia credenda , III. c. 8. 4. Deus
omnium bonorum largitor , II. c. 3. 84.
Dei beneficentia erga homines , II. c. 3. 78.
Dei gratia quid faciat , I. c. 11. 37. Deus
amandus , II. c. 2. 45. III. c. 4. 17. colen-
dus , III. c. 8. 11. & *seqq.* laudandus , II.
c. 2. 28. ejus voluntas per quæ media in-
quiratur , III. c. 17. 69. erga homines qua-
lis , III. c. 14. 8. suprema lex , I. c. 11.
32. III. c. 8. 9. Dei lex sanctionem habet,
III. c. 8. 9. diversimode revelata , III. c.
14. 16. ejus præcepta , III. c. 1. 2. gratia
erga homines quid , I. c. 11. 33. 34. mise-
ricordia quid , II. c. 3. 89. Dei invocatio
necessaria , III. c. 15. Dei amor omnes vir-
tutes continet , III. c. 1. 3. c. 2. 8. modum
non habet , III. c. 4. 40. Dei possessio quid,
II.

- II. c. 2. 79. 80. Deus infinite perfectus ,
 III. c. 8. 8. incomprehensibilis , II. c. 2. 75.
 indefinibilis , II. c. 3. 42. Dei adumbratio,
 II. c. 2. 35. 41. descriptiuncula , II. c. 2.
 42. Dei coexistentia cum actionibus huma-
 nis explicatur , I. c. 11. 38. Deus quando
 & quomodo concurret in actionibus huma-
 nis , I. c. 11. 37. 38. Deus non est mundi
 anima , II. c. 1. 38. non est Natura , I. c.
 5. 92. II. c. 2. 34. & *seqq.*
 Democritus opum despector , III. c. 11. 16.
 Devotio quid , I. c. 8. 31.
 Diagoras Atheus , I. c. 10. 128. III. c. 9. 13.
 Dicæarchus Messenius negavit animam , I. c.
 5. 29.
 Diffidentia quid , I. c. 5. 84. c. 8. 23. 124.
 ejus signa , I. c. 10. 56.
 Dignitas quid , II. c. 1. 63. bonane, an mala,
 & ejus species , *ibid.* non est summum bo-
 num , II. c. 2. 17.
 Dilectio quid , I. c. 8. 29. II. c. 2. 88.
 Diligentia quid , III. c. 11. 23. ejus utilitas ,
 I. c. 9. 16.
 Diligentium incessus , I. c. 10. 76.
 Diodotus Stoicus , I. c. 10. 134.
 Diocletianus Divinitatem sibi arrogavit , III.
 c. 9. 34.
 Dionysius Magnes , Rhetor , I. c. 10. 134.
 Dioscorus , III. c. 8. 13.
 Discenda quæ , III. c. 7. 18.
 Disciplina quid , III. c. 8. 56.
 Displicentia quid , I. c. 8. 12. 66.

Dis-

Dissimulatio quid , quando licita , aut illicita , III. c. 8. 66.

Divinationis species , III. c. 6. 5.

Divini , III. c. 9. 66.

Divinitatis honores qui ambierint, III. c. 9. 34.

Divitiæ veræ , II. c. 2. 16. licitæ æstimantur, III. c. 6. 4. quibus rebus posthabendæ , & quibus præferendæ , III. c. 4. 22. 23. earum finis , 24. contemptus , III. c. 15. 12. non sunt summum bonum , II. c. 2. 16.

Docenti debetur docilitas III. c. 3. 56.

Docilitas quid , I. c. 8. 49. III. c. 8. 56. quod duplex , III. c. 3. 5. ejus fructus quis , III. c. 8. 56.

Doctrina quid , III. c. 8. 44. quarum rerum sit , III. c. 8. 25.

Dogmatica Philosophia Moralis , I. c. 4. 1. 2. Dogmaticum philosophandi genus , I. c. 3. 1. & seqq. præferri debet cæteris , I. c. 4. 11. ejus systemata , I. c. 3. 5.

Dolor , ejus species , I. c. 7. 8. duplex , corporis & animi , I. c. 7. 3. 8. corporis quid , I. c. 7. 8. animi quid , I. c. 8. 16. dolor physicus an sit bonum morale , I. c. 9. 10.

Dolosi incessus qualis , I. c. 10. 74.

Dolus quid , III. c. 9. 4. pius est illicitus , III. c. 9. 37.

Domitianus Imp. ejus ambitio , I. c. 10. 122. haberi voluit Deus , III. c. 9. 34.

Dubia conscientia cum est , quid agendum , I. c. 5. 103.

Dubii mores quomodo interpretandi III. c. 9. 42.

E

E

- Ebrietas, I. c. 5. 86. c. 24. intemperantiæ species, III. c. 7. 3. ejus signum, I. c. 10. 67.
- Ecclesia Catholica est interpretes Scripturarum Divinarum, I. c. 11. 20. ejus doctrina, III. c. 8. 13. stabilitas, *ibid.* & c. 16. 65. infalibilitas, III. c. 17. 68. caput Christus, III. c. 8. 10. inimici ab initio mundi, III. c. 8. 13.
- Echo, I. c. 5. 5.
- Educatio debetur filiis, III. c. 8. 20. quid sit, 21. perversa quid faciat, I. c. 10. 141.
- Ejulatio quid, I. c. 8. 75.
- Eleemosyna quid, & quomodo fieri debeat, III. c. 8. 43.
- Electio quid, & cui bono a Deo data, I. c. 5. 57. 64.
- Elementa quatuor principia rerum secundum Empedoclem, I. c. 5. 20.
- Eloquentiæ utilitas, I. c. 10. 135.
- Elpistici philosophi, II. c. 2. 22.
- Emendationis consilium, III. c. 16.
- Empedocles laudatus, I. c. 5. 21
- Empyricus (Sex.) laudatus, I. c. 3. 3. reprehensus, I. c. 5. 29.
- Endymionis ingenium, III. c. 14. 15.
- Ens rationis, II. c. 3. 24. entis necessarij existentia probatur, II. c. 2. 24. quomodo cognoscatur, 27.
- Entelecheia quid, I. c. 5. 25.

En

Enthusiasmus apparens , I. c. 10. 146.

Ephectici philosophi , I. c. 3. 3.

Ephori ingenium , III. c. 14. 15.

Ephraimus simulator ne Episcopus fieret , III. c. 9. 36.

Epicharmus laudatus , II. c. 1. 54. ejus consilium , III. c. 4. 6.

Epictetus laudatus . I. c. 9. 1.

Epicurus , I. c. 3. 9. II. c. 3. 11. ejus philosophandi genus , I. c. 3. 9. 10. Divinam Providentiam negavit , II. c. 3. 54. qualem Deum crediderit , II. c. 3. 77.

Epistola indicat animum , I. c. 10. 85.

Erranti debetur correctio , III. c. 8. 58.

Error est intellectus malum , II. c. 3. 6.

Eruditionis laus , I. c. 3. 10.

Etheocles , III. c. 8. 52.

Ethica. Vide *Philosophia Moralis*.

Evangelii finis , III. c. 11. 3.

Euhemerus Atheus , III. c. 9. 13. 14.

Eunomius , III. c. 8. 13.

Euclio avari idea , III. c. 9. 68.

Euthyches , III. c. 8. 13.

Examen conscientiae , III. c. 16. 24. 25.

Exanimatio quid , I. c. 8. 139. ejus signum , I. c. 10. 60.

Excandescencia quid , I. c. 8. 17. 78. ejus utilitas , I. c. 9. 9. signa , 10.

Exemplum , bonum , aut malum , III. c. 4. 33. c. 8. 25. bonum debent omnes , III. c. 8. 49. unde , III. c. 9. 86. exempli vis , I. c. 10. 143.

Instit. Phil. Mor.

T

Ex-

Experientia certa , II. c. 2. 23.

Existimatio quid , III. c. 9. 85. existimatio quibus rebus postponenda , quibus præferenda , III. c. 4. 22. quomodo minuatur , III. c. 9. 93. minui non debet , 95.

Exsultatio quid , I. c. 8. 39. c. 10. 12.

F

Facilitas quid Stoicis , I. c. 10. 1. & consuetudine , I. c. 10. 142.

Facultates homini datæ ad utilem usum , I. c. 9. 8.

Falsiloquium quid , III. c. 9. 39.

Falco. (Jac.) Poeta , laudatus , III. c. 2. 11.

Fama quid , I. c. 8. 126. III. c. 8. 29. c. 15. 10. bona , aut mala , II. c. 1. 65. quibus debeat , III. c. 8. 26. quomodo minuatur , III. c. 9. 55. minoris est , quam videtur , III. c. 16. 10.

Fames , an sensus , I. c. 5. 38. fame adacto quando liceat res alienas edere , III. c. 9. 105.

Familiaritas quid , II. c. 3. 88.

Fatuitas quid , I. c. 5. 43.

Fatum non est , I. c. 11. 18.

Favor quid , I. c. 5. 88. III. c. 8. 41.

Felicitas quid , II. c. 2. 3.

Felicitatio quid , II. c. 3. 3.

Ferocitas quid , III. c. 9. 116.

Fetus humanus quid , I. c. 5. 3.

Fictio quot modis fieri possit , II. c. 3. 25.

Fi-

Fidelitas quid , III. c. 8. 57. debetur amicis,
ibid.

Fidentia quid , I. c. 8. 10.

Fides quid , I. c. 8. 52. Divina quid , III. c.
17. 32. Fidei Divinae mysteria naturaliter
intelligi nequeunt , III. c. 9. 7. sed rationis
ministerio cognoscuntur , III. c. 17. 32.

Fiducia , I. c. 5. 83. c. 8. 64.

Filiis officia debita , III. c. 8. 20. & *seqq.*

Filiorum officia , III. c. 8. 35.

Fines. Vide lib. II.

Finis agentis vel bonus , vel malus , II. c. 1.
60. Hominis , II. c. 2. 1. ultimus, quis , II.
c. 3. 1.

Formicae laus , I. c. 10. 49.

Formido quid , I. c. 8. 128.

Fornicatio quid , III. c. 7. 9. c. 9. 76.

Fortitudo , III. c. 2. 2. c. 11. quid , III. c. 11.
4. & *seqq.* ejus munera , III. c. 11. 4. neces-
sitas , III. c. 17. 3. ejus utilitas , I. c. 9. 16.
Christianorum est major , quam Ethnico-
rum , III. c. 11. 21. militaris , & hæc ubi
magis vigere soleat , III. c. 11. 19. Fortitu-
do cui bono , III. c. 11. 3. fortitudinis si-
gna , I. c. 10. 58.

Fortuna II. c. 3. 55. & *seqq.*

Fruitio quid , I. c. 5. 66.

Fuga pugnax , III. c. 17. 14. victrix , c. 11. 3.

Furiosis debetur tutela , III. c. 8. 65.

Furtum quid , & quarum rerum sit , III. c. 9.
103. 114.

Furor quid , I. c. 5. 46.

G

Gallieni Imp. incessus , I. c. 10. 66.

Gallus (Cornelius) ejus character , I. c. 10.
92.

Garrulitas , I. c. 10. 113.

Gassendus (Petrus) laudatus , I. c. 3. 9.

Gaudium quid , I. c. 5. 66. c. 8. 40. c. 10.
16. ejus utilitas , I. c. 9. 16. signa I. c. 10.
16.

Gemara reprehensa , III. c. 17. 56.

Geomantia , III. c. 6. 5.

Germanici gravitas , III. c. 4. 37.

Gesticulatio , III. c. 9. 54.

Gestus ab affectibus orti , I. c. 5. 73.

Gladiatoria spectacula reprehensa , III. c. 16.
15.

Gloria quid , 3. c. 8. 29 39. quibus debeatur,
III. c. 8. 26. ejus cupiditas nocua , I. c. 10.
134.

Goetia quid , I. c. 5. 87. c. 8. 38.

Gorgias Leontinus sophistes , III. c. 9. 38.

Græci contentionis cupidiores , quam verita-
tis , I. c. 9. 1.

Gratia Dei quid , I. c. 11. 33. II. c. 3. 89.
unde , I. c. 11. 33. quid faciat , I. c. 11.
37.

Gratiæ quare tres , III. c. 8. 55. illis quis pri-
mum sacrificarit , III. c. 8. 52. earum no-
mina & nexus , III. c. 8. 55. quomodo
pingantur , 52. 55.

Gra-

Gratitudo quid , I. c. 8. 99. II. c. 3. 88. III. c. 8. 50. c. 9. 91. cui debetur , III. c. 8. 50. ejus officia III. c. 8. 52. signa , III. c. 8. 51. beneficentiæ præferenda , III. c. 8. 52. cui bono , I. c. 9. 5.

Gravitas quid , III. c. 4. 36.

Gregorius Nacianzenus laudatus , I. c. 10. 74. III. c. 8.

Gula intemperantiæ species , III. c. 7. 3. ejus mala , 4.

Gustus , I. c. 6. 5.

Gyraldus (Lilius Gregorius) laudatus , I. c. 8. 10.

H

Hadrianus divinitatem sibi arrogavit , III. c. 9. 34. invidus , 47.

Hæresis quid , III. c. 9. 22. cur permittatur , II. c. 1. 66.

Harpaste fatua , I. c. 5. 43. III. c. 13. 33.

Hegesias mortem laudare prohibitus , II. c. 1. 17.

Heliogabalus adorari se passus est , III. c. 9. 34.

Henrici Regis mercedes , prodigæ , III. c. 8.

Heraclides Ponticus , I. c. 1. 1. 42.

Hercules Prodicus , III. c. 7. 19. c. 16. 19.

Heredipetæ III. c. 9. 68.

Herilli opinio de Summo bono refellitur , II. c. 2. 14.

- Hermippus Rhetor, III. c. 8. 44.
 Herodes Magnus, ambitiosus, I. c. 10. 132.
 ejus character, *ibid.* & 133.
 Hieroglyphicum philosophandi genus, I. c. 8.
 6. 8.
 Hilaritas quid, I. c. 8. 35. c. 10. 10.
 Hippias Eleus, sophistes, III. c. 9. 38.
 Hippo Melius, an Atheus, III. c. 9. 13.
 Hippon philosophus despectus, I. c. 5. 19.
 Homeri imaginatio, I. c. 5. 107. Homerus
 laudatus, III. c. 11. 22. c. 15. 6.
 Homicida an occidi possit, III. c. 9. 74.
 Homo quid, I. c. 5. 1. 2. 108. III. c. 14. 4.
 moraliter consideratus, I. c. 5. Dei imago,
 II. c. 1. 39. c. 2. 83. Deo similis, *ibid.* non
 est sola mens, sive non est sine corpore, I.
 c. 5. 108. II. c. 1. 40. III. c. 14. 3. est ratio-
 nalis, II. c. 1. 40. interior, sive exterior quid,
 III. c. 17. 2. in quo differt a brutis ani-
 mantibus, I. c. 5. 6. II. c. 1. 41. III. c.
 9. 19. c. 13. 6. creatus, II. c. 3. 79. ejus
 finis, II. c. 1. 1. III. c. 4. 25. 26. initia,
 I. c. 7. 1. ejus capacitas, sive facultas a Deo
 accepta ad cognoscendas veritates necessa-
 rias ad Beatitudinem acquirendam, III. c.
 17. 30. 31. jumentis similis factus, III.
 c. 14. 8. homo sibi & aliis natus, II. c. 1.
 41. qua ratione sit Deo gratus, II. c. 3.
 86. respectu alterius hominis est indifferens,
 II. c. 1. 66. homo homini inimicus, III.
 c. 9. 119. quomodo desinat vivere, I. c. 5.
 108. 109.

Ho-

Honestum quid , III. c. 11. 22. honesti origo , II. c. 1. 33. honesti , & decori differentia , III. c. 4. 30. & 31. honestum natura negavit Aristippus , II. c. 3. 9.

Honor quid , & an sit bonus , II. c. 1. 64. III. c. 8. 28. 29. III. c. 9. 92. quibus debeatur , III. c. 8. 28. 29. c. 9. 97. quantiset , III. c. 16. 11. Honores non sunt summum bonum , II. c. 3. 17.

Horapollo hieroglyphicam philosophiam scripsit , I. c. 4. 8.

Horatius Flaccus (Q.) iracundus fuit , I. c. 8. 90. laudatur , I. c. 6. 27. c. 10. 112.

Horror quid , I. c. 8. 131. ejus signa , I. c. 10. 59.

Hortensius (Q.) laudatus , I. c. 10. 134. ejus gestus , I. c. 10. 113. 134.

Hospitalitas debetur peregrino honesto , III. c. 8. 63.

Huetius (Petrus Daniel) laudatus , I. c. 2. 1. III. c. 16. 10. c. 16. 64.

Humani actus quid , I. c. 11. 1. eorum differentiae , 32.

Humanitas , II. c. 3. 88. debetur omnibus , III. c. 8. 69.

Humilitas Christiana quid , III. c. 10. 15.

Husitæ , III. c. 8. 13.

Hypocrisis quid , III. c. 9. 16. 39.

Hypocritæ solent esse Athei , III. c. 9. 16. hypocritarum descriptio , III. c. 9. 39. 40.

I

- Ideæ utiles , III. c. 14. 16.
- Idololatria quid , III. c. 9. 15. ejus auctor Belus , III. c. 17. 43.
- Jesus Christus legum paternarum assertor & vindex , III. c. 9. 8.
- Ignavia , III. c. 12. quid , I. c. 8. 118. III. c. 11. 123. c. 12. 23. ejus signa , I. c. 10. 51. quid faciat , III. c. 12. 1.
- Ignis rerum principium , I. c. 5. 17.
- Imaginatio quid , I. c. 5. 39. oritur ex sensu , I. c. 5. 41. quomodo adjuvetur , I. c. 5. 8. sensibus est perfectior , I. c. 5. 105. ejus excercendæ modi , I. c. 5. 40. morbi , I. c. 5. 42. mala , III. c. 17. 1. imaginationis malesuadæ remedia , III. c. 17. 4. & seqq. Imaginatio Homeri & Apellis , I. c. 5. 107.
- Imitatio cauta , III. c. 4. 8. & seq.
- Immanitas quid , III. c. 9. 115.
- Impatientia quid , III. c. 12. 1.
- Implacabilitas quid , III. c. 9. 117.
- Imperfectum quid , II. c. 3. 41.
- Imperii usus & abusus , III. c. 6. 10.
- Impetus voluntatis quid , I. c. 5. 71.
- Impietas stricte sumta quid contineat , III. c. 9. 23. erga Deum quid & quotuplex , III. c. 9. 6. adversus parentes , III. c. 9. 26.
- Impossibile non est materia libertatis , I. c. 5. 55.

Im-

- Improbabile quid , II. c. 2. 30. & seqq.
 Improbabilitas quid , II. c. 2. 32. & seqq.
 Improbum quid , II. c. 2. 27. & seqq.
 Imprudentia quid , I. c. 8. 20. 120. quotu-
 plex , III. c. 5. 1. ejus comites , III. c.
 5. 3.
 Impudicitia quid , III. c. 6. 2. c. 7. 14. ejus
 signa , I. c. 10. 66.
 Inaptitudo quid , III. c. 3. 7.
 Incantator , III. c. 9. 66.
 Incessus quid , III. c. 9. 80. qualis esse de-
 beat , I. c. 10. 79. gravis hominis , III. c.
 4. 36. levis , 39. inconstantium , I. c. 10.
 76. voluptarium , I. c. 10. 66.
 Incestus quid , III. c. 7. 13.
 Incivilitas quid , III. c. 9. 109.
 Incommodatio quid , III. c. 9. 69.
 Incommoditatum remedia , III. c. 9. 69.
 Inconsiderantia quid , III. c. 3. 9.
 Inconstantia quid , III. c. 12. 1.
 Inconstantium incessus , I. c. 10. 76.
 Inconstantia , III. c. 7. 6.
 Indeliberata actio quid , I. c. 11. 4. 28.
 Independentia homini non contingit , II. c. 3.
 15. ejus cupiditas quæ mala producat , III.
 c. 10. 2.
 Indifferens bonum , II. c. 1. 10.
 Indifferentia quid , I. c. 11. 20. 32. c. 2. 1.
 10. quænam sint , II. c. 1. 60. c. 2. 79. III.
 c. 3. 2. eorum exempla , I. c. 10. 122. fiunt
 bona , aut mala , I. c. 11. 32. indifferen-
 tium cogitationes examinandæ , III. c. 13. 28.
 In-

- Indigentia , I. c. 5. 87.
- Indignatio quid , & propensio ad eam , I. c. 8. 17. 79. ejus signa , I. c. 10. 38.
- Indocilitas quid , I. c. 8. 55. III. c. 3. 6. quod-
tuplex , *ibid.*
- Indolentia non est bonum positivum ; sed ne-
gativum , II. c. 3. 11.
- Indulgentia quid , & ejus mala , I. c. 10. 141.
- Industria inertiae contraria , I. c. 8. 119.
- Inertia quid , I. c. 8. 118. III. c. 11. 23.
quid faciat , c. 12. 1. ejus signa , I. c. 10.
52.
- Infamia quid , III. c. 9. 88. quomodo infe-
ratur , III. c. 9. 55.
- Infantium primæ actiones , III. c. 8. 22.
- Infantibus debetur tutela , III. c. 8. 65.
- Infelicitas summa quæ , II. c. 3. 7. æterna ,
III. c. 17. 63.
- Infidelitas quid , III. c. 9. 18. 29. ejus spe-
cies , 18.
- Ingenium quid , I. c. 5. 39. quomodo cog-
noscatur , III. c. 13. 15. ingeniorum varietas , *ibid.*
- Ingratitudo quid , III. c. 9. 27.
- Inhumanitas quid , III. c. 9. 113.
- Inimicitia quid , III. c. 9. 59. 64.
- Initio malis obsistendum , III. c. 19. 39.
- Injustitia quid , & quibus modis fiat , III. c.
9. 2. Deo displicet , III. c. 9. 1.
- Injuriae species , III. c. 9. 31.
- Innigus sive Iñigo (Balthasar) laudatus , I. c.
10. 86.

In-

Innocens quis , II. c. 3. 20. ei quid debeatur ,
III. c. 9. 90.

Innocentia quid , & quibus debeatur , III. c.
8. 26. c. 9. 89.

Inobedientia quid contineat , I. c. 11. 35. ejus
mala , III. c. 8. 37. ordinatio , III. c. 4.
26.

Insania quid , I. c. 5. 45.

Insolentia quid , III. c. 9. 110.

Institutio quid , III. c. 8. 25. debetur filiis ,
III. c. 8. 20.

Insultatio quid , III. c. 9. 111.

Intellectio oritur mediante abstractione , I. c.
5. 41.

Intellectus imaginatione perfectior , I. c. 5.
105. ejus usus , II. c. 2. 86. celeritas , III.
c. 14. 12. quomodo cognoscatur , III. c.
13. 12.

Intelligendi modus apud omnes idem , I. c.
5. 40. intelligendi ordo , III. c. 4. 14.

Intelligentia quid , III. c. 3. 2.

Intelligere quid , I. c. 5. 39.

Intemperantiæ effectus , III. c. 7. 1. species,
III. c. 7. 2. 3.

Intentio quid , I. c. 5. 61.

Inverecundia quid , I. c. 8. 20.

Interitus quid , II. c. 3. 44.

Invasio violenta , illicita , III. c. 9. 101.

Invidentia quid , I. c. 8. 21. 95. 96. & seqq.
c. 9. 22. causæ , I. c. 5. 88. III. c. 9. 46. qui-
bus noceat , III. c. 9. 45. signa , I. c. 10.
42. descriptio , I. c. 10. 42.

In-

Invidia quid , I. c. 8. 95.

Invocatio Dei necessaria , III. c. 14.

Involuntarii actus , I. c. 11. 12.

Ira quid , I. c. 8. 17. 80. & *seqq.* c. 9. 22. furor brevis , I. c. 5. 46. cui bono , vel malo , I. c. 9. 10. ejus signa , I. c. 10. 39. quomodo reprimenda , III. c. 17. 12.

Iracundia quid , I. c. 8. 24.

Irrisio quid , I. c. 9. 22. III. c. 9. 52. ejus species , *ibid.* unde oriatur , I. c. 5. 88.

Isidorus Hispalensis laudatus , I. c. 5. 1. 11.

Ithacius Episcopus , III. c. 9. 40.

J

Jactantia quid , I. c. 8. 44. c. 5. 86. vide *Jactatio.*

Jactatio quid , I. c. 8. 44. c. 9. 22. c. 10. 14. vide *Jactantia.*

Jehuda (Rabbi) Mishnæ inventor , III. c. 17. 56.

Jesus Christus mediator hominum erga Patrem suum , III. c. 8. 12. ejus mysterium , III. c. 8. 10. c. 17. 1. promissa , III. c. 13. 16. c. 14. 1.

Jobus misericors , III. c. 8. 60.

Joci contra Religionem perniciosi , III. c. 9. 10.

Johannes Chrysostomus laudatus , II. c. 34. 59. 60.

Judæi cur dispersi , I. c. 2. 1.

Judaismus quid , III. c. 9. 19.

Ju-

- Judas Gaulonites , hæreticus I. c. 10. 130.
 Judas Machabæus pugnans cecidit, III. c. 8. 16.
 Judæ proditoris conscientia , I. c. 5. 95.
 Judicandum secundum leges , III. c. 8. 61.
 Judicio qui præstiterint , I. c. 5. 107.
 Judicium quid , I. c. 5. 39. quomodo cognoscatur, III. c. 14. 14. cui bono, *ibid.* judiciorum varietas , *ibid.*
 Juliani desertoris character , I. c. 10. 74.
 Jurisprudentia discenda , III. c. 7. 18. Jurisprudentia Naturalis de quo bono agat , I. c. 1. 7. 17.
 Jus naturale de quo bono agat , I. c. 1. 7. 17.
 Jus summum , III. c. 9. 43.
 Jussa alia sunt jubentia , alia prohibentia , III. c. 1. 2.
 Justum natura negavit Aristippus , II. c. 2. 9. in se , II. c. 3. 9.
 Justitia , III. c. 8. quid , III. c. 2. 4. c. 8. 17. quibus debeatur , 18. & *seqq.* ejus nimius amor , III. c. 9. 43.
 Juvenum character , I. c. 6. 24. 27.

L

- Labor ubique homini obvius , III. c. 11. 23. c. 12. 1.
 Lais meretrix , I. c. 10. 16.
 Lectio librorum moralium utilis , III. c. 16. 27. pravorum nocua , 28.
 Læsis quibus modis fiat , III. c. 9. 49. in quibus rebus , III. c. 9. 72.

Læ-

Lætitia quid , I. c. 8. 36. ejus signa & effectus , I. c. 10. 9. & *seqq.* bonum , I. c. 9. 16.

Lamentatio quid , I. c. 8. 75. ejus signa , I. c. 10. 34.

Lascivia , I. c. 5. 86.

Laudanda facere bonum est , III. c. 6. 8.

Laus quid , III. c. 8. 29. 39. quibus debeatur , III. c. 8. 26.

Legionensis (Ludov.) laudatus , III. c. 8. 10. 18.

Legislator supremus Deus , III. c. 8. 9.

Lex qua ratione sit norma practica , I. c. 5. 92. naturalis , III. c. 8. 9. a Deo docetur , I. c. 5. 92. legis necessitas , III. c. 8. 9. etiam supernaturalis , III. c. 16. 27. legis virtus quid , I. c. 5. 95. c. 11. 32.

Levitas quid , III. c. 4. 38. ejus signa , I. c. 10. 75.

Liberalitas quid , I. c. 10. 100. ejus genera , III. c. 8. 52. qualis esse debeat , III. c. 9. 91.

Liber verus quis , I. c. 11. 21.

Libera caussa quæ , I. c. 11. 30.

Libertatis nomine quid intelligerent Antisthenes & reliqui Cynici , II. c. 3. 15.

Libertas hominis , I. c. 5. 11. potest agere , & non agere , I. c. 5. 47. quid sit , I. c. 5. 52. quotuplex , I. c. 11. 13. 15. & *seqq.* interna quid , I. c. 11. 16. 18. vera , quæ , I. c. 11. 20. in quo consistat , I. c. 11. 24. originaria , quæ , I. c. 11. 19. naturalis quid , I.

I. c. 11. 14. II. c. 3. 15. moralis quid, II. c. 3. 15. externa quid, I. c. 11. 16. juris gentium quid, I. c. 11. 16. civilis, vel politica quid, I. c. 11. 17. adventitia, quæ, I. c. 11. 19. spuria, apparens, sive imaginaria, quid sit, I. c. 11. 23. mixta, quid, I. c. 11. 25. originaria & vera libertas in quem finem a Deo data, I. c. 1. 12. c. 5. 57. libertatis determinatio unde, I. c. 5. 58. libertatis usus, I. c. 5. 11. III. c. 6. 7. exercitium quotuplex, II. c. 3. 79. libertas interna impediri nequit, I. c. 11. 18. libertas præstantior voluntate, I. c. 5. 105. non est summum bonum, II. c. 3. 15. Angelorum quomodo se habeat, I. c. 5. 54. libertas, & liberum arbitrium an differant. I. c. 5. 51.

Liber bellorum Domini, III. c. 16. 66.

Liberum arbitrium quid, I. c. 11. 26. quomodo componatur cum Dei decretis, III. c. 18. 1.

Libido quid, I. c. 9. 22. ejus species, I. c. 5. 86. c. 7. 7. ejus mala, II. c. 2. 9.

Librorum electio & prælatio, III. c. 15. 27.

Lipsius (Justus) laudatus. I. c. 10. 84. Stoicorum defensor, III. c. 2. 7.

Litis comes miseria, III. c. 14. 1.

Livius (T.) laudatus, I. c. 10. 85. ejus Pativinitas, *ibid.*

Livor quid, I. c. 8. 100. 101. ejus signa, I. c. 10. 43.

Loca ubi peccari solet, vitanda, III. c. 16. 16.

Lo-

- Logica quid , I. c. 1. 7. naturalis , I. c. 1. 6.
 artificialis , *ibid.* Logica discenda , III. c. 7.
 18.
- Lojola (B. Ignatius) laudatus , III. c. 8. 37,
 ei profuit lectio , III. c. 15. 27.
- Longævitas Patriarcharum unde , I. c. 10. 152.
- Lubentia quid , I. c. 8. 33. ejus species , I. c.
 8. 7. 33.
- Lubidinitas, sive lubentia , quid , & unde oria-
 tur , I. c. 7. 4.
- Luccejus (L.) laudatus , I. c. 10. 94.
- Lucretius Carus (T.) Epicureus , I. c. 3. 9.
 c. 10. 92.
- Luctus quid , I. c. 8. 70. ejus signa , I. c. 10.
 29.
- Lutherani , III. c. 8. 13.
- Luxuria quid , I. c. 5. 86. describitur , III.
 c. 7. 4.
- Luxus quid , I. c. 5. 86.

M

- Machiavellus (Nic.) malus Politicus , II. c.
 1. 58. III. 8. 13.
- Machometanismus quid , III. c. 9. 20.
- Madrigal (Alphonsus de) laudatus , III. c.
 17. 35.
- Magiæ species , & ei dediti , III. c. 6. 5.
- Magister qualis esse debeat , III. c. 8. 44. ejus
 electio , *ibid.* avarus , *ibid.*
- Magnanimitas quid , III. c. 11. 16.
- Magnanimus quis , III. c. 11. 16.

Ma-

Majansii (Greg.) consilium in scribendo , III. c. 2. 14. ejus *Ratiocinatrix* , & *Libri Rhetorici* , I. c. 10. 81.

Maledicentia quid , III. c. 9. 57.

Maleficientia quid , III. c. 9. 59. 66.

Malevolentia quid , III. c. 9. 58. variis modis consideratur , 59.

Malitia quid , III. c. 9. 59. in se præcise non est quid physicum ; sed modale , morale , voluntarium , & imputabile , I. c. 11. 38. vide *Malum*.

Malum generatim , II. c. 1. mali nomine quid intelligatur , I. c. 8. 4. malum quid , II. c. 1. 7. c. 2. 79. 80. c. 2. 7. & *seqq.* quotupliciter consideratur , I. c. 5. 77. morale quid , I. c. 11. 32. II. c. 1. 8. malum ex se , id est , independenter ab alio , nihil est , I. c. 5. 55. malum morale qua ratione physice non existit , videlicet , ut res physica , explicatur , I. c. 11. 38. existit moraliter , est voluntarium & imputabile , II. c. 2. 80. III. c. 14. 14. c. 17. 1. malum ex vitiis oritur , sive ipsum vitium est , I. c. 10. 152. 153. mala hominum , III. c. 11. 1. 2. cur eveniant bonis & malis , III. c. 16. 15. mali magnitudo , II. c. 1. 16. malum numquam approbandum , III. c. 8. 24. malum morale , etiamsi alio minus malum sit , numquam eligendum , II. c. 1. 32. 34. mala intellectus & voluntatis , II. c. 3. 6. mala corporis unde , I. c. 10. 152. malum physicum , II. c. 1. 8. accidere potest viro
Instit. Phil. Mor. V pro-

- probo , I. c. 8. 125. malum physicum , si alio minus malum est , eligi potest , II. c. 1. 30. malum verum , aut apparens , II. c. 1. 9. mala prævidenda & fugienda , III. c. 17. 23. eorum remedium , III. c. 14. 39.
- Mala actio quid , I. c. 11. 31. 32.
- Malus quisque de suo , sive a se volente , II. c. 1. 67.
- Mali cur inter bonos versentur , II. c. 1. 66.
- Mali viatores amari debent extra malum , id est , non quatenus mali , sed ut Dei creaturæ , III. c. 9. 59.
- Malis cur bona accidant , II. c. 3. 57.
- Mandatum differt a præcepto , III. c. 8. 32.
- Mandata alia sunt jubentia , alia prohibentia , III. c. 1. 2.
- Manducus , I. c. 8. 128.
- Maraccius (Ludov.) laudatus , III. c. 17. 50.
- Margites fatuus , I. c. 5. 43.
- Mariti officia , III. c. 8. 18.
- Mathematicæ scientiæ discendæ , III. c. 7. 18.
- Matheseos utilitas , I. c. 10. 135.
- Mecænatis character , I. c. 10. 92. vestitus , 113.
- Medicina discenda , III. c. 7. 18.
- Mediocritas virtutis quid , III. c. 2. 11.
- Meditantium incessus , I. c. 10. 78.
- Meditari quid , I. c. 1. 11.
- Melancholicorum character , I. c. 6. 18. stilus , I. c. 8. 90.
- Memoria quomodo excolatur , I. c. 5. 7. quid , I. c. 5. 5. 11. 39. III. c. 3. 2. ejus usus qua-

- qualis esse debeat , III. c. 14. 15.
 Mendacium quid , III. c. 9. 37. illicitum ,
ibid.
 Menippus Stratonicensis laudatus , I. c. 10.
 134.
 Mens quid , I. c. 5. 11. 14. quomodo cogno-
 scatur , III. c. 13. 6. ejus distributio quam
 grata sit , III. c. 14. 17.
 Mente captis debetur tutela , III. c. 8. 65.
 Merces quid , III. c. 8. 42.
 Meretricum origo , I. c. 10. 105.
 Meritum ubi , I. c. 11. 12. bonorum operum
 unde , III. c. 16. 61.
 Meriti ordinatio , I. c. 1. 12.
 Metagnosis , I. c. 8. 109.
 Metameleia , I. c. 8. 109.
 Metanoia , I. c. 8. 109.
 Metaphysica quid , I. c. 1. 7.
 Meticulositas quid , I. c. 8. 24.
 Metocospia , III. c. 6. 5.
 Metrodorus reprehensus in assignando summo
 bono , II. c. 2. 12.
 Metus quid , I. c. 8. 66. 67. 112. 136. & seqq.
 ejus species , I. c. 5. 82. c. 8. 15. & seqq.
 cui bono , vel malo , I. c. 9. 13. III. c.
 11. 3. ejus signa , I. c. 10. 48.
 Miles quid curare debeat , III. c. 14. 10.
 Miltiadis præmium exiguum , III. c. 8. 42.
 Minerva in scholis colebatur , III. c. 8. 44.
 Minerval , III. c. 8. 44.
 Miracula cur fiant , II. c. 1. 41.
 Misanthropia quid , I. c. 10. 2. III. c. 9. 118.

- Mishna , quid contineat , III. c. 16. 56.
- Misericordia quid , I. c. 8. 18. 104. & *se qq.*
 c. 9. 1. cui bono , I. c. 9. 1. 6. an virtus,
 I. c. 9. 1. debetur injuste patienti , III. c.
 8. 60. ejus signa , I. c. 10. 46.
- Moderatio animi quid , I. c. 8. 53. III. c. 4.
 40.
- Modestia quid , I. c. 10. 101. III. c. 6. 9.
- Modus voluntatis non est ens physicum , sed
 modale ; voluntarium , morale , & imputa-
 bile , I. c. 11. 37.
- Moeror quid , I. c. 8. 69. ejus signa , I. c.
 10. 28.
- Molestia quid , I. c. 8. 73. ejus signa , I. c.
 10. 32.
- Molinus (Michael) I. c. 10. 128.
- Molo Rhodius laudatus , I. c. 10. 134.
- Monachi etiam habent peccandi occasiones ,
 III. c. 16. 17.
- Monita exaudienda , III. c. 14. 19.
- Mora quando prosit in pravorum affectuum
 correctione , III. c. 17. 12.
- Mores , I. c. 5. 90. universales Nationum ,
 I. c. 6. 28.
- Mors in se non est indifferens , II. c. 1. 56.
 c. 4. 15. est malum physicum , II. c. 1.
 17. 54. morale , si voluntaria , II. c. 1. 54.
 55. quale malum , II. c. 4. 14. mors cor-
 poralis quid , II. c. 1. 45. 46. quando in
 homine contingit , II. c. 1. 41. mors sen-
 sitiva est mala , II. c. 1. 49. rationalis quid,
 II. c. 1. 46. est mala , II. c. 1. 49. spiri-
 tua-

- tualis , II. c. 1. 42. 47. est mala , II. c. 1. 50. æterna , II. c. 1. 48. est mala , II. c. 1. 51. Adamo cur dilata mors , III. c. 17. 59. omnibus hominibus subeunda , *ibidem*. mortis satellites , I. c. 10. 154.
- Mortificatio quid , I. c. 10. 99. III. c. 6. 11.
- Moses legislator , I. c. 2. 1. laudatus , III. c. 17. 64.
- Motus inanimorum unde , II. c. 3. 41.
- Mucius Scævola (Q. P. F.) laudatus , III. c. 8. 25.
- Mulierositas quid , I. c. 8. 24.
- Mundus non est Deus , II. c. 3. 30. habuit initium , II. c. 3. 27. & *seqq.* 79. ejus finis , III. c. 4. 26.
- Murcidus , I. c. 8. 117.
- Muretus (M. Antonius) laudatus , I. c. 10. 134. II. c. 2. 59. III. c. 14. 2.
- Musculi , I. c. 6. 5.
- Musica cur inventa , I. c. 10. 110.
- Mythologicum philosophandi genus , I. c. 4. 6. 7.

N

- Narcissi ambitio , I. c. 10. 122.
- Narcissi claudii liberti divitiæ , II. c. 3. 16.
- Nationum variæ temperaturæ , I. c. 6. 28.
- Nattæ vestitus , I. c. 10. 113.
- Natura non est Deus , I. c. 5. 92. II. c. 3. 19. 34. 35. 36 a Deo est , I. c. 11. 25.
- Naturæ humanæ vires non sufficiunt ad

- summam beatitudinem adquirendam, III.
c. 17. 26. 27.
Naturalistæ reprehensi, III. c. 17. 25.
Nebrissensis (Aelius Ant.) magister egregius,
III. c. 8. 44.
Necromantia, III. c. 6. 5.
Necessaria causa quæ, I. c. 11. 30.
Nero Imp. ambitiosus, I. c. 10. 122. Deus
haberi voluit, III. c. 9. 34.
Nervi, I. c. 6. 5.
Nestorius, III. c. 8. 13.
Neutra quæ, III. c. 3. 2.
Nicanor Cyprius an Atheus, III. c. 9. 13.
Nihil cognosci nequit, II. c. 3. 24.
Noetus, III. c. 8. 13.
Nolitio Bona, I. c. 11. 69.
Noluntas est voluntas nolens, I. c. 11. 9.
Non entia cognosci nequeunt, II. c. 3. 24.
Notitia rerum quibus instrumentis adquiratur,
III. c. 17. 32.

O

- Obedientia quid, III. c. 8. 30. & *seqq.* quid
complectatur, I. c. 11. 34. 88. qualis esse
debeat, III. c. 8. 37. debita parentibus, III.
c. 8. 36. quibus debeatur, III. c. 8. 26.
Oblectatio, I. c. 5. 87. c. 8. 42. ejus signa,
I. c. 10. 17.
Obsequium quid, II. c. 3. 88. III. c. 8. 38.
quibus debeatur, III. c. 8. 26. 38.
Obstinatio quid, I. c. 8. 16.

Ob-

- Obtrectatio quid , I. c. 5. 87. c. 7. 5. c. 8. 102. 103. c. 9. 22. unde oriatur , I. c. 10. 45. vide *Zelotypia*.
- Obtrectator quis , I. c. 8. 102.
- Occasio quid , III. c. 17. 15. peccandi vitanda , III. c. 17. 14. 15. occasionum fuga qualis esse debeat , III. c. 17. 17.
- Occissio hominis prohibita , III. c. 9. 73. 74. quando licita sit , 74.
- Occissor an occidi possit , III. c. 9. 74.
- Odium quid , I. c. 8. 17. 87. & *seqq.* c. 9. 22. III. c. 9. 59. 63. cui bono vel malo sit, I. c. 9. 7. 17. est malum , I. c. 9. 23. ejus signa , I. c. 10. 40.
- Oeconomica quid doceat , I. c. 1. 7. 17. discenda , III. 7. 18.
- Oenomaus Gadarensis , III. c. 17. 42.
- Offensio proximi quot modis fiat , III. c. 9. 49.
- Officium quid , III. c. 8. 1. quibus debeatur, *ibid.* & *seqq.* officiorum ordo , III. c. 8. 70. de officiis qui scripserint , I. c. 1. 19.
- Og proceritas , I. c. 5. 106.
- Olfactus , I. c. 1. 6. 5.
- Omissio etiam est actio , I. c. 5. 95. c. 11. 3. 36. potest esse voluntaria , I. c. 11. 3.
- Onirocritica ; III. c. 6. 5.
- Opifex quid curare debeat , III. c. 14. 10.
- Opes indifferentes , I. c. 10. 122. amari possunt , III. c. 4. 24. earum finis , *ibid.* ambitio , I. c. 10. 123. despectus , III. c. 11. 17.

- Optimum in electione quid , I. c. 11. 24.
 Oracula gentilium an antiqua , III. c. 17. 43.
 Delphica , ficta , III. c. 17. 38. non sunt
 Divina , III. c. 17. 37. & *seqq.* eorum am-
 biguitas , III. c. 17. 40. defectus , III. c.
 17. 44. 45.
 Oratio prodit animum , I. c. 10. 82. ejus uti-
 litas , III. c. 13. oratio Dominica , III. c.
 15. 1.
 Ordo servandus in actionibus , III. c. 4. 13.
 & *seqq.* officiorum , III. c. 8. 70. ordo vir-
 tutum , III. c. 4. 16.
 Origenis Adamantii lapsus , III. c. 17. 68.
 Origenes , philosophus Ethnicus , I. c. 2. 2.
 Ostentatio quid , I. c. 9. 22.
 Otium fugiendum , III. c. 17. 7.
 Ovidius Naso (P.) laudatus , I. c. 10. 112.
 ejus stilus , I. c. 10. 88. 92.

P

- Palæphatus , I. c. 4. 7.
 Panætius laudatus , I. c. 1. 19.
 Parænetica Philosophia , I. c. 4. 3.
 Paradigmatica Philosophia , I. c. 4. 4.
 Parentibus officia debita , III. c. 8. 19. c. 9. 26.
 Parvifactio quid , III. c. 9. 55.
 Passiones cui bono , vel malo sint , I. c. 9.
 Patavinitas Livii , I. c. 10. 85.
 Patientia quid , & quotuplex , III. c. 11. 18.
 Patienti injuste misericordia debetur , III. c.
 8. 60.

Pa-

- Patriæ quid debeatur , III. c. 8. 70.
Patriarcharum longævitas unde , I. c. 10. 152.
 quam ob causam , II. c. 2. 27.
Patrocinium quid , II. c. 3. 88.
Paulli (S.) Epistola ad Laodicenses , III. c.
 17. 66.
Pavimentum unde dictum , I. c. 8. 126.
Pavor quid , I. c. 8. 126. ejus signa , I. c.
 10. 58.
Peccatum , I. c. 11. 72. Originale omnibus
 hominibus inest, III. c. 17. 25. ejus origo, II.
 c. 1. 9. peccati mala , III. c. 11. 12. pec-
 cati fomes , III. c. 6. 11. peccatum est ma-
 lum voluntatis , II. c. 2. 6. maximum ma-
 lum , II. c. 1. 16. est contra rerum natu-
 ram , II. c. 3. 52. peccati venia cui dan-
 da , III. c. 8. 24.
Pecunia est res indifferens , II. c. 1. 62.
Peregrino honesto debetur hospitalitas , III. c.
 8. 63.
Perfectio physica quotuplex , II. c. 1. 23. cor-
 poris , II. c. 1. 22. moralis , animæ , II. c.
 1. 24.
Perfectum quid , II. c. 3. 41.
Peripateticum philosophandi genus , I. c. 3.
 7. 9.
Perjurium quid , III. c. 9. 24.
Permissio peccati quid sit in Deo , II. c. 3.
 79.
Petenda a Deo quæ , & quomodo , II. c. 1.
 9. III. c. 15. 1. 2. ab amicis , III. c. 8. 38.
Petrobruciani , III. c. 8. 13.

Pe-

- Petronii Arbitri character , I. c. 10. 66. 92.
 stilus , I. c. 10. 88.
- Phædrus Epicureus , I. c. 10. 134.
- Phædri Thracis philosophandi genus , I. c.
 4. 7.
- Phaniæ character , I. c. 10. 108.
- Phantasia , I. c. 5. 49.
- Philautia malorum caussa , I. c. 10. 138. un-
 de , III. c. 10. 1.
- Philippus Dux Belgarum , II. c. 4. 4.
- Philo Academicus , I. c. 10. 134.
- Philosophi Roma pulsi , I. c. 10. 103. Græ-
 ci , & Latini antiqui , Polythei , III. c.
 9. 14. philosophorum sectæ multæ , II. c.
 3. 7.
- Philosophiæ nomen , natura , divisio & præci-
 pue Moralis , sive Ethicæ constitutio , I.
 c. 1. Philosophia triplex , I. c. 1. 7. discen-
 da , III. c. 7. 18. Philosophia Divina , sive
 Christiana , I. c. 2. 3. est quædam veluti
 Theologia Naturalis , II. c. 1. 53. Moralis
 quid , I. c. 1. 7. 9. III. c. 3. 13. hujus ori-
 go & progressus , I. c. 2. divisio , I. c. 4.
 1. habet principia certa , I. c. 1. 10. c. 3.
 4. in quo distinguitur a Theologia Mora-
 li , I. c. 1. 13. ejus finis , materia , officium
 & instrumentum , I. c. 1. 17. 19. 20. uti-
 litas , I. c. 1. 18. laus , *ibid.*
- Philosophandi triplex genus , & quodnam præ-
 ferri debeat , I. c. 3. Philosophandi varii
 modi , I. c. 4.
- Philostratus impostor , I. c. 10. 83.
- Phle-

Phlegmaticorum character , I. c. 6. 19. stilus
I. c. 10. 91.

Photinus , III. c. 8. 13.

Physica quid , I. c. 1. 6. 7. discenda , III. c.
7. 18.

Physiognomia , I. c. 10. 62.

Physiognomica , II. c. 6. 5.

Pierius Valerianus (Johannes) Hieroglyphi-
cam Philosophiam docuit , I. c. 4. 8.

Pigritia quid , I. c. 8. 116. III. c. 11. 23.
quid faciat , c. 12. 1. excutienda , III. c.
17. 11. ejus signa , I. c. 10. 49.

Pigrorum incessus , I. c. 10. 76.

Pietas quid , I. c. 2. 88. c. 8. 30. debita pa-
rentibus in quo consistat , III. c. 8. 19.

Plantæ non sunt animalia , I. c. 5. 13.

Plato laudatus , I. c. 2. 3. 6. c. 4. 5. c. 5.
25. III. c. 13. 15. studiosus , I. c. 8. 51.

Polytheus , III. c. 9. 14. ejus Respubli-
ca , I. c. 2. 3.

Platonopolis , I. c. 2. 3.

Plotinæ incessus , I. c. 10. 79.

Plotinus , I. c. 2. 3.

Plutarchus laudatus , I. c. 10. 152. III. c. 9.
33.

Pœna quid , & cur infligatur , I. c. 8. 125.

poenarum genera , *ibid.* necessitas , III. c. 8.
59. poenæ sempiternæ ordinatio , III. c. 4.
26.

Pœnitentia quid , I. c. 5. 77. 80. c. 8. 16.
108. ejus utilitas , I. c. 9. 19.

Pœtæ solent animos depravare , III. c. 16. 1.
Po-

- Politica de quo bono agat , I. c. 1. 7. quid doceat , I. c. 1. 17. discenda , III. c. 7. 18.
- Politici mundani esse solent Athei , III. c. 9. 16.
- Polus Agrigentinus , sophistes , III. c. 9. 38.
- Polytheismus quid , III. c. 9. 15.
- Pompejus (Gn.) sui amans , III. c. 5. 2. ambitiosus , I. c. 10. 127. fasces submitit Posidonio , I. c. 10. 134.
- Posidonius Apamiensis , Stoicus , I. c. 10. 134.
- Porphyrius , I. c. 2. 2.
- Possessio violenta illicita , III. c. 9. 101.
- Potentia quid , I. c. 8. 4. est res indifferens , I. c. 10. 122. ejus ambitio , I. c. 10. 123.
- Potestates a Deo ordinatæ , III. c. 8. 36. eis debita obedientia , III. c. 8. 28, 36.
- Præcautio quid , III. c. 3. 12.
- Præceptum distinctum a consilio , III. c. 8. 45. a mandato , III. c. 8. 32.
- Præjudicia nocent , III. c. 14. 13.
- Præmium quid , III. c. 8. 42. 59. debetur benemeritis , III. c. 8. 59. ejus necessitas , III. c. 8. 59.
- Præstigiae , I. c. 8. 38.
- Pravitas quid , I. c. 10. 98.
- Praxeas , III. c. 8. 13.
- Preces erga Deum assiduæ esse debent , III. c. 15. 1.
- Pretium quid , III. c. 9. 87.
- Priscilliani character , III. c. 9. 40. errores , 37.
- Princeps a Deo constituitur , III. c. 8. 36.
- Pro-

- Probum quid , II. c. 2. 25. & *seqq.*
 Probabile quid , II. c. 2. 29. & *seqq.*
 Probabilitas quid , II. c. 2. 31. & *seqq.*
 Procacitas quid , III. c. 9. 50.
 Proceritas Og , I. c. 5. 106.
 Proclivitates animi , I. c. 7. quid Stoicis , I. c. 10. 101. præcedunt affectus , & interest eas cognoscere , I. c. 8. 24. earum signa & characteres , I. c. 10.
 Prodicus Chius , Atheus , III. c. 9. 13. 14.
 Prodigis quid debeatur , III. c. 8. 66.
 Propensio , I. c. 5. 71. propensionum signa physiognomica , I. c. 10. 63.
 Propositi bene vivendi necessitas , III. c. 16. 1. & *seqq.*
 Protagoras primus Atheus inter Græcos , III. c. 9. 12. c. 10. 128. primus nominatus Sophistes , III. c. 9. 38. magister avarus , III. c. 8. 44.
 Providentia quid , III. c. 3. 2. c. 3. 12. Dei , II. c. 3. 52. & *seqq.*
 Proximi corpus amandum , III. c. 4. 21. proximo debetur amor , III. c. 8. 15. & *seqq.*
 Prudentia unde dicatur , III. c. 3. 12. quid , III. c. 2. 2. c. 3. 1. & *seqq.* est virtus , & qualis , III. c. 2. 2. & virtutum modus , III. c. 4. 41. quotuplex , III. c. 2. 3. c. 3. 1. & *seqq.* 13. theoretica quid , III. c. 11. 14. politica , III. c. 5. 2. mundana , & ejus effectus , III. c. 10. 7. prudentiæ munera , III. c. 3. 14. c. 4. c. 11. 19.
 Psalliani hæretici , III. c. 15. 1.

Pu-

- Pubertatis tempus aptum ad vitæ rationem eligendam , III. c. 7. 19.
- Pudicitia quid , I. c. 8. 122. III. c. 6. 2. quot modis violatur , III. c. 9. 75.
- Pudor quid , I. c. 5. 87. c. 8. 19. & *seqq.* ejus bonum , I. c. 9. 14. signa , I. c. 10. 50.
- Puerorum aptitudo , I. c. 10. 41. character, I. c. 6. 23. 27.
- Pugna , quam virtutis cultor inire debet , III. c. 17.
- Pulchritudo est res indifferens , I. c. 10. 122. fragilis , *ibid.*
- Pupillis debetur tutela , III. c. 8. 65.
- Purgatorius locus probatur , III. c. 8. 16.
- Pusillanimitas quid , I. c. 8. 23. c. 9. 15. III. c. 12. 1.
- Pyromantia , III. c. 6. 5.
- Pyrrho Eleus Scepticorum princeps , I. c. 3. 3. c. 9. 38.
- Pyrrhus hæreticus , III. c. 8. 13.
- Pythagoras quomodo , & quando philosophatus , I. c. 4. 10. primus dictus fuit philosophus , I. c. 1. 1. opiniosus , I. c. 5. 13.
- Pythones consulentes prohibiti , III. c. 9. 66

Q

- Quintilianus (M. Fabius) laudatus , III. c. 8. 44.
- Quiritatio quid , I. c. 8. 76. ejus signum , I. c. 10. 35.

R

R

Ramos del Manzano (Franc. laudatus , III. c. 9. 76.

Rancor quid , III. c. 9. 63.

Rapina quid , III. c. 9. 107.

Raptus quid , III. c. 7. 11. c. 9. 78.

Ratio quid , I. c. 5. 11. III. c. 9. c. 14. 16.

recta quid , I. c. 1. 6. 13. naturaliter a Deo,

& supernaturaliter illustratur , III. c. 17. 30.

rationis norma fides Divina , III. c. 17. 32.

Regi quid debeatur , III. c. 8. 70. 71. 71.

Religio , sive cultus Deo debitus , III. c. 8.

2. duplex , naturalis , vel revelata , III. c.

8. 3. vera , III. c. 8. 13. religionis electio

non est arbitraria , III. c. 9. 8. religionum

varietas unde , III. c. 9. 8. religio inanis,

I. c. 8. 136.

Remedium quid , III. c. 3. 12.

Reminiscentia quid , I. c. 5. 39.

Resurrectio hominum , III. c. 17. 63.

Revelatio Divina quid , III. c. 17. 33. quid

docere debeat , III. c. 17. 35. supplet ra-

tionis defectum , III. c. 17. 27. quæ reve-

latio non sit Divina , III. c. 17. 36. Di-

vina nihil falsi continet , III. c. 17. 28.

ejus finis , III. c. 17. 34. quomodo inno-

tescat , III. c. 17. 29. ejus character , III.

c. 17. 33. & seqq. antiquitas , III. c. 17.

36. 65. necessitas , III. c. 17. 27. perdura-

tio , III. c. 17. 36.

RE-

- Reverentia quibus debeatur , III. c. 8. 26.
 Rigor nimius , III. c. 9. 43.
 Rivalitas quid , I. c. 5. 87. c. 8. 99. 103. unde oriatur , I. c. 10. 45. ejus signa , *ibid.*
 Robur quid , III. c. 11. 12.
 Rubor quid , I. c. 8. 121.
 Rutilii Rufi (P.) dictum laudatur , III. c. 8. 38.

S

- Saavedra (Didacus) laudatus , I. c. 6. 28. II. c. 1. 65.
 Saba Regina , I. c. 2. 1.
 Sacra Scriptura , III. c. 17. 68.
 Sacrilegium quid , III. c. 9. 81. sacrilegium
 Venereum quid , III. c. 7. 15.
 Sadducus hæreticus , I. c. 10. 130.
 Sagacitas quid , & quotuplex , III. c. 3. 7.
 Sallustius (C. Crispus) ejus mores & stilus , I. c. 10. 92.
 Salomon laudatur , I. c. 2. 1. quomodo philosophatus , I. c. 4. 9. a mulieribus depravatus , II. c. 3. 14.
 Sanitas quid , I. c. 9. 24. II. c. 3. 12. non est summum bonum , *ibid.*
 Sanguineorum stilus , I. c. 10. 88. character , I. c. 6. 17.
 Sanguis ex quibus constet , I. c. 6. 6. ejus circulatio a quo primum observata , I. c. 6. 3.
 Sapientia Memoriae & Usus filia , III. c. 8. 44.
 sapientiæ arrogatio quid efficiat , III. c. 10. 6.
 Sa-

- Sapientis officium , III. c. 8. 45.
 Scandalum , III. c. 4. 33.
 Sceptici veritatis contrarii , III. c. 9. 38.
 Scepticum philosophandi genus , I. c. 3. 1.
 Scipio Africanus (P. Cornelius) laudatus , III. c. 8. 25. hypocrita , I. c. 10. 131.
 Sciendi ordo , III. c. 4. 29.
 Scientia non est summum bonum , II. c. 3. 14. scientiæ arrogatio quid efficiat , III. c. 10. 5. Scientiæ cur inventæ , III. c. 7. 18.
 Scire quid sit , I. c. 1. 6.
 Scripturarum sacrarum Divinitas , III. c. 17. 65. & seqq. catalogus , I. c. 11. 20. antiquitas , III. c. 17. 65. indemnitas perpetua , III. c. 17. 66. earum interpretes indubitabilis & legitimus Ecclesia Catholica , III. c. 17. 68. eadem earum conservatrix & custos , III. c. 17. 65.
 Securitas , I. c. 8. 21.
 Sectæ hæreticorum cur permittantur , III. c. 8. 13.
 Segnium utilitas , I. c. 10. 91.
 Seneca (L.) emendatus , I. c. 10. 55. an emendari debeat alibi , II. c. 2. 13. Polytheus , III. c. 9. 14. Divinæ Providentiæ assertor , II. c. 2. 58. ejus stilus , I. c. 10. 91.
 Sensus quid , I. c. 5. 37. est anima sentiens , I. c. 5. 14. 35. quot , I. c. 5. 4. 38. sensuum delectatio unde , I. c. 8. 57. præstantiores in brutis , quam in hominibus , I. c. 5. 106. an fallant , I. c. 5. 38. sensuum norma est ratio , III. c. 16. 52.

- Sententiæ injustæ , III. c. 9. 44. sententia & opiniones quales sint , II. c. 2. 24.
- Senum character , I. c. 6. 26. 27.
- Sergius , III. c. 8. 13.
- Sermo quid , I. c. 10. 83. animi index , I. c. 10. 82. & *seqq.* ejus finis , I. c. 10. 83. est proprius hominis , *ibid.* gravis hominis , qualis sit , III. c. 4. 36.
- Servator mundi , quamdiu expectatus , III. c. 17. 35.
- Servitus quid , I. c. 11. 16.
- Servorum officia , III. c. 8. 35.
- Severitas quid , III. c. 9. 43.
- Sextus Empiricus laudatur , III. c. 9. 38.
- Sibilatio , III. c. 9. 52.
- Sibyllarum apparens enthusiasmus , I. c. 10. 146.
- Sibyllini libri ficti , III. c. 17. 44.
- Simonides avarus , III. c. 9. 68.
- Simplex ens non est corpus , II. c. 3. 39.
- Simulatio quid , III. c. 8. 62. c. 9. 36. quid agat , I. c. 10. 95. 96. quomodo agnoscat , *ibid.* est illicita , III. c. 8. 62.
- Sobrietas quid , III. c. 6. 2.
- Sociabilitas , II. c. 3. 88.
- Societatis bona , III. c. 9. 119. amor cui bono , III. c. 13. 6. vincula , *ibid.*
- Socrates Academicorum princeps , I. c. 3. 2. 6. laudatus , I. c. 4. 5. II. c. 1. 9. III. c. 8. 44. c. 9. 57. c. 13. 15. Polytheus , III. c. 9. 14. reprehensus , III. c. 9. 57. ejus physiognomia , I. c. 10. 62. imago , I. c. 10. 62.
- So-

- Solitudo , III. c. 6. 3. ejus bona , III. c. 9. 118. damna , c. 16. 17.
- Sollicitudo quid , I. c. 8. 8. 47. 74. ejus descriptio , I. c. 10. 33.
- Sollum , I. c. 8. 47.
- Solon sapientissimus ex septem , & legislator. III. c. 8. 59.
- Sophistæ qui fuerint , III. c. 9. 38.
- Sophistes , Protagoras primus nominatus , III. c. 9. 38.
- Sophistice quid , III. c. 9. 38. unde , III. c. 10. 4.
- Sphærus peritus definitionum excogitator , III. c. 11. 5.
- Sphinx , II. c. 3. 25.
- Speculatoria , III. c. 6. 5.
- Spes quid , I. c. 5. 77. c. 8. 10. 22. 63. ejus species , I. c. 5. 79. non est summum bonum , II. c. 3. 22. ejus utilitas , I. c. 9. 11. indicia , I. c. 10. 24.
- Speusippus laudatus , I. c. 8. 4.
- Spinosa (Benedictus) malus Theologus , II. c. 1. 58.
- Spiritus , id est ventus , aut anima incorporea , II. c. 1. 38. hoc posteriore sensu quid , I. c. 5. 11. 16. 110. immortalis , *ibid.*
- Spiritus Sanctus , III. c. 8. 13. quid agat , III. c. 17. 62. 65. ejus auxilium necessarium ad bona opera , III. c. 14. 1.
- Spretio quid , III. c. 9. 59. 62.
- Spontanea actio quid , I. c. 11. 29. 30.
- Status propius cognoscendus , III. c. 14. 33. c. 15. 2. 3.

- Statuum bonum apparens , I. c. 10. 114.
 Stilus mores indicat , I. c. 10. 87. & *seqq.*
 Stoa , varia porticus , I. c. 3. 8.
 Stoici philosophi , I. c. 3. 8. laudati III. c.
 11. 7.
 Stoicum philosophandi genus , I. c. 3. 8. 10.
 Studiositas quid , I. c. 8. 50. cui bono , III. c.
 6. 5. ejus signa , I. c. 10. 19.
 Studiorum finis , III. c. 7. 18.
 Studium quid , I. c. 8. 51.
 Studium , amoris gradus primus , I. c. 8. 27.
 28.
 Stultitia quid , I. c. 5. 44. stultitiæ humanæ
 character , III. c. 13. 33.
 Stupidorum signa , I. c. 10. 62.
 Stuprum quid , III. c. 7. 10. c. 9. 77.
 Subsannatio , III. c. 9. 52.
 Subjectio quid , I. c. 11. 17.
 Suffenus , I. c. 10. 125.
 Sui cognitio , III. c. 13.
 Suicidium est malum , II. c. 1. 54.
 Superbia , III. c. 10. quid , III. c. 10. 3. ejus
 mala , III. c. 10. 4. quomodo vincatur , III.
 c. 10. 15. in quo fundatur , III. c. 10. 3.
 Superiores qui , I. c. 8. 120. Dei vicarii , III.
 c. 8. 33.
 Superstitio quid , I. c. 8. 136. III. c. 9. 17.
 ejus causæ , *ibid.* ejus signum , I. c. 10.
 60.
 Suspectio quid , I. c. 8. 123. vide *Suspicio.*
 Suspicio quid , I. c. 8. 123. c. 9. 22. III. c.
 3. 12. ejus indicia , I. c. 10. 55.

Syllæ (P. Cornelii) rapacitas , III. c. 9. 91.

Symbolicum philosophandi genus , I. c. 4. 6.

10.

T

Tactus , I. c. 6. 5.

Tædium , I. c. 5. 87. ejus utilitas , I. c. 9. 18.

Talmud Judæorum nihil divinum habet , III.

c. 17. 51. & seqq.

Tantalus , I. c. 10. 148.

Temeraria judicia , III. c. 9. 42.

Temeritas quid , III. c. 11. 14. 16.

Temperantia , III. c. 6. quid , III. c. 2. 2. c.

6. 1. ejus species , III. c. 6. 2. spiritualis,

III. c. 6. 5. temperantiæ finis , III. c. 6.

1. utilitas , III. c. 7. 1.

Temperatio idem ac temperatura ; non vero

temperamentum , I. c. 6. 8. quid , I. c. 6.

20. cholericæ , I. c. 6. 9. melancolica , I. c.

6. 9. 10. sanguinea , I. c. 6. 11. phlegma-

tica , I. c. 6. 12. quid efficiant , 14. tem-

perationum signa , I. c. 10. 64. temperatio

varia in eodem homine , I. c. 6. 22. vide

Temperatura.

Temperatura idem ac temperario ; non vero

temperamentum , I. c. 6. 8. corpus afficit,

I. c. 6. varia est in Nationibus , I. c. 6. 28.

Terror quid , I. c. 18. 127. non est animi af-

fectio , *ibid.*

Tertulliani (Q. Septimii Florentis) lapsus ,

III. c. 17. 68.

- Testimonium falsum , illicitum , III. c. 9.
102.
- Thais meretrix , pulchritudine abusa fuit , II.
c. 1. 58.
- Thales Milesius , I. c. 10. 78. III. c. 16. 16.
- Themistoclis ambitio , I. c. 10. 94.
- Theresiæ a Jesu (Sanctæ) profuit lectio , III.
c. 16. 27.
- Theodorus Atheus , I. c. 10. 128. III. c. 9.
13.
- Theodorus Asinaeus , reprehensus , I. c. 5. 28.
- Theologia Moralis , III. c. 3. 13. distincta a
Philosophia Morali , I. c. 1. 13. discenda,
III. c. 7. 18.
- Theophrastus laudatus , I. c. 4. 5. c. 10. 85.
reprehensus , II. c. 2. 55. ejus character , I.
c. 4. 5.
- Theopompi ingenium , III. c. 14. 15.
- Thomas Aquinas laudatus , I. c. 11. 26.
- Thorius Balbus , Epicureus , II. c. 3. 10.
- Thraso , I. c. 10. 125.
- Thymaridæ dictum , I. c. 1. 12.
- Tiberius Imp. Divinitatem sibi arrogavit , III.
c. 9. 34. ejus simulatio , I. c. 10. 96. cha-
racter , I. c. 10. 72. 92.
- Tibullus (Albius) laudatus , I. c. 8. 63. ejus
character , I. c. 10. 92.
- Tigellii incessus , I. c. 10. 76.
- Timentium incessus , I. c. 10. 77.
- Timiditas quid , I. c. 8. 24. III. c. 12. 1.
- Timon dictus misanthropos , III. c. 9. 118.
- Timor quid , I. c. 8. 125. Dei , vel summi
bo-

boni amittendi , II. c. 3. 5. 9. timoris signa , I. c. 10. 57.

Timotheus Cononis filius laudatus , III. c. 8. 25.

Torquatus (L.) voluptatis patronus , II. c. 3. 10.

Tosca (Thomas Vincentius) laudatus , I. c. 11. 37.

Tranquillitas animi quid , II. c. 4. 6. 7.

Trapezuntius (Georgius) memoriam amisit , II. c. 1. 68.

Temor quid , I. c. 8. 131. 132.

Trepidatio quid , I. c. 8. 132.

Tributa cur præstentur , III. c. 8. 37.

Tristitia quid , I. c. 5. 8. c. 8. 66. 67. ejus species , I. c. 5. 81. c. 8. 14. 67. & seqq. cui bono , vel malo , I. c. 9. 16. ejus signa , I. c. 10. 26.

Tumultus quid , I. c. 8. 130.

Turbo quid , I. c. 8. 129.

Turpe in se negavit Aristippus , II. c. 3. 9.

Tutela quid , III. c. 8. 65. quibus debeatur , III. c. 8. 65.

V

Valentia (Petrus) laudatus , I. c. 3. 2.

Valerius Maximus Philosophus paradigmaticus , I. c. 4. 4.

Valetudo bona quid , quomodo sustentetur , & non est summum bonum , II. c. 3. 12.

Vanegas (Alexius) laudatur , II. c. 1. 49.

- Vanus quis , III. c. 11. 16.
 Varro (M. Terentius) Polytheus, III. c. 9. 14.
 Vecordiæ signa , I. c. 10. 75.
 Velle quid , I. c. 5. 48.
 Venus , I. c. 10. 105. ejus damna , III. c. 7. 7.
 Venereæ libidinis effectus , III. c. 7. 6. 7.
 Veneratio quid , & quibus debeatur , III. c. 8. 26. unde oriatur , 27.
 Veracitas quid , III. c. 8. 62.
 Verba qualia esse debent , I. c. 10. 83.
 Verecundia quid , I. c. 8. 19. 120. ejus laus, III. c. 1. 3. signa I. c. 10. 53.
 Veri amor cui bono , III. c. 14. 6.
 Veritas divisa per sectas , I. c. 2. 2. triplex, I. c. 1. 4. moralis quid , & ejus necessitas, III. c. 8. 62. an semper communicari debeat , *ibid.* veritates revelatæ , III. c. 17. 32. veritates necessariæ ad summum bonum, III. c. 17. 31.
 Verum triplex , I. c. 1. 4.
 Vestitus gravis hominis , III. c. 4. 36. levis, 38.
 Vi possessa res quid sit , III. c. 9. 108.
 Vilitas moralis unde , III. c. 9. 88.
 Vincentius Lirinensis laudatus , III. c. 8. 13. c. 16. 68.
 Vindicta unde , I. c. 5. 87. publica quid , I. c. 8. 94.
 Virgilius Maro (P.) laudatus , I. c. 8. 86. 107. 131. c. 10. 36. 57. quid de anima rationali dixerit , I. c. 5. 18.
 Virginitas laudatur , III. c. 6. 2.

Virilis ætatis character , I. c. 6. 25. 27.

Virtus unde dicta , III. c. 11. 11. quid , III. c. 2. 1. & *seqq.* Aristoteli quid , III. c. 2. 11. bona est , II. c. 1. 59. an solum ea bona sit , II. c. 1. 18. ejus norma quæ , III. c. 2. 10. virtus vera quæ , III. c. 2. 5. cur jucunda , honesta , utilis , II. c. 1. 33. an unica sit , III. c. 2. 7. 8. 18. virtutum divisio , III. c. 2. 2. connexio , III. c. 2. 6. ordo , III. c. 4. 16. & *seqq.* 27. & *seqq.* virtutes capitales , I. c. 10. 101. cardinales , III. c. 2. 2. militaris , III. c. 11. 19. virtutes ad summum bonum ducunt , III. c. 2. heroica præditus quis , III. c. 11. 1. virtus a vitio distinguenda , III. c. 4. 2. & *seqq.* virtutem excercere non est summum bonum , II. c. 3. 18. virtus quare negligatur , III. c. 16. 2. virtutis arrogantia quid efficiat , III. c. 10. 8.

Vis quid , III. c. 9. 5. 71.

Visio , I. c. 6. 5.

Visus oblectamenta , I. c. 8. 38. visus Strabonis & Apellis , I. c. 5. 106.

Vita quid , II. c. 1. 34. quotuplex , II. c. 1. 40. corporis quid , I. c. 5. 36. vegetativa , I. c. 5. 3. 11. an sit vita , I. c. 5. 12. II. c. 1. 40. 44. inferior cæteris , I. c. 5. 105. quamdiu salva sit , I. c. 6. 3. sensitiva , I. c. 5. 4. II. c. 1. 40. ejus conservatio , I. c. 6. 4. est inferior cæteris , I. c. 5. 105. vitæ vegetativæ , & sensitivæ principium , II. c. 1. 41. vitæ rationalis natura , II. c. 1.

41. 42. vitæ vegetativæ , sensitivæ , aut rationalis bona , II. c. 1. 14. vita spiritualis, II. c. 1. 40. 42. vita est bonum hominis , II. c. 1. 17. 34. conservari debet , III. c. 11. 3. non est summum bonum , II. c. 3. 13. non est satis longa , II. c. 3. 13. quomodo conservatur, III. c. 8. 21. vitæ bivium, III. c. 7. 19. c. 17. 19. vita qua ratione est bonum , aut malum morale , II. c. 1. 34. vita quomodo dirigitur , III. c. 8. 22. vitæ genus eligendum , III. c. 7. 19. vita beata est , aut beatissima , II. c. 4. 5. 17. vita beata qualis , II. c. 4. vita beatifica , II. c. 1. 43. vita æterna , I. c. 5. 6. quomodo homini proposita , III. c. 16. 61. vitæ principia , II. c. 1. 44.
- Vitellius (A.) adulator , III. c. 9. 34.
- Vitium quid , III. c. 2. 1. unicum , an plura , III. c. 2. 8. vitia capitalia , I. c. 10. 102. vitiorum caussa , ubi , I. c. 10. 138. vitium fallax , I. c. 11. 10. III. c. 4. 4. vitium est malum , II. c. 1. 59. vitiorum mala , I. c. 10. 150. III. c. 15. 13. carnifices , I. c. 10. 145. vitia a virtutibus distinguenda , III. c. 4. 2. & *seqq.* cur homines delectent , III. c. 16. 2. eorum characteres sunt cognitu difficiles , I. c. 10. 139. vitiorum propriorum cognitio utilis , III. c. 14. 22. 23.
- Vitiorum apparentia Bona III. c. 13. *per tot.* Adulationis , *ibidem bis.* æmulationis , *ibid.* ambitionis , *ibid.* arrogantia , *ibid.* astutia , *ibid.* ava-

ava-

avaritiæ, *ibid.* Calumniæ, *ibid.* contemptus,
ibid. contentionis, *ibid.* crudelitatis, *ibid.*
 curiositatis, *ibid.* Desidiæ, *ibid.* detractio-
 nis, *ibid.* Ferocitatis, *ibid.* furti, *ibid.* Gu-
 lositatis, *ibid.* Hypocriseos, *ibid.* Ignaviæ,
ibid. impietatis, *ibid.* implacabilitatis, *ibid.*
 imprudentiæ, *ibid.* immanitatis, *ibid.* in-
 clementiæ, *ibid.* indocilitatis, *ibid.* incon-
 stantiæ, *ibid.* inertiae, *ibid.* ingratitudeinis,
ibid. injuriæ, *ibid.* insolentiæ, *ibid.* insult-
 ationis, *ibid.* intemperantiæ, *ibid.* invere-
 cundiæ, *ibid.* invidentiæ, *ibid.* iræ, *ibid.*
 effrenis, *ibid.* Judicii temerarii, *ibid.* judi-
 cii præcipitationis, *ibid.* jactantiæ, *ibid.* Le-
 vitatis, *ibid.* luxus, *ibid.* Maledicentiæ, *ibid.*
 maleficentiæ, *ibid.* malevolentiae, *ibid.* men-
 dacii, *ibid.* misanthropiæ, *ibid.* mulierosi-
 tatis, *ibid.* Negligentiæ, *ibid.* Obstinationis,
ibid. odii, *ibid.* ostentationis, *ibid.* Pi-
 gritiæ, *ibid.* præcipitationis, judicii, *ibi-*
dem procacitatis, *ibid.* prodigalitatis, *ibid.*
 pusillanimitatis, *ibid.* Remissionis, *ibid.* Si-
 mulationis, *ibid.* sollicitudinis, *ibid.* pravæ,
ibid. sorditiei, *ibid.* subsannationis, *ibid.*
 superbiæ, *ibid.* superstitionis, *ibid.* Tardita-
 tis agendi, *ibid.* temeritatis, *ibid.* timidita-
 tis, *ibid.* Versutiæ, *ibid.* vituperationis,
ibid.

Vitiosi conscientia, I. c. 10. 153.

Vitiositas virtutis contraria, III. c. 2. 1. vo-
 luntatis malum II. c. 2. 6.

Vituperatio quid, III. c. 9. 56.

Vi-

Viventia animalia , I. c. 5. 13.

Vives (Johannes Ludovicus) laudatus , III.
c. 8. 18. c. 10. 14. c. 14. 1.

Vivificatio quid , I. c. 5. 36.

Vivere secundum naturam non est summum
bonum , II. c. 3. 19.

Volitio quid , I. c. 5. 60. Bona , I. c. 11. 62.

Mala , I. c. 11. 70.

Voluntas quid , I. c. 1. 11. c. 5. 11. 48. 50.

c. 11. 7. tripliciter consideratur , I. c. 5. 47-

necessaria quid , I. c. 11. 12. humana est

contingens , & quid ea sit , I. c. 11. 12. est

libera , I. c. 11. 5. ejus divisio , I. c. 11.

12. usus , II. c. 3. 87. voluntas appetit ob

num , I. c. 5. 59. voluntatis actio ets ipsa

voluntas certo modo se habens , I. c. 11. 6.

voluntatis actio quid , I. c. 11. 37. volunta-

tis actus , I. c. 5. 60. voluntarius , I. c. 11.

12. voluntatis motus unde procedunt , I. c.

8. 4. voluntatis ordo , III. c. 4. 15. volun-

tas intellectu perfectior , I. c. 5. 105. volun-

tas intellectui imperare nequit ; quid tamen

efficiat , I. c. 5. 68. voluntatis considera-

tio , III. c. 14. 21.

Voluptas quid , I. c. 6. 17. c. 10. 103. quare

rebus vitæ necessariis admixta , I. c. 7. 2.

corporis , aut animi , honesta , aut turpis ,

I. c. 7. 3. honesta quid , I. c. 7. 4. honestæ

species , I. c. 7. 7. turpis quid , I. c. 7. 5-

ejus species , I. c. 7. 7. ejusdem virtutes ini-

micæ , & amica vitia , I. c. 6. 17. unde na-

scatur , I. c. 10. 102. voluptas rationalis , I.

c. 5. 77. irrationalis, & ejus species, I. c. 5. 86. c. 10. 103. nocua, I. c. 10. 137. III. c. 16. 9. ejus comites, I. c. 10. 145. voluptas Apiciana, I. c. 10. 103. Bacchica, *ibid* & 104. Venerea, I. c. 10. 103. 105. ejus species, III. c. 7. 8. mala, I. c. 7. 6. 7. signa, I. c. 10. 66. voluptatis damna, I. c. 10. 152. III. c. 16. 9. ejus dominium quomodo cognoscatur, III. c. 14. 30. voluptas corporis non est summum bonum, II. c. 2. 5. 9. animi non est summum bonum, II. c. 3. 5. 11. voluptariorum proclivitas, I. c. 10. 146. voluptarii de quibus agant, I. c. 10. 92. quibus rebus dediti sint, I. c. 10. 107. illis quid eveniat, I. c. 10. 149. eorum stilus, I. c. 10. 88. character, I. c. 10. 107. & *seqq.* 149.

Vossius (Gerardus Johannes) I. c. 4. 7. III. c. 7. 7.

Vulneratio hominis prohibita, III. c. 9. 73.

Vultus gravis hominis, III. c. 4. 37. levis, 39.

U

Ultio quid, I. c. 8. 83. 94. III. c. 9. 65.

Urbanitas cuilibet debetur, III. c. 8. 68. ejus formulæ qualis esse debeant, III. c. 4. 34.

Usus quid, I. c. 5. 65.

Utilitas inseparabilis est a virtute, III. c. 2. 4.

Uvaldenses, III. c. 8. 13.

Uvicleffistæ, III. c. 8. 13.

Uxoris officia, III. c. 8. 18. 34.

X

Xenocles Adramytenus Rhetor, I. c. 10. 134.

Xenocratis Chalcedonii opinio de Anima, I.

c. 5. 27.

Xenophon laudatus, II. c. 3. 5.

Ximenius (Franc.) Cardinalis laudatus, III.

c. 9. 43.

Z

Zelotypia quid, I. c. 8. 21. 102. c. 9. 22.

unde, I. c. 5. 89. c. 10. 45. ejus signa & comites, I. c. 10. 45. vide *Obtrectatio*.

Zeno Cittieus Stoicorum princeps, I. c. 3. 8.

c. 5. 17. III. c. 2. 7. laudatus, I. c. 9. 1.

ejus opinio de summo bono rejicitur, II.

c. 3. 18. 19.

Zenonii philosophi, I. c. 1. 8.

Zeno Sidonius, Epicureus, I. c. 10. 134.

Zetetici philosophi, I. c. 3. 3.

Zuingliani, III. c. 8. 13.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag. 11. lin. 7. Atque hæc obiter indicasse. P. 14.
 9. *nomina*. P. 23. 1. *Docilitatis*. P. 38. 23. Idcircoque.
 P. 45. 1. effugeret. P. 74. 3. *inanem*. P. 279. 21. in *In-*
dice loco Civilitas Dei, lege *Civitas Dei*. P. 280. 19. le-
 ge c. 11. 37. 38. P. 286. 1. c. 8. P. 297. 14. volupta-
 riorum. P. 297. 22. *pro Inconstantia*. lege, *Incontinentia*.
 P. 302. 1. *Lætitia* quid.

Also /

INDEX

ERRATA SIC CORRIGE.

P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.
P. 14. m. 7. Adde huc obiter indicasse. P. 14.

Z

Zelotypia quid, I. c. 8. 21. 101. 1. 9. 21.
inde, I. c. 3. 89. c. 10. 45. eius signa 8.
eius, I. c. 10. 45. vide Obrectatio.
Zeno Citireus Stoicorum princeps, I. c. 3. 8.
c. 5. 17. III. c. 2. 7. laudatus, I. c. 9. 1.
eius opinio de summo bono rejicitur, III.
c. 7. 18. 19.
Zeno philosophi, I. c. 1. 8.
Zeno Sidonius, Epicureus, I. c. 10. 134.
Zeno philosophi, I. c. 3. 3.
Zingliani, III. c. 8. 15.

1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 25

(c) Biblioteca Valenciana (Generalitat Valenciana)

R. L. D. Dona Anetony.

part 51 = pjs
in the same

MAYAN

Institut

Philosoph

T. II

